

शाल्वल्लमर्वज्ञ—

श्रीमद्दहेमचन्द्राचार्यविरचितं

श्रीयोगशास्त्रं

शब्दार्थ.

—३३३३३३३३३३३३—

शब्दार्थकर्ता

शाह. चुनीलाळ इकमचंद

अमदावाद.

वीरसंवत् २४४३

विक्रमसंवत् १९७३

संशोधक :—

परमपूज्य आगमोद्धारक पंन्यासजी श्रीआनंद-

रागरजी महाराजना शिष्य

मुनि मानसागरजी

प्रसिद्धिकारक :—

सुरतना शाह. कल्याणचंद वजेचंदना सुपुत्रो.

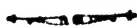
शाह मंलुभाइ कल्याणचंद तथा शाह खीमचंद

कल्याणचंदे चतुर्थव्रनोच्चारावसरे करेली

आर्थिकमददथी शब्दार्थकर्ता.

प्रत १०००.

पण्यं ०—२—०

ગુજરાત વિદ્યાપીઠ ગ્રંથાલય

[ગુજરાતી કૅપીરાઈટ વિભાગ]

અનુક્રમાંક ૭૧૫૨

વર્ગીક

પુસ્તકનું નામ ટોગ શાસ્ત્ર

વિષય

૮૩

कलिकालसर्वज्ञ—

श्रीमद्हेमचन्द्राचार्यविरचितं

श्रीयोगशास्त्रं

शब्दार्थ

—॥३३३३३३॥—

शब्दार्थकर्ता

शाह. चुनीलाळ हकमचंद

अमदावाद

——————

वीरसंवत् २४४३

विक्रमसंवत् १९७३

——————

संशोधकः—

परमपूज्य आगमोद्धारक पंन्यासजी श्रीआणंद-

सागरजी महाराजना शिष्य

मुनि मानसागरजी

प्रासिद्धिकारकः—

सुरतना शाह. कल्याणचंद बजेचंदना सुपुत्रो.

शाह मंछुभाई कल्याणचंद तथा शाह सोमचंद

कल्याणचंदे चतुर्थव्रतोच्चारावसरे करेली

आर्थिक मददथी शब्दार्थ कर्ता.

——————

प्रत १०००.

——————

पण्यं ०—२—०

ગુજરાત વિદ્યાપીઠ ગ્રંથાલય
ગુજરાતી કાપીરાઈર-સંગ્રહ

૭૨૫૨

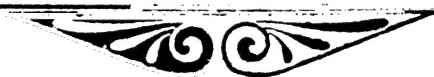

છપાવી પ્રસીદ્ધ કર્તા

શાહ ચુનીલાલ હકમચંદ

ટે. શેખનોપાડો કાવેરીવાડ—અમદાવાદ

શા. લુચ્ચંદ અમીચંદના ધી સુરત “જૈન” પ. પ્રી. પ્રેસમાં
પ્રમુશંકર નરમેરામ વ્યાસે છાપ્યું
ત્રપાટીઆ ચકલા, સુરત.

પ્રસ્તાવના.

જેમ હરેક ધર્મવાળા પોતાના આત્મકલ્યાણ માટે પોતાની ધાર્મિકક્રિયાઓ કરતાં તે ક્રિયાઓનાં હેતુ સ્વરૂપ અને ફલો જાણવા માંગે છે, તેમ શ્રી જિનેશ્વર મહારાજે નિરૂપણ કરેલ અવિરોધિ ધર્મને માનનારા સુજ્ઞ જૈનો પણ પોતાની પવિત્ર ધર્મક્રિયાઓ કરવા પહેલાં તેના હેતુ સ્વરૂપ અને ફલ જાણવા અભિલાષા કરે તે સ્વભાવિકજ છે ને તેથીજ કલિકાલ સર્વજ્ઞ શ્રી હેમચન્દ્રસૂરિજીએ પોતાના વ્યાકરણ ન્યાયાદિ જેવા ગહન વિષયોના વિવેચનવાળા ગ્રંથો કરવા ઉપરાંત આ શાસ્ત્રનામનો ગ્રંથ પણ પરમાર્હત શ્રીમત્-કુમારપાળ મહારાજની જિજ્ઞાસા તૃપ્ત કરવા અને હૃમ્મેશના સ્મરણ માટે તૈયાર કર્યો છે ને તેની આવશ્યકતા એટલા ઉપરથીજ સમજાશે કે મહારાજ કુમારપાળ આ યોગશાસ્ત્રના ૧૨ પ્રકાશ તથા ઉપરોક્ત આચાર્યમહારાજે બનાવેલા વીતરાગસ્તોત્રના ૨૦ સ્તવ મલીને ૩૨ પ્રકાશનો દંતની શુદ્ધિ માટે સ્વાધ્યાય કરીનેજ હાતણુ કરતાં હતા, તેવીજ રીતે ચાલુ જમાનામાં પણ જેઓ ધર્મક્રિયા કરનાર બાવિકે ધર્મસ્વરૂપની જિજ્ઞાસા રાખે તેઓને સુગમતાથી શબ્દાર્થ સાથે યોગશાસ્ત્ર સમજાય તેટલા માટે [વશેષવિવેચન અને ટીકાનું] ભાષા-ન્તર છપાયા છતાં શબ્દાર્થ માત્રના ખપી સામાન્યબુદ્ધિ-વાળાના ઉપકાર અર્થે આ પ્રયત્ન થયો છે તો તેઓ આ પુસ્તક-ને વાંચશે તેના ખર્ચની શ્રદ્ધા કરશે અને આદરશે તો હું મારા પ્રયત્નને સફલ થયો ગણીશ. આ શાસ્ત્રમાં બાર પ્રકાશ (વિભાગ) છે તેમાં અનુક્રમે સાધુધર્મ, શ્રાવકધર્મ માર્ગાનુસારીના ગુણો અણુવ્રતો, ગુણુવ્રતો, બારવ્રતના અતિચારો, શ્રાવકની અહોરા-ત્રયયા, કષાય ઇન્દ્રિય અને ચિત્તહમન, તથા ભાવનાઓ તથા પાંચમા પ્રકાશથી આસન, ધ્યાન, કાલજ્ઞાન વિગેરે વિગેરે

આપવામાં આબેલા છે. આટલા ઉપરથીજ આ ગ્રન્થની ખરી ઉપયોગિતા માલમ પડશે, છેવટે આ ગ્રન્થની અંદર શબ્દાર્થ કરતાં જે કાંઈ દષ્ટિદોષથી કે પ્રમાદથી અથવા અલ્પબુદ્ધિથી ભૂલ રહેલી હોય તે સુસજ્જનો સુધારી વાંચશે અને તેની વતી હું મિચ્છામિ દુઃસ્વપ્ન દર્ષ વાંચકના હાથમાં આ ગ્રન્થ અર્પણ કરું છું.

હાલ લડાઈના પ્રસંગને લીધે કાગળની તેમજ છપામ-ણીની મોંઘી કિંમત બેસવાને લીધે પુસ્તકની પડતર કિંમત બન્ધતી હતી છતાં પણ સુરતના કીનારીવાળા શાહ કલ્યાણચંદ વજેચંદના સુપુત્રે શાહ મંછુભાઈ કલ્યાણચંદ તથા તેમના ભાઈ શાહ ખીમચંદ કલ્યાણચંદે અષાઠ શુદ્ધ ૧૪ના દિવસે ચતુર્થવ્રતનો નિયમ કરતી વખતે રૂ. ૩૦૧)ની મદદ કરી તેથી મફત આપી શકાય તેમ હતું પણ પુસ્તકોની નિરૂપયોગી માગણીઓ ન થાય અને ઉપ-યોગી માગણી થાય તેમજ તે માગણીને પહોંચી પણ શકાય માટે માત્ર નામનીજ બન્ધ કિંમત રાખવામાં આવી છે.

સંવત ૧૯૭૩

અષાઠ શુદ્ધ ૫

ને રવિવાર

લી. શ્રીસંઘનો કિંકર,

શા. ચુનીલાલ હકમચંદ

અમદાવાદ.

અનુક્રમણિકા.

પ્રકાશ ૧

વિષય	શ્લોક.	પૃષ્ઠ.
મંગલાચરણ અને પ્રસ્તાવના	૧- ૫	૧
યોગનું માહાત્મ્ય	૬-૧૪	૨
યોગનું સ્વરૂપ	૧૫-૧૮	૩
મહાવ્રતો	૧૯-૨૪	૩
મહાવ્રતની ભાવના	૨૫-૩૩	૪
સમિતિ અને ગુપ્તિનું સ્વરૂપ	૩૪-૪૬	૫
માર્ગાનુસારીના ૩૫ ગુણો	૪૭-૫૬	૭

પ્રકાશ ૨

બાર વ્રતો	૧	૮
સમ્યક્ત્વ અને મિથ્યાત્વનું સ્વરૂપ	૨- ૩	૮
દેવકુદૈવનું સ્વરૂપ	૪- ૭	૯
ગુરુકુગુરુનું સ્વરૂપ	૮-૧૦	૯
ન્હાના ધર્મ અધર્મનું સ્વરૂપ	૧૧-૧૩	૧૦
કુદૈવ કુગુરુ અને કુધર્મની ચેષ્ટા	૧૪	૧૦
સમ્યક્ત્વના લક્ષણો તથા અતિચાર	૧૫-૧૭	૧૦
અહિંસા સ્વરૂપ-વ્રત ૧ જી	૧૮-૫૨	૧૧
મૃષાવાદનું સ્વરૂપ-વ્રત ૨ જી	૫૩-૬૪	૧૫
અદત્તાહાન સ્વરૂપ વ્રત ૩ જી	૬૫-૭૫	૧૭
મૈથુનસ્વરૂપ-વ્રત ૪ થી	૭૬-૮૮	૧૮
વેશ્યાથી થતા દોષો	૮૯-૯૭	૨૦
પરસ્ત્રી સેવનારનું તથા નહિ સેવનારાનું સ્વરૂપ	૯૮-૧૦૫	૨૧
ધર્મિયા અને પરિબ્રહ્મના નિયમનું સ્વરૂપ-વ્રત ૫ મું	૧૦૬-૧૧૫	૨૨

મકાશ ૩

વિષય.	શ્લોક.	પૃષ્ઠ.
દિશાનો નિયમ-વ્રત ૬ કું }	૧-૩	૨૪
ભોગોપભોગ-વ્રત ૭ મું }	૪-૭	૨૪
મહિરાથી થતાં દોષો	૮-૧૭	૨૫
માંસ ખાવાથી દોષો	૧૮-૩૩	૨૬
મધ ખાવાથી દોષો	૩૪-૪૧	૨૮
ઉદુમ્બર આદી ખાવાથી દોષો	૪૨-૪૮	૩૦
રાત્રીભોજન કરવાથી દોષ	૪૯-૭૧	૩૧
વિહળખાવાથી દોષ	૭૨-૭૩	૩૪
અનર્થદંડવિરતિ-વ્રત ૮ મું	૭૪-૮૨	૩૪
૯ સામાયિક વ્રત	૮૩-૮૪	૩૫
૧૦ દેશાવગાશિક	૮૫	૩૫
૧૧ પૌષધવ્રત	૮૬-૮૭	૩૬
૧૨ અતિથી સંવિભાગ	૮૮-૮૯	૩૬
પાંચ અણુવ્રતના અતિચાર	૯૦-૯૬	૩૭
ત્રણ ગુણુવ્રતના અતિચાર	૯૭-૧૧૫	૩૭
ચાર શિક્ષાવ્રતના અતિચાર	૧૧૬-૧૧૯	૪૦
મહાશ્રાવકપણું અને મહાશ્રાવકની દિનચર્યા ૧૨૦-૧૩૧		૪૧
શ્રાવકના મનોરથો	૧૩૨-૧૪૮	૪૨
શ્રાવકની છેવટની ક્રિયા	૧૪૯-૧૫૬	૪૫

મકાશ ૪ શ્લોક.

પૃષ્ઠ.

આત્મા અને જ્ઞાનદર્શન ચારિત્રની ઐક્યતા ૧- ૪	૪૬
સંસાર અને મોક્ષનું સ્વરૂપ	૫ ૪૬
સંસારના કારણભૂત કષાયોનું સ્વરૂપ	૬-૨૩ ૪૭
કષાયના કારણભૂત ઇન્દ્રિયોનું સ્વરૂપ	૨૪-૩૪ ૪૯
મનઃશુદ્ધિની જરૂર	૩૫-૪૬ ૫૦
રાગદ્વેષને છૂતવાનો ઉપાય	૪૭-૪૯ ૫૨

વિષય	શ્લોક.	પૃષ્ઠ.
સમભાવનું સ્વરૂપ	૫૦-૫૬	૫૨
બારે ભાવનાનું સ્વરૂપ	૫૭-૧૦૬	૫૩
ધ્યાન અને તેનું સ્વરૂપ	૧૧૦-૧૧૬	૬૧
મૈત્રી આદી ભાવના	૧૧૭-૧૨૨	૬૧
આસનોનું સ્વરૂપ	૧૨૩-૧૩૬	૬૨

પ્રકાશ ૫ મો

પ્રાણાયામ	૧- ૩	૬૪
પ્રાણાયામના લેહ અને સ્વરૂપ	૪- ૭	૬૫
વાયુના સ્થાન અને તેના ફળ	૮-૧૨	૬૬
વાયુના જયનો ઉપાય	૧૩	૬૬
વાયુની ધારણા અને ફળ	૧૪-૨૬	૬૬
ધારણાસ્વરૂપ તથા ફળ	૨૭-૩૫	૬૮
વાયુના ચારઆદી અને તેના ફળ	૩૬-૪૧	૬૯
ચારમંડલના સ્થાનો અને સ્વરૂપ	૪૨-૪૭	૭૦
વાયુના લેહ અને સ્વરૂપ	૪૮-૫૧	૭૧
વાયુ ચાલતી વખતે કરવા લાયક કામો	૫૨-૬૦	૭૧
નાડિઓનું લક્ષણ તથા ફળ	૬૧-૭૧	૭૨
કાલજ્ઞાન	૭૨-૧૭૮	૭૪
શુક્રનોથી કાલજ્ઞાન	૧૭૯-૧૮૯	૮૮
ઉપશ્રુતિથી કાલનું સ્વરૂપ	૧૯૦-૧૯૮	૯૦
શનિશ્ચરથી કાલ સ્વરૂપ	૧૯૯-૨૦૨	૯૧
પ્રશ્નલગ્નથી કાલજ્ઞાન	૨૦૩-૨૦૬	૯૨
ચંદ્રદ્વારાએ કાલજ્ઞાન	૨૧૦-૨૨૬	૯૩
જયપરાજય જાણવાનો ઉપાય	૨૨૭-૨૪૩	૯૫
વશીકરણ વિધા	૨૪૪-૨૪૬	૮૬
ખિંદુ જોવામાં ઉપાય	૨૫૦-૨૫૭	૯૬
નાડિની શુદ્ધિ	૨૫૮-૨૬૫	૧૦૦

વિષય	પ્રલોક.	પૃષ્ઠ.
વેધ વિધિ	૨૬૬-૨૭૫	૧૦૧

પ્રકાશ ૬ ઠો

પરકાયપ્રવેશનું અપરમાર્થપણું	૧- ૮	૧૦૩
-----------------------------	------	-----

પ્રકાશ ૭ મો

ધ્યાન ધરવાનો ક્રમ તથા સ્વરૂપ	૧- ૭	૧૦૫
------------------------------	------	-----

ધ્યેયનું સ્વરૂપ તથા ધારણાનું સ્વરૂપ અને ભેદ	૮-૨૫	૧૦૬
---	------	-----

પિંડસ્થ ધ્યાનનું મહાત્મ્ય	૨૬-૨૮	૧૦૮
---------------------------	-------	-----

પ્રકાશ ૮ મો

પદસ્થ ધ્યેયનું સ્વરૂપ	૧- ૪	૧૦૯
-----------------------	------	-----

પદસ્થ ધ્યેયનું ફલ	૫	૧૧૦
-------------------	---	-----

પાદમથી દેવતાનું સ્વરૂપ	૬-૧૭	૧૧૦
------------------------	------	-----

પંચમથી દેવતાનું સ્વરૂપ	૧૮-૨૩	૧૧૨
------------------------	-------	-----

મંત્રના અધિપતિનું ફલ	૨૪-૩૨	૧૧૩
----------------------	-------	-----

પંચ પરમેષ્ઠી મંત્ર	૩૩-૩૮	૧૧૪
--------------------	-------	-----

પંચ પરમેષ્ઠી વિદ્યા	૩૯-૪૩	૧૧૫
---------------------	-------	-----

પંદર અક્ષરની વિદ્યા	૪૪-૪૭	૧૧૫
---------------------	-------	-----

હ્રીંકારવિદ્યાનું ધ્યાન	૪૮-૬૬	૧૧૬
-------------------------	-------	-----

આઠ અક્ષરની વિદ્યા	૬૭-૮૨	૧૧૯
-------------------	-------	-----

પ્રકાશ ૯ મો

રૂપસ્થ ધ્યેયનું સ્વરૂપ	૧- ૭	૧૨૨
------------------------	------	-----

બીજા પ્રકારથી રૂપસ્થ	૮-૧૦	૧૨૬
----------------------	------	-----

રૂપસ્થ ધ્યેયનું ફળ	૧૧-૧૬	૧૨૩
--------------------	-------	-----

પ્રકાશ ૧૦ મો

રૂપાતીત ધ્યેયનું સ્વરૂપ	૧- ૫	૧૨૪
-------------------------	------	-----

રૂપાતીત ધ્યાનના ભેદ	૬-	૧૨૫
---------------------	----	-----

આજ્ઞાવિચય ધ્યાન	૭- ૯	૧૨૫
-----------------	------	-----

વિષય	શ્લોક.	પૃષ્ઠ.
અપાર્યવિચય ધ્યાન	૧૦	૧૨૬
વિપાકવિચય ધ્યાન	૧૧-૧૨	૧૨૬
સંસ્થાનવિચય ધ્યાન	૧૩-૧૫	૧૨૬
ધર્મધ્યાનનું ફલ	૧૬-૧૭	૧૨૬
પરલોકસંબંધિ સુખ	૧૮-૨૪	૧૨૭

પ્રકાશ ૧૧ મો

શુદ્ધધ્યાન અને સ્વામિત્વ	૧- ૪	૧૨૮
શુદ્ધધ્યાનના ભેદ અને સ્વરૂપ	૫- ૯	૧૨૯
ધ્યાનનું સ્વામિત્વ	૧૦-૨૨	૧૩૦
ધાતિકર્મ ક્ષય થવાથી ફલ	૨૩-૬૧	૧૩૧

પ્રકાશ ૧૨ મો

આચાર્યમહારાજનો સ્વાનુભવ	૧	૧૩૮
મનના ભેદો	૨	૧૩૮
મનનાં લક્ષણો	-	૧૩૮
પરમાત્મસ્વરૂપ	૮-૨૦	૧૩૯
ઉઠાસીનતાના ફળો	૨૧-૨૯	૧૪૧
મનઃસ્થિરતાનો ઉપાય તથા દષ્ટિ જય	૩૦-૩૧	૧૪૨
ઈન્દ્રિયજયવિધી	૩૨-૩૩	૧૪૨
મનોવિજય તથા ફલ	૩૪-૩૭	૧૪૩
તત્ત્વજ્ઞાનનું લક્ષણ	૩૮-૪૦	૧૪૩
અમનસ્કતાનું ફલ તથા લક્ષણ	૪૧-૫૪	૧૪૪
આચાર્યમહારાજનો પોતાના આત્મા પ્રત્યે ઉપદેશ	૫૫-૫૭	૧૪૬

॥ श्री बीतरागाय नमः ॥

श्रीयोगशास्त्रं भाषन्तर.

प्रथमः प्रकाशः.

नमो दुर्वाररागादिवैरिवारनिवारिणे । अर्हते योगिनाथाय,
महावीराय तायिने ॥१॥ पन्नगे च सुरेंद्रे च, कौशिके पादसंस्पृशि ।
निर्विशेषमनस्काय, श्रीवीरस्वामिने नमः ॥२॥ कृतापराधेऽपि जने,
कृपामन्थरतारयोः । ईषद्बाष्पार्द्रयोर्भद्रं, श्री वीरजिननेत्रयोः ॥३॥
श्रुतांभोधेरधिगम्य, सम्प्रदायाच्च सद्गुरोः । स्वसंवेदनतश्चापि, योग-
शास्त्रं विरच्यते ॥४॥ [प्रस्तावना] योगः सर्वविषद्वल्लोविताने परशुः
शितः । अमूलमंत्रतंत्रं च, कर्मणं निर्वृतिश्रियः ॥५॥ भूयांसोऽपि हि
पाप्मानः, प्रलयं यान्ति योगतः । चंडवाताद् घनघना, घनाघनघटा इव

श्रीवीराय नमोनमः दुःખे वारि शकાય એવા રાગ વિગેરે શત્રુઓના
સમૂહને દૂર કરનાર, તથા જગત્તુ' રક્ષણ કરનાર, યોગીઓના
નાથ, અર્હત શ્રી મહાવીર પ્રભુને નમસ્કાર હો. ૧. ડસવા માટે
પગને સ્પર્શ કરનાર(ચંડ) કૌશિક સર્પ ઉપર અને કૌશિક એવા
દેવેન્દ્ર ઉપર જેતું સમાન ચિત્ત છે એવા વીરસ્વામીને નમસ્કાર
થાઓ. ૨. અપરાધ કરનારા પ્રાણિ (સંગમાદિ) ઉપર પણ
કર્ણાથી અતિનમ્ર અને આંસુથી કંઈક લિંબાએલા એવા
શ્રી વીર જિનેશ્વરના નેત્રોતું કલ્યાણ થાઓ. ૩. શ્રુત
રૂપી સમુદ્રમાંથી અને સદ્ગુરૂના સંપ્રદાયથી તથા પોતાના
અનુભવથી પણ જાણીને, આ 'યોગશાસ્ત્ર' રચાય છે. ૪.
સર્વ વિપત્તિ રૂપી વેલોના વિસ્તારમાં તીક્ષ્ણ કુહાડા સમાન
યોગ છે, અને મોક્ષ લક્ષ્મીનું મૂળ મંત્ર અને તંત્ર વિનાનું
કામણ છે. ૫. જેમ ગાઠ મેઘની ઘટા પ્રચંડ વાયુથી વિખરાઈ
જાય છે, તેમ યોગથી ઘણાં પાપો પણ નાશ પામે છે. ૬.

! ॥૬॥ ક્ષિણોતિ યોગઃ પાપાનિ, ચિરકાલાર્જિતાન્યપિ । પ્રચિતાનિ યથૈ-
 શાંસિ, ક્ષણાદેવાશુશુક્ષણિઃ ॥૭॥ કફવિપ્રુષ્ણમલામર્શસર્વૌષધિમહર્દયઃ ।
 સંભિન્નશ્રોતોલઙ્ચિશ્ચ, યોગતાંડવહંબરં ॥૮॥ ચારણાશીવિષાવધિમનઃ-
 ષર્ધાવસંબદઃ । યોગકલ્પદ્રુમસ્યૈતા, વિકાશિકુસુમાશ્રિયઃ ॥૯॥ અહો
 યોમસ્ય માહાત્મ્યં, પ્રાજ્યં સામ્રાજ્યમુદ્ગહન્ । અવાપ કેવલજ્ઞાનં, મરતો
 મરતાધિષઃ ॥૧૦॥ પૂર્વમપ્રાપ્તધર્માઽપિ, પરમાનન્દનન્દિતા ॥ યોગપ્રમા-
 વતઃ પ્રાપ, મરુદેવા પરં પદમ્ ॥૧૧॥ બ્રહ્મલીઋણગોઘાતપાતકાન્ન-
 રકાતિથેઃ । દૃઢપ્રહારિપ્રમૃતેર્યોગો હસ્તાવલમ્બનમ્ ॥૧૨॥ તત્કાલકૂત-
 દુષ્કર્મકર્મઠસ્ય દુરાત્મનઃ । ગોપ્ત્રે ચિલાતિપુત્રસ્ય, યોગાય સ્પૃહયેન્ન
 કૈઃ ॥૧૩॥ તસ્યાજનનિરેવાસ્તુ, નૃપશોર્મોઘજન્મનઃ । અવિદ્ધકર્ણો
 ચો યોગ, इत्यक्षरशलाकया ॥૧૪॥ [યોગમહિમા] ચતુર્વર્ગેઽમ્રણીર્મોક્ષો,

એકઠાં કરેલાં લાકડાં જેમ પ્રબળ અગ્નિ ક્ષણવારમાં બાળી નાખે
 છે, તેમ લાંબા કાળથી ઉપાજેલા પાપો પણ યોગ ક્ષય કરે
 છે. ૭. કફ, અડો, મેલ અને હસ્ત સ્પર્શ તે એકેક તથા બધાં
 ઔષધ રૂપ થાય જેનાથી તેવી લાઙ્ગિઓ અને સંલિપ્ત
 શ્રોતલઙ્ગિ (બધી ઇન્દ્રિયોથી દરેક ઇન્દ્રિયના વિષય જણાય)
 એ યોગનોજ મહીમા છે. ૮. ચારણ લઙ્ગિ, આશીવિષલઙ્ગિ,
 અવધિજ્ઞાન અને મનઃપર્યવ જ્ઞાનની સંપત્તિઓ એ સર્વ
 યોગરૂપી કલ્પવૃક્ષના વિકસીત પુષ્પોની શોભા છે. ૯.
 અહો (શું ?) યોગનું માહાત્મ્ય ! (કે જેથી) વિસ્તૃત સા-
 આજ્યને ધારણ કરતા ભરતક્ષેત્રના સ્વામિ ભરતચક્રિ કેવળ-
 જ્ઞાન પામ્યા. ૧૦. પૂર્વે ધર્મ નહિ પામેલા મરુદેવી માતા
 પણ યોગના પ્રભાવથી પરમાનંદથી આનંદીત થઈ મોક્ષપદ
 પામ્યા. ૧૧. બ્રાહ્મણ, સ્ત્રી, બાળક અને ગાયનો ઘાત કરવાના
 પાપથી નરકના અતિથિ દૃઢપ્રહારી વિગેરેને સર્જીતિ જવામાં યોગ-
 જ હસ્તાવલમ્બનભૂત થયો. ૧૨. તત્કાળ દુષ્કર્મ કરવામાં
 તત્પર દુરાત્માચિલાતીપુત્રનું રક્ષણ કરનાર યોગની ઠાણ સ્પૃહા
 ન કરે ? ૧૩ “ યોગ ” એવા અક્ષર રૂપ શક્તાકાથી જેના
 કાન વીંધાયા નથી એવા નિષ્કળ જન્મવાળા તે નરપશુને

યોગસ્તસ્ય ચ કારણં । જ્ઞાનશ્રદ્ધાનચારિત્રરૂપં રત્નત્રયં ચ સઃ ॥૧૬॥
 [યોગસ્વરૂપં] યથોવસ્થિતતત્ત્વાનાં, સંક્ષેપાદ્વિસ્તરેણ વા । યોઽવબો-
 ધસ્તમત્રાહુઃ, સમ્યગ્જ્ઞાનં મનીષિણઃ ॥૧૬॥ રુચિર્જિનોક્તતત્ત્વેષુ,
 સમ્યક્શ્રદ્ધાનમુચ્યતે । જાયતે તન્નિસર્ગેણ, ગુરોરધિગમેન વા ॥૧૭॥
 સર્વસાવધયોગાનાં, ત્યાગશ્ચારિત્રમિષ્યતે । કીર્તિતં તદર્હિસાદિ-
 વ્રતભેદેન પञ્ચધા ॥ ૧૮ ॥ અર્હિસાસૂનૃતાસ્તેયબ્રહ્મચર્યાપરિગ્રહાઃ ।
 પञ્ચભિઃ પञ્ચભિર્યુક્તા, ભાવનાભિર્વિમુક્તયે ॥૧૯॥ ન યત્પમાદયો-
 ગેન, જીવિતવ્યપરોપણં । ત્રસાનાં સ્થાવરાણાં ચ, તદર્હિસાવ્રતં
 મતં ॥૨૦॥ પ્રિયં પથ્યં વચસ્તથ્યં, સૂનૃતવ્રતમુચ્યતે । તત્તથ્યમપિ
 નો તથ્યમપ્રિયં ચાહિતં ચ યત્ ॥૨૧॥ અનાદાનમદત્તસ્યાસ્તેયવ્રત-
 ક્કુદીરિતમ્ । બાહ્યાઃ પ્રાણા નૃણામર્થો, હરતા તં હતા હિ તે ॥૨૨॥

જન્મજ ન થવો જોઈએ. ૧૪. ચાર વર્ગોમાં મોક્ષ મુખ્ય
 છે, અને તેનું કારણ યોગ છે; તથા તે યોગ જ્ઞાન, શ્રદ્ધા
 ને ચારિત્ર રૂપ રત્નત્રય છે. ૧૫. સંક્ષેપથી અથવા વિસ્તારથી
 યથાર્થ તત્ત્વોનો જે બોધ તેને પાડિતો સમ્યક્ જ્ઞાન કહે
 છે. ૧૬. જિનેશ્વરે કહેલા તત્ત્વોમાં રૂચિ તે સમ્યક્ શ્રદ્ધાન
 કહેવાય છે. તે શ્રદ્ધાન સ્વભાવથી અથવા ગુરૂના ઉપદેશથી
 થાય છે. ૧૭. સર્વ સાવધયોગોનો ત્યાગ તે ચારિત્ર કહેવાય
 છે, તે ચારિત્ર અર્હિસાદિવ્રતના ભેદથી પાંચ પ્રકારે કહ્યું
 છે. ૧૮. અર્હિસા, સત્ય, અચાર્ય, બ્રહ્મચર્ય ને અપરિગ્રહ
 (એ પાંચ મહાવ્રતો) પાંચ પાંચ ભાવનાએ યુક્ત મુક્તિને અર્થે
 થાય છે. ૧૯ જે પ્રમાદના યોગથી ત્રસ અને સ્થાવર જીવોના
 જીવીતનો નાશ ન કરવો તેને (વિદ્વાનોએ) અર્હિસા વ્રત માનેલું
 છે. ૨૦ પ્રિય, હિતકારી અને સત્ય બોલવું તે સત્ય વ્રત કહેવાય
 છે; પરંતુ અપ્રિય અહિતકારી એવું જે સત્ય હોય તો પણ તે
 સત્ય નથી. ૨૧. આપ્યા વિના ન લેવું તે અસ્તેય વ્રત
 કહેલું છે. દ્રવ્ય એ મનુષ્યોના બાહ્ય પ્રાણો છે. તેથી ધન હરણ

દિવ્યૌદારિકકામાનાં, કૃતાનુમતિકારિતૈઃ । મનોવાક્યાયતસ્ત્યાગો,
 બ્રહ્માષ્ટાદશધા મતમ્ ॥૨૩॥ સર્વભાવેષુ મૂર્છાયાસ્ત્યાગઃ સ્યાદપરિગ્રહઃ ।
 યદસત્સ્વપિ જાયેત, મૂર્છયા ચિત્તવિપ્લવઃ ॥૨૪॥ [મહાવ્રતાનિ]
 ભાવનાભિર્ભાવિતાનિ, પञ્ચભિઃ પञ્ચભિઃ ક્રમાત્ । મહાવ્રતાનિ નો કસ્ય?,
 સાધયન્ત્યવ્યયં પદમ્ ॥૨૫॥ મનોગુપ્ત્યેષણાદનૈર્યાભિઃ સમિતિભિઃ
 સદાઃ । દૃષ્ટાન્નપાનગ્રહણેનાહિંસાં ભાવયેત્સુધીઃ ॥ ૨૬ ॥ હાસ્ય-
 લોભમયક્રોધપ્રત્યાઘ્યાનૈર્નિરન્તરમ્ । આલોચ્ય ભાષણેનાપિ, ભાવયે-
 ત્સૂનૃતં વ્રતમ્ ॥ ૨૭॥ આલોચ્યાવગ્રહયાજ્ઞાભીક્ષ્ણાવગ્રહયાચનમ્ ।
 એતાવન્માત્રમેવૈતદિત્યવગ્રહધારણં ॥ ૨૮ ॥ સમાનધાર્મિકેભ્યશ્ચ,
 તથાવગ્રહયાચનમ્ । અનુજ્ઞાપિતપાનાન્નાશનમસ્તેયભાવનાઃ ॥૨૯॥

કરતાં પ્રાણો હુર્યાજ સમજવા. ૨૨. દેવ સંખંધી અને
 ઔદારિક (મનુષ્યતિર્યચ) સંખંધી વિષયોનો મન વચન અને
 કાંયાથી કરવા કરાવવા ને અનુમોદવા સંખંધી ત્યાગ તે બ્રહ્મચર્ય
 વ્રત અઢાર પ્રકારે માનેલું છે. ૨૩. સર્વ પદાર્થો ઉપર મૂર્છાનો
 ત્યાગ તે અપરિગ્રહ વ્રત કહેવાય કારણકે અછતા પદાર્થો ઉપર
 પણ મૂર્છાથી ચિત્ત વિકારો થાય. ૨૪. અનુક્રમે પાંચ પાંચ
 ભાવનાઓથી ભાવીત મહાવ્રતો કેને મોક્ષપદ ન સાધી આપે?
 ૨૫. મનોગુપ્તિ એષણાસમિતિ, આદાનનિક્ષેપણાસમિતિ
 ઈર્યાસમિતિ અને અન્નપાન જોઈને લેવાથી (પંડિત-
 જન) અહિંસાવ્રતને ભાવે. (પાલે) ૨૬. હાસ્ય, લોભ, લય અને
 ક્રોધનો ત્યાગ કરવાથી તથા હૃમ્મેશાં વિચારીને બોલવાથી
 સત્યવ્રતની ભાવના (પાલના) કરે. ૨૭. વિચારીને અવગ્રહની
 યાચના, વારંવાર અવગ્રહ માગવો, આટલોજ અવગ્રહ એવો
 અવગ્રહનો નિશ્ચય કરવો. ૨૮. પહેલાં રહેલા સાધુ પાસેથી
 અવગ્રહ માગવો તથા (શુરૂએ) આજ્ઞા આપેલા અન્ન પાન
 વાપરવા (આ પાંચ) અસ્તેય વ્રતની ભાવના. ૨૯

સ્ત્રીષંઢપશુમદ્દેશમાસનકુઙ્ઘાન્તરોજ્જનાત્ । સરાગસ્ત્રીકથાત્યાગાત્ ,
 પ્રાગ્રતસ્મૃતિવર્જનાત્ ॥ ૩૦ ॥ સ્ત્રીરમ્યાઙ્ઞેક્ષણસ્વાઙ્ગસંસ્કારપરિવર્જનાત્ ।
 પ્રણીતાત્યશનત્યાગાદ્ , બ્રહ્મચર્ય ચ ભાવયેત્ ॥ ૩૧ ॥ સ્પર્શે રસે
 ચ ગન્ધે ચ, રૂપે શબ્દે ચ હારિણિ । પચ્ચસ્વિતીન્દ્રિયાર્થેષુ, ગાઢં
 ગાર્ધ્યસ્ય વર્જનમ્ ॥ ૩૨ ॥ એતેષ્વેવામનોજ્ઞેષુ, સર્વથા દ્વેષવર્જનમ્ ।
 આકિચ્ચન્યવ્રતસ્યૈવં, ભાવનાઃ પચ્ચ કીર્તિતાઃ ॥ ૩૩ ॥ [વ્રતભાવનાઃ]
 અથવા પચ્ચસમિતિગુપ્તિત્રયપાવિત્રિતમ્ । ચરિત્રં સમ્યક્ચારિત્રમિત્યા-
 હુર્મુનિપુઙ્ગવાઃ ॥ ૩૪ ॥ ઈર્યામાષૈષણાદાનનિક્ષેપોત્સર્ગસંજ્ઞિકાઃ । પચ્ચાહુઃ
 સમિતીસ્તિસ્ત્રો, ગુપ્તીસ્ત્રિયોગનિગ્રહાત્ ॥ ૩૫ ॥ લોકાતિવાહિતે માર્ગે,
 ચુમ્બિતે માસ્વદંશુભિઃ । જન્તુરક્ષાર્થમાલોક્ય, ગતિરીર્યા મતા
 સતામ્ ॥ ૩૬ ॥ અવદ્યત્યાગતઃ સાર્વજનીનં મિતભાષણં । પ્રિયા

સ્ત્રી, નપુંસક અને પશુવાળા ઘર તથા વિકારિથી ભીંતના આંતરે
 પણ આસનનો ત્યાગ કરવાથી, રાગયુક્ત સ્ત્રી કથાનો ત્યાગ કરવાથી,
 અને પૂર્વે અનુભવેલ વિષયોની યાદી ન કરવાથી. ૩૦, સ્ત્રીના
 મનોહર અંગ જેવાનો ત્યાગ, પોતાના શરીરે સંસ્કારનો
 ત્યાગ કરવાથી, ને પ્રમાણથી વધારે તેમજ પુષ્ટ આહારનો ત્યાગ
 કરવાથી બ્રહ્મચર્યની ભાવના કરે. ૩૧. સ્પર્શ, રસ, ગન્ધ,
 રૂપ અને શબ્દ એ મનોહર ઇન્દ્રિયોના વિષયોમાં અત્યન્ત
 ગૃહ્ણિનો ત્યાગ. ૩૨. તેમજ એ પાંચે અનિષ્ટ વિષયોમાં દ્વેષનો
 સર્વથા ત્યાગ. એ પ્રમાણે અપરિગ્રહ વ્રતની પાંચ ભાવનાઓ કહેલી
 છે. ૩૩. પાંચ સમિતિ અને ત્રણ ગુપ્તિથી પવિત્ર જે આચરણ
 તેને શ્રેષ્ઠમુનિઓ સમ્યક્ચારિત્ર કહે છે. ૩૪. ઈર્યા સમિતિ,
 ભાષાસમિતિ, એષણસમિતિ, આદાનનિક્ષેપશ્ચાસમિ-
 તિ, ને પારિઠાવણીઆ સમિતિ એ પાંચ સમિતિ, તથા ત્રણ યો-
 ગને નિગ્રહ કરવાથી ત્રણ ગુપ્તિ થાય. ૩૫. સૂર્યના કિરણોથી
 સ્પર્શાએલા અને લોકો જ્યાંથી ચાલેલા હોય એવા માગે
 જીવોની રક્ષા માટે જેમને આલવુ, તે સત્પુરૂષોએ ઈર્યા-
 સમિતિ માનેલી છે. ૩૬. પાપરહિત સર્વ જીવોને હિતકારી

વાચ્યમાનાં સા. ભાષાસમિતિરુચ્યતે ॥૩૭॥ દ્વિચત્વારિંશતા ભિક્ષા-
 દોષૈર્નિત્યમદૂષિતમ્ । મુનિર્યદન્નમાદત્તે, સૈષળાસમિતિર્મતા ॥૩૮॥
 આસનાદીનિ સંવીક્ષ્ય, પ્રતિલિખ્ય ચ યત્નતઃ । ગૃહ્ણીયાન્નિક્ષિપેદ્વા
 યત્સાદાનસામિતિર્મતા ॥૩૯॥ કફમૂત્રમલપ્રાયં, નિર્જન્તુ જગતીતલે ।
 યત્નાદ્યદુત્સૃજેત્સાધુઃ, સોત્સર્ગસમિતિર્ભવેત્ ॥૪૦॥ વિમુક્તકલ્પના-
 જાલં, સમત્વે સુપ્રતિષ્ઠિતમ્ । આત્મારામં મનસ્તજ્ઞૈર્મનોગુપ્તિરુદાહતા
 ॥૪૧॥ સંજ્ઞાદિપરિહોરેણ, યન્મૌનસ્યાવલમ્બનમ્ । વાગ્વૃત્તેઃ સંવૃત્તિર્વા
 યા, સા વાગ્ગુપ્તિરિહોચ્યતે ॥૪૨॥ ઉપસર્ગપ્રસંગેઽપિ, કાયોત્સર્ગજુષો
 મુનેઃ । સ્થિરીભાવઃ શરીરસ્ય, કાયગુપ્તિર્નિગદ્યતે ॥૪૩॥ શયનાસન-
 નિક્ષેપાદાનચંક્રમણેષુ ચા સ્થાનેષુ ચેષ્ટાનિયમઃ, કાયગુપ્તિસ્તુ સાપરા
 ॥ ૪૪ ॥ [સમિતિગુપ્તયઃ] એતાશ્ચારિત્રગાત્રસ્ય, જનનાત્પરિ-

અને પ્રમાણપેત બોલવું તે મુનિઓને પ્રિય ભાષાસમિતિ
 કહેવાય છે. ૩૭. નિત્ય ભિક્ષાના બેંતાળીસદોષથી
 રહિત જે અન્ન મુનિ ગ્રહણ કરે તે એષણાસમિતિ માનેલી
 છે. ૩૮. આસન વિગેરે જોઇને તથા યત્નથી પુંજીને ગ્રહણ
 કરે અથવા મૂકે તે આદાનસમિતિ કહી છે. ૩૯. કફ મૂત્ર
 મળ અને તેના જેવી બીજી વસ્તુ નિર્જન ભૂમિ ઉપર સાધુ
 તજે તે ઉત્સર્ગસમિતિ કહેવાય. ૪૦. કલ્પના જાળથી રહિત,
 સમભાવમાં સારી રીતે સ્થિર આત્મારામને પામેલું મન તે
 તેના જાણનારાઓએ (જ્ઞાનીઓએ) મનોગુપ્તિ કહી છે. ૪૧.
 સંજ્ઞાદિનો ત્યાગ કરવાથી જે મૌન ગ્રહણ કરવું, અથવા
 વાણીની વૃત્તિને નિયમમાં રાખવી તે અહીં વચન ગુપ્તિ
 કહેવાય છે. ૪૨. કાયોત્સર્ગયુક્તમુનિને ઉપસર્ગના પ્રસંગે પણ
 શરીરનો સ્થિર ભાવ (નિશ્ચલતા) તે કાયગુપ્તિ કહેવાય
 છે. ૪૩ શયન, આસન, મૂકવું, લેવું અને જવું તથા
 રહેવામાં જે એટલો નિયમ તે બીજી (રીતે) ગાયગુપ્ત છે. ૪૪

પાલનાત્ । સંશોધનાચ્ચ સાધૂનાં, માતરોઽષ્ટૌ પ્રકીર્તિતાઃ ॥ ૪૬ ॥
 સર્વાત્મના યતાન્દ્રાણામેતચ્ચારિત્રમીરિતમ્ । યતિધર્માનુરક્તાનાં,
 દેશતઃ સ્યાદગારિણામ્ ॥ ૪૬ ॥ ન્યાયસંપન્નવિભવઃ, શિષ્ટાચાર-
 પ્રશંસકઃ । કુલશીલસમૈઃ સાર્થ, કૃતોદ્વાહોઽન્યગોત્રજૈઃ ॥ ૪૭ ॥
 પાપમીરુઃ પ્રસિદ્ધં ચ, દેશાચારં સમાચરન્ । અવર્ણવાદી ન કાઽપિ,
 રાજાદિષુ વિશેષતઃ ॥ ૪૮ ॥ અનતિવ્યક્તગુણે ચ, સ્થાને સુપ્રાતિ-
 વેશિકે । અનેકનિર્ગમદ્વારવિવર્જિતનિકેતનઃ ॥ ૪૯ ॥ કૃતસંગઃ
 સદાચારૈર્માતાપિત્રોશ્ચ પૂજકઃ । ત્યજન્નુપપ્લુતં સ્થાનમપ્રવૃત્તશ્ચ
 ગર્હિતે ॥ ૫૦ ॥ વ્યયમાયોચિતં કુર્વન્, વેષં વિત્તાનુસારતઃ ।
 અષ્ટભિર્ધીગુણૈર્યુક્તઃ, શૃણ્વાનો ધર્મમન્વહમ્ ॥ ૫૧ ॥ અજીર્ણે
 ભોજનત્યાગી, કાલે ભોક્તા ચ સાત્મ્યતઃ । અન્યોઽન્યાપ્રતિબન્ધેન,

ચારિત્રના શરીરને ઉત્પન્ન કરવાથી, પાલન કરવાથી અને
 શોધન કરવાથી એ આઠને સાધુઓની માતાઓ કહેલી
 છે. ૪૫. એ (ઉપરોક્ત) સર્વાત્મપણે ચારિત્ર મુનિઓને કહ્યું છે,
 અને મુનિધર્મમાં અનુરક્ત એવા ગૃહસ્થોને તે દેશથી હોય. ૪૬.
 ન્યાયથી દ્રવ્ય મેળવનાર ૧ શિષ્ટ આચારની પ્રશંસા કરનાર ૨
 સમાન કુળશીલવાળા અન્ય ગોત્રવાળાની સાથે વિવાહ કરનાર. ૩
 ૪૭. પાપથી ડરનાર ૪ દેશના પ્રસિદ્ધ આચારને પાળનાર ૫
 કદિપણુ નિન્દા ન કરનાર, રાજા વિગેરેની વિશેષે કરી નિન્દા
 ન કરનાર. ૬ ૪૮. અતિ પ્રગટ નહિ અને અતિ ગુપ્ત નહિ,
 તથા સારા પાડોશીવાળા સ્થાનમાં, ઘણા નીકળવાના દ્વાર
 રહિત એવા ઘરમાં રહેનાર. ૭ ૪૯. સદાચારવાળાઓની સોબત
 કરનાર. ૮ માતા પીતાની પૂજા કરનાર. ૯ ઉપદ્રવવાળા સ્થાનકનો
 ત્યાગ કરનાર. ૧૦ અને નિન્દિત કાર્યમાં નહિ પ્રવર્તનાર. ૧૧.
 ૫૦. આવક પ્રમાણે ખર્ચકરનાર, ૧૨ દ્રવ્યને અનુસારે વેષ રાખનાર.
 ૧૩ ખુદ્દીના આઠ ગુણોએ યુક્ત ૧૪ અને નિરન્તરધર્મ સાંભળનાર.
 ૧૫ ૫૧. અજીર્ણમાં ભોજન નહિ કરનાર. ૧૬ યોગ્યકાળે શાન્તિથી

त्रिवर्गमपि साधयन् ॥ ५२ ॥ यथावदतिथौ साधौ, दीने च
प्रतिपत्तिकृत् । सदानभिनिविष्टश्च, पक्षपाती गुणेषु च ॥ ५३ ॥
अदंशाकालयोश्चर्या, त्यजन् जानन् बलाबलम् । वृत्तस्थज्ञानवृद्धानां,
पूजकः पोष्यपोषकः ॥ ५४ ॥ दीर्घदर्शी विशेषज्ञः, कृतज्ञो लोकवल्लभः ।
सलज्जः सदयः सौम्यः, परोपकृतिकर्मठः ॥ ५५ ॥ अन्तरङ्गारिषड्वर्ग-
परिहारपरायणः । वशीकृतेन्द्रियग्रामो, गृही धर्माय कल्पते ॥ ५६ ॥
[मार्गानुसारिगुणाः]

इति श्रीयोगशास्त्रे प्रथमप्रकाशस्य गूर्जरभाषायामनुवादः

॥ अथ द्वितीयः प्रकाशः ॥

सम्यक्त्वमूलानि पञ्चाणुव्रतानि गुणास्त्रयः । शिक्षापदानि चत्वारि,
व्रतानि गृहमेधिनाम् ॥ १ ॥ या देवे देवताबुद्धिर्गुरौ च गुरुता-
मतिः । धर्मे च धर्मधीः शुद्धा, सम्यक्त्वमिदमुच्यते ॥ २ ॥

જમનાર ૧૭. એક બીજને હરકત ન આવે તેમ ત્રણે વર્ગને
સાધનાર ૧૮. ૫૨. અતિથિ, સાધુ અને દીન જનની યથાયોગ્ય
ભક્તિ કરનાર ૧૯. હૃમેશાં અભિનિવેશ રહિત ૨૦. અને ગુણોમાં
પક્ષપાતી ૨૧. ૫૩. અયોગ્ય દેશકાળના આચારને ત્યાગનાર. ૨૨
બળાબળને જાણનાર. ૨૩ વ્રતમાં સ્થિત જ્ઞાનવૃદ્ધોને પૂજનાર
૨૪. તથા પોષણ કરવા યોગ્ય (માતા પિતા પુત્રાદિ)નું પોષણ
કરનાર. ૨૫. ૫૪. દીર્ઘદર્શી, ૨૬ વિશેષને જાણનાર. ૨૭ કરેલા
ગુણને જાણનાર, ૨૮ લોકોને પ્રિય, ૨૯ લજ્જાવાનું ૩૦ દયાળુ,
શાન્ત ૩૧, પરોપકાર કરનાર. ૩૨ ૫૫. અન્તરંગ છ(કામ ક્રોધ
લોભ મદ માન હર્ષ)શત્રુના સમૂહને ત્યાગવામાં તત્પર, ૩૩ અને
ઈન્દ્રિયોના સમુદાયને વશ કરનાર ૩૪(જન)ગૃહસ્થ ધર્મને માટે
(લાયક)મનાયછે. ૫૬. ॥હવે બીજો પ્રકાશા સમ્યક્ત્વ મૂળ પાંચ
અણુવ્રત, ત્રણ ગુણુવ્રત, ચાર શિક્ષાવ્રત, ગ્રહસ્થોના એભાર વ્રતછે.
૧. દેવમાં જે સાચી દેવત્વની બુદ્ધિ, ગુણને વિષે જે સાચી ગુણ-
પણાની બુદ્ધિ અને ધર્મમાં શુદ્ધ ધર્મની બુદ્ધી એ સમ્યક્ત્વ કહે-

અદેવે દેવબુદ્ધિર્યા; ગુરુધીરગુરૌ ચ યા । અધર્મે ધર્મબુદ્ધિશ્ચ, મિથ્યાત્વં
 તદ્વિપર્યયાત્ ॥ ૩ ॥ સર્વજ્ઞો જિતરાગાદિદોષસ્ત્રૈલોક્યપૂજિતઃ ।
 યથાસ્થિતાર્થવાદી ચ, દેવોઽઈન્ પરમેશ્વરઃ ॥ ૪ ॥ ધ્યાતવ્યોઽય-
 મુપાસ્યોઽયમયં શરણમિષ્યતામ્ । અસ્યૈવ પ્રતિપત્તવ્યં, શાસનં ચેત-
 નાઽસ્તિ ચેત્ ॥ ૫ ॥ યે સ્ત્રીશસ્ત્રાક્ષસૂત્રાદિરાગાદ્યક્કલંકિતાઃ ।
 નિમ્નહાનુમ્નહપરાસ્તે દેવાઃ સ્યુર્ન મુક્તયે ॥ ૬ ॥ નાટ્યાદૃશાસસજ્જીતા-
 દ્યુપ્પલ્લવવિસંસ્થુલાઃ । લંભયેયુઃ પદં શાન્તં. પ્રપન્નાન્ પ્રાણિનઃ કથમ્ ?
 ॥ ૭ ॥ [દેવકુદેવસ્વરૂપં] મહાવ્રતધરા ધીરા, ભૈક્ષમાત્રોપજીવિનઃ ।
 સામાયિકસ્થા ધર્મોપદેશકા ગુરવો મતાઃ ॥ ૮ ॥ સર્વાભિલાષિણઃ
 સર્વભોજિનઃ સપરિમ્રહાઃ । અબ્રહ્મચારિણો મિથ્યોપદેશા ગુરવો ન
 તુ ॥ ૯ ॥ પરિમ્રહારમ્ભમગ્નાસ્તારયેયુઃ કથં પરાન્ ? । સ્વયં દરિદ્રો

વાય છે. ૨. દેવ ન હોય તે માં દેવ બુદ્ધિ, અને ગુરુ ન હોય તે માં જે
 ગુરુબુદ્ધિ તથા અધર્મ માં ધર્મ બુદ્ધિ, તે વિપરીત હોવાથી મિથ્યા-
 ત્વ છે. ૩. સર્વજ્ઞ, રાગાદિ દોષને જીતનાર, ત્રણેલોકથી પૂજીત, સત્ય
 અર્થને કહેનાર. એવા અર્હન્ત પરમેશ્વર તે દેવ છે. ૪ જે ચેતના
 હોય તો આ દેવજ ધ્યાન કરવા યોગ્ય છે, આ દેવનુંજ
 શરણુ ઇચ્છો અને આ દેવનીજ આજ્ઞા અંગીકાર કરો. ૫. જે
 દેવો સ્ત્રી શસ્ત્ર અક્ષસૂત્ર વિગેરે રાગના ચિન્હોથી કલંકિત છે
 અને લોકોને નુકશાન કરવામાં તત્પર છે તે દેવો મુક્તિને
 માટે થાય નહિ. ૬. નાટ્ય, અદૃશ્ય અને સંગીત વિગેરે
 ઉપદ્રવોથી શિથિલ થએલા (દેવો) પોતાને આશ્રિત જીવોને
 કેવી રીતે શાન્ત પદ પમાડે ? ૭. મહાવ્રત ધારણ કરનાર,
 ધીર, ભિક્ષા માત્રથીજ નિર્વાહ કરનાર, સામાયિકમાં
 સ્થીર, અને ધર્મોપદેશ આપનારાજ ગુરુ માનેલા છે. ૮. સર્વ
 (વસ્તુ)ના અભિલાષિ, સર્વભક્ષણ કરનાર, પરિમ્રહ યુક્ત,
 બ્રહ્મચર્ય રહિત અને મિથ્યા ઉપદેશ આપનારા ગુરુ નજ
 કહેવાય. ૯. પરિમ્રહ અને આરંભમાં હુએલા (ગુરુઓ) ખીજાને

ન પરમીશ્વરીકર્તુમીશ્વરઃ ॥૧૦॥ [ગુરુકુગુરુસ્વરૂપં] દુર્ગતિપપત્-
 પ્રાણિધારણાદ્ધર્મ ઉચ્યતે। સંયમાદિદશવિધઃ, સર્વજોક્તો વિમુક્તયે
 ॥૧૧॥ અપૌરુષેયં વચનમસંભવિ ભવેદ્યદિ। ન પ્રમાણં ભવેદ્વાચાં,
 જ્ઞાતાધીના પ્રમાણતા ॥૧૨॥ મિથ્યાદૃષ્ટિભિરાન્નાતો, હિંસાદૈઃ કલુષી-
 કૃતઃ। સધર્મહતિવિત્તોઽપિ, ભવભ્રમણકારણમ્ ॥૧૩॥ [ધર્મઅધર્મસ્વરૂપં]
 સરાગોઽપિ હિ દેવશ્ચેદ્, ગુરુરબ્રહ્મચાર્યપિ। કૃપાહીનોઽપિ ધર્મઃ સ્યાત્કષ્ટં
 નષ્ટં હદા જગત્ ॥૧૪॥ શમસંવેગનિર્વેદાનુકમ્પાસ્તિક્વલક્ષણેઃ ।
 લક્ષણેઃ પञ્ચભિઃ સમ્યક્, સમ્યક્ત્વમુપલક્ષ્યતે ॥૧૫॥ સ્થૈર્ય પ્રભાવના
 ભક્તિઃ, કૌશલં જિનશાસને। તીર્થસેવા ચ પञ્ચાસ્ય, ભૂષણાનિ પ્રવક્ષતે
 ॥૧૬॥ શઙ્કા કાંક્ષા વિચિકિત્સા, મિથ્યાદૃષ્ટિપ્રશંસનમ્। તત્સંસ્તવશ્ચ
 પંચાપિ, સમ્યક્ત્વં દૂષયન્ત્યમી ॥૧૭॥ [સમ્યક્ત્વં] વિરતિઃ સ્થૂલ-
 કેવી રીતે તારી શકે ? કેમકે પોતે દરિદ્રી બીજાને ધનવાન
 કરવાને શક્તિવાન ન થાય. ૧૦. દુર્ગતિમાં પડતા પ્રાણીનો
 અચાવ કરવાથી ધર્મ કહેવાય છે. તે સર્વજ્ઞ કહેશે। સંયમાદિ
 દશ પ્રકારનો ધર્મ મુક્તિ અર્થે થાય છે. ૧૧. અપૌરુષેય
 વચન હોયજ નહિ અને જો હોય તો તે પ્રમાણભૂત નહિ.
 કેમકે વાણીની પ્રમાણીકતા એ આપ્તપુરૂષને આધીન છે. ૧૨
 મિથ્યાદૃષ્ટિયોએ પ્રવર્તાવેલો, ને હિંસાદિથી કલુષીત થએલો
 પણ “ધર્મ” છે એમ વિચારાય તે પણ સંસાર ભ્રમણનું
 કારણ છે. ૧૩. સરાગી પણ જો દેવ મનાય, અને બ્રહ્મચર્ય
 વિનાના પણ ગુરુ કહેવાય, તથા દયા રહિત પણ ધર્મ હોય
 તો અરેરે ! આ જગત નાશ પામ્યું સમજવું. ૧૪. શમ,
 સંવેગ, નિર્વેદ, અનુકમ્પા અને આસ્તિક્યરૂપ પાંચ લક્ષણો-
 થી સમકિત સારી રીતે જાણી શકાય છે. ૧૫. સ્થીરતા,
 તીર્થની પ્રભાવના, ભક્તિ, જૈનશાસનમાં કુશળતા અને તીર્થની
 સેવા. એ પાંચ આ સમકિતના ભૂષણો કહેવાય છે. ૧૬.
 શઙ્કા, કાંક્ષા, વિચિકિત્સા, મિથ્યાદૃષ્ટિની પ્રશંસા અને તેમનો
 અતિપરિચય આ પાંચે સમકિતને દૂષણ લગાડે છે. ૧૭.

હિંસાદેહિવિષત્રિવિધાદિના । અહિંસાદીનિ પચ્ચાણુવ્રતાનિ
જગદુર્જિનાઃ ॥ ૧૮ ॥ વ્રજુકુષ્ટિકુણિત્વાદિ, દૃષ્ટ્વા હિંસાફલં
સુધીઃ । નિરાગ્રસજન્તૂનાં, હિંસાં સંકલ્પતસ્ત્યજેત્ ॥ ૧૯ ॥
આત્મવત્સર્વભૂતેષુ, સુસ્વદુઃખે પ્રિયાપ્રિયે । ચિન્તયન્નાત્મ-
નોઽનિષ્ટાં, હિંસામન્યસ્ય નાચેરત્ ॥ ૨૦ ॥ નિરર્થિકાં ન કુર્વીત,
જીવેષુ સ્થાવરેષ્વપિ । હિંસામહિંસાધર્મજ્ઞઃ કાઙ્ક્ષન્મોક્ષમુપાસકઃ
॥ ૨૧ ॥ પ્રાણીપ્રાણિતલોભેન, યો રાજ્યમપિ મુચ્ચતિ । તદ્વધોત્થમધં
સર્વોર્વાદાનેઽપિ ન શામ્યતિ ॥ ૨૨ ॥ વને નિરપરાધાનાં, વાયુ-
તોયતૃણાશિનામ્ । નિમ્નન્ મૃગાણાં માંસાર્થી, વિશેષ્યેત કથં
શુનઃ? ॥ ૨૩ ॥ દીર્યમાણઃ કુશેનાપિ, યઃ સ્વાજ્ઞે હન્ત દૂયતે । નિર્મ-
ન્તૂન્ સ કથં જન્તૂનંતયેન્નિશિતાયુધૈઃ? ॥ ૨૪ ॥ નિર્માતું ક્રૂરકર્માણઃ,

સ્થૂલ હિંસાઆદિની દ્વિવિધ ત્રિવિધે વિરતિ કરવી તેને
જિનેશ્વરોએ અહિંસા વિગેરે પાંચ આણુવ્રતો કહ્યા છે. ૧૮.
બુદ્ધીમાન પુરૂષે પાંગળાપણુ, કોઢીયાપણુ અને કુંઠાપણુ,
એ હિંસાનું ક્ષણ જોઇને નિરપરાધી વ્રસજીવોની હિંસા
સંકલ્પથી તજીદેવી. ૧૯. પોતાની પેઠે સર્વજીવોને
સુખ પ્રિય ને દુઃખ અપ્રિય છે એમ વિચારતો પોતાને
અનિષ્ટ એવી હિંસા બીજાની કદિપણુ ન કરે ૨૦. મોક્ષને
ઈચ્છનાર, અહિંસાધર્મને જાણનાર શ્રાવકે સ્થાવર જીવોની
પણુ નિરર્થક હિંસા ન કરવી. ૨૨. જે પ્રાણી જીવનના
લોભથી રાજ્યને પણ મૂકી દે છે. તે પ્રાણીને મારવાથી
ઉત્પન્ન થએલું પાપ આખી પૃથ્વીનું દાન આપવાથી પણ
શાન્ત થતું નથી. ૨૩. વનમાં વાયુ, પાણી અને ઘાસ
ખાનાર નિરપરાધી મૃગોને મારનાર માંસાર્થી કુતરાથી વિશેષ
કેમ કહી શકાય ? ૨૩. ડાલના અગ્રભાગ વડે પણ જે
પોતાના શરીરે દુખાય છે. અરે ! તે નિરપરાધી જીવોને
તીક્ષણ આયુધોથી કેમ નાશ કરતા હશે ? ૨૪. ક્રૂર કર્મ

ક્ષણિકામાત્મનો જુતિમ્ । સમાપયન્તિ સકલં, જન્માન્યસ્ય શરીરિણઃ
 ॥૨૫॥ મ્રિયસ્વેત્યુચ્ચમાનોઽપિ, દેહી ભવતિ દુઃખિતઃ । માર્યમાણઃ
 પ્રહરણૈર્દારુણેઃ સ કથં ભવેત્ ? ॥૨૬॥ શ્રૂયતે પ્રાણિઘાતેન, રૌદ્ર-
 ધ્યાનપરાયણૌ । સુભૂમો બ્રહ્મદત્તશ્ચ, સપ્તમં નરકં ગતૌ ॥૨૭॥
 કુણિર્વરં વરં પઞ્જુરશરીરી વરં પુમાન્ । અપિ સંપૂર્ણસર્વાક્ષો, ન તુ
 હિંસાપરાયણઃ ॥૨૮॥ હિંસા વિઘ્નાય જાયેત, વિઘ્નશાન્ત્યૈ કૃતાપિદિ ।
 કુલાચારધિયાપ્યેષા, કૃતા કુલવિનાશિની ॥ ૨૯ ॥ અપિ વંશક્રમાયાતાં,
 યસ્તુ હિંસાં પરિત્યજેત્ । સ શ્રેષ્ઠઃ સુલસ ઇવ, કાલસૌકરિકાત્મજઃ ॥ ૩૦ ॥
 દમો દેવગુરુપાસ્તિર્દાનમધ્યયનં તપઃ । સર્વમપ્યેતદફલં, હિંસાં ચેન્ન
 પરિત્યજેત્ ॥ ૩૧ ॥ વિશ્વસ્તો મુઘધીર્લોકઃ, પાત્યતે નરકાવનો ।
 અહો નૃશંસૈર્લોભાન્વૈર્હિંસાશાસ્ત્રોપદેશકૈઃ ॥ ૩૨ ॥ યજ્ઞાર્થં પશવઃ સૃષ્ટા,

કરનારાઓ પોતાને ક્ષણિક તૃપ્તિકરવાને ખીજ પ્રાણિઓના
 સમસ્ત જન્મનો નાશકરે છે. ૨૫. તું મરી જા એમ કહે-
 વાથી પણ પ્રાણિ દુઃખી થાય છે તો ભયંકર શસ્ત્રોથી મારતાં
 તે પ્રાણિને કેમ દુઃખ ન થાય. ? ૨૬. સંભળાય છે કે પ્રાણિના
 ઘાતથી રૌદ્રધ્યાનમાં તત્પર સુભૂમ અને બ્રહ્મદત્ત ચક્રવર્તિઓ
 સાતમી નરકે ગયા. ૨૭. પુરૂષ હુંઠો સારો, પાંગળો સારો
 અને ખરાબ શરીરવાળો પણ સારો; પરંતુ સંપૂર્ણ સારા અંગ-
 વાળો હિંસા પરાયણ હોય તે સારો નહિ. ૨૮. વિઘ્નની શાન્તિ
 માટે કરેલી હિંસા પણ વિઘ્નને માટેજ થાય છે; તથા કુળાચાર-
 નીબુદ્ધિથી પણ કરેલી હિંસા કુળનો નાશ કરનારી થાય
 છે. ૨૯. વંશ પરંપરાથી આવેલી હિંસાને પણ જે તજી દે
 છે તે કાળસૌકરિકના પુત્ર સુલસની પેઠે ઉત્તમ છે. ૩૦.
 ઇન્દ્રિયદમન, દેવગુરૂનીપુજા, દાન, અધ્યયન અને તપ એ
 સર્વ જો હિંસાનો ત્યાગ ન કરે તો નિષ્ફળ છે. ૩૧.
 અરેરે! વિશ્વાસ પામેલા મુઘબુદ્ધિવાળા જનોને લોકમાં,
 નિર્દય અને લોભથી અન્ધ થએલા હિંસકશાસનો ઉપદેશ

સ્વયમેવ સ્વયંભુવા । યજ્ઞોઽસ્વ મૂલ્યે સર્વસ્ય, તસ્માદ્યજ્ઞે વધોઽવધઃ
 ॥ ૩૩ ॥ ઔષધ્યઃ પશવો વૃક્ષાસ્તિર્યઞ્ચઃ પક્ષિણસ્તથા । યજ્ઞાર્થે
 વિધનં પ્રાપ્તાઃ, પ્રાપ્નુવન્ત્યુચ્છિન્તિ પુનઃ ॥ ૩૪ ॥ મધુપર્કે ચ વજ્રે
 ચ, પિતૃદૈવતકર્મણિ । અત્રૈવ પશવો હિંસ્યા, નાન્યત્રેત્યબ્રવીન્ મનુઃ
 ॥ ૩૫ ॥ પૃથ્વર્યેષુ પશૂન્ હિંસન્, વેદતત્ત્વાર્થવિદ્ દ્વિજઃ । આત્માનં
 ચ પશૂંશ્ચૈવ, ગમયત્યુત્તમાં ગતિમ્ ॥ ૩૬ ॥ યે ચક્રુઃ ક્રૂરકર્મણઃ,
 શાસ્ત્રં હિંસોપદેશકમ્ । ક તે યાસ્યન્તિ નરકે ?, નાસ્તિકેભ્યોઽપિ
 નાસ્તિકાઃ ॥ ૩૭ ॥ વરં વરાકશ્ચાર્વાકો, યોઽસૌ પ્રકટનાસ્તિકઃ ।
 વેદોક્તિતાપસચ્છદ્યચ્છન્નં રક્ષો ન જૈમિનિઃ ॥ ૩૮ ॥ દેવોપહારવ્યાજેન,
 યજ્ઞવ્યાજેન યેઽથવા । મૃન્તિ જંતૂન્ ગતઘૃણા, ઘોરાં તે યાન્તિ
 દુર્ગતિમ્ ॥ ૩૯ ॥ શમશીલદયામૂલં, હિત્વા ધર્મં જગદ્ધિતમ્ । અહો

કરનારા નરક પૃથ્વીમાં પાડે છે. ૩૨. બ્રહ્માએ પોતેજ
 પશુઓ યજ્ઞને માટે બનાવ્યાં છે. યજ્ઞ આ સર્વની આખાદી
 માટે છે, તેથી યજ્ઞમાં જે વધ છે તે વધ નથી. ૩૩.
 ઔષધિઓ, પંશુઓ, વૃક્ષો, તિર્યંચો અને પક્ષીઓ યજ્ઞને
 માટે નાશ પામ્યા હોય તો તે ફરીથી ઉત્પન્ન પામે છે. ૩૪.
 મધુપર્કમાં, યજ્ઞમાં, પિતૃ અને દેવ કાર્યમાં, આટલા સ્થાને
 જ પશુઓ મારવા બીજે નહિ એમ મનુ કહે છે. ૩૫.
 એ ઉપર કહેલા કાર્યોમાં પશુઓને મારનાર વેદના તત્ત્વાર્થને
 બાળુનાર બ્રાહ્મણ પોતાને તથા પશુઓને ઉત્તમ ગતિએ
 પહોંચાડે છે. ૩૬. જે ક્રૂરકર્મ કરનારાઓ હિંસાના ઉપદેશ
 વાળું શાસ્ત્ર રચે છે તે નાસ્તિકોથી પણ નાસ્તિક કઇ નરકમાં
 જશે. ? ૩૭. બિચારો ચાર્વાક સારો છે કે જે પ્રકટ નાસ્તિક
 છે (પણ) વેદના વચનો બોલતો તાપસના મીશથી ગુપ્ત
 રાક્ષસ જેવો જૈમિની સારો નથી. ૩૮. દેવોને બળિદાન
 આપવાના બાનાથી અથવા યજ્ઞના બાનાથી જેઓ નિર્દય
 થઇ જીવોને મારે છે તેઓ ઘોર દુર્ગતિમાં જાય છે. ૩૯.

હિંસાઽપિ ધર્માય, જગદે મન્દબુદ્ધિમિઃ ॥૪૦॥ હવિર્યધિરરાત્રાય,
 યજ્ઞાનન્ત્યાય કલ્પતે । પિતૃભ્યો વિધિવદ્તં, તત્પ્રવક્ષ્યામ્યશેષતઃ
 ॥૪૦॥ તિલૈર્ત્રીંહિયૈર્માર્ષૈરદ્ભિર્મૂલફલેન વા । દત્તેન માસં પ્રીયન્તે,
 વિધિવત્પિતરો નૃણામ્ ॥ ૪૨ ॥ દ્વૌ માસૌ મત્સ્યમાંસેન, ત્રીન્મા-
 સાન્ હારિણેન તુ । ઔરઞ્જેનાથ ચતુરઃ, શાકુનેનેહ પન્ચ તુ ॥૪૩॥
 ષળ્માસાંઞ્છાગમાંસેન, પાર્ષતેનેહ સપ્ત વૈ । અષ્ટાવેણસ્ય માંસેન,
 રૌરવેણ નવૈવ તુ ॥૪૪॥ દશમાસાંસ્તુ તૃપ્યન્તિ, વરાહમહિષામિષૈઃ ।
 શશકૂર્મયાસ્તુ માંસેન, માસાનેકાદશૈવ તુ ॥ ૪૫ ॥ સંવત્સરં તુ
 ગવ્યેન, પયસા પાયસેન તુ । વાર્ષ્ણિકસ્ય માંસેન, તૃતિર્દ્વાદશ-
 વાર્ષિકી ॥ ૪૬ ॥ ઇતિ સ્મૃત્યનુસારેણ, પિતૃણાં તર્પણાય યા ।
 મૃદૈર્વિધીયતે હિંસા, સાપિ દુર્ગતિરેતદેવ ॥ ૪૭ ॥ યો મૃતેષ્વભયં

શમ, શીલ, દયામૂળવાળા અને જગત્ને હિતકારી એવા
 ધર્મને તણને અરેરે! મન્દબુદ્ધિવાળાઓએ હિંસા પણ
 ધર્મને માટે કહી છે. ૪૦. પિતૃઓને વિધિપ્રમાણે આપેલું
 હવિ લાંબા કાળ માટે અને અનન્ત માટે મનાય છે એ
 સવ હું કહું છું. ૪૧. તલ, ડાંગર, યવ, અડદ, પાણી,
 મૂળ અને ફળ વિધિપ્રમાણે આપવાથી મનુષ્યોના પિતૃઓ
 એક મહીના સુધી તૃપ્ત થાય છે. ૪૨. મત્સ્યના માંસથી
 બે માસ સુધી, હરણના માંસથી ત્રણ માસ સુધી, બકરાના
 માંસથી ચાર માસ સુધી અને પક્ષીના માંસથી પાંચ માસ
 સુધી, (તૃપ્ત થાય છે.) ૪૩. ઘેટાના માંસથી છ મહીના સુધી,
 પાર્ષતના માંસથી સાત મહીના સુધી, એણુ (હરિણ)ના માંસથી
 આઠ મહીના સુધી અને રૌરવના માંસથી નવ મહીના સુધી ૪૪.
 ભુંડ અને પાઠાના માંસથી દસ મહીના સુધી, સસલા અને
 કાચળાના માંસથી અગીઆર મહીના સુધી (તૃપ્ત થાય છે.)
 ૪૫. ગાયના દૂધ અને ક્ષીરથી એક વરસ સુધી, તથા ઘરડા
 બકરાના માંસથી બાર વરસ સુધીની તૃપ્ત થાય છે. ૪૬.
 એ પ્રમાણે સ્મૃતિને અનુસારે પિતૃઓની તૃપ્તિને માટે મૂર્ખા-

દયાદ્, ભૂતેભ્યસ્તસ્ય નો ભયમ્।યાદ્દગ્ વિતીર્યતે દાનં,તાદ્દગાસાષ્ટે
 ફલમ્ ॥૪૮॥ ક્રોદણ્દદણ્દચક્રાસિશૂલશક્તિધરાઃ સુરાઃ। હિંસકા
 અપિ હા કષ્ટં, પૂજ્યન્તે દેવતાધિયા ॥૪૯॥ માતેવ સર્વભૂતાનામહિંસા
 હિતકારિણી । અહિંસૈવ હિ સંસારમરાવમૃતસારણિઃ ॥ ૫૦ ॥
 અહિંસા દુઃસ્વદાવામિપ્રાવૃષેણ્યઘનાવલી । ભવબ્રમિરુગાર્ત્તાનામહિંસા
 પરમૌષધિઃ ॥ ૫૧ ॥ દીર્ઘમાયુઃ પરં રૂપમારોગ્યં શ્લાઘનીયતા ।
 અહિંસાયાઃ ફલં સર્વં, કિમન્યત્કામદૈવ સા ॥૫૨॥ ઇતિ અહિંસા-
 સ્વરૂપમ્।મન્મનત્વં કાહલત્વં, મૂકત્વં મુખરોગિતામ્। વીક્ષ્યાસત્યફલં
 કન્યાલીકાઘસત્યમુત્સૃજેત્ ॥૫૩॥ કન્યાગોભૂમ્યલીકાનિ, ન્યાસા-
 પહરણં તથા । કૂટસાક્ષ્યં ચ પદ્મેતિ, સ્થૂલાસત્યાન્યકીર્તયન્ ॥૫૪॥

ઓ જે હિંસા કરે છે તે પણ દુર્ગતિ માટેજ ધાય છે. ૪૭.
 જે જીવોને વિષે અભયદાન આપેછે તેને જીવો તરફથી
 ભય થતો નથી. કેમકે જેવું દાન અપાયછે. તેવું ફળ
 મેળવાયછે. ૪૮. ધનુષ્ય, કંડ, ચક્ર, તરવાર ત્રિશૂળ અને
 શક્તિ પ્રહરણને ધારણ કરનારા હિંસક દેવો પણ અરેરે! દેવ
 જુદીથી પૂજાયછે. ૪૯. માતાની પેઠે સર્વ જીવોનું હિત-
 કરનારી અહિંસા છે અને અહિંસા જ સંસાર રૂપી મરૂ-
 ભૂમિમાં અમૃતની નીક સમાન છે. ૫૦. દુઃખ રૂપી દાવાગ્નિ
 સમાવવાને અહિંસા વર્ષાક્રિતુના મેઘની પંક્તિ સમાન છે
 અને ભવબ્રમણ રૂપ રોગથી પીડાએલાને અહિંસા ઉત્તમ
 ઔષધિ રૂપ છે. ૫૧. દીર્ઘ આયુષ, સુંદર રૂપ, આરોગ્યતા,
 અને પ્રશંસ્યપણું એ સર્વ અહિંસાનું ફળ છે. વિશેષ શું
 કહેવું? તે અહિંસા સર્વ ઇચ્છિત આપનાર છે. ૫૨. મન્મન-
 પણું, કાહલાપણું મુંગાપણું અને મુખમાં રોગ એ (સર્વ)
 અસત્યનું ફળ જોઈને કન્યાઅલિક વીગેરે અસત્યનો ત્યાગ
 કરવો, ૫૩. કન્યાઅલીક, ગાય સંખાંધી અલીક, ભૂમી સં-
 ખાંધી અલીક, થાપણુ ઓળવવી તથા જુદી સાક્ષી આપવી.
 આ પાંચ મોટા અસત્યો કહ્યાં છે. ૫૪. સર્વ લોકથી

સર્વલોકવિરુદ્ધં યદ્વિશ્વસિતઘાતકમ્ । યદ્વિપક્ષશ્ચ પુણ્યસ્ય, ન
 વદેત્તદસૂનૃતમ્ ॥ ૫૫ ॥ અસત્યતો લઘીયસ્ત્વમસત્યાદ્વચનીયતા ।
 અધોગતિરસત્યાશ્ચ, તદસત્યં પરિત્યજેત્ ॥ ૫૬ ॥ અસત્યવચનં પ્રાજ્ઞઃ,
 પ્રમાદેનાપિ નો વદેત્ । શ્રેયાંસિ યેન મજ્યન્તે, વાત્યયેવ મહાદ્રુમાઃ
 ॥ ૫૭ ॥ અસત્યવચનાદ્વૈરવિષાદાપ્રત્યયાદયઃ । પ્રાદુષ્ણન્તિ ન કે
 દોષાઃ?, કુપથ્યાદ્ વ્યાધયો યથા ॥ ૫૮ ॥ નિગોદેષ્વથ તિર્યક્ષુ, તથા
 નરકવાસિષુ । ઉત્પદ્યન્તે મૃષાવાદપ્રસાદેન શરીરિણઃ ॥ ૫૯ ॥ બ્રૂયાદ્
 મિયોપરોઘાદ્વા, નાઽસત્યં કાલિકાર્યવત્ । યસ્તુ વ્રૂતે સ નરકં,
 પ્રયાતિ વસુરાજવત્ ॥ ૬૦ ॥ ન સત્યમપિ માષેત, પરપીઠાકરં વચઃ ।
 લોકેઽપિ શ્રૂયતે યસ્માત્કૌશિકો નરકં ગતઃ ॥ ૬૧ ॥ અલ્પાદપિ
 મૃષાવાદાદ્, રૌરવાદિષુ સંભવઃ । અન્યથા વદતાં જૈર્ની, વાચં ત્વહદ

વિશ્વ કરાવનારૂં વિશ્વાસનો ઘાત કરનારૂં તથા પુન્યનું
 પ્રતિપક્ષી અસત્ય છે. તે માટે તે ન જોલવું. ૫૫.
 અસત્યથી લઘુતા થાય, અસત્યથી નિન્દા થાય અને અસત્યથી
 અધોગતિ થાય છે તેથી અસત્યનો ત્યાગ કરવો. ૫૬. ડાહ્યા
 માણસે । માદથી પણ અસત્ય વચન ન જોલવું (કેમકે)
 પ્રબળ વયુથી જેમ મોટા વૃક્ષો ભાંગી જાય તેમ અસ-
 ત્યથી કદ્યાણે નાશ પામે છે. ૫૭. જેમ કુપથ્ય (ખરાબ
 ભોજન) થી રોગો પેદા થાય છે. તેમ અસત્યથી વૈર, વિષાદ
 અવિશ્વાસ વિગેરે કયા દોષો ઉત્પન્ન નથી થતા!
 અર્થાત્ ખધા દોષો ઉત્પન્ન થાય છે. ૫૮. મૃષાવાદના
 પ્રતાપથી જીવો નિગોદમાં, તિર્યંચમાં અને નરકાવાસમાં
 ઉત્પન્ન થાય છે. ૫૯. ભયથી અથવા આગ્રહથી પણ
 કાલિકાર્યની જેમ અસત્ય નજ જોલવું. અને જે જોલે
 છે તે વસુરાજની પેઠે નરકે જાય છે. ૬૦. સત્યવચન
 પણ ખીજને પીડા કરનારૂં હોય તો તે ન જોલવું. કેમકે)
 લોકમાં પણ સંભળાય છે કે તેવા સત્યથી કૌશીક નરકે ગયો. ૬૧.
 થોડા પણ મૃષાવાદથી (રૌરવાદી) નરકમાં ઉત્પત્તિ થાય છે, તો

કા ગતિઃ ? ॥૬૨॥ જ્ઞાનચારિત્રયોર્મૂલં, સત્યમેવ વદન્તિ યે । ધાત્રી
પવિત્રીક્રિયતે, તેષાં ચરણરેણુભિઃ ॥ ૬૩ ॥ અલીકં યે ન ભાષન્તે,
સત્યવ્રતમહાધનાઃ । નાપરાદ્ધુમલં તેભ્યો, ભૂતપ્રેતોરગાદયઃ ॥૬૪॥
[ઈતિમૃષાવાદવિરમણં] દૌર્ભાગ્યં પ્રેષ્યતાં દાસ્યમક્ષ્ણચ્છેદં દરિદ્રતામ્ ।
અદત્તાત્તફલં જ્ઞાત્વા, સ્થૂલસ્તેયં વિવર્જયેત્ ॥૬૫॥ પતિતં વિસ્મૃતં
નષ્ટં, સ્થિતં સ્થાપિતમાહિતમ્ । અદત્તં નાદદીત સ્વં, મુષિતં સર્વમપ્યદઃ
॥ ૬૬ ॥ અયં લોકઃ પરો લોકો, ધર્મો ધૈર્યં ધૃતિર્મતિઃ । મુણ્ણતા
પરકીયં સ્વં, મુષિતં સર્વમપ્યદઃ ॥ ૬૭ ॥ એકસ્યૈકં ક્ષણં દુઃસ્વં,
માર્યમાણસ્ય જાયતે । સપુત્રપૌત્રસ્ય પુનર્યાવજ્જીવં હૃતે ધને ॥૬૮॥
ચૌર્યપાપદ્રુમસ્યેહ, વધવન્ધાદિકં ફલમ્ । જાયતે પરલોકે તુ, ફલં
નરકવેદના ॥૬૯ ॥ દિવસે વા રજન્યાં વા, સ્વપ્ને ચ જાગરેડપિ

અરેરે ! જિનવાણીને અન્યથા કહેતાં તો શી ગતિ થાય ? ૬૨.
જ્ઞાન અને ચારિત્રના મૂળભૂત સત્યનેજ જેઓ બોલે છે
તેઓના ચરણની રજથી પૃથ્વી પવિત્ર કરાય છે. ૬૩.
સત્યવ્રતરૂપ મહાધનવાળા જે પુરૂષો બુદ્ધ નથી બોલતા
તેઓને ભૂત પ્રેત અને સર્પ વિગેરે દુઃખ આપવાને સમર્થ
થતા નથી. ૬૪. દૌર્ભાગ્ય ગુલામગિરિ અંગનો છેદ અને દરિદ્રતા
એ અદત્તાદાનના ફળ બાણીને સ્થૂલ અદત્તાદાનનો ત્યાગ કરવો.
૬૫. પડેલું, બૂલાર્ધગએલું, કાંઈએ લઈજવાયલું પડી રહેલું,
થાપણ મૂકેલું અને દાટેલું. એ સર્વ નહિ આપેલું પારકું દ્રવ્ય
લેવું તે ચોરી છે માટે તે બુદ્ધિમાને લેવું નહિ. ૬૬. પારકું દ્રવ્ય
લેનારાએ પરના આ લોક પરલોક ધર્મ ધૈર્ય ધીરજ અને મતિ
સર્વ ચોરું સમજવું. ૬૭. એક જીવને મારતાં તે જીવને એક
ક્ષણવારજ દુઃખ થાય છે પરંતુ ધનહરણ કરવામાં તો
તેના પુત્રપૌત્રાદિ (સર્વને) જીવન ખર્ચન્ત દુઃખ થાય છે.
૬૮. ચોરી રૂપી પાપ વૃક્ષનાં આ લોકમાં વધ બંધન
આદિ ફળ છે અને પરલોકમાં તો નરકની વેદના થાય
એ ફળ છે. ૬૯. દિવસે અથવા રાત્રિએ, સ્વપ્નમાં અથવા

વા । સશલ્ય ઇવ ચૌર્યેણ, નૈતિ સ્વાસ્થ્યં નરઃ ક્વચિત્ ॥ ૭૦ ॥
 મિત્રપુત્રકલત્રાણ, ભ્રાતરઃ પિતરોઽપિ હિ । સંસજન્તિ ક્ષણમપિ,
 ન મ્લેચ્છૈરિવ તસ્કરૈઃ ॥ ૭૧ ॥ સંબન્ધ્યપિ નિગૃહેત, ચૌર્યાન્મંદિક-
 વન્નૃપૈઃ । ચૌરોઽપિ ત્યક્તચૌર્યઃ સ્યાત્સ્વર્ગભાગ્રૌહિણેયવત્ ॥ ૭૨ ॥
 દૂરે પરસ્ય સર્વસ્વમપહર્તુમુપક્રમઃ । ઉપાદદીત નાદત્તં, તૃણમાત્રમપિ
 ક્વચિત્ ॥ ૭૩ ॥ પરાર્થગ્રહણે યેષાં, નિયમઃ શુદ્ધચેતસામ્ ।
 અભ્યાયાન્તિ શ્રિયસ્તેષાં, સ્વયમેવ સ્વયંવરાઃ ॥ ૭૪ ॥ અનર્થા દૂરતો
 યાન્તિ, સાધુવાદઃ પ્રવર્તતે । સ્વર્ગસૌખ્યાનિ ઠૌકન્તે, સ્ફુટમસ્તે-
 યચારિણામ્ ॥ ૭૫ ॥ [ઇત્યદત્તાદાનવિરમણં] ષંઢત્વમિન્દ્રિયચ્છેદં,
 બીક્ષ્યાબ્રહ્મફલં સુધીઃ । ભવેત્સ્વદારસંતુષ્ટોઽન્યદારાન્ વા વિવર્જયેત્
 ॥ ૭૬ ॥ રમ્યમાપાતમાત્રે યત્પરિણામે તુ દારુણમ્ । કિંપાકફલ-

જાગતાં પણ ચોરી કરનાર માણસ હૃદયમાં શલ્યવાળાની જેમ કદી
 પણ શાન્તિ પામતો નથી. ૭૦. જેમ મ્લેચ્છની સાથે તેમ
 ચોરી કરનાર ચોરાની સાથે મિત્ર પુત્ર સ્ત્રી, બાઈ અને
 પિતા પણ ક્ષણવાર પણ સંસર્ગ કરતા નથી. ૭૧. મંડિકની
 જેમ સંબંધી હોય તો પણ ચોરીથી રાજાઓ વડે નિગ્રહ
 કરાય છે, અને ચોર હોય તો પણ ચોરી તથા દેવાથી શાહિ-
 જોયની જેમ સ્વર્ગ ભોગવનાર થાય છે. ૭૨. ખીજાનું સર્વ-
 સ્વ હરણ કરવાનો પ્રયત્ન (તો) દૂર રહ્યો, પરંતુ તૃણ
 માત્ર પણ નહિ આપેલું કદી લેવું નહિ. ૭૩. ખીજાનું
 ધન ગ્રહણ કરવામાં શુદ્ધ ચિત્તવાળા જેમને નિયમ છે, તેમને
 સ્વયંવરાની પેઠે લક્ષ્મી સામી આવે છે. ૭૪. અસ્તેય વ્રત
 આચરનારાનાં દુઃખો દૂર જાય છે, યશ ફેલાય છે અને
 સ્વર્ગનાં સુખો આવી મળે છે. ૭૫. નપુંસકપણું અને ઈ-
 ન્દ્રિયનો છેદ, (એ) અપ્રહાયર્થનું ફળ જોઈને ડહાં માણસે
 પોતાની સ્ત્રીમાં સંતોષ રાખવો અને પરસ્ત્રીનો ત્યાગ કરવો
 ૭૬. જે જેવા માત્રથીજ રમણીય અને પરિણામે અતિ

સંકાશં, તત્કઃ સેવેત મૈથુનમ્ ? ॥ ૭૭ ॥ કંપઃ સ્વેદઃ શ્રમો મૂર્છા,
 અમિર્ગ્લાનિર્બલક્ષયઃ । રાજયક્ષ્માદિરોગાશ્ચ, ભવેયુર્મૈથુનોત્થિતાઃ
 ॥ ૭૮ ॥ યોનિયંત્રસમુત્પન્નાઃ, સુસૂક્ષ્મા જન્તુરાશયઃ । પીડ્યમાના
 વિપદ્યન્તે, યત્ર તન્મૈથુનં ત્યજેત્ ॥ ૭૯ ॥ રક્તજાઃ ક્રમયઃ
 સૂક્ષ્મા, મૃદુમધ્યાધિશક્તયઃ । જન્મવર્ત્મસુ કંઙ્કર્તિ, જનયન્તિ તથા-
 વિધામ્ ॥ ૮૦ ॥ સ્ત્રીસંભોગેન યઃ કામજ્વરં પ્રતિચિકીર્ષતિ ।
 સ હુતાશં ઘૃતાહુત્યા, વિધ્યાપયિતુમિચ્છતિ ॥ ૮૧ ॥ વરં
 જ્વલદયસ્તમ્ભપરિરંભો વિધીયતે । ન પુનર્નરકદ્વારરામાજઘન-
 સેવનમ્ ॥ ૮૨ ॥ સતામપિ હિ વામઞ્જૂર્દદાના હૃદયે પદમ્ ।
 અભિરામં ગુણગ્રામં, નિર્વાસયતિ નિશ્ચિતમ્ ॥ ૮૩ ॥ વંચકત્વં
 નૃશંસત્ત્વં, ચચ્ચલત્વં કુશીલતા । ઇતિ નૈસર્ગિકા દોષા, યાંસા તાસુ

દાડુ અને કિંપાક કળના જેવા મૈથુનને કોણ સેવે ? ૭૭.
 કંપ, પરશેવો, પરિશ્રમ, મૂર્છા, ચક્કર, ઉદાસીનતા, બળનો
 ક્ષય, અને ક્ષય વિગેરે રોગો મૈથુનથી થાય છે. ૭૮.
 યોનિયંત્રમાં ઉત્પન્ન થએલી સૂક્ષ્મ જન્તુની રાશીઓ જેમાં
 પીલાવાથી નાશ પામે છે, તે મૈથુનનો ત્યાગ કરવો. ૭૯.
 લોહીમાં ઉત્તમ થએલા કોમળ, મધ્યમ અને અધિક શક્તિ
 વાળા સૂક્ષ્મ ક્રીડાઓ જન્મ માર્ગમાં (યોનીમાં) તેવા પ્રકારની ચળ
 ઉત્તમ કરે છે. ૮૦. જે પુરૂષ કામજ્વરને સ્ત્રીના સંભોગથી
 મટાડવા ઇચ્છે છે તે પુરૂષ ધીની આહુતીથી અગ્નિને ઓ-
 લવવા ઇચ્છે છે. ૮૧. તપાવેલા લોઢાના સ્તંભને આલિંગન
 કરાય તે સાડું પણ નરકના દ્વાર જેવા સ્ત્રીનાં જઘનને
 સેવવું સાડું નથી. ૮૨. સતપુરૂષોના હૃદયમાં જો સ્ત્રી સ્થાન
 ગ્રહણ કરે તો નિશ્ચે મનોહર ગુણોનો સમૂહ તેથી દૂર
 થાય છે. ૮૩. ઠગવાપણું, નિર્દયતા, અચળપણું અને કુશીલતા
 એ જેના સ્વભાવિક દોષો છે એવી સ્ત્રીઓમાં કોણ ક્રીડા
 કરે ? ૮૪. અપાર સમુદ્રનો પાર પામવાને સમર્થ

રમેત કઃ ? ॥ ૮૪ ॥ પ્રાસું પારમપારસ્ય, પારાવારસ્ય પાર્યતે ।
 સ્ત્રીણાં પ્રકૃતિવક્રાણાં, દુશ્ચરિત્રસ્ય નો પુનઃ ॥ ૮૫ ॥ નિતંબિન્યઃ
 પતિં પુત્રં, પિતરં ભ્રાતરં ક્ષણાત્ ॥ આરોપયન્ત્યકાર્યેઽપિ, દુર્વૃત્તાઃ
 પ્રાણસંશયે ॥ ૮૬ ॥ ભવસ્ય બીજં નરકદ્વારમાર્ગસ્ય દીપિકા ।
 શુચાં કન્દઃ કલેર્મૂલં, દુઃસ્વાનાં સ્વનિરંગનાઃ ॥ ૮૭ ॥ મનસ્ય-
 ન્યદ્વચસ્યન્યત્ક્રિયાયામન્યદેવ હિ । યાસાં સાધારણસ્ત્રીણાં, તાઃ
 કથં સુસ્વહેતવઃ ? ॥ ૮૮ ॥ માંસમિશ્રં સુરાવિશ્રમનેકવિટ્તુમ્બિ-
 તમ્ । કો વેશ્યાવદનં તુમ્બેદુચ્છિષ્ટમિવ ભોજનમ્ ? ॥ ૮૯ ॥
 અપિ પ્રદત્તસર્વસ્વાત્કામુકાત્ સ્ત્રીણસંપદઃ । વાસોઽપ્યાચ્છેતુમિ-
 ચ્છન્તિ, ગચ્છતઃ પણ્યયોષિતઃ ॥ ૯૦ ॥ ન દેવાન્ન ગુરુન્નાપિ,
 સુદ્ધવો ન ચ બાંધવાન્ । અસત્સંગરતિર્નિત્યં, વેશ્યાવશ્યો હિ
 મન્યતે ॥ ૯૧ ॥ કુષ્ઠિનોઽપિ સ્મરસમાન્, પશ્યન્તીં ઘનકાંક્ષયા ।

થવાય, ૧૭૭ સ્વભાવથીજ વક્રએવી સ્ત્રીઓના દુરાચરણનો પાર
 ન પામી શકાય. ૮૫. દુરાચરણવાળી સ્ત્રીઓ પતિને, પુત્રને,
 પિતાને અને બાઈને ક્ષણવારમાં પ્રાણનો સંશય થાય એવા
 અકાર્યમાં નાંખે છે. ૮૬. સ્ત્રી એ સંસારનું બીજ છે, નરક-
 દ્વારના માર્ગની દીવી છે, શોકનું મૂળ છે, કલેશનું મૂળ છે
 અને દુઃખોની પ્રાણ છે. ૭૭. જે સાધારણ સ્ત્રીઓ (વેશ્યાઓ)
 મનમાં અન્ય, વચનમાં અન્ય અને ક્રિયામાં વળી બુદ્ધાજ
 પુરૂષને ઈચ્છે છે એવી તે સ્ત્રીઓ કેવીરીતે સુખના હેતુભૂત
 થાય? ૮૮. માંસથી મિશ્ર, દારૂથી દુર્ગંધિ અને અનેક જાર-
 પુરૂષોએ ચુંબીત, વેશ્યાના સુખને એંઠા લોજનની જેમ
 કોંઈ ચુંબન કરે. ૮૯. અરે સર્વ ધન આપવાથી નિધન થ-
 એલા અને આદ્વી જતા જારપુરૂષ પાસે વેશ્યાઓ વશ પણ
 ખેંચી લેવાને ઈચ્છે છે. ૯૦. વેશ્યાને વશ થએલો પુરૂષ,
 દેવ, ગુરૂ, મિત્ર અને બાંધવોની સંગતિપણ ઈચ્છતો નથી; પણ
 હૃમ્મેશાં ખરાબ સોખતમાંજ આનંદ માને છે. ૯૧. દ્રવ્યની

તન્વતી કૃત્રિમસ્નેહાં, નિઃસ્નેહાં ગણિકાં ત્યજેત્ ॥ ૯૨ ॥ નાસ-
 કૃત્યા સેવનીયા દિ, સ્વદારા અપ્યુપાસકૈઃ । આકરઃ સર્વપાપાનાં,
 કિં પુનઃ પરયોષિતઃ ? ॥ ૯૨ ॥ સ્વપતિં યા પરિત્યજ્ય, નિસ્ત્ર-
 પોપપતિં ભજેત્ । તસ્યાં ક્ષણિકચિત્તાયાં, વિશ્રમ્ભઃ કોઽન્યયોષિતિઃ
 ॥ ૯૪ ॥ મીરોરાકુલચિત્તસ્ય, દુઃસ્થિતસ્ય પરસ્ત્રિયામ્ । રતિર્ન
 યુજ્યતે કર્તુમુપશૂનં પશોરિવ ॥ ૯૫ ॥ પ્રાણસંદેહજનનં, પરમં
 વૈરકારણમ્ । લોકદ્વયવિરુદ્ધં ચ, પરસ્ત્રીગમનં ત્યજેત્ ॥ ૯૬ ॥
 સર્વસ્વહરણં બન્ધં, શરીરાવયવચ્છિદામ્ । મૃતશ્ચ નરકં ધોરં, લ-
 ભતે પારદારિકઃ ॥ ૯૭ ॥ સ્વદારરક્ષણે યતનં, વિદ્વાનો નિરન્તરમ્ ।
 જાનન્નાપિ જનો દુઃખં, પરદારાન્ કથં વ્રજેત્ ? ॥ ૯૮ ॥ વિક્રમા-
 ક્રાન્તવિશ્વોઽપિ, પરસ્ત્રીષુ રિરંસયા । કૃત્વા કુલક્ષયં પ્રાપ, નરકં

ધરિયાથા કોઠીઆઓને પણ કામદેવ જેવા જોનારી, કૃત્રિમ
 સ્નેહને વિસ્તારનારી એવી સ્નેહરહિત ગણિકાને તણ
 દેવી. ૯૨. પોતાની સ્ત્રીઓને પણ આસક્તિથી શ્રાવકોએ સેવવી
 નહિ તો પછીં સર્વ પાપોની ખાણ સમાન પરસ્ત્રીનું શું
 કહેવું. ૯૩. પોતાના સ્વામીને તણ જે સ્ત્રી લગ્ન રહિત થઈ
 અન્ય પતિને ઇચ્છે છે એવી તે ક્ષણિક ચિત્તવાળી પરનારીમાં
 શો વિશ્વાસ. ? ૯૪. કુતરી પાસે જનાર કુતરાની જેમ
 બીકણ, આકુળ ચિત્તવાળા અને અયોગ્ય ભૂમિએ રહેલા પશુને
 કસાઈખાનામાં રતિ ન થાય તેમ પુરૂષને પરસ્ત્રી ઉપર પ્રીતિ કરવી
 યોગ્ય નથી. ૯૫. પ્રાણનો સંદેહ ઉત્પન્ન કરનાર, અત્યન્ત વૈરનું
 કારણ અને બંને લોકમાં વિરુદ્ધ એવું પરસ્ત્રી ગમન તણ દેવું. ૯૬.
 પર સ્ત્રીગમન કરનાર, સર્વસ્વહરણ, બન્ધન, શરીરના અવય-
 વોનું છેદન પામે છે અને મરણ બાદ ધોર નરક પામે છે. ૯૭.
 પોતાની સ્ત્રીનું રક્ષણ કરવામાં નિરન્તર યતન કરનાર, દુઃખને
 જાણનાર માણસ કેમ પરદારા પાસે જાય. ? ૯૮. પરાક્રમથી
 વિશ્વાસને તાણે કરનાર શવણ પણ પરસ્ત્રીમાં ઇચ્છા કર-

દશકન્ધરઃ ॥ ૯૯ ॥ લાવણ્યપુણ્યાવયવાં, પદં સૌન્દર્યસંપદઃ ।
 કલાકલાપકુશલામપિ જહ્યાત્ પરસ્થિયમ્ ॥ ૧૦૦ ॥ અકલક-
 મનોવૃત્તેઃ, પરસ્ત્રીસન્નિધાવપિ । સુદર્શનસ્ય કિં બ્રૂમઃ, સુદર્શનસ-
 મુન્નતેઃ ? ॥ ૧૦૧ ॥ ऐश्वर्यराजराजोऽपि, रूपमीनध्वजोऽपि च ।
 सीतया रावण इव, त्याज्यो नार्या नरः परः ॥ ૧૦૨ ॥ નપુંસ-
 કત્વં તિર્યક્ત્વં, દોર્ભાગ્યં ચ ભવે ભવે । ભવેન્નરાણાં સ્ત્રીણાં ચાન્ય-
 કાન્તાસક્તચેતસામ્ ॥ ૧૦૩ ॥ પ્રાણભૂતં ચરિત્રસ્ય, પરબ્રહ્મૈક-
 કારણમ્ । સમાચરન્ બ્રહ્મચર્યં, પૂજિતૈરપિ પૂજ્યતે ॥ ૧૦૪ ॥ ચિ-
 રાયુષઃ સુસંસ્થાના, દૃઢસંહનના નરાઃ । તેજસ્વિનો મહાવીર્યા, ભવે-
 યુર્બ્રહ્મચર્યતઃ ॥ ૧૦૫ ॥ (इति ब्रह्मचर्यम्) । असन्तोषमविश्वासमारंभ-
 दुःखकारणम् । मत्वा मूर्च्छाफलं कुर्यात्परिग्रहनियन्त्रणम् ॥ ૧૦૬ ॥

વાથી કુલનો ક્ષય કરીને નરક પામ્યો. ૯૯. લાવણ્યથી
 પવિત્ર અવયવોવાળી, સૌન્દર્યની સંપત્તિના સ્થાન રૂપ અને
 કળાઓના સમુદાયમાં કુશળ એવી પણ પરસ્ત્રીનો ત્યાગ
 કરવો. ૧૦૦. પરસ્ત્રીની સમીપમાં પણ નિષ્કલંક મનોવૃત્તિ-
 વાળા અને સારી રીતે દર્શનની ઉન્નતિ કરનાર સુદર્શન શેઠની
 અમે કેટલી સ્તુતિ કરીએ. ? ૧૦૧. સંપત્તિમાં રાજાનો રાજા
 હોય અને રૂપમાં કામદેવ જેવો હોય તો પણ સીતાએ જેમ
 રાવણને તજ્યો તેમ સ્ત્રીઓએ પરપુરૂષ તજી દેવો. ૧૦૨. અન્ય
 સ્ત્રી અને પુરૂષમાં આસક્ત ચિત્તવાળા પુરૂષો અને સ્ત્રીઓને જન્મો
 જન્મમાં નપુંસકપણું, તિર્યંચપણું અને દુર્ભાગ્યપણું થાય છે.
 ૧૦૩. ચરિત્રના જીવન ભૂત અને મોક્ષનું એક કારણ એવા
 બ્રહ્મચર્યને આચરનાર ઇંદ્રોથી પણ પૂજાય છે. ૧૦૪. બ્રહ્મચર્યથી
 લાંબા આયુષવાળા, સારી આકૃતિવાળા, દૃઢ સંધયણુવાળા,
 તેજસ્વી અને મહા બળવાન મનુષ્યો થાય છે. ૧૦૫.
 દુઃખના કારણ ભૂત આરંભ, અસંતોષ, અવિશ્વાસ અને
 મૂર્છાનું ક્ષણ જાણીને પરિગ્રહનો નિયમ કરવો. ૧૦૬. જેમ

પરિગ્રહમહત્ત્વાદિ, મજ્જત્યેવ મવાંબુધૌ । મહાપોત ઇવ પ્રાણી, ત્યજ-
 ત્તસ્માત્પરિગ્રહમ્ ॥૧૦૭॥ ત્રસરેણુસમોડપ્યત્ર, ન ગુણઃ કોડપિ વિ-
 ચયતે । દોષાસ્તુ પર્વતસ્થૂલાઃ, પ્રાદુષ્ણન્તિ પરિગ્રહે ॥૧૦૮॥ સંગાદ્
 ભવન્ત્યસન્તોડપિ, રાગદ્વેષાદયો દ્વિષઃ । મુનેરપિ ચલેચ્છેતો, યત્તેનાન્દો-
 કિતાત્મનઃ ॥૧૦૯॥ સંસારમૂલમારંભાસ્તેષાં હેતુઃ પરિગ્રહઃ । તસ્મા-
 દુપાસકઃ કુર્યાદલ્પમલ્પં પરિગ્રહં ॥૧૧૦॥ મુષ્ણન્તિ વિષયસ્તેના,
 દહતિ સ્મરપાવકઃ । રુન્ધન્તિ વનિતા વ્યાધાઃ, સંગૈરંગકૃતં નરમ્
 ॥૧૧૧॥ તૃપ્તો ન પુત્રૈઃ સગરઃ, કુચિકર્ણો ન ગોધનૈઃ । ન ધાન્યૈ-
 સ્તિલકઃ શ્રેષ્ઠી, ન નન્દઃ કનકોત્કરૈઃ ॥૧૧૨॥ તપઃશ્રુતપરીવારાં,
 શમસામ્રાજ્યસંપદમ્ । પરિગ્રહગ્રહમસ્તાસ્ત્યજેયુર્યોગિનોડપિ હિ
 ॥૧૧૩॥ અસન્તોષવતઃ સૌર્ય, ન શકસ્ય ન ચક્રિણઃ । જન્તોઃ

મોટું વહાણુ (ધણુ ભારથી) ડુબી જાય છે, તેમ અતિશય
 પરિગ્રહથી પ્રાણી સંસાર સમુદ્રમાં ડુબે છેજ. માટે પરિ-
 ગ્રહનો ત્યાગ કરવો. ૧૦૮. પરિગ્રહમાં ત્રસરેણું જેટલો પણ
 કોઈ ગુણુ નથી પરંતુ પર્વત જેટલા મોટા દોષો ઉત્પન્ન થાય
 છે. ૧૦૮. પરિગ્રહથી અછતા એવા રાગદ્વેષ વિગેરે શત્રુઓ
 ઉત્પન્ન થાય છે અને પરિગ્રહથી આન્દોલિત આત્માવાળા મુનિનું
 ચિત્ત પણ ચળી જાય છે. ૧૦૯. સંસારનું મૂળ આરંભો
 છે અને તે (આરંભો) નો હેતુ પરિગ્રહ છે. માટે શ્રાવકે
 ઓછો ઓછો પરિગ્રહ કરવો. ૧૧૦. પરિગ્રહ અંગીકાર
 કરનાર પુરૂષને વિષયરૂપી ચોરો લુટે છે, કામરૂપી અગ્નિ
 બાળે છે અને સ્ત્રીરૂપી પારધીઓ રોકી રાખે છે. ૧૧૧.
 સગર (ચક્રવર્તિ) પુત્રોથી, કુચિકર્ણ ગાયોના ધણુથી, તિલકશેઠ
 ધાન્યથી અને નન્દરાજ સુવર્ણના ઢગલાથી તૃપ્ત ન થયો.
 ૧૧૨. પરિગ્રહ રૂપી ગ્રહથી અસ્ત થએલા યોગયો પણ તપ
 અને શ્રુત રૂપ પરિવાર વાળી શમ સામ્રાજ્યની સંપત્તિને
 તણુ દે છે. ૧૧૩. સંતોષ વિનાના ઈન્દ્ર અને ચક્રવર્તિને

સન્તોષભાજો યદભયસ્યેવ જાયતે ॥૧૧૪॥ સન્નિધૌ વિશ્વસ્તસ્ય,
કામગચ્ચનુગામિની । અમરાઃ કિંકરાયન્તે, સન્તોષો યસ્ય ભૂષ-
ણમ્ ॥ ૧૧૫ ॥ (સુરસાગરઃ)

इति श्रीहेमचंद्राचार्यविरचितयोगशास्त्रस्य द्वितीयप्रकाशस्य
गूर्जरगिरायां अनुवादः ॥

॥ તૃતીયઃ પ્રકાશઃ ॥

દશસ્વપિ કૃતા દિક્ષુ, યત્ર સીમા ન લંઘ્યતે । રુચાતં દિગ્વિરતિ-
રિતિ, પ્રથમં તદ્ ગુણવ્રતમ્ ॥૧॥ ચરાચરાણાં જીવાનાં, વિમર્દન-
નિવર્તનાત્ । તપ્તાયોગોલકલ્પસ્ય, સદ્વ્રતં ગૃહિણોઽપ્યદઃ ॥૨॥
જગદાક્રમમાણસ્ય, પ્રસરલ્લોભવારિધેઃ । સ્વલનં વિદધે તેન, યેન
દિગ્વિરતિઃ કૃતા ॥૩॥ [દિગ્વિરતિઃ] ॥ ભોગોપભોગયોઃ સંખ્યા, શ-
ક્ત્યા યત્ર વિધીયતે । ભોગોપભોગમાનં તદ્, દ્વૈતીયિકં ગુણવ્રતમ્ ॥૪॥

તેણું સુખ નથી હોતું કે જેણું સુખ અભયકુમારની જેમ
સંતોષવાળા જીવને હોય છે. ૧૧૪. સંતોષ જેણું ભૂષણ
છે તેને નિધિઓ સમીપમાં હોય છે, કામધેનુ તેની પાછળ
ચાલે છે અને દેવો નોકર થાય છે. ૧૧૫.

જેમાં દસે દિશામાં કરેલી મર્યાદા ન ઉલ્લંઘાય તે દિગ્વિરતિ-
નામે પહેલું ગુણવ્રત કહેલું છે. ૧. વ્રત અને સ્થાવર-
જીવોના વિમર્દનના નિવર્તનથી, તપાવેલા લોભના ગ્રાણ-
સમાન ગ્રહસ્થો છે તોપણ આ વ્રત ઉત્તમ છે. ૨. જેણે દિ-
ગ્વિરતિ કરી છે તેણે જગતને આક્રમણ કરનાર અને પસાર
થામતા લોભરૂપી સમુદ્રને અટકાવ્યો છે. ૩. જ્યાં લોભ
અને ઉપલોગની શક્તિને અનુસારે સંખ્યા કરાય છે તે લોભો-
પલોભ પરિભાષણનામે બીજું ગુણવ્રત છે. ૪. જે અજ્ઞ

સકૃદેવ મુજ્યતે યઃ, સ મોગોઽન્નસગાદિકઃ । પુનઃ પુનઃ પુનર્મોગ્ય,
 ઉપમોગોઽન્નમદિકઃ ॥૧॥ મધં માંસં નવનીતં, મધૂદુમ્બરપञ्चકम् ।
 અનન્તકાયમજ્ઞાતફલં રાત્રૌ ચ મોજનમ્ ॥ ૬ ॥ આમગો-
 રસસંપૃક્તં, દ્વિદલં પુષ્પિતૌદનમ્ । દધ્યહર્દિતયાતીતં, કુથિતાન્નં ચ
 વર્જયેત્ ॥૭॥ મદિસ્પ્હાનમાત્રેણ, બુદ્ધિર્નશ્યતિ દૂરતઃ । વૈદગ્ધી-
 બન્ધુરસ્યાપિ, દૌર્ભાગ્યેણેવ કામિની ॥૮॥ પાપાઃ કાદમ્બરીપાન-
 વિવશીકૃતચેતસઃ । જનર્નીં હા પ્રિયીયન્તિ, જનર્નીયન્તિ ચ પ્રિયામ્
 ॥૯॥ ન જાનાતિ પરં સ્વં વા, મદ્યાચ્છલિતચેતનઃ । સ્વામીયતિ વરાકઃ
 સ્વં, સ્વામિનં કિંકરીયતિ ॥૧૦॥ મદ્યપસ્ય શબસ્યેવ, લુઠિતસ્ય
 ચતુષ્પથે । મૂત્રયન્તિ મુખે શ્વાનો, વ્યાત્ત વિવરશક્કયા ॥૧૧॥ મદ્ય-
 પાનરસે મમ્મો, નમ્નઃ સ્વપિતિ ચત્વરે । ગૂઢં ચ સ્વમભિપ્રાયં, પ્રકા-

પુષ્પમાળા વિગેરે એકવાર લોગવાય તે લોગ, અને સ્ત્રી વિ-
 ગેરે જે વારંવાર લોગવાય તે ઉપલોગ કહેવાય છે. ૫. દારૂ,
 માંસ, માખણ, મધ, ઉદુંબર ઝાતિના પાંચ પ્રકારના ફળ,
 અનન્તકાય, અન્નણ્યા ફળ અને રાત્રિ લોજન. ૬. કાયા
 ગોરસ યુક્ત દ્વીદળ (કઠોળ), વાસીલાત, જે દિવસ ઉપરનું દહીં
 અને કોહેલા અન્નનો ત્યાગ કરવો. ૭.—હવે મદિરા પીવાથી
 થતા દોષો કહે છે—જેમ પાંડિત મનુષ્યની સ્ત્રી દુર્ભાગ્યથી ચાલી
 જાય છે, તેમ મદિરાપાનથી બુદ્ધિ દૂરથીજ નાશપામે છે. ૮.
 મદિરાપાનથી પરવશ થએલા ચિત્તવાળા પાપીઓ, અરેરે,
 માતાને પ્રિયા કરીને બોલાવે છે અને પ્રિયાને માતા કરીને બો-
 લાવે છે. ૯. મદિરાથી અપળચિત્તવાળો પોતાને અને પરને જા-
 બુતો નથી અને તેથી તે બિચારો પોતાને સ્વામિ માને છે
 અને સ્વામિને નોકર માને છે. ૧૦. શખની માફક ચોકમાં
 આળોટતા દારૂડીઆના મુખમાં છિદ્રની શંકાથી કુતરાઓ
 પિશાબ કરે છે. ૧૧. મદિરાના રસમાં ડુબેલો માણસ ચો-
 કમાં નમ્ન થઇને સુવે છે અને પોતાના ગુપ્ત વિચારને લીલા

શયતિ લીલયા ॥૧૨॥ વારુણીપાનતો યાન્તિ, કાન્તિકીર્તિમત્તિ-
શ્રિયઃ । વિચિત્રાશ્ચિત્રરચના, વિલુઠત્કજ્જલાદિવ ॥૧૩॥ મૂતાર્ત-
વક્ત્રીનર્તિ, રારટીતિ સશોકવત્ । દાહજ્વરાર્તવદ્ ભૂમૌ, સુરાપો
લોલુઠીતિ ચ ॥૧૪॥ વિદધત્યંગશૈથિલ્યં, ગ્લપયન્તીન્દ્રિયાણિ ચ ।
મૂર્ઝામતુચ્છાં યચ્છન્તી, હાલા હાલાહલોપમા ॥૧૫॥ વિવેકઃ સં-
યમો જ્ઞાનં, સત્યં શૌચં દયાક્ષમા । મદ્યાત્મલીયતે સર્વં, તૃણ્યા વહ્નિ-
કળાદિવ ॥૧૬॥ દોષાણાં કારણં મદ્યં, મદ્યં કારણમાપદામ્ । રો-
ગાતુર હવાપથ્યં, તસ્માન્મદ્યં વિવર્જયેત્ ॥ ૧૭ ॥ [મદ્યવર્જન]
ચિત્વાદિષતિ યો માંસં, પ્રાણિપ્રાણાપહારતઃ । ઉન્મૂલયત્યસૌ મૂલં,
દયાલ્યં ધર્મશાસ્ત્રિનઃ ॥૧૮॥ અશનીયન્ સદા માંસં, દયાં યો
હિ ચિકીર્ષતિ । જ્વલતિ જ્વલને વર્લી, સ રોપયિતુમિચ્છતિ

માત્રમાં પ્રકટ કરી દે છે. ૧૨. વિવિધ ચિત્રની રચના ઉપર કાળજી
ઢાળવાની પેઠે મદિરાપાનથી કાન્તિ, કીર્તિ, બુદ્ધિ અને લક્ષ્મી
આદી જાય છે. ૧૩. દાહપીનાર માણસ ભૂતાવેશીની જેમ
નાચે છે, શોકવાળાની પેઠે રડે છે અને દાહજ્વર વાળાની
માફક ભૂમિપર આજોડે છે. ૧૪. શરીરને શીથિલ કરનાર,
ઇન્દ્રિયોને નિર્બળ કરનાર અને અત્યન્ત મૂર્ઝા આપનાર મ-
દિરા હુળાહુળ ઝેર જેવી છે. ૧૫. જેમ અગ્નિના કણિયાથી
ઘાસની ગંજી, તેમ મદિરાથી વિવેક, સંયમ, જ્ઞાન, સત્ય, શૌચ,
દયા અને ક્ષમા સર્વ નાશ પામે છે. ૧૬. મદિરા દોષોનું કારણ
છે, અને મદિરા આપત્તિઓનું પણ કારણ છે, માટે રોગાતુર
જેમ અપથ્યને તજે, તેમ મદિરાને તજી દેવી. ૧૭.-હવે માંસ
ખાવામાં દોષો છે તે કહે છે-પ્રાણિઓના પ્રાણ હરણકર-
વાથી થતું એવું માંસ ખાવા ઇચ્છે છે, તે ધર્મવૃક્ષના દયા રૂપી
મૂળને ઉખેડી નાખે છે. ૧૮. હસ્તેશાં માંસ ખાનારો જે માણસ
દયા કરવાને ઇચ્છે છે તે સજગતા અગ્નિમાં લતા વાવવાને
ઇચ્છે છે. ૧૯. મારનાર, માંસ વેચનાર, માંસ પકાવનાર

૧૧૧૯॥ હન્તા પલસ્ય વિક્રેતા, સંસ્કર્તા મક્ષકસ્તથા । કેતાઽનુ-
મન્તા દાતા ચ, ઘાતકા એવ યન્મનુઃ॥૨૦॥ અનુમન્તા વિશસિતા,
નિહન્તા ક્રયવિક્રયી । સંસ્કર્તા ચોપહર્તા ચ, સ્વાદકશ્ચેતિ ઘા-
તકાઃ ॥૨૧॥ નાકૃત્વા પ્રાણિનાં હિંસાં, માંસમુત્પદ્યતે કચિત્ ।
ન ચ પ્રાણિવધઃ સ્વર્ગ્યસ્તસ્માન્માંસં વિવર્જયેત્ ॥૨૨॥ યે મક્ષય-
ન્ત્યન્યપલં, સ્વકીયપલપુષ્ટયે । ત એવ ઘાતકા યત્ન, વધકો મક્ષકં
વિના ॥૨૩॥ મિષ્ટાન્નાન્યપિ વિષ્ટાસાદમૃતાન્યપિ મૂત્રસાત્ । સ્યુર્ય-
સ્મિન્નંગકસ્યાસ્ય, કૃતે કઃ પાપમાચરેત્ ? ॥૨૪॥ માંસાશને ન
દોષોઽસ્તીત્યુચ્યતે યૈર્દુરાત્માભિઃ । વ્યાધગૃધ્રવૃકવ્યાઘ્રશૃગાલાસ્તૈ-
ર્ગુરુકૃતાઃ ॥૨૫॥ માં સ મક્ષયિતાઽમુત્ર, યસ્ય માંસમિહાઢ્યહમ્ ।
પ્રતન્માંસસ્ય માંસત્વે, નિરુક્તં મનુરબ્રવીત્ ॥૨૬॥ માંસાસ્વાદન-

તથા માંસ વેચાતુ લેનાર, અનુમોદન કરનાર અને માંસ
આપનાર એ સર્વ હિંસકોજ માનેલા છે. ૨૦.—આ માટે
મનુ પશુ કહે છે કે—અનુમોદન કરનાર, અવયવો છુટા કર-
નાર, મારનાર, માંસ લેનાર, વેચનાર, પકાવનાર, પીરસ-
નાર અને ખાનાર એ બધા હિંસકોજ છે. ૨૧. પ્રાણિઓ-
ની હિંસા વિના કદિ પશુ માંસ ઉત્પન્ન થતું નથી, અને
પ્રાણી વધ, સ્વર્ગનો હેતુ નથી માટે માંસનો ત્યાગ કરવો.
૨૨.—હવે જે માંસ ભક્ષક છે તેજ પ્રાણી ઘાતક છે તે કહે
છે.—જેઓ પોતાના માંસની પુષ્ટિ માટે અન્યનું માંસ ખાય
છે તેજ ઘાત કરનારા છે. કેમકે ભક્ષક વિના વધ કર-
નાર હોય નહિ. ૨૩. જેની અંદર મિષ્ટાન્ન પશુ વિષ્ટા થાય
છે અને અમૃત પશુ પિશાબ થાય છે એવા શરીરને માટે
કેણુ પાપ આવશે? ૨૪.—માંસ ભક્ષણુ કરવામાં દોષ નથી
એમ કહેનારની નિન્દા કરે છે—જે દુરાત્માઓએ માંસ
ખાવામાં દોષ નથી એમ કહ્યું છે તેઓએ શિકારી, ગીધ, વરૂ,
વાઘ અને શિયાળીઆને શુરૂ કરેલા છે. ૨૫. જેનું માંસ હું
અહિં (આ લોકમાં) ખાઉં છું તે મને પરલોકમાં ભક્ષણુ કરશે.

લુબ્ધસ્ય, દેહિનં દેહિનં પ્રતિ । હન્તું પ્રવર્તેતે બુદ્ધિઃ, શાકિન્યા
 ઇવ દુર્ધિયઃ ॥૨૭॥ યે ભક્ષયન્તિ પિશિતં, દિવ્યભોજ્યેષુ સત્સ્વપિ
 સુધારસં પરિત્યજ્ય, મુજ્જતે તે હલાહલમ્ ॥૨૮॥ ન ધર્મો નિર્દય-
 સ્યાસ્તિ, પલાદસ્ય કુતો દયા? । પલલુબ્ધો ન તદ્વેત્તિ, વિદ્યાદ્વો-
 પદિશેન્નહિ ॥૨૯॥ કેચિન્માંસં મહામોહાદશ્નન્તિ ન પરં સ્વયમ્ ।
 દેવપિત્રતિથિભ્યોઽપિ, કર્ણયન્તિ યદૂચિરે ॥૩૦॥ ક્રીત્વા સ્વયં વાઽપ્યુ-
 ત્પાદ્ય, પરોપહૃતમેવ વા । દેવાન્ પિતૃન્સમમ્બર્ચ્ય, સ્વાદન્ માંસં ન
 દુષ્યતિ ॥૩૧॥ મંત્રસંસ્કૃતમપ્યદ્યાદ્યવાર્ણમપિ નોપલમ્ । ભવેર્જી-
 વિતનાશાય, હાલાહલલવોઽપિ હિ ॥૩૨॥ સઘઃ સંમૂર્છિતાનન્તજ-
 ન્તુસન્તાનદૂષિતમ્ । નરકાધ્વનિપાથેયં, કોઽશ્રીયાત્પિશિતં સુધીઃ?
 ॥૩૩॥ [માંસવિરતિઃ] અન્તર્મુહૂર્તાત્પરતઃ, સુસૂક્ષ્મા જન્તુરાશયઃ ।

એ પ્રમાણે માંસના માંસપણાની નિરૂક્તિ (વ્યાખ્યા) મનુષ્યે
 કહી છે. ૨૬.—માંસ ખાવામાં મોટાદોષો છે, તે કહે છે—
 દુષ્ટબુદ્ધિવાળી શાકિનીની પેઠે માંસ ખાવામાં લુબ્ધ થએલા
 મનુષ્યની બુદ્ધિ દરેક પ્રાણિને મારવામાં પ્રવર્તે છે. ૨૭. જે
 માણસ દિવ્ય ભોજનો હોવા છતાં માંસ ખાય છે, તે અમૃત-
 રસ તણ દઈને હુળાહુળ ઝેર પીએ છે. ૨૮. નિર્દયને ધર્મ
 હોય નહિ, માંસ ખાનારાને દયા ક્યાંથી હોય? માંસ ખાનાર દયા-
 ને જાણતોજ નથી, અને જાણે તો ખીજને ઉપદેશે નહિ. ૨૯
 કેટલાએક પોતે મહામોહથી માંસ ખાય છે એમ નહિ પરન્તુ
 દેવ, પિતૃ અને અતિથિઓને માટે પણ કલ્પે છે. તે માટે
 કહ્યું છે કે—૩૦. માંસ વેચાતું લાવીને અથવા પોતે ઉત્પન્ન
 કરીને, અથવા ખીજએ આપેલું માંસ દેવોને તથા પિતૃઓને
 પૂજાને ખાવામાં દોષ નથી, ૩૧. મંત્રથી પવિત્ર કરાએલું યવ
 જેટલું પણ માંસ ન ખાવું જોઈએ. કેમકે થોડું પણ ઝેર જીવીતના
 નાશ માટે થાય છે. ૩૨. તત્કાળ ઉત્પન્ન થતા અનન્ત જંતુઓની
 પરંપરાથી દૂષિત અને નરક માર્ગના ભાતા તુલ્ય માંસ કયો
 બુદ્ધિવાન ખાય ? ૩૩.—માખણ ખાવામાં દોષો કહે છે—

યત્ર મૂર્છન્તિ તન્નાદ્યં, નવમીતં વિવેકિભિઃ ॥૩૪॥ એકસ્યાપિ હિ
 જીવસ્ય, હિંસને કિમયં ભવેત્ । જન્તુજાતમયં તત્કો, નવનીતં નિ-
 શ્વેવતે ? ॥૩૫॥ અનેકજન્તુસંઘાતનિઘાતનસમુદ્ભવમ્ । જુગુપ્સ-
 નીયં લાલાવત્, કઃ સ્વાદયતિ માક્ષિકમ્ ? ॥૩૬॥ મક્ષયન્માક્ષિકં
 ક્ષુદ્રજન્તુલક્ષક્ષયોદ્ભવમ્ । સ્તોકજન્તુમિહન્તૃભ્યઃ, શૌનિકેભ્યોઽતિ-
 રિચ્યતે ॥૩૭॥ એકૈકકુસુમક્રોડાદ્રસમાપીય મક્ષિકાઃ । યદ્વમન્તિ
 મધૂંચ્છિષ્ટં, તદશ્નન્તિ ન ધાર્મિકાઃ ॥૩૮॥ અપ્યૌષધકૃતે જગ્ધં, મધુ
 શ્વઘ્રનિવન્ધનમ્ । મક્ષિતઃ પ્રાણનાશાય, કાલકૂટકર્ણોઽપિ હિ ॥૩૯॥
 મધુનોઽપિ હિ માધુર્યમબોધૈરહહોચ્યતે । આસાદ્યન્તે યદાસ્વાદાચિરં
 નરકવેદનાઃ ॥૪૦॥ મક્ષિકામુખનિષ્પૂતં, જન્તુઘાતોદ્ભવં મધુ ।
 અહો પવિત્રં મન્વાના, દેવસ્નાને પ્રયુજ્યતે ॥૪૧॥ [માક્ષિકાનિવૃત્તિઃ]

અન્તર્મુદૂર્ત પછી જેમાં અતિસૂક્ષ્મ જીવોની રાશીઓ ઉત્પન્ન
 થાય છે એવા માખણને વિવેકીઓએ ન ખાવું જોઈએ. ૩૪.
 એક પણ જીવને મારવામાં કેટલું પાપ થાય? આતો જીવોના
 સંમુદાયભૂત માખણ તેને કોણ સેવે(ખાય)? ૩૫. [મધ ખાવામાં
 દોષો કહે છે-] અનેક જીવોના સંમુદાયનો નાશ થવાથી
 ઉત્પન્ન થયેલું, જુગુપ્સા કરવા યોગ્ય લાળ જેવું મધ કોણ
 ખાય? ૩૬. લાખો ક્ષુદ્ર જીવોના નાશથી પેદા થયેલું મધ-
 ખીનાર (માણસ), થોડા જીવોને મારનારા અંડાળોથી પણ
 વધી જાય છે. ૩૭. એક એક પુષ્પમાંથી રસ પીને માખીઓ
 જે વમન કરે છે તે એકું મધ ધર્મી માણસો ખાતા નથી.
 ૩૮. ઓસડ માટે ખાઈએલું મધ પણ નરકનું કારણ છે.
 કેમકે કાળકૂટ ઝેરનો કણ પણ ખાધો હોય તો પ્રાણના નાશ
 માટે થાય છે. ૩૯. અરેરે ! અજ્ઞાનીઓ કહે છે કે મધ
 મધુર છે, છતાં પણ તે ખાવાથી લાંબા કાળ સુધી નર્ક વેદના
 ભોગવાય છે. ૪૦. માખીઓના મુખથી થુંકાયેલું અને જીવોના
 ઘાતથી ઉત્પન્ન થયેલું મધ તેને પવિત્ર માનનારાઓ અહો ?
 દેવને સ્નાન કરાવવામાં વાપરે છે. ૪૧. [પાંચ પ્રકારના ઉદુ-

ઉદુમ્બરવટપ્લક્ષકાકોદુમ્બરશાસ્ત્રિનામ્ । પિપ્પલસ્ય ચ નાશ્રીયાત્,
 ફલં કૃમિકુલાવુલમ્ ॥૪૨॥ અપ્રાપ્તુવન્નન્યમ્ભક્ષ્યમપિ ક્ષામો બુભુ-
 ક્ષયા । ન ભક્ષયતિ પુણ્યાત્મા, પશ્ચોદુમ્બરજં ફલમ્ ॥૪૪॥ આર્દ્રઃ
 કન્દઃ સમગ્રોઽપિ, સર્વઃ કિસલયોઽપિ ચ । સ્નુહી લવણવૃક્ષત્વ-
 કુમારી ગિરિકર્ણિકા ॥૪૫॥ શતાવરી વિરૂઢાનિ, ગુહૂચી કોમ-
 લામ્લિકા । પલ્યંકોઽમૃતવલ્લી ચ, વલ્લઃ સૂકરસંજિતઃ ॥ ૪૬ ॥
 અનન્તકાયાઃ સૂત્રોક્તા, અપરેઽપિ કૃપાપરૈઃ । મિથ્યાદશામવિજાતા,
 વર્જનીયાઃ પ્રયત્નતઃ ॥૪૭॥ સ્વયં પરેણ વા જ્ઞાતં, ફલમઘાદ્વિશા-
 રદઃ । નિષિદ્ધે વિષફલે વા, મા ભૂદસ્ય પ્રવર્તનમ્ ॥૪૮॥ [ઉદુ-
 મ્બરાદિનિવૃત્તિઃ] અન્નં પ્રેતપિશાચાદ્યૈઃ, સંચરદ્ભિર્નિરજ્જુશૈઃ । ડચ્છિષ્ટં
 ક્રિયતે યત્ર, તત્ર નાઘાદિનાત્યયે ॥૪૯॥ ઘોરાન્ધકારરૂઢાક્ષૈઃ,

અમર ફળોના દોષો કહે છે.]— ઉદુમ્બરના, વડના, પ્લક્ષના,
 કાઠાદુમ્બરના અને પીપળ વૃક્ષના ફળો કીડાના સમૂહથી
 વ્યાપ્ત ખાવા ન જોઈએ. ૪૩. ખીજ ખાવાયોગ્ય વસ્તુ ન
 મળતાં ભૂખથી કૃશ થએલ હોય તોપણ જે પાંચ જાતના ઉદુ-
 મ્બર ફળ ખાય નહિ તે પુણ્યાત્મા છે. ૪૪.—અનન્તકાય અ-
 ખધી કહે છે—આદુ, સર્વ જાતના કન્દ, સર્વ જાતની કુંપળો,
 સ્નુહી, (ક્ષીરવાળું) લવણ વૃક્ષની છાલ, (પારીની છાલ) કુંવારનું
 પાકું અને ગિરિ કર્ણિકા ૪૫. શતાવરી, વિરૂઢ, (એક જાતની
 વનસ્પતિ) ગળો, કુણ્ઠીઆંબલી, પલ્યંક, અમૃતવેલી, વલ્લ
 અને સુકર નામનો ૪૬. મિથ્યાત્વીયોએ નહિ જાણેલા
 અને સૂત્રમાં કહેલા ખીજ પણ અનન્તકાય, દયામાં તત્પર એવા
 જૈનોએ પ્રયત્નથી તણ દેવા. ૪૭. [અજ્ઞાણેના ફળ તજવા
 માટે કહે છે.] પોતે અથવા ખીજાએ જાણેલા ફળને વિદ્વાનો
 ખાવા, પણ નિષિદ્ધ ફળ અથવા વિષફળ (ખાવા)માં વિદ્વાનોથી
 પ્રવૃત્તિ ન થાય માટે અજ્ઞાણેના ખાવા નહિ. ૪૮. [શત્રીઓ જન-
 તજવા કહે છે.] નિરંકુશપણે કરતા પ્રેત અને પિશાચ વિગેરે
 વ્યન્તરોએ જ્યાં (શત્રીમાં) અન્ન કીકું કરાવે છે ત્યાં (શત્રીઓ)
 હવસ અસ્ત થયે છતે લોજન કરવું ન જોઈએ. ૪૯. ઘોર

પતન્તો યત્ર જન્તવઃ । નૈવ મોજ્યે નિરીક્ષ્યન્તે, તત્ર મુજ્જીત કો
 નિશિ ? ॥૧૦॥ મેઘાં પિપીલિકા હન્તિ, યૂકા કુર્યાજ્જલોદરમ્ ।
 કુરુતે મક્ષિકા વાન્તિ, કુષ્ઠરોગં ચ કોલિકઃ ॥૧૧॥કંટકો દારુ-
 સ્વંઢં ચ, વિતનોતિ ગલવ્યથામ્ । વ્યજ્જનાન્તર્નિપતિતસ્તાલુ વિધ્યતિ
 વૃશ્ચિકઃ ॥૧૨॥ વિલમ્બશ્ચ ગલે વાલઃ, સ્વરભંગાય જાયતે । ઇત્યા-
 દયો દૃષ્ટદોષાઃ, સર્વેષાં નિશિમોજને ॥૧૩॥ નાપ્રેક્ષ્યસૂક્ષ્મજન્તૂનિ,
 નિશ્યંચાત્પ્રાશુકાન્યપિ । અપ્યુદ્યત્કેવલજ્ઞાનૈર્નાદૃતં યન્નિશાશનમ્
 ॥૧૪॥ ધર્મવિનૈવ મુજ્જીત, કદાચન દિનાત્યયે । બાહ્યા અપિ નિશા-
 મોજ્યં, યદમોજ્યં પ્રચક્ષતે ॥૧૫॥ ત્રયીતેજોમયો માનુરિતિ વેદ-
 વિદો વિદુઃ । તત્કરૈઃ પૂતમલિલં, શુભં કર્મ સમાચરેત્ ॥ ૫૬ ॥
 નૈવાહુતિર્ન ચ સ્નાનં, ન શ્રાદ્ધં દેવતાર્ચનમ્ । દાનં વા વિહિતં રાત્રૌ,

અંધકારથી રૂંધાએલી દૃષ્ટિવાળા જનો જ્યાં ભોજનમાં પડતા
 જન્તુઓ ભેઈ શકતા નથી તે રાત્રિએ કોણ ભોજન કરે ? ૫૦.
 (ભોજનમાં આવેલ) કીડીઓ બુદ્ધિને હણે છે, જૂં જળોદર
 કરે છે, માખ વમન કરે છે અને કરોળીઓ કોઠ રોગ કરે છે.
 ૫૧. કાંટો અથવા લાકડાનો ટુકડો ગળાની પીડા કરે છે, અને
 શાકમાં પડેલો વીંછી તાલવું વીંછી નાંખે છે. ૫૨. ગળામાં ચાંટેલો
 વાળ અવાજનો ભંગ કરે છે. એ વિગેરે પ્રત્યક્ષ સર્વ દોષો
 રાત્રિ ભોજનમાં થાય છે. ૫૩. ડેખી શકાય નહિ એવા સૂક્ષ્મ
 જન્તુઓ છે જેને વિષે એવા પ્રાશુક ખોરાકો પણ રાત્રિએ ન
 ખાવા તે માટે કેવળીઓએ પણ રાત્રિ ભોજન આહર્યું નથી.
 ૫૪. ધર્મને જાણનારાએ કદી પણ દિવસ અસ્ત થયા પછી
 ખાવું નહિ. અન્યદર્શનીઓ પણ રાત્રિ ભોજનને અસોબ્ય
 કહે છે. ૫૫. અન્યદર્શનકારના શાસ્ત્રમાં કહ્યું છે કે-વેદ જાણુ-
 નારાઓ સૂર્યને ત્રણ તેજોમય કહે છે, તેના કિરણોથી પવિત્ર
 થએલે બધાં મુલ કામ આવરવા. ૫૬. રાત્રિએ આહુતિ,
 સ્નાન, શ્રાદ્ધ, દેવપૂજન અને દાન કરવા નહિ અને ભોજનનો

ભોજનં તુ વિશેષતઃ ॥૬૭॥ દિવસસ્યાષ્ટમે ભાગ, મધ્વીભૂતે દિવા-
 કરે । નક્તં તદ્દિ મિજાનીયાન્ન નક્તં નિશિભોજનમ્ ॥૬૮॥ દેવ-
 સ્તુ ભુક્તં પૂર્વાહ્ને, મધ્યાહ્ને ઋષિભિસ્તથા । અપરાહ્ને તુ પિતૃભિઃ, સાયાહ્ને
 દૈત્યદાનવૈઃ ॥૬૯॥ સન્ધ્યાયાં ચક્ષરક્ષોભિઃ, સદા ભુક્તં કુલોદ્ઘૈઃ ।
 સર્વવેલાં વ્યતિક્રમ્ય, રાત્રૌ ભુક્તમભોજનમ્ ॥૬૦॥ હૃન્નાભિપદ્મ-
 સંકોચશ્ચંદ્રોચિરપાયતઃ । અતો નક્તં ન ભોક્તવ્યં, સૂક્ષ્મજીવાદના-
 દપિ ॥ ૬૧ ॥ સંસજ્જીવસંઘાતં, ભુજ્જાના નિશિભોજનમ્ । રા-
 ક્ષસેભ્યો વિશિષ્યન્તે, મૂઢાત્માનઃ કથં ન તે ? ॥૬૨॥ વાસરે ચ
 રજન્યાં ચ, યઃ સ્વાદન્નેવ તિષ્ઠતિ । શૃંગપુચ્છપરિશ્રષ્ટઃ, સ્પષ્ટં સ
 પશુરેવ હિ ॥૬૩॥ અહ્નો મુખેઽવસાને ચ, યોદ્ધે દ્વે ઘટિકે ત્યજન્ ।
 નિશાભોજનદોષજ્ઞોઽશ્વાત્યસૌ પુણ્યભાજનં ॥૬૪॥ અકૃત્વા નિયમં

વિશેષે કરી નજ કરવું. ૫૭. દિવસના આઠમા ભાગે સૂર્ય મન્દ
 થયે છતે ભોજન તે નક્ત ભોજન બજવું. ૫૮. રાત્રિ ભોજન
 નક્ત ભોજનથી નહિ. ૫૯. દિવસના પહેલા ભાગમાં દેવોએ
 ખાધું છે, બપોરે રૂષિઓએ, દિવસના પાછલા ભાગમાં પિતૃ-
 ઓએ અને સાંજે દૈત્ય તથા દાનવોએ ભોજન કર્યું છે. ૬૦.
 હે યુધિષ્ઠિર ! સન્ધ્યાએ ચક્ષ અને રાક્ષસોએ કુલીનોએ આખો
 દિન ભોજન કર્યું છે, સર્વ વેળા ઉલ્લાંધીને રાત્રિએ કરેલું
 ભોજન અભોજન છે. ૬૦. સૂર્ય અસ્ત થવાથી હૃદય કમળ
 અને નાલી કમળ સંકેતાર્થ બળ્ય છે. તથા સૂક્ષ્મ જીવોનું ભ-
 ક્ષણ થવાથી રાત્રે ભોજન કરવું નહિ. ૬૧.-હવે પોતાના
 પ્રક્ષથી સમર્થ ન કરે છે-અનેક જીવોના પડવાથી પાપ
 બંધવાળું રાત્રિભોજનને કરનારા મૂઢાત્માઓને રાક્ષસોથી વ-
 ધારે કેમ ન ગણી શકાય ? ૬૨. દિવસે અને રાત્રિએ જે ખા-
 તોજ રહે છે, તે ચીંતડા અને પુછડાથી રહિત પ્રગટ પશુજ છે.
 ૬૩. દિવસના આરંભમાં અને દિવસના અન્તે જે જે ઘડી મૂઢીને
 રાત્રિભોજનના દોષને બજનારા જે મનુષ્ય ભોજન કરે છે તે

દોષાભોજનાદિનમોજ્યપિ । ફલં મજેન્ન નિવ્યાંજં, ન વૃદ્ધિર્મોષિતં
 વિના ॥૬૨॥ યે વાસરં પરિત્યજ્ય, રજન્યામેવ મુજ્જતે । તે પરિ-
 ત્યજ્ય માણિક્યં, કાચમાદદતે જહાઃ॥૬૬॥ વાસરે સતિ યે શ્રેય-
 સ્કામ્યયા નિશિ મુજ્જતે । તે વપન્ત્યૂષરે ક્ષેત્રે, શાલીન્ સત્યપિ પ-
 લ્વલે ॥૬૭॥ ઉલ્કકાકમાર્જારગૃધ્રશંબરશૂકરાઃ । અહિવૃશ્ચિક-
 ગોધાશ્ચ, જાયન્તે રાત્રિભોજનાત્ ॥૬૮॥ શ્રયતે હ્યન્યશપથાનના-
 દૃત્યૈવ લક્ષમણઃ । નિશાભોજનશપથં, કારિતો વનમાલયા ॥૬૯॥
 કરોતિ વિરતિં ધન્યો, યઃ સદા નિશિભોજનાત્ । સોઽર્ધં પુરુષા-
 યુષ્કસ્ય, સ્યાદવશ્યમુપોષિતઃ॥૭૦॥ રજનીભોજનત્યાગે, યે ગુણાઃ
 પરિતોઽપિ તાન્ । ન સર્વજ્ઞાદતે કશ્ચિદપરો વક્તુમીશ્વરઃ ॥૭૧॥
 [રાત્રિભોજનવિરતિઃ]આમગોરસસંપૃક્તદ્વિદલાદિષુ જન્તવઃ । દૃષ્ટાઃ

પુન્યનું ભોજન છે. ૬૪. રાત્રિભોજનનો નિયમ કર્યા વિના
 દિવસે ભોજન કરનારો પણ ફળ પામે નહિ કેમકે કહ્યા વિના
 વૃદ્ધી ન થાય. ૬૫. જેઓ દિવસ છોડીને રાત્રિએ જ ભોજન કરે-
 છે, તે મૂર્ખાઓ માણિક્ય તજીદઈ કાચ ગ્રહણ કરે છે. ૬૬. દિવસ
 છતાં કલ્યાણની ઇચ્છાથી જે રાત્રિએ ભોજન કરે છે, તે કયારા
 છતાં ઉપર ક્ષેત્રમાં ડાંગર વાવે છે. ૬૭. રાત્રિભોજન કરવાથી,
 ધ્રુવડ, કાગડા, ખિલાડા, ગીધ, સાબર, ભુંડ, સાપ, વિંછી અને
 ગિરોળી પણ ઉત્પન્ન થાય છે. ૬૮. સંભળાય છે કે અન્ય
 ભોજનોનો અનાદર કરીને વનમાળાએ લક્ષમણને રાત્રિ ભોજન-
 નો ભોજન કરાવ્યો. ૬૯. [અનુભવથી થયેલા સિદ્ધ, રાત્રિભોજન
 ત્યાગ કરવાથી થતા લાભો જણાવે છે.] જે મનુષ્ય હૃમ્ભેશાં રાત્રિ-
 ભોજનથી વિરતિ કરે છે તે ધન્ય છે, કેમકે તેથી તો મનુષ્યનું
 અર્ધું આયુષ્ય ઉપવાસિત થાય છે. ૭૦. રાત્રિભોજન ત્યાગ
 કરવામાં જે ગુણો છે તે સર્વ કહેવાને સર્વજ્ઞ સિવાય બીજો કોઈ
 પણ સમર્થ નથી ૭૧. કાચા ગોરસની સાથે દ્વિદલાદિકમાં (કઠો-
 ળમાં) કેવળીઓએ સૂક્ષ્મ જન્તુઓ જોયા છે માટે તેનો ત્યાગ

કેવલિભિઃ સૂક્ષ્માસ્તસ્માત્તાનિ વિવર્જયેત્ ॥૭૨॥ જન્તુમિદં ફલં
 પુષ્પં, પત્રં ચાન્યદપિ ત્યજેત્ । સન્ધાનમપિ સંસક્તં, જિનધર્મપરા-
 યણઃ ॥૭૩॥ [દ્વિદલાદિત્યાગઃ] આર્તરૌદ્રમપધ્યાનં, પાપકર્મો-
 પદેશિતા । હિંસોપકારિદાનં ચ, પ્રમાદાચરણં તથા ॥ ૭૪ ॥
 શરીરાદ્યર્થદંડસ્ય, પ્રતિપક્ષતયા સ્થિતઃ । યોઽનર્થદંડસ્તત્યાગસ્તૃ-
 તીયં તુ ગુણવ્રતમ્ ॥૭૫॥ વૈરિઘાતો નરેન્દ્રત્વં, પુરઘાતામિદીપને ।
 સ્વેચરત્વાદ્યપધ્યાનં, મુહૂર્તાત્પરતસ્યજેત્ ॥૭૬॥ વૃષભાન્ દમય ક્ષેત્રં,
 કૃષ્ણંદય વાજિનઃ । દાક્ષિણ્યાવિષયે પાપોપદેશોઽયં ન કર્ણપતે ॥૭૭॥
 યન્ત્રલાઙ્ગલશસ્ત્રામિમુશલોદૂલ્ખલાદિકમ્ । દાક્ષિણ્યાવિષયે હિંસં,
 નાર્પયેત્કરુણાપરઃ ॥૭૮॥ કુતૂહલાદ્ ગીતનૃત્યનાટકાદિનિરીક્ષણમ્ ।
 કામશાસ્ત્રપ્રસક્તિશ્ચ, દ્યૂતમદ્યાદિસેવનમ્ ॥૭૯॥ જલક્રીડાન્દો-

કરવો. ૭૨. જન્તુથી મિત્રઃફળ, પુષ્પ, પત્ર અથાણાં અને
 બીજા આગ્રફળાદિ સંસક્ત (અથાણાં) હોય છે માટે જિન ધર્મ
 માં તત્પર મનુષ્યે તે તણ દેવા. ૭૩. આર્ત રૌદ્રરૂપ અરાખ
 ધ્યાન, પાપ કર્મનો ઉપદેશ, હિંસામાં ઉપકારી (વસ્તુનું) દાન
 અને પ્રમાદનું આચરણ. ૭૪, શરીરાદિ અર્થ દંડના પ્રતિપક્ષ
 પણે રહેતો જે અનર્થ દંડ, તેનો ત્યાગ કરવો તે ત્રીજું
 ગુણવ્રત છે. ૭૫. શત્રુનો ઘાત, રાજપણું, નગરનો નાશ, અગ્નિ
 સળગાવવો અને ખેચરપણું ઇત્યાદિ અરાખ ધ્યાનનો મુહૂર્ત
 ઉપરાંત ત્યાગ કરવો. ૭૬.-પાપોપદેશ નામના બીજા
 પદનું સ્વરૂપ-ખળદોનું એમ કર, ક્ષેત્ર ખેડ, ઘોડાઓને
 નપુંસક બનાવ આ પાપોપદેશ દાક્ષિણ્યતાના સંબંધ સિવાય
 કરવો ઘટતો નથી. ૭૭.-હિંસક ઉપકરણો ન આપવા
 સંબંધી.-ચંત્ર, હળ, શસ્ત્ર, અગ્નિ, સાંબેલુ અને ખરણીઓ
 વિગેરે હિંસક ઉપકરણ દાક્ષિણ્યતાના સંબંધ સિવાય દ્યાવાન
 બીજાને આપે નહિ. ૭૮. પ્રમાદાચરણ નામના ચોથા
 લેદ સંબંધી.-કુતૂહળથી ગાયન, નાચ, નાટ્ય વિગેરે ભેવાં,
 કામશાસ્ત્રમાં અસક્તિ, દ્યૂત અને મદિરાનું સેવન. ૭૯. જળ

લનાદિવિનોદો જન્તુબોધનમ્ । રિપોઃ સુતાદિવા વૈરં, મક્તલી-
 દેશરાટ્કથા ॥૮૦॥ રોગમાર્ગશ્રમૌ મુક્ત્વા, સ્વાપશ્ચ સકલાં નિ-
 શામ્ । एवमादि परिहरेत्, प्रमादाचरणं सुधीः॥८१॥ विलासहास-
 निष्पूतनिद्राकलहदुष्कथाः । जिनेन्द्रमवनस्यान्तराहारं च चतुर्विधम्
 ॥८२॥(अनर्थदण्डविरतिः)त्यक्तार्त्तरौद्रध्यानस्य, त्यक्तसावद्यकर्मणः ।
 मुहूर्तं समता या तां, विदुः सामायिकं व्रतम् ॥८२॥ सामायिकव्रत-
 स्थस्य, गृहिणोऽपि स्थिरात्मनः । चन्द्रावतंसकस्येव, क्षीयते कर्म
 संचितम् ॥८४॥ दिग्ब्रते परिमाणं यत्तस्य संक्षेपणं पुनः । दिने
 रात्रौ च देशावकाशिकव्रतमुच्यते ॥८५॥ चतुष्पर्व्यां चतुर्थादि,
 कुव्यापारनिषेधनम् । ब्रह्मचर्यक्रिया स्नानादित्यागः पौषधव्रतम् ॥८६॥

ક્રીડા કરવા, હિંચોળાદિનો વિનોદ, ભવેને લડાવવા, શત્રુના
 પુત્રાદિ સાથે વેર, ભોજનની કથા, સ્ત્રી કથા, દેશકથા અને
 રાજ કથા કરવી. ૮૦. રોગ અને માર્ગના પરિશ્રમ વિના આખી
 રાત સુઈ રહેવું વિગેરે પ્રમાદચરણનો બુદ્ધિવાને ત્યાગ કરવો.
 ૮૧. જિનેશ્વરના મંદિરમાં વિલાસ, હાસ્ય થુ'કવું, નિદ્રા, કળહ,
 ખરાબ કથાઓ અને ચાર પ્રકારના આહારનો ત્યાગ કરવો. ૮૨.
 હવે ચાર શિક્ષા વ્રત કહે છે તેમાં પ્રથમ સામાયિક,
 વ્રત કહે છે.—આર્ત રૌદ્રધ્યાન રહિત સાવધ કર્મનો ત્યાગ
 કરી એક મુહૂર્ત સુધી જે સમભાવ તે સામાયિક વ્રત કહ્યું
 છે. ૮૩.—સામાયિકથી મહાનિર્જરા થાય છે તે કહે
 છે.—સામાયિક વ્રતમાં રહેલા સ્થિર આત્માવાળા ગૃહસ્થોને પણ
 ચંદ્રા વતંસકની પેઠે સંચય કરેલ કર્મનો ક્ષય થાય છે. ૮૪.
 હવે બીજું શિક્ષાવ્રત કહે છે.—દિગ્વ્રતમાં જે પરિમાણ
 હોય તેનો ફરીથી રાત્રિએ અને દિવસે સંક્ષેપ કરવો તે દેશાવ-
 કાશિક વ્રત કહેવાય છે. ૮૫.—હવે ત્રીજું વ્રત કહે છે.—
 ચાર પર્વમાં ઉપવાસ આદિ કરવા, કુવ્યાપારનો ત્યાગ કરવો,
 બ્રહ્મચર્ય માળવું અને સ્નાનાદિક ક્રિયાને ત્યાગ (એ ચાર પ્રકારે)

મૃદિનોડપિ હિ ધન્યાસ્તે, પુણ્યં યે પૌષધવ્રતમ્ । દુષ્પાલં પાલય-
 ન્ત્યેવ, યથા સ ચુલનીપિતા ॥૮૭॥ દાનં ચતુર્વિધાહારપાત્રા-
 ચ્છાદનસન્નનામ્ । અતિથિભ્યોડતિથિસંવિભાગવ્રતમુદીરિતમ્ ॥૮૮॥
 પશ્ય સગમકો નામ, સંપદં વત્સપાલકઃ । ચમત્કારકરીં પ્રાપ, મુનિ-
 દાનપ્રભાવતઃ ॥૮૯॥ [શિક્ષાવ્રતાનિ] વ્રતાનિ સાતિચારાણિ, સુ-
 કૃતાય ભવન્તિ ન । અતિચારાસ્તતો હેયાઃ, પચ્ચ પચ્ચ વ્રતે વ્રસે ॥૯૦॥
 ક્રોધાદ્ બન્ધચ્છવિચ્છેદોડધિકભારાધિરોપણમ્ । પ્રહારોડન્નાદિ-
 રોધશ્ચાહિંસાયાં પરિકીર્તિતાઃ ॥૯૧॥ મિથ્યોપદેશઃ સહસામ્યા-
 સ્થ્યાનં ગુહ્યભાષણમ્ । વિશ્વસ્તમંત્રભેદશ્ચ, કૂટલેશ્વ સૂનૃતે ॥૯૨॥

પૌષધ વ્રત છે. ૮૬.-પૌષધ કરનારની પ્રશંસા કરે છે.-
 તે ગૃહસ્થિઓ પશુ ધન્ય છે કે જે દુઃખે પાળી શકાય એવા
 યવિત્ર પૌષધવ્રતને તે ચુલનીપિતાની જેમ પાળે છે. ૮૭.
 હવે ચોથું શિક્ષાવ્રત કહે છે- ચાર પ્રકારનો આહાર,
 પાત્ર, વસ્ત્ર અને સ્થાન અતિથિઓને આપવું, તે અતિથિ
 સંવિભાગ વ્રત કહ્યું છે. ૮૮.-અતિથિદાનનું ફળ કહે છે.-
 ભુઓ વાછડાપાળનાર સંગમક, મુનિદાનના પ્રભાવથી ચમત્કાર
 કરનારી સંપતિને પામ્યો. ૮૯.-હવે બારે વ્રતના અતિ-
 ચારો જણાવે છે.-અતિચાર સહિત વ્રતો કલ્યાણ માટે
 થતા નથી, તેથી દરેક વ્રતમાં લાગતા પાંચ પાંચ અતિચાર
 ત્યાગવા. ૯૦.-પહેલા વ્રતના પાંચ અતિચાર.-ક્રોધથી
 બંધન કરવું, ચામડી આદિનો છેદ કરવો, અધિક ભાર ભરવો,
 અને અન્ન વિગેરેનો રોધ કરવો, (આ પાંચ અતિચાર)
 અહિંસા વ્રતના કહેલા છે. ૯૧.-બીજા વ્રતના પાંચ
 અતિચાર.-મિથ્યા ઉપદેશ કરવો, વગર વિચારે ખોટું
 આળ દેવું, શુદ્ધ વાત કહી દેવી, વિશ્વાસ પામેલાનો મંત્ર
 ભેદ કરવો અને ભુઠા લેખ લખવા (આ પાંચ અતિચાર) સત્ય
 વ્રતમાં છે. ૯૨. ત્રીજા વ્રતના પાંચ અતિચાર.-ચોરને

સ્તેનાનુજ્ઞા તદાનીતાદાનં દ્વિદ્વરાજ્યલંઘનમ્ । પ્રતિરૂપક્રિયા માના-
ન્યત્વં ચાસ્તેયસંશ્રિતાઃ ॥૧૩॥ ઇત્વરાત્તાગમોઽનાત્તાગતિરન્યવિવા-
હનમ્ । મદનાત્યાગ્રહોઽનજ્ઞક્રીડા ચ વ્રજાણિ સ્થિતાઃ ॥ ૧૪ ॥
ધનધાન્યસ્ય કુપ્યસ્ય, ગવાદેઃ ક્ષેત્રવાસ્તુનઃ । હિરણ્યહેમ્નશ્ચ સંખ્યાઽ-
તિક્રમોઽત્ર પરિગ્રહે ॥૧૫॥ વન્ધનાદ્ ભાવતો ગર્ભાદ્યોજનાદ્વાનતસ્તથા ।
પ્રતિપન્નવ્રતસ્યૈષ, પશ્ચધાપિ ન યુજ્યતે ॥૧૬॥ સ્મૃત્યન્તર્ધાનમૂર્ધ્વાધાસ્તિ-
ર્યગ્ભાગવ્યતિક્રમઃ । ક્ષેત્રવૃદ્ધિશ્ચ પશ્ચેતિ, સ્મૃતા દિગ્વિરતિવ્રતે ॥૧૭॥
સચિત્તસ્તેન સંવદ્ધઃ, સમ્મિશ્રોઽભિષવસ્તથા । દુષ્પક્વાહાર इत्येते,

ચોરી કરવાઆજ્ઞા કરવી, તેની લાવેલી વસ્તુ ગ્રહણ કરવી,
વિદ્વદ્વરાજ્યમાં ગમન કરવું, ખોટી વસ્તુને ખરીના જેવી
ખનાવી વેચવી અને ખોટાં માપ કરવા (આ પાંચ અતિચાર)
અસ્તેય વ્રતના છે. ૬૩.-ચોથા વ્રતના અતિચાર.-
થોડા વખત માટે દ્રવ્ય આપેલી વેશ્યાને રાખવી, કોઇએ
નહિ ગ્રહણ કરેલી કન્યાદિ સ્ત્રી સાથે ગમન કરવું, ખીજના
વિવાહ કરવા, કામમાં અતિ આસક્ત થવું અને અનંગ
ક્રીડા કરવી. (આ પાંચ અતિચાર) બ્રહ્મચર્યવ્રતમાં કહ્યા છે. ૬૪.
-પાંચમા વ્રતના અતિચાર.-ધન ધાન્ય સંબંધી, ધાતુ
સંબંધી, ગાય વિગેરેનો, ક્ષેત્ર ઘર સંબંધી અને સોના રૂપા
સંબંધી સંખ્યાનો અતિક્રમ કરવો. (એ પાંચ અતિચાર)
પરિગ્રહવ્રતમાં છે. ૬૫. અનુક્રમે બંધનથી, ભાવથી, ગર્ભ-
થી, જોડવાથી તથા આપવાથી આ પાંચે પ્રકારે અતિચારો
થાય છે. તે વ્રતગ્રહણ કરેલાને કરવા ઘટે નહિ. ૬૬.-પહેલા
ગુણુવ્રતના અતિચાર કહેછે.-સ્મૃતિ વિહીન થવું, ઉધ્વં,
અધો અને તિર્થ દિશામાં નિયમ ઉપરાંત જવું, અને
ક્ષેત્રવૃદ્ધિ કરવી, આ પાંચ અતિચાર દિગ્વિરમણુવ્રતમાં કહ્યા
છે. ૬૭-બીજા ગુણુવ્રતના અતિચાર.-સચિત્તઆહાર,
સચિત્ત સાથે સંબંધવાળો આહાર, સચિત્તથી મિશ્ર આહાર,
નહી પાકેલ આહાર અને કાચોપાકો આહાર એ (પાંચ

ભોગોપભોગમાનગાઃ ॥ ૯૮ ॥ અમી ભોજનતસ્ત્વાચ્ચાઃ, કર્મતઃ
સ્વકર્મ તુ । તસ્મિન્ પચ્ચદશ મલન, કર્માદાનાનિ સંત્વજિત્ ॥ ૯૯ ॥
અંગારવનૈશકૈટભાટકસ્ફોટૈર્જીવિકાઃ । દંત્વૈર્જાક્ષારસકૈશવિષૈર્વાણિ-
જ્યકાનિ ચ ॥ ૧૦૦ ॥ યન્ત્રપીઠૌ નિર્લાઙ્છૈર્નમસતીષોષૈર્ણ તથા ।
દર્વદાનં સરઃશોષૈ^૫ઈતિ પચ્ચદશ ત્યજેત્ ॥ ૧૦૧ ॥ અંગારબ્રાહ્મકરણં,
કુંભાયઃસ્વર્ણકારિતાઃ । ઠઠારત્વેષ્ટિકાપાકાવિતિ શંગારજીવિકા ॥ ૧૦૨ ॥
છિન્નાચ્છિન્નવનપત્રપ્રસૂનફલવિક્રયઃ । કણાનાં દલનાત્પેષાદ્વાત્તિશ્ચ
વનજીવિકા ॥ ૧૦૩ ॥ શકટાનાં તદંગાનાં, ઘટનં સ્વેટનં તથા ।
વિક્રયશ્ચેતિ શકટજીવિકા પરિકીર્તિતા ॥ ૧૦૪ ॥ શકટોક્ષલુલાયો-

અતિચાર) ભોગોપભોગ પરિગ્રાહ્ય વ્રતના બાણુવા. ૯૮.
ભોજન થકી આ પાંચ અતિચાર તજવાયોગ્ય છે અને કર્મથી
તો ખરકર્મ છે તેમાં કર્મદાન રૂપ પંદર અતિચાર તણુ દેવા.
૯૯.-પંદર કર્મદાન ગણાવે છે.-અંગારજીવિકા, વન-
જીવિકા શકટજીવિકા, ભાટકજીવિકા, ને સ્ફોટકજીવિકા તથા
હંતવાણિજ્ય, લાખવાણિજ્ય, રસવાણિજ્ય, કેશવાણિજ્ય અને
વિષવાણિજ્ય. ૧૦૦. યન્ત્રપીઠનકર્મ, નિર્લાઙ્છનકર્મ, અસતી-
પોષણ, દાહ દેવો અને સરોવર સુકવવા, આ પંદર અતિ-
ચાર તણુ દેવા. ૧૦૧.-એ પંદરે અતિચાર વિશેષથી
કહે છે.-કોલસા બનાવવા, અનાજ સેકવા, કુંભારનો ધંધો,
લુહારનો ધંધો, સોનીનો ધંધો, કંસારાનો ધંધો અને ઇંટ
વિગેરે પકાવવું. એ અંગારજીવિકા છે. ૧૦૨. છેદેલા અને
નહિ છેદેલા વનના પાંદડા, ફુલને ફળનો વેપાર તથા અનાજ
ને હળવાથી અથવા વાટવાથી આજીવિકા કરવી તે વન
જીવિકા છે. ૧૦૩. ગાડાં અને તેના અંગો પૈકાં વિગેરે
બનાવવા તથા વહન કરવા અને તે વેચવા, તેને શકટજી-
વિકા કહે છે. ૧૦૪. ગાડાં, બળદ, પાડા, હંટ ગધેડા, ખ-

દૂધરાશ્વતરજાજિનામ્ । ભારસ્વ વાહનાદ્વસિર્મવેદ્ માટકજીવિકા
 ॥૧૦૫॥ સરઃકૂપાદિસ્વનનશિલાકુટ્તનકર્માભિઃ । પૃથિવ્યારંભસંભૂતૈ-
 ર્જીવનં સ્ફોટજીવિકા ॥૧૦૬॥ દન્તકેશનસ્વાસ્થિત્વગ્રોમ્ણો ગ્રહણ-
 માકરે । ત્રસાન્નસ્ય વણિજ્યાર્થ, દન્તવાણિજ્યમુચ્યતે ॥ ૧૦૭ ॥
 લાક્ષામનઃશિલાનીલીઘાતકીટંકણાદિનઃ । વિક્રયઃ પાપસદનં,
 લાક્ષાવાણિજ્યમુચ્યતે ॥૧૦૮॥ નવનીતવસાક્ષૌદ્રમઘપ્રભૃતિવિક્રયઃ ।
 દ્વિપાચ્ચતુષ્પાદ્વિક્રયો, વાણિજ્યં રસકેશયોઃ ॥૧૦૯॥ વિષાક્ષહલયં-
 ત્રાયોદરિતાલાદિવસ્તુનઃ । વિક્રયો જીવિતપ્રસ્ય, વિષવાણિજ્યમુ-
 ચ્યતે ॥ ૧૧૦ ॥ તિલેક્ષુસર્પૈરંદ્રજલયન્ત્રાદિપાંડિનમ્ । દલતૈલસ્ય
 ચ કૃતિર્યંત્રપીઢા પ્રકીર્તિતા ॥૧૧૧॥ નાસાવેષોઽદ્ધનં મુષ્કચ્છેદનં
 પૃષ્ઠગાલનં । ગોકર્ણકમ્બલચ્છેદો, નિર્લોચનમુદીરિતમ્ ॥ ૧૧૨ ॥

અચર અને ઘોડા પાસે ભાર ખેંચાવી આશુવિકા કરવી તે
 ભાટક આશુવિકા છે. ૧૦૫. સરોવર, કુવા વિગેરે ખોદવા,
 પથ્થર ઘડવા, વગેરે પૃથ્વીકાયના આરંભથી થએલા કર્મ વડે
 આશુવિકા કરવી તે સ્ફોટકશુવિકા છે. ૧૦૬. ઉત્પત્તિસ્થાનમાં
 વેપાર માટે ઢાંત, વાળ, નખ, હાડકાં, ચામડું, રૂવાંટા
 અને ત્રસજીવોના અંગ ગ્રહણ કરવા તે દન્ત વાણિજ્ય કહેવાય
 છે. ૧૦૭. લાખ, મણુશીલ, ગળી, ધાવડી, અને ટંકણુખાર
 વિગેરેનો વેપાર તે પાપનું ઘર છે, ને તે લાખવાણિજ્ય
 કહેવાય છે. ૧૦૮. માખણ, ચરખી, મધ અને દારૂ વિગેરેનો
 વ્યાપાર તે રસવાણિજ્ય તથા દ્વિપદ અને ચતુષ્પદનો વ્યા-
 પાર તે કેશવાણિજ્ય કહેવાય. ૧૦૯. વિષ, અક્ષ, હળ, યંત્ર,
 લોહું અને હરતાળ વિગેરે જીવોને ઘાત કરનારી વસ્તુનો
 વ્યાપાર તે વિષવાણિજ્ય કહેવાય છે. ૧૧૦. તલ, શેરડી,
 સરસવ ને એરંડી પીલવાના યંત્ર પાણીના યંત્ર તથા તલ-
 નું કચરીયું કરવું વિગેરે યંત્રપીડન કર્મ કહ્યું છે. ૧૧૧.
 નાક વીંધવા, આંકિયું, અંડ છેદવા, પીઠ ગાળવી, ગાયના કાન
 અને કંબળ છેદવા એ નિર્લોચન કર્મ કહ્યું છે. ૧૧૨. મેના,

શારિકાશુકમાર્જારશ્વકુર્કુટકલાપિનામ્ । પોષો દાસ્યાશ્ચ વિત્તાર્થ-
 મસતીપોષણં વિદુઃ ॥ ૧૧૩ ॥ વ્યસનાત્પુણ્યબુદ્ધ્યા વા, દવદાનં
 ભવેત્ દ્વિધા । સરઃશોષઃ સરઃસિન્ધુહ્રદાદેરમ્બુસંપ્લવઃ ॥ ૧૧૪ ॥
 [ઈતિ પશ્ચદશ કર્માદાનાનિ] સંયુક્તાધિકરણત્વમુપભોગાતિરિક્તતા ।
 માર્ચ્યમથ કૌકુચ્યં, કન્દર્પોઽનર્થદંડગાઃ ॥ ૧૧૫ ॥ કાયવાઙ્મનસાં
 દુષ્ટપ્રણિધાનમનાદરઃ । સ્મૃત્યનુપસ્થાપનં ચ, સ્મૃતાઃ સામાયિકવ્રતે
 ॥ ૧૧૬ ॥ પ્રેષ્યપ્રયોગાનયનં, પુદ્ગલક્ષેપણં તથા । શબ્દરૂપાનુપાતૌ
 ચ, વ્રતે દેશાવકાશિકે ॥ ૧૧૭ ॥ ઉત્સર્ગાદાનસંસ્તારાદ્યનવેક્ષ્યાપ્રમૃજ્ય
 ચ । અનાદરઃ સ્મૃત્યનુપસ્થાપનં ચેતિ પૌષધે ॥ ૧૧૮ ॥ સચિત્તે

પોષટ, ખિલાડા, કુતરા, કુકડા, મોર, અને દાસીનું દ્રવ્ય-
 માટે પોષણ કરવું તે અસતિપોષણ કહ્યું છે. ૧૧૩. ખરાબ
 ટેવથી અથવા પુણ્યબુદ્ધિથી બે પ્રકારે દવદાન થાય છે તથા
 સરોવર, નદી અને દ્રહ વિગેરેનું પાણી સુકવવું તે સરઃશોષ-
 ણકર્મ છે. ૧૧૪.-અનર્થદંડવ્રતના અતિચાર કહેછે.-
 અધિકરણે જોડી રાખવા, ઉપલોગની વસ્તુઓ ખપ કરતાં
 વધારે રાખવી, વાચાળપણું, કુચેષ્ટા કરવી અને કામોદ્ભવ
 થાય તેવાં વચન બોલવાં એ અનર્થદંડવ્રતના અતિચાર છે.
 ૧૧૫.-સામાયિકવ્રતના અતિચાર કહે છે.-મન વચન
 અને કાયાનું દુષ્ટપ્રણિધાન, સામાયિકમાં અનાદર અને સ્મૃતિ-
 વિહીન થવું. (એ પાંચ અતિચાર) સામાયિકવ્રતમાં કહ્યા છે.
 ૧૧૬.-દેશાવગાસિકવ્રતના અતિચાર.-નિયમિત ભૂમિ-
 ની બહાર મોકલવું, નિયમિત ભૂમિની બહારથી મંગાવવું,
 પુદ્ગલોત્ક્ષેપ કરવો, શબ્દ સંભળાવવો અને રૂપ બતાવવું.
 (આ પાંચ અતિચાર) દેશાવકાશિક વ્રતમાં છે. ૧૧૭.
 -પૌષધોપવાસ વ્રતના અતિચાર.-જોયા અને પુંજ્યાં
 વિના કંઈ પણ વસ્તુ મૂકવી, લેવી અને સંચારો કરવો, તથા
 પૌષધમાં અનાદર અને પૌષધ કયો છે કે નહિ તે ભૂલી જવું.
 (એ અતિચાર) પૌષધવ્રતમાં છે. ૧૧૮.-અતિથિસંવિભા-

ક્ષેપણં તેન, પિધાનં કાલલંઘનમ્ । મત્સરોઽન્યાપદેશશ્ચ, તુર્યે શિક્ષાવ્રતે
 સ્મૃતાઃ ॥ ૧૧૯ ॥ (અતિચારાઃ) એવં વ્રતસ્થિતો ભક્ત્યા,
 સસક્ષેઽવ્યાં ધનં વપન્ । દયયા ચાતિદીનેષુ, મહાશ્રાવક ઉચ્ચતે
 ॥ ૧૨૦ ॥ યઃ સદ્ બાહ્યમનિત્યં ચ, ક્ષેત્રેષુ ન ધનં વપેત્ । કથં
 વરાકશ્ચારિત્રં, દુશ્ચરં સ સમાચરેત્ ? ॥ ૧૨૧ ॥ બ્રાહ્મે મુહૂર્તે
 ઉત્તિષ્ઠેત્, પરમેષ્ઠિસ્તુતિં પઠન્ । કિંધર્મા કિંકુલશ્ચાસ્મિ, કિંવ્રતો-
 ઽસ્મીંતિ ચ સ્મરન્ ॥ ૧૨૨ ॥ શુચિઃ પુષ્પામિષસ્તોત્રૈર્દેવમભ્યર્ચ્ય
 વેદમનિ । પ્રત્યાખ્યાનં યથાશક્તિ, કૃત્વા દેવગૃહં વ્રજેત્ ॥ ૧૨૩ ॥
 પ્રવિશ્ય વિધિના તત્ર, ત્રિઃ પ્રદક્ષિણયેજ્જિનમ્ । પુષ્પાદિભિસ્તમભ્ય-
 ર્ચ્ય, સ્તવનૈરુત્તમૈઃ સ્તુયાત્ ॥ ૧૨૪ ॥ તતો ગુરૂણામભ્યર્ણે, પ્રતિપ-

ગવ્રતના અતિચાર.—(મુનિને દેવા યોગ્ય વસ્તુ) સચિત્ત
 પદાર્થ ઉપર મૂકવી, તે સચિત્ત પદાર્થથી ઢાંકવી, ગોચરીનો
 વખત વિત્યાબાદ મુનિને આમંત્રણ કરવું. મત્સર ધરવો
 અને અન્યવ્યપેદશ કરવો (એ પાંચ અતિચાર) ચોથા શિક્ષા
 વ્રતમાં કહેલા છે. ૧૧૯.—મહા શ્રાવકપણું કહે છે.—એવી
 રીતે વ્રતમાં રહેલો ભક્તિથી સાત ક્ષેત્રમાં ધન વાવતો અને અતિ
 ક'ગાળ ઉપર દયા કરવા વડે મહા શ્રાવક કહેવાય છે. ૧૨૦. જે
 પુરૂષ મળે એવું, અનિત્ય એવું, ને બાહ્ય એવું ધન સાત ક્ષેત્રમાં
 વાવતો નથી તે બિચારો દુઃખે આચરી શકાય એવું ચારિત્ર કેમ
 આચરી શકે ? ૧૨૧.—મહા શ્રાવકની દિન ચર્ચા—બ્રહ્મ
 મુહુર્તમાં ઊઠી પરમેષ્ઠિનું સ્મરણ કરતો એમ સંભારે કે
 મારો ધર્મ શો ? મારું કુળ શું ? અને મેં કયા વ્રત ધારણ
 કર્યા છે. ? ૧૨૨. પવિત્ર થએલો (ગૃહસ્થ) પુરૂષ, નૈવેદ્ય અને
 સ્તોત્રોથી ધરમાં દેવને પૂજીને, યથાશક્તિ પ્રત્યાખ્યાન કરી
 દેવમંદીરે જાય. ૧૨૩. ત્યાં દેવમંદીરમાં વિધિથી પ્રવે-
 શકરી જિનેશ્વરને ત્રણ વાર પ્રદક્ષિણા કરે. પછી પુષ્પાદિકથી
 જિનેશ્વરને પૂજી ઉત્તમ સ્તવનોથી જિનેશ્વરની સ્તુતિ કરે.
 ૧૨૪. ત્યારપછી ભક્તિપૂર્વક ગુરૂપાસે આવી, વિશુદ્ધાત્મા

તિપુરઃસરમ્ । વિદધીત વિશુદ્ધાત્મા, પ્રત્યાશ્વાનપ્રકાશનમ્ ॥ ૧૨૫ ॥
 અભ્યુત્થાનં તદાલોકેઽભિયાનં ચ તદાગમે । શિરસ્યજ્જલિસંશ્લેષઃ,
 સ્વયમાસનઢૌકનમ્ ॥ ૧૨૬ ॥ આસનાભિગ્રહો ભક્ત્યા, વન્દના
 પર્યુપાસનમ્ । તદ્યાનેઽનુગમશ્ચેતિ, પ્રતિપત્તિરિયં ગુરોઃ ॥ ૧૨૭ ॥
 તતઃ પ્રતિનિવૃત્તઃ સન્, સ્થાનં ગત્વા યથોચિતમ્ । સુગ્રીર્ધર્માવિરો-
 ધેન, વિદધીતાર્થચિન્તનમ્ ॥ ૧૨૮ ॥ તતો માધ્યાહ્નિકીં પૂજાં, કુર્યા-
 ત્કૃત્વાઽથ ભોજનમ્ । તદ્વિદ્ભિઃ સહ શાસ્ત્રાર્થરહસ્યાનિ વિચારયેત્
 ॥ ૧૨૯ ॥ તતશ્ચ સન્ધ્યાસમયે, કૃત્વા દેવાર્ચનં પુનઃ । કૃતાવશ્યક-
 કર્મા ચ, કુર્યાત્સ્વાધ્યાયમુત્તમમ્ ॥ ૧૩૦ ॥ ન્યાય્યે કાલે તતો
 દેવગુરુસ્મૃતિપવિત્રિતઃ । નિદ્રામલ્પામુપાસીત, પ્રાયેણાબ્રહ્મવર્જકઃ
 ॥ ૧૩૧ ॥ નિદ્રાચ્છેદે યોષિદક્ષસતત્ત્વં પરિચિન્તયેત્ । સ્થૂલભદ્રા-
 દિસાધૂનાં, તન્નિવૃત્તિં પરામૃશન્ ॥ ૧૩૨ ॥ ચક્રચ્છક્રન્મલશ્લેષમ-

શ્રાવકે પ્રકટ પ્રત્યાખ્યાન કરવું. ૧૨૫. ગુરૂને જોઈ ઉભાથવું,
 તેમને આવતા બાળી સામા જવું, મસ્તકે અંજલી જોડવી
 અને પોતે આસન આપવું. ૧૨૬. પોતે આસનગ્રહણ ન કરવું.
 ભક્તિથી વંદના કરવી, સેવા કરવી અને ગુરૂની પાછળ જવું
 એ ગુરૂની પ્રતિપત્તિ-ભક્તિ કહેવાય. ૧૨૭. ત્યાંથી પાછા ફરીને
 યથોચિત સ્થાને જઈ ધર્મને વિરોધ ન આવે તેમ બુદ્ધિ-
 માને અર્થચિન્તન કરવું. ૧૨૮. સ્વારપછી બપોરની પૂજાકરે.
 તથા ભોજન કરીને શાસ્ત્રજોસાથે શાસ્ત્ર સંબંધી અર્થના રહસ્યો
 વિચારે. ૧૨૯. તે પછી સન્ધ્યા વખતે ફરી દેવપુજન કરી,
 આવશ્યક (પ્રતિક્રમણકરી) ઉત્તમ સ્વાધ્યાય કરે. ૧૩૦. કેટ-
 લોક વખત વિત્યાબાદ દેવગુરૂનાં સ્મરણ કરવાથી પવિત્ર થયેલો,
 અને ઘણુંકરીને અબ્રહ્મચર્યને તજનારો (શ્રાવક) થોડો નિદ્રા લે
 ૧૩૧. નિદ્રાનો છેદ થએ છતે સ્થુલિભદ્રાદી સાધુની કરેલી
 સીના શરીરની વિરતીને સ્મરણ કરતો ચિન્તવન કરે.
 ૧૩૨. નિરન્તર મળ, પ્રલેખ, મનન અને હાડકાંઓથી પૂર્ણ

મજ્ઞાસ્થિપરિપૂરિતાઃ । સ્નાયુસ્યૂતા બહીરમ્યાઃ, સ્ત્રિયશ્ચર્મપ્રસેવિકાઃ
 ॥૧૩૩॥ બહિરન્તર્વિપર્યાસઃ, સ્ત્રીશરીરસ્ય ચેદ્ ભવેત્ । તસ્યૈવ કામુકઃ
 કુર્યાદ્, ગૃધ્રગોમાયુગોપનમ્ ॥૧૩૪॥ સ્ત્રીશ્લેષણાપિ ચેત્ કામો, જગ-
 દેતજ્જિગીષતિ । તુચ્છપિચ્છમયં શસ્ત્રં, કિં નાદત્તે સ મૂઢધીઃ? ॥૧૩૫॥
 સંકલ્પયોનિનાનેન, હા હા વિશ્વં વિઢંબિતમ્ । તદુત્ત્વનામિ સંકલ્પં,
 મૂલમસ્યેતિ ચિન્તયેત્ ॥૧૩૬॥ યો યઃ સ્યાદ્ બાધકો દોષસ્તસ્ય
 તસ્ય પ્રતિક્રિયામ્ । ચિન્તયેદોષમુક્તેષુ, પ્રમોદં યતિષુ વ્રજન્ ॥૧૩૭॥
 દુઃસ્થાં ભવસ્થિતિં સ્થેન્ના, સર્વજીવેષુ ચિન્તયન્ । નિસર્ગસુખસર્ગ
 તેષ્વપવર્ગં વિમાર્ગયેત્ ॥૧૩૮॥ સંસર્ગેઽપ્યુપસર્ગાણાં, દૃઢવ્રતપરાયણાઃ ।
 ધન્યાસ્તે કામદેવાદ્યાઃ, શ્લાઘ્યાસ્તીર્થકૃતામપિ ॥૧૩૯॥ જિનો દેવઃ
 કૃપા ધર્મો, ગુરવો યત્ર સાધવઃ । શ્રાવકત્વાય કસ્તસૈ, ન શ્લાઘે-
 તાવિમૂઢધીઃ? ॥૧૪૦॥ જિનધર્મવિનિર્મુક્તો, મા ભુવં ચક્રવર્ત્યપિ ।

સ્નાયુથી સીવેલી ધમણના જેવી સ્ત્રીઓ બહારથીજ સુંદર
 છે. ૧૩૩. જો સ્ત્રીના શરીરનો વિપર્યાસ થાય એટલે બહારનું
 અંદર અને અંદરનું બહાર થાય, તો તેજ શરીરનું ગીધ અને
 શિયાળથી કામી પુરૂષ રક્ષણ કરે. ૧૩૪. સ્ત્રીરૂપી શસ્ત્રથી
 પણ કામદેવ જગતને છતવા ઈચ્છે છે, તો તે મૂર્ખ તુચ્છ
 પીછામય શસ્ત્ર શામાટે નથી લેતો? ૧૩૫. અરેરે! આ કામ-
 દેવે જગતને દુઃખી કર્યું છે, તો હું આના મૂળરૂપ વિચારનેજ
 ઉખેડી નાખું એમ વિચારે. ૧૩૬. જેજે દોષ પોતાને પીડાકારક
 હોય તેતે દોષની પ્રતિક્રિયા(ઇલાજ)દોષથી મુક્ત યતિઓ ઉપર હર્ષ
 પામતો વિચારે. ૧૩૭. સર્વ જીવોમાં સ્થીર ચીત્તથી દુઃસહનવ-
 સ્થિતિનો વિચાર કરે અને તેઓને વિષે સ્વભાવિક સુખવાળા
 મોક્ષની વિચારણા કરે. ૧૩૮. ઉપસર્ગનો સંસર્ગ થયા છતાં
 પણ દૃઢ વ્રતમાં તત્પર એવા તે કામદેવ વિશેરે શ્રાવકો ધન્ય
 છે કે જે તીર્થકરોને પણ વખાણવા યોગ્ય છે. ૧૩૯. જ્યાં
 જિનેશ્વર દેવ, કયા ધર્મ અને સાધુઓ શુરૂ છે એવા તે શ્રાવક-
 પણાને કયો ખુદ્દિવાત ન વખાણે? ૧૪૦. જિન ધર્મ રહિત

સ્યાં ચેટોઽપિ દરિદ્રોઽપિ, જિનધર્માધિવાસિતઃ ॥ ૧૪૧ ॥
 ત્યક્તસંગો જીર્ણવાસા, મલક્લિન્નકલેવરઃ । મજન્માધુકરી વૃત્તિ,
 મુનિચર્યા કદા શ્રયે ॥ ૧૪૨ ॥ ત્યજન્ દુઃશીલસંસર્ગ, ગુરુપાદરજઃ
 સ્પૃશન્ । કદાહં યોગમભ્યસ્ય, પ્રભવેયં ભવચ્છિદે ॥ ૧૪૩ ॥ મહાનિ-
 શાયાં પ્રકૃતે, કાયોત્સર્ગે પુરાદ્ બહિઃ । સ્તંભવત્સ્કંધકષણં, વૃષાઃ
 કુર્યુઃ કદા મયિઃ ॥ ૧૪૪ ॥ વને પદ્માસનાસીનં, ક્રોડસ્થિતમૃગાર્મ-
 કમ્ । કદા ગ્રાસ્યન્તિ વક્ત્રે માં, જરન્તો મૃગયૂથપાઃ ॥ ૧૪૫ ॥ શત્રૌ
 મિત્રે તૃણે સ્ત્રીણે, સ્વર્ણેઽશ્મનિ મળૌ મૃદિ । મોક્ષે ભવે ભવિષ્યામિ,
 નિર્વિશેષમતિઃ કદા ॥ ૧૪૬ ॥ અધિરોદું ગુણશ્રેણિ, નિશ્રેણી મુક્તિ-
 વેશ્મનઃ । પરાનન્દલતાકન્દાન્, કુર્યાદિતિ મનોરથાન્ ॥ ૧૪૭ ॥
 इत्यहोरात्रिकी चर्यामप्रमत्तः समाचरन् । यथावदुक्तवृत्तस्थो, गृह-

હું ચક્રવર્તિ પણ થાઉં નહિ. પરન્તુ જિનધર્મથી વાસિત નોકર
 દરિદ્ર થાઉં (તો સાડ). ૧૪૧. સંગનો ત્યાગ કરી, છૂર્ણ
 વસ્ત્રવાળો અને મળથી ભિંજાયેલા ગાત્રવાળો થઈ માધુ-
 કરી વૃત્તિવાળો થઈ મુનિચર્યાનો આશ્રય ક્યારે લઈશ ? ૧૪૨.
 દુઃશીલના સંગનો ત્યાગ કરી, ગુરૂના ચરણરજને સ્પર્શ કરી,
 યોગનો અભ્યાસ કરીને ભવનો નાશકરવામાં હું ક્યારે
 શક્તિમાન થઈશ ? ૧૪૩. નગરની બહાર મધ્યરાત્રિએ
 કાયોત્સર્ગ કરું અને તેમાં સ્તંભની પેઠે બળદો ક્યારે મારા ઉપર
 ઘર્ષણ કરશે ? ૧૪૪. વનમાં પદ્માસનથી બેઠેલા અને ખોળામાં
 બેઠેલાં બચ્ચાંઓવાળા ઘરડા મૃગો માડું મુખ ક્યારે સુધશે ?
 ૧૪૫. શત્રુ અને મિત્ર ઉપર, તૃણ અને સ્ત્રીઓના સમૂહ
 ઉપર, સુવર્ણ અને પથ્થર ઉપર, મણિ અને માટી ઉપર, મોક્ષ
 અને સંસાર ઉપર સમાન ચિત્તવાળો ક્યારે હું થઈશ ? ૧૪૬.
 મોક્ષરૂપી મહેલની ગુણશ્રેણીરૂપ નીસરણી ચડવાને માટે
 અત્યંત આનંદરૂપ લતાના કંદ જેવા આ મનોરથો શ્રાવકે
 કરવા ૧૪૭. એ પ્રમાણે અહોરાત્રિ સંબંધી ચર્યાને

સ્થોઽપિ વિશુદ્ધ્યતિ॥૧૪૮॥[અહોરાત્રચર્યા]સોઽથાવશ્યકયાગાનાં,
 ભંગે મૃત્યોરથાગમેઽકૃત્વા સંલેખનામાદૌ,પ્રતિપદ્ય ચ સંયમમ્॥૧૪૯॥
 જન્મદીક્ષાજ્ઞાનમોક્ષસ્થાનેષુ શ્રીમદર્હતામ્ । તદમાવે ગૃહેઽરણ્યે, સ્થં-
 ઢિલે જન્તુવર્જિતે ॥૧૫૦॥ ત્યક્ત્વા ચતુર્વિધાહારં, નમસ્કારપરા-
 યણઃ । આરાધનાં વિધાયોચ્ચૈશ્વતુઃશરણમાશ્રિતઃ॥૧૫૧॥ રૂઢલોકે
 પરલોકે, જીવિતે મરણે તથા । ત્યક્ત્વાઽઽશંસાં નિદાનં ચ, સમાધિ-
 સુંઘયોક્ષિતઃ॥૧૫૨॥ પરિષ્ઠોપસર્ગેભ્યો, નિર્ભીકો જિનમક્તિભાક્ ।
 પ્રતિપદ્યેત મરણમાનન્દઃ શ્રાવકો યથા ॥ ૧૫૩॥ યુગ્મમ્ ॥ પ્રાપ્તઃ
 સ કલ્પોષ્વિન્દ્રત્વમન્યદ્વા સ્થાનમુત્તમમ્ । મોદતેઽનુત્તરપ્રાજ્યપુણ્યસં-
 ભારભાક્ તતઃ ॥૧૫૪॥ ચ્યુત્વોત્પદ્ય મનુષ્યેષુ, મુક્ત્વા ભોગાન્

અપ્રમત્ત થઈ આચરનાર અને યથાર્થ પૂર્વે કહેલા વ્રતમાં
 રહેલો ગૃહસ્થ પણ શુદ્ધ થાય છે. ૧૪૮. તે ગૃહસ્થ આવ-
 શ્યક યોગોનો ભંગ થએછતે અને મૃત્યુ આવેછતે પ્રથમ
 સંલેખના કરી અને ચારિત્ર અંગીકાર કરી. ૧૪૯ અરિહં-
 તના જન્મ, દીક્ષા, જ્ઞાન અને મોક્ષ કલ્યાણકના સ્થાન-
 કોમાં, તેના અભાવે ઘરમાં, અરણ્ય ભૂમિમાં અને જંતુ
 રહિત સ્થંડિલની જગામાં સંલેખના કરે. ૧૫૦. ચાર પ્રકારના
 આહારનો ત્યાગ કરી, નવકાર મંત્રમાં તત્પર, સારી
 રીતે તેઓ આરાધના કરીને ચાર શરણ અંગીકાર કરે. ૧૫૧.
 આ લોકસંબંધી, પરલોક સંબંધી, જીવિત સંબંધી અને
 મરણ સંબંધીની આશંસા તથા નિયાણાનો ત્યાગ કરી સમાધિ-
 રૂપ અમૃતથી સિંચાએલ. પરિસહ અને ઉપસર્ગથી ભય
 નહિ પામનાર, જિનેશ્વર ઉપર ભક્તિમાન થકો આનંદ શ્રાવકની
 જેમ મરણ અંગીકાર કરે. ૧૫૨-૧૫૩. તેથી તે શ્રાવક
 કલ્પોમાં ઇન્દ્રપણું અથવા બીજું ઉત્તમ સ્થાન પામી અનુત્તર-
 મહાન પુન્યના સમૂહને લોગવનાર આનંદ પામે છે. ૧૫૪.
 ત્યાંથી વ્યવી, મનુષ્યોમાં ઉત્પન્નથઈ અતિદુર્લભ લોગો લોગવી

સુદુર્લભાન્ । વિરક્તો મુક્તિમામ્નોતિ, શુદ્ધાત્માઽન્તર્મવાદ્યકમ્ ॥ ૧૫૧ ॥
 इति संक्षेपतः सम्यग्, रत्नत्रयमुदीरितम् । सर्वोऽपि यदनासाद्य,
 नासादयति निर्वृतिम् ॥ १५१ ॥

ॐ ॐ ॐ ॐ ॐ ॐ

॥ चतुर्थः प्रकाशः ॥ ४

આત્મૈવ દર્શનજ્ઞાનચારિત્રાણ્યથવા યતેઃ । યત્તદાત્મકપદૈષ, શરી-
 રમાધિતિષ્ઠતિ ॥ ૧ ॥ આત્માનમાત્મના વેત્તિ, મોહત્યાગાદ્ય આત્મનિ ।
 તદેવ તસ્ય ચારિત્રં, તજ્ઞાનં તચ્ચ દર્શનમ્ ॥ ૨ ॥ આત્માજ્ઞાનભવં
 દુઃસ્વમાત્મજ્ઞાનેન હન્યતે । તપસાઽપ્યાત્મવિજ્ઞાનહીનૈર્જ્જેતું ન શ-
 ક્યતે ॥ ૩ ॥ અયમાત્મૈવ ચિદ્રૂપઃ, શરીરી કર્મયોગતઃ । ધ્યાનામિ-
 દગ્ધકર્મા તુ, સિદ્ધાત્મા સ્યાન્નિરંજનઃ ॥ ૪ ॥ અયમાત્મૈવ સંસારઃ,

વિરક્ત થઈ શુદ્ધાત્મા આઠ ભવમાં મુક્તિ પામે છે. ૧૫૫.
 એ પ્રમાણે સંક્ષેપથી સમ્યક્ પ્રકારે ત્રણ રત્ન કહ્યાં જે ત્રણ
 રત્ન પામ્યા વિના કોઈ પણ મોક્ષ પાપતું નથી. ૧૫૬.

इति योगशास्त्रे तृतीयप्रकाशस्य गूर्जरगिरायां
 अनुवादः

“ હવે ચોથા પ્રકાશનો અનુવાદ. ”

અથવા યતિને આત્માજ દર્શન જ્ઞાન અને ચારિત્ર રૂપ
 છે, કેમકે આ આત્માજ તત્સ્વરૂપે શરીરમાં રહેલો છે. ૧.
 જે યતિ આત્મામાં આત્માવડે આત્માને બાણે છે તેજ તેનાં
 ચારિત્ર, જ્ઞાન અને દર્શન છે. ૨. આત્મસ્વરૂપનું જ્ઞાન ન
 થવાથી દુઃખ થાય છે, જે આત્માનું યથાવસ્થિત જ્ઞાન થાય
 તેથીજ નાશ પામે છે. આત્મસ્વરૂપના બોધવિના તપસ્યાથી
 પણ તે દુઃખ નાશ કરી શકાતું નથી. ૩. આ આત્માજ ચિદ્રૂપ
 છે અને કર્મના સબંધથી શરીરવાલો છે, તથા ધ્યાનરૂપ
 અમીથી કર્મ બાળી નિરંજન સિદ્ધાત્મા થાય છે. ૪. કષાય

કષાયેન્દ્રિયનિર્જિતઃ । તમેવ તદ્વિજેતારં, મોક્ષમાદુર્મનીષિણઃ ॥૫॥
 સ્યુઃ કષાયાઃ ક્રોધમાનમાયાલોભાઃ શરીરિણામ્ । ચતુર્વિધાસ્તે
 પ્રત્યેકં, ભેદૈઃ સંજ્વલનાદિભિઃ ॥૬॥ પક્ષં સંજ્વલનઃ પ્રત્યાખ્યાનો
 માસચતુષ્ટયમ્ । અપ્રત્યાખ્યાનકો વર્ષ, જન્માનન્તાનુબન્ધકઃ ॥૭॥
 વીતરાગયતિશ્રાદ્ધસમ્યગ્દૃષ્ટિત્વઘાતકાઃ । તે દેવત્વમનુષ્યત્વતિર્યક્-
 ત્વનરકપ્રદાઃ ॥૮॥ તત્રોપતાપકઃ ક્રોધઃ, ક્રોધો વૈરસ્ય કારણમ્ ।
 દુર્ગતેર્વર્ત્તની ક્રોધઃ, ક્રોધઃ શમસુખાર્ગલા ॥૯॥ ઉત્પન્નમાનઃ પ્રથમં,
 દહત્યેવ સ્વમાશ્રયમ્ । ક્રોધઃ કૃશાનુવત્ પશ્ચાદન્યં દહતિ વા ન વા ॥૧૦॥
 ક્રોધવહેસ્તદહાય, શમનાય શુભાત્મભિઃ । શ્રયણીયા ક્ષમૈકૈવ, સંય-
 મારામસારણિઃ ॥૧૧॥ વિનયશ્રુતશીલાનાં, ત્રિવર્ગસ્ય ચ ઘાતકઃ ।

અને ઇન્દ્રિઓથી જીતાએલો આ આત્માજ સંસારછે, અને તે
 કષાય તથા ઇન્દ્રિઓને જીતનારા આત્માનેજ પડિતો મોક્ષ
 કહે છે. ૫. ક્રોધ, માન, માયા ને લોભ એ કષાયો દેહધારી
 જીવોને હોય છે. તે દરેક સંજ્વલનાદિકના લેહથી ચાર પ્રકારે
 છે. ૬. સંજ્વલનકષાય એકપક્ષસુધી, પ્રત્યાખ્યાનકષાય ચાર
 માસસુધી, અપ્રત્યાખ્યાનકષાય એકવર્ષસુધી અને અન-
 ન્તાનુબન્ધીકષાય યાવજજીવીતસુધી રહે છે. ૭. તે કષાયો
 અનુક્રમે વીતરાગપણું, યતિપણું, શ્રાવકપણું અને સમ્ય-
 ગ્દૃષ્ટિપણુને નાશ કરનારા છે, તથા દેવપણું મનુષ્યપણું,
 તિર્યકપણું અને નરકપણું આપનાર છે. ૮. તેમાં ક્રોધ ઉપતાપ
 કરનાર છે, ક્રોધ વરનું કારણ છે, ક્રોધ દુર્ગતિનો માર્ગ છે
 અને ક્રોધ સમતારૂપી સુખને અર્ગલા સમાન છે. ૯. અગ્નિપેઠે
 ઉત્પન્ન થતો ક્રોધ પ્રથમ પોતાના આશ્રયને બાળે છે અને
 પછી બીજાને બાળે અથવા ન બાળે. ૧૦ ક્રોધ રૂપી અગ્નિને
 એકદમ શાન્ત કરવાને શુભાત્માઓએ સંયમરૂપ ઉદ્યાનમાં
 નીકસમાન એવી એક ક્ષમાનોજ આશ્રય કરવો. ૧૧ વિનય, શ્રુત,
 શીલ અને ત્રિવર્ગનો ઘાત કરનાર માન, મનુષ્યોના વિવેક

વિવેકલોચનં લુપ્તમાનોઽન્ધંકરણો નૃણામ્ ॥ ૧૨ ॥ જાંતિભ્રમ-
 કૌલૈશ્વર્યબલેરૂપતપૈઃશ્ચૈતૈઃ । કુર્વન્મદં પુનસ્તાનિ, હીનાનિ લભતે
 જનઃ ॥ ૧૩ ॥ ઉત્સર્પયન્દોષશાસ્ત્રા, ગુણમૂલાન્યથો નયન્ । ડન્મૂલ-
 નીયો માનદ્રુસ્તન્માર્દવસરિત્પ્લવૈઃ ॥ ૧૪ ॥ અસૂનૃતસ્ય જનની, પરશુઃ
 શીલશાસ્ત્રિનઃ । જન્મભૂમિરવિધાનાં, માયા દુર્ગતિકારણમ્ ॥ ૧૫ ॥
 કૌટલ્યપટવઃ પાપા, માયયા બકવૃત્તયઃ । ભુવનં વશ્ચયમાના, વશ્ચય-
 ન્તે સ્વમેવ હિ ॥ ૧૬ ॥ તદાર્જવમહૌષધ્યા, જગદાનન્દહેતુના । જયે-
 જ્જગદ્દ્રોહકરીં, માયાં વિષધરીમિવ ॥ ૧૭ ॥ આકરઃ સર્વદોષાણાં,
 ગુણગ્રસનરાક્ષસઃ । કન્દો વ્યસનવહ્નીનાં, લોભઃ સર્વાર્થબાધકઃ ॥ ૧૮ ॥
 ઘનહીનઃ શતમેકં, સહસ્રં શતવાનપિ । સહસ્રાધિપતિર્લક્ષં, કોટિં
 લક્ષેશ્વરોઽપિ ચ ॥ ૧૯ ॥ કોટીશ્વરો નરેન્દ્રત્વં, નરેન્દ્રશ્ચક્રવર્તિતામ્ ।

૩૫ લોચનને ફેડી નાંખી અન્ધકરનાર છે. ૧૨ જાતિ, લાભ, કુળ,
 ઐશ્વર્ય, બળ, ૩૫, તપ અને શ્રતથી મદ કરનાર માણસ,
 ફરીથી તે હીનતાને મેળવે છે. ૧૩. દોષરૂપી શાખાઓને વિસ્તા-
 રનાર, ગુણરૂપી મૂળોને નીચે લઈ જનાર એવા અભિમાન રૂપી
 વૃક્ષને નમ્રતારૂપ નદીના પ્રવાહથી ઉખેડી નાખવો જોઈએ. ૧૪
 અસત્યને ઉત્પન્ન કરનાર, શીલરૂપ વૃક્ષને કુહાડા સમાન અને
 અવિધાની જન્મભૂમિ એવી માયા દુર્ગતિનું કારણ છે. ૧૫.
 કુટિલતામાં અતુર અને માયાથી બકવૃત્તિ ધરનારા પાપીઓ
 જગતને ઠગતા પોતેજ ઠગાય છે. ૧૬. તે માટે જગતને
 આનન્દના હેતુભૂત સરળતારૂપ મહૌષધીથી જગતને દ્રોહ
 કરનાર નાગણી જેવી માયાનો જય કરવો ૧૭. સર્વદોષોની
 ખાણ સમાન, ગુણોનું લક્ષણ કરવામાં રાક્ષસ સમાન
 અને કષ્ટરૂપી લતાઓના મૂળ જેવો લોભ સર્વ અર્થને બાધા
 કરનાર છે. ૧૮. નિર્ધન સોને, સોવાળો લાખને અને લાખનો
 સ્વામી કુહાડને (ધમ્મ છે) ૧૯. કોટીશ્વર રાજાપણને રાજા ચક્ર-

ચન્નવર્ષીઃ કાદેશવં, દેવોઽપિન્દ્રમિવ્યતિ ॥ ૨૦ ॥ દમ્ભસ્તેઽપિ
 હિ સંપ્રાસે, મહાજ્ઞાન નિવર્તેતે । મૂલે લખીયાંસ્તેહોમઃ, શરાવ
 દ્વ વર્તેતે ॥ ૨૧ ॥ લોમસાગરમુદ્ગલમતિવેલં મહામતિઃ । સન્તોષ-
 સેશુભ્ષ્મેન, પ્રસરસ્તં નિવારયેત્ ॥ ૨૨ ॥ કાન્ત્યા ક્રોધો મૃદુસ્ત્વેન,
 માંનો માપ્નઽઽર્જવેન ચ । લોમશ્ચાનીહયા જેયાઃ, કષાયા ઇતિ
 સંગ્રહઃ ॥ ૨૩ ॥ વિનેન્દ્રિયજયં નૈવ, કષાયાન્ જેતુર્માશ્વરઃ । હન્યતે
 હૈમનં જાહ્યં, ન વિના જ્વલિતામલમ્ ॥ ૨૪ ॥ અદાન્તૈરિન્દ્રિયહૃયૈ-
 શ્ચલૈરપયગામિભિઃ । આકૃષ્ય નસ્કારણ્યે, જન્તુઃ સપદિ નીયતે
 ॥ ૨૫ ॥ ઇન્દ્રિયૈર્વિજિતો જન્તુઃ, કષાયૈરભિભૂયતે । વૌરૈઃ કૃષ્ટેષ્ટિકઃ
 પૂર્વ, વપ્રઃ કૈઃકૈર્ન સંખ્યતેઃ ॥ ૨૬ ॥ કુલઘાતાય પાતાય, બન્ધાય ચ
 વધાય ચ । અનિર્જિતાનિ જાયન્તે, કરણાનિ શરીરિણામ્ ॥ ૨૭ ॥

વલિપણાને અકવર્તિ દેવપણાને અને દેવપણુ ઇન્દ્રપણાને ઇચ્છેછે.
 ૨૦. ઇન્દ્રપણુ પ્રાપ્ત થયે છતે પણુ ઇચ્છા શાન્ત થતી નથી
 એવો તે લોભ શરૂવાતમાં નાનો હોય છે પરન્તુ યહી શરા-
 વની જેમ વૃદ્ધિ પામે છે. ૨૧. વારંવાર મોટી ભરતીની
 જેમ પ્રસરતા લોભરૂપિ સમુદ્રને ભુદ્ધિમાને સંતોષરૂપ પાજથી
 અટકાવવો ભેઈએ. ૨૨. ક્ષમાથી ક્રોધ, નમ્રતાથી માન,
 સરળતાથી માયા અને અનીચ્છાથી લોભ છૂટવો, એમ
 કષાયો છૂટવાનો સંગ્રહ કહેા. ૨૩. ઇન્દ્રિયજયવિના કષા-
 યો છૂટવાને સમર્થ નજ થવાય કેમકે હેમંતરૂતુની ટાઢ પ્રજ્વ-
 લિત અગ્નિ વીના નાશ ન કરાય. ૨૪ હમન નહિ કરેલા
 ચપળ અને અવળે માર્ગે જનાર ઇન્દ્રિયરૂપી અપ્રવૌથી ખેંચાઈ-
 ને એવ એકદમ નરકરૂપ અરણ્યમાં લઈ જવાય છે. ૨૫
 ઇન્દ્રિયોથી છૂટાએલો એવ કષાયોથી પરાભવ પામે છે.
 કેમકે વીસેએ પ્રથમ ખેંચેલી છૂટવાળો કિલ્લો કેનાકેનાથી
 ન અઠિત થાય ?; સર્વથી ધાય. ૨૬ નહિ છૂટેલી ઇન્દ્રિયો
 કેહધારી એવાને કુળના ઘાતમાં, પતન માટે, બંધન માટે
 અને વધના હેતુ મોટે ધાય છે. ૨૭ હાથણીના સ્પર્શ સુખ-

વશાસ્પર્શસુસ્વાસ્વાદપ્રસારિતકરઃ કરી । આલાનબન્ધનક્લેશમા-
 સાદયતિ તત્ક્ષણાત્ ॥૨૮॥ પયસ્યગાધે વિષરન્, ગિલન્ મલંગ-
 તામિષમ્ । મૈનિકસ્ય કરે દીનો, મીનઃ પતતિ નિશ્ચિતમ્ ॥૨૯॥
 નિપતન્મત્તમાતંગકપોલે ગન્ધલોલુપઃ । કર્ણતાલતલાઘાતાન્મૃત્યુ-
 માપ્નોતિ ષટ્પદઃ ॥૩૦॥ કનકચ્છેદસંકાશશિસ્વાલોકવિમોહિતઃ ।
 રમસેન પતન્ દીપે, શલભો લમતે મૃતિમ્ ॥૩૧॥ હરિણો હારિણી
 ગીતિમાર્કર્ણયિતુમુદુરઃ । આર્કર્ણકૃષ્ટચાપસ્ય, યાતિ વ્યાધસ્ય વેધ્ય-
 તામ્ ॥ ૩૨ ॥ એવં વિષય એકૈકઃ; પશ્ચત્વાય નિષેવિતઃ । કથં
 હિ યુગપત્ પશ્ચ, પશ્ચત્વાય ભવન્તિ ન ? ॥૩૩ ॥ તદિન્દ્રિયજયં
 કુર્યાન્મનઃશુદ્ધ્યા મહામતિઃ । યાં વિના યમનિયમૈઃ, કાયક્લેશો
 વૃથા નૃણામ્ ॥ ૩૪ ॥ મનઃક્ષપાચરો આમ્યન્નપશંકં નિરંકુશઃ ।
 પ્રપાતયતિ સંસારાવર્તગર્તે જગન્નયીમ્ ॥૩૫॥ તપ્યમાનાંસ્તપો મુક્તૌ,

ના આસ્વાદથી સૂંઠ લાંબી કરનાર હાથી તરતજ આલાન-
 સ્તંભ સાથે બન્ધનના કલેશને પામે છે. ૨૮. અગાધ પા-
 ણીમાં ફરનાર ગરીબ મત્સ્ય લોહાના સળીઆમાં રહેલું માંસ
 ખાતાં નિશ્ચય પારધીના હાથમાં પડે છે. ૨૯. ગંધને લો-
 લુપી ભમરો મદોન્મત્ત હસ્તીના કપોલપર ખેસતા કર્ણતાલના
 આઘાતથી મરણ પામે છે. ૩૦. સુવર્ણના છેદનેવી શીખાના
 પ્રકાશમાં મોહપામેલો પતંગીઓ મુખધિથી દીવામાં
 પડતાં મૃત્યુ પામે છે. ૩૧. મનોહર ગીત સાંભળવામાં ઉ-
 ત્સુકહરણ પારધીના કાન સુધી ખેંચેલા બાણથી વીંધાય છે.
 ૩૨. એ પ્રમાણે એક એક વિષય સેવેલો મરણમાટે થાય-
 છે, તે એકીસાથે પાંચે સેવાતા મોતને માટે કેમ ન થાય ?
 ૩૩. તે માટે મનઃશુદ્ધિથી બુદ્ધિમાને ઇન્દ્રિયજય કરવો.
 કેમકે તેની શુદ્ધિવિના મનુષ્યોને યમનિયમથી ફેગટ
 કાયકલેશજ થાય છે. ૩૪. શંકારહિત નિરંકુશ બ્રમણ કરતો
 મનરૂપી રાક્ષસ સંસારાવર્તરૂપ ખાડામાં ત્રણ જગત્ના જી-
 વોને પાડે છે. ૩૫. મોક્ષમાં જવાની ઈચ્છાવાળા તપ તપતા

ગન્તુકામાન્ શરીરિણઃ । વાત્યેવ તરલં ચેતઃ, ક્ષિપત્યન્યંત્ર કુત્રચિત્
 ॥ ૩૬ ॥ અનિરુદ્ધમનસ્કઃ સન્, યોગશ્રદ્ધાં દધાતિ યઃ । પદ્મ્યાં
 જિગમિષુર્ગ્રામં, સ પંગુરિવ હસ્યતે ॥ ૩૭ ॥ મનોરોષે નિરુદ્ધ્યન્તે,
 કર્માણ્યપિ સમન્તતઃ । અનિરુદ્ધમનસ્કસ્ય, પ્રસરન્તિ હિ તાન્યપિ
 ॥ ૩૮ ॥ મનઃકપિરયં વિશ્વપરિભ્રમણલમ્પટઃ । નિયંત્રણીયો યત્નેન,
 મુક્તિમિચ્છુભિરાત્મનઃ ॥ ૩૯ ॥ દીપિકા સ્વલ્વનિર્વાણા, નિર્વા-
 ણપથદર્શિની । એકૈવ મનસઃશુદ્ધિઃ, સમાપ્તાતા મનીષિભિઃ ॥ ૪૦ ॥
 સત્યાં હિ મનસઃ શુદ્ધૌ, સન્ત્યસન્તોઽપિ સદ્ગુણાઃ । સન્તોઽપ્યસત્યાં
 નો સન્તિ, સૈવ કાર્યા બુધૈસ્તતઃ ॥ ૪૧ ॥ મનઃશુદ્ધિમાવિબ્રાણા,
 યે તપસ્યન્તિ મુક્તયે । ત્યક્ત્વા નાવં ભુજાભ્યાં તે, તિર્તીર્ષન્તિ મહાર્ણવં
 ॥ ૪૨ ॥ તપસ્વિનો મનઃ શુદ્ધિ, વિનામૂતસ્ય સર્વથા । ધ્યાનં સ્વલ્લ
 મુઘા ચક્ષુર્વિકલસ્યેવ દર્પણઃ ॥ ૪૩ ॥ તદવશ્યં મનઃશુદ્ધિઃ, કર્તવ્યા

જીવોને વાયુની જેમ ચપળ ચિત્ત કંઈ જુદેજ ઠેકાણે ફેંકી
 દે છે. ૩૬. જે માણસ મનનો રોધ કર્યા વિના યોગ શ્રદ્ધા
 ધારણ કરે છે તે માણસ, પગથી આમાન્તિરે જવાની ઇચ્છા
 વાળા લંગડાની જેમ હાંસી પામે છે. ૩૭. મનનો રોધ
 કર્યે છતે કર્મો પણ સર્વથા રોકાય છે. અને મન નહિ
 રોકનાર માણસને તેજ કર્મો વૃદ્ધિ પામે છે. ૩૮. આત્માની
 મુક્તિ ઇચ્છનારાઓએ વિશ્વમાં ભ્રમણ કરવામાં લંપટ મન
 રૂપી વાંદરાને યત્નથી વશ કરવો. ૩૯. એક મનશુદ્ધિજ
 પંડિતોએ મોક્ષમાર્ગ બતાવનારી અને નહિ ઓલવાય તેવી
 દીવીજેવી માનેલી છે. ૪૦. મનઃશુદ્ધિ છતે અછતા ગુણો પણ
 સદ્ગુણો થાય છે અને તે ન હોય તો છતા પણ ગુણો નાશ
 પામે છે. માટે પંડિતોએ તે મનઃશુદ્ધિજ કરવી. ૪૧.
 જેઓ મનઃશુદ્ધિ ધારણકર્યાવિના મુક્તિમાટે તપસ્યા કરે
 છે તેઓ વહાણ તથા ઇર્ષ્યાથી માટે સમુદ્ર તરવા ઇચ્છે. ૪૨.
 આંધળા માણસને ઈર્ષ્યની જેમ મનઃશુદ્ધિ વિનાના તપ-
 સ્વિનું ધ્યાન સર્વથા ખરેખર ફોગટ છે. ૪૩. તે માટે મોક્ષ

સિદ્ધિમિચ્છતાઃ। તપઃશ્રુતયમપ્રાયૈઃ, કિમન્યૈઃકામિકૈઃજૈઃ ॥૪૪॥
 મનઃશુદ્ધયૈવ કર્તવ્યો, રાગદ્વેષભિમિર્જવઃ। કાલુષ્યં યેન હિસ્વાડડમા,
 સ્વસ્વરૂપેડવતિષ્ઠતિ ॥૪૫॥ આત્માયત્તમપિ સ્વાન્તં, કુર્વતામપિ
 યોગિનામ્ ॥ રાગાદિભિઃ સમાક્રમ્ય, પરાયત્તં વિધીયતે ॥૪૬॥
 રક્ષ્યમાણમપિ સ્વાન્તં, સમાદાય મનાગ્ મિષમ્। પિશાચા ઇવ રાગા-
 ઘાશ્ચછલ્યન્તિ મુહુર્મુહુઃ ॥૪૭॥ રાગાદિતિમિરધ્વસ્તજ્ઞાનૈન મનસા
 જનઃ। અન્ધેનાન્ધ ઇવાકુષ્ઠઃ, પાત્યતે નરકાવટે ॥૪૮॥ અસ્તતમ્દૈસ્તઃ
 પુંભિર્નિર્વાણપદકાંક્ષિભિઃ। વિઘાતવ્યઃ સમસ્તેન, રાગદ્વેષદ્વિષજ્જયઃ ॥૪૯॥
 અમન્દાતન્દબ્જવને, સામ્યે વારિણિ મજ્જતામ્। જાયતે સહસા પુંસાં,
 રાગદ્વેષમલક્ષયઃ ॥૫૦॥ પ્રણિહન્તિ ક્ષણાર્ધેન, સામ્યમાલમ્બ્ય કર્મ
 તત્ ॥ યત્ત હન્યાન્નરસ્તીક્તપસા જન્મકોટિભિઃ ॥૫૧॥ કર્મ જીવં

ધન્ધનાશખે મનઃશુદ્ધિ અવશ્ય કરવી. તે સિવાય બીજા કા-
 યાને કલેશ કરનારા તપ, શ્રુત અને યમાદિ જેવાથી શુ? ૪૪.
 મનઃશુદ્ધિ માટે રાગદ્વેષનો જય કરવો, જેથી આત્મા મલિન-
 તાનો ત્યાગ કરી સ્વ સ્વરૂપમાં રહે, ૪૫. પોતાને સ્વધીન
 કરનારા યોગીયોનું મન પણ રાગાદિ વડે આક્રમણ કરીને
 પસધીન કરાય છે. ૪૬. મનનું રક્ષણ કર્યા છતાં પણ ઠંઠક
 ખાનુ લઇને પિશાચોની પેઠે રાગાદિ વારંવાર છબે છે. ૪૭.
 આંધળાથી દોરાએલા આંધળાની જેમ રાગાદિ અન્ધકારથી
 નાશ પામેલ જ્ઞાનવાળા મનુષ્ય મનથી નર્કરૂપ ખાડીમાં પડે
 છે. ૪૮. આ કારણથી મોક્ષપદને ધન્ધનારા સાધવાન પુરૂ-
 શોએ સમભાવથી રાગદ્વેષનો જય કરવો. ૪૯. અત્યન્ત આ-
 નન્દ ઉત્પન્ન કરનાર સમભાવરૂપ જળમાં સ્નાન કરનારા
 પુરૂષોના રાગદ્વેષ એકદમ ક્ષય પામે છે. ૫૦. મનુષ્ય સમ-
 ભાવનું અવલંબન કરીને જેટલા કર્યોના અર્ધશ્રદ્ધતાં નાશ
 કરે છે, તેટલાં કર્યોના કેટલાં જન્મે તેની તપસ્યાથી પણ
 નાશ ન કરાય. ૫૧. કર્યો અને શ્રમ બેજોડાં છે તેને

ચ સંશ્લિષ્ટં, પરિજ્ઞાતાત્મનિશ્ચયઃ । વિભિન્નીકુરુતે સાધુઃ, સામા-
 ચિકશલાકયા ॥૧૨॥ રાગાદિધ્વાન્તવિધ્વંસે, કૃતે સામાયિકાંશુના ।
 સ્વસ્મિન્ સ્વરૂપં પश्यन्ति, યોગિનઃ પરમાત્મનઃ ॥૧૩॥ સ્મિદ્યન્તિ
 જન્તવો નિત્યં, વૈરિણોઽપિ પરસ્પરં । અપિ સ્વાર્થકૃતે સામ્યભાજઃ
 સાધોઃ પ્રભાવતઃ ॥૧૪॥ સામ્યં સ્યાન્નિર્મમત્વેન, તત્કૃતે ભાવનાઃ
 શ્રયેત્ । અનિત્યતામશ્વરણં, મર્મમેક્ત્વમન્યતામ્ ॥૧૫॥ અશૌ-
 ચર્માશ્રવવિધિં, સંવરં કર્મનિર્જરામ્ । ધર્મસ્વારૂપાર્તતાં લોકં, દ્વાદર્શી
 વેપ્સિભાવનામ્ ॥ ૧૬ ॥ યત્પ્રાતસ્તત્ર મધ્યાહ્ને, યન્મધ્યાહ્ને ન
 તન્નિશિ । નિરીક્ષ્યતે ભવેઽસ્મિન્ હા, પદાર્થાનામનિત્યતા ॥૧૭॥
 શરીરં દેહિનાં સર્વપુરુષાર્થનિબંધનમ્ । પ્રચંડપવનોદ્દૂતઘનાઘનેવિ-

આત્માના નિશ્ચય સ્વરૂપને જાણવાવાળો સાધુ સામાયિકરૂપ
 શલાકાથી બુદ્ધિ કરે છે. ૫૨. સામાયિકરૂપ કિરણોથી રાગા-
 દિરૂપ અન્ધકારનો નાશ કરેછતે યોગીઓ પોતાની અન્ધર
 પરમાત્માનું સ્વરૂપ જોયે છે. ૫૩. સ્વાર્થ માટે પણ સમ-
 ભાવનાળા સાધુના પ્રભાવથી નિત્ય વૈરવાળા જીવો એક બીજા
 ઉપર સ્નેહ કરે છે. ૫૪. [તે ભાવનાઓ કરે છે.] સમભાવ
 નિર્મમત્વથી થાય છે તેથીજ તે (સમભાવ) માટે ભાવનાનો
 આશ્રય કરવો. અનિત્યપણું, (૧) અશરણુપણું, (૨) સંસાર, (૩)
 એકત્વ (૪) અને અન્યત્વ (૫) ૫૫. અશુભિભાવના, (૬)
 આશ્રવભાવના, (૭) સંપ્રસ્રભાવના, (૮) કર્મનિર્જયભાવના, (૯)
 ધર્મસુઆખ્યાતપણીભાવના, (૧૦) લોકભાવના (૧૧) અને
 આરમ્ભી યોધિ ભાવના. (૧૨) ૫૬. [એ ભાવનાનાં નામો
 કહ્યાં] તેમાં પહેલાં અનિત્ય ભાવનાનું સ્વરૂપ કહે છે-
 હા ! જે સવારે છે તે મધ્યાહ્ને મથી અને જે મધ્યાહ્ને છે
 તે સંજીવે મથીજે આ સંસારમાં યાત્રીની અનિત્યતા
 જણાય છે. ૫૭. જીવેના સર્વ પુરુષાર્થનું કારણ શરીર છે
 તે જણુપ્રચંડ અશુચિવીખરાઈ જતાં શબ્દજાની એમ નાશ-

નશ્વરમ્ ॥ ૬૮ ॥ કલ્લોલચપલા લક્ષ્મીઃ, સંગમાઃ સ્વપ્નસાન્નિભાઃ ।
 વાત્યાવ્યતિકરોત્ક્ષિપ્તતૂલતુલ્યં ચ યૌવનમ્ ॥૫૯॥ इत्यानित्यं
 ગજદ્વૃત્તં, સ્થિરચિત્તઃ પ્રતિક્ષણમ્ । તૃષ્ણાકૃષ્ણાહિમંત્રાય, નિર્મમત્વાય
 ચિન્તયેત્ ॥૬૦॥ ૧। હિન્દ્રોપેન્દ્રાદયોઽપ્યેતે, યન્મૃત્યોર્યાન્તિ ગોચરમ્ ।
 અહો તદન્તકાતંકે, કઃ શરણ્યઃ શરીરિણામ્ ? ॥૬૧॥ પિતુર્માતુઃ સ્વસુ-
 ત્રાતુસ્તનયાનાં ચ પશ્યતામ્ । અત્રાણો નીયતે જન્તુઃ, કર્મભિર્યમસ-
 ઙ્ગાનિ ॥૬૨॥ શોચન્તિ સ્વજનાનન્તં, નીયમાનાન્ સ્વકર્મભિઃ ॥
 નેષ્યમાણં તુ શોચન્તિ, નાત્માનં મૂઢબુદ્ધયઃ ॥૬૩॥ સંસારે દુઃસ્વદા-
 વામ્નિજ્વલજ્જ્વાલાકરાલિતે । વને મૃગાર્મકસ્યેવ, શરણં નાસ્તિ
 દેહિનામ્ ॥૬૪॥ ૨। શ્રોત્રિયઃ શ્વપચઃ સ્વામી, પત્તિર્બ્રહ્મા કૃમિશ્ચ સઃ ।

વાન છે. ૫૮. કલ્લોલની જેમ લક્ષ્મી ચપળ છે. સંયોગો
 સ્વપ્ન જેવા છે અને યૌવન વાયુથી ઉડાડેલા ૩ જેવું છે.
 ૫૯. તૃષ્ણા રૂપી કાળા સર્પને વશ કરવા મંત્ર સમાન એવા
 નિર્મમત્વ માટે સ્થિરચિત્ત થઈ દરેક ક્ષણે આ પ્રમાણે
 અનિત્ય જગતનું સ્વરૂપ વિચારે. ૬૦.—ખીજી અશરણુ
 ભાવના કહે છે.—જે હિન્દ્ર અને ઉપેન્દ્ર વિગેરે પણ મૃત્યુ-
 વશ થાય છે, તો અહો ? મરણનો ભય આવે છતે પ્રાણીઓને
 કેણુ શરણુ કરવા યોગ્ય છે ? ૬૧. પિતા, માતા, ખેડેન
 ભાઈ અને પુત્રોનાં જોતાં થકાં શરણુવિનાના આ જીવને
 કર્મો યમગૃહમાં લઈ ભય છે. ૬૨. મૂઢ બુદ્ધિવાળાઓ પોતાના
 કર્મથી મરણ પામતા સ્વજનોનો શોક કરે છે, પરંતુ
 ભવિષ્યમાં મરણ તરફ લઈ જવાતા પોતાના આત્માનો શોક
 કરતા નથી. ૬૩. દુઃખરૂપ કાવામિની પ્રજવલિત જ્વાળાઓથી
 ભયંકર આ સંસારમાં પ્રાણીઓને વનમાં મૃગના બાળ-
 કની જેમ (કેઈ) શરણુ નથી. ૬૪. [ત્રીજી સંસારભાવ-
 ના કહે છે ?] આ એક જીવ બ્રાહ્મણ, અંડાળ, સ્વામિ,
 પગે ચાલનાર, બ્રહ્મા અને કૃમિ પણ થાય છે. જેમ સંસાર

સંસારનાટ્યે નટવત્, સંસારી હન્ત ચેષ્ટતે ॥૬૫॥ ન યાતિ કતમાં
 યોનિં, કતમાં વા ન મુચ્ચતિ । સંસારી કર્મસંબંધાદવક્રયકુટી-
 મિવ ? ॥૬૬॥ સમગ્રલોકાકાશેઽપિ, નાનારૂપૈઃસ્વકર્મભિઃ । વાલા-
 ગ્રમપિ તન્નાસ્તિ, યન્ન સ્પૃષ્ટં શરીરિભિઃ ॥૬૭॥૩। એક ઉત્પદ્યતે
 જન્તુરેક એવ વિપદ્યતે । કર્માણ્યનુભવત્યેકઃ, પ્રચિતાનિ ભવા-
 ન્તરે ॥૬૮॥ અન્યૈસ્તેનાર્જિતં વિત્તં, ભૂયઃ સંભૂય મુજ્યતે । સ ત્વે-
 કો નરકક્રોડે, ક્લિશ્યતે નિજકર્મભિઃ ॥૬૯॥૪। યત્રાન્યત્વં શરીરેણ,
 વૈસાદૃશ્યાચ્છરીરિણઃ । ધનબન્ધુસહાયાનાં, તત્રાન્યત્વં ન દુર્વ-
 ચમ્ ॥ ૭૦ ॥ યો દેહધનબન્ધુમ્યો, ભિન્નમાત્માનમીક્ષતે । ક
 શોકશંકુના તસ્ય, હન્તાતંકઃ પ્રતન્યતે ? ॥૭૧॥૫। રસાસૃઙ્માંસ-
 મેદોઽસ્થિમજ્જાશુક્રાંત્રવર્ચસામ્ । અશુચીનાં પદં કાયઃ, શુચિત્વં

રીજીવ સંસારરૂપ નાટકમાં અહો ! નટની જેમ એટલા કરે
 છે. ૬૫. સંસારી જીવ કર્મના સંબંધથી ભાડાની કોટડીની
 જેમ કઈ યોનિમાં નથી જતો અને કઈ યોનિ નથી મૂકતો ?
 ૬૬. સમગ્રલોકાકાશમાં વાળાગ્રમાત્ર પણ ભાગ નથી કે જે
 જીવોએ પોતાના કર્મથી વિવિધ રૂપ ધારણ કરવાથી ન
 સ્પર્શ્યો હોય. ૬૬. [એથી એકત્વભાવના કહે છે]
 જીવ એકલોજ ઉત્પન્ન થાય છે અને એકલોજ મરણ પામે
 છે તથા એકઠાં કરેલાં કર્મ ભવાન્તરમાં એકલોજ અનુભવે છે.
 ૬૮. તેણે મેળવેલું દ્રવ્ય ખીળા ઘણા એકઠા મળીને ભોગવે
 છે અને તે જીવ પોતાના કર્મ વડે એકલોજ નરકમાં દુઃખ
 પામે છે. ૬૯. [પાંચમી અન્યત્વભાવના કહે છે]
 જ્યાં શરીરથી જીવનું વિસદૃશપણું હોવાથી ભિન્નપણું છે
 ત્યાં ધન, બન્ધુ અને સહાયકોનું અન્યપણું એ અસત્ય નથી
 ૭૦. જે પુરૂષ દેહ, ધન અને બન્ધુથી આત્માને ભિન્ન
 જીવે છે તેને શોક રૂપ શંકુ કેવી રીતે પીડા કરી શકે.
 ૭૧. [છઠી અશુચીભાવના કહે છે] રસ, રૂધીર, માંસ,
 મેદ, હાડકાં, મજ્જા, વીર્ય, આંતરડા અને વિષ્ટાદિ અશુચિના

તસ્ય તત્કુતઃ? ॥ ૭૨ ॥ નવશ્રોતઃશ્રવદ્વિશ્રવસમિસ્યન્દેપિચ્છિલે ।
 દેહેડપિ શૌચસંકલ્પો, મહન્મોહવિર્જંભિતમ્ ॥ ૭૩ ॥ ૬।મનોવાક્કાય-
 કર્માણિ, યોગાઃ કર્મ શુભાશુભમ્ ।યદાશ્રવન્તિ જન્તૂનામાશ્રવાસ્તેન
 કીર્તિતાઃ ॥ ૭૪ ॥ મૈથ્યાદિવાસિતં ચેતઃ, કર્મ સૂતે શુભાત્મકમ્ ।
 કષાયવિષયાક્રાન્તં, વિતનોત્યશુભં પુનઃ ॥ ૭૫ ॥ શુભાર્જનાય નિર્મિ-
 થ્યં, શ્રુતજ્ઞાવાશ્રિતં વચઃ । વિપરીતં પુનર્જેયમશુભાર્જનહેતવે ॥ ૭૬ ॥
 શરીરેણ સુગુપ્તેન, શરીરીશ્વિનુતે શુભમ્ । સતતરંભિણા જન્તુઘાતકે-
 નાશુભં પુનઃ ॥ ૭૭ ॥ કષાયાવિષયા યોગાઃ, પ્રમાદાવિરતી સથા ।
 મિથ્યાસ્વમાર્ત્તરૌદ્રે ચેત્યશુભં પ્રતિ હેતવઃ ॥ ૭૮ ॥ ૭।સર્વેષામાશ્રવાણાં
 તુ, નિસેધઃ સંવરઃ સ્મૃતઃ । સ પુનર્મિઘતે દ્વેષા, દ્રવ્યભાવાવિભેદતઃ ॥ ૭૯ ॥

સ્થાન૩૫ કાયા છે તેને પવિત્રપણું કયાંથી હોય? ૭૨. નવ
 દ્વારથી નિકળતા હુર્જેથી રક્તથી અરડાએલા શરીરમાં પવિત્ર-
 ત્વનો સંકલ્પ કરવાને મહા મોહનું જ એકિત છે. ૭૩.
 [સાતમી આશ્રવભાવના કહે છે] મન વચન ને કાયાની
 એકા તે યોગી છે, તેથી જીવોને જે માટે શુભાશુભ કર્મ આવે
 છે તે માટે આશ્રવ કહેવાય છે. ૭૪. મૈત્રિઆદિભાવનાથી
 વાંચીત ચિત્ત શુભકર્મ ઉત્પન્ન કરે છે અને વિષય તથા
 કષાયથી આક્રાન્ત થએલું ચિત્ત અશુભકર્મ વિસ્તારે છે,
 ૭૫. શ્રુતજ્ઞાનાશ્રીત સત્યવચન શુભકર્મ મેળવવા માટે થાય
 છે અને તેથી વિપરીત વચન અશુભકર્મ મેળવવાના હેતુ
 માટે બુદ્ધિવું. ૭૬. સુગુપ્તશરીરથી જીવ શુભકર્મ મેળવે-
 છે અને સિરન્તર આરંભી તથા જીવઘાત કરનારથી અશુ-
 ભકર્મ મેળવાય છે. ૭૭. કષાય, વિષય, યોગ, પ્રમાદ,
 અવિરતી, મિથ્યાસ્વ.આર્ત અને રોદ્રધ્યાન એ અશુભ
 કર્મના પ્રત્યેક હેતુ બૂત છે. ૭૮. [આઠમી સાંવસ્થાવના
 કહે છે] સર્વ આશ્રવોનો નિસેધ તે સંવર કહે છે, અને તે
 દ્રવ્ય તથા ભાવના બેઠથી એ પ્રકારે બેઠ પામે છે. ૭૯.

યઃ કર્મપુદ્ગલાદાનચ્છેદઃ સ દ્રવ્યસંવરઃ । ભવહેતુક્રિયાત્યાગઃ, સ
પુનર્ભવસંવરઃ ॥૮૦॥ યેન યેન શુભયેન, રુદ્ધયેત્યો ય આશ્રયઃ ।
તસ્ય તસ્ય નિરોધાય, સ સ યોગ્યો મનીષિભિઃ ॥૮૧॥ ક્ષમયા
મૃદુભાવેન, ઋજુત્વેનાપ્યનીહયા । ક્રોધં માનં તથા માયાં, લોભં
રુદ્ધ્યાચ્છથાક્રમમ્ ॥૮૨॥ અસંયમકૃતોત્તેકાન્, વિષયાન્ વિષસ-
ન્નિમાન્ । નિરાકુર્યાદસ્વંદેન, સંયમેન મહામતિઃ ॥૮૩॥ તિસ્ટભિ-
ર્ગુણિભિર્યોગાન્, પ્રમાદં ચાપ્રમાદતઃ । સાવધયોગહાનેનાવિરતિં
ચાપિ સાધયેત્ ॥૮૪॥ સદ્દર્શનેન મિથ્યાત્વં, શુભસ્થૈર્યેણ ચેતસઃ ।
વિજયેતાર્ત્તરૌદ્રે ચ, સંવસાર્થં કૃતોદયમઃ ॥૮૫॥ ૮। સંસારબીજમૂતાનાં,
કર્મણાં જરણાદિહ । નિર્જરા સાં સ્મૃતાં દ્વેષા, સકામા કામવ-
ર્જિતા ॥૮૬॥ જ્ઞેયા સકામા યમિમામકામાસ્વન્યદેહિનામ્ । કર્મણાં
ફલવસ્પાકો, યદુપાયાત્સ્વતોડમિ હિ ॥ ૮૭॥ સદોષમપિ દીપ્તેન,

જે કર્મપુદ્ગલગ્રહણ કરવાનો છે તે દ્રવ્યસંવર અને ભવહેતુ
ક્રિયાનો ત્યાગ તે ભાવસંવર છે. ૮૦. જે જે ઉપાયથી
જે જે આશ્રવ રોકાય તેના તેના નિરોધ માટે તે તે ઉપાય
બુદ્ધિમાનોએ જોડવા. ૮૧. ક્ષમાથી, મૃદુતાથી, રુજુતાથી
અને અનીચ્છાથી અનુક્રમે ક્રોધ, માન, માયા અને લોભને
રૂંધવા. ૮૨. અસંયમે કરીને વૃદ્ધિ પામતા વિષજેવા વિષયોને
અથાંડ સંયમવડે બુદ્ધિમાને દૂર કરવા. ૮૩. ત્રણ ગુણિથી
યોગોને, અપ્રમાદથી પ્રમાદને અને સાવધયોગનો ત્યાગ કરવાથી
અવિરતિને સાધવી (વશ કરવી) ૮૪. સંવર માટે ઉદય
કરનારાં સમ્યક્દર્શનથી મિથ્યાત્વનો અને ચિંતાની શુભ
સ્થિત્તાથી આર્ત તથા રૌદ્રધ્યાનનો વિજય કરવો. ૮૫.
[નવમી નિર્જરાભાવના કહે છે] સંસારનાં બીજબૂલ
કર્મોના ક્ષીણ થવાથી નિર્જરા થાય છે. તે નિર્જરા સકામ
અને અકામ એમ બે પ્રકારે કહી છે. ૮૬. સકામનિર્જરા
મુક્તિઓને કહે છે અને અકામ નિર્જરા અન્ય છોડેને
કહે છે. કર્મનો પાકપણ, ફળની પેદાશ વગવાથી અને

સુવર્ણ વન્દિના યથા । તપોઽમિના તપ્યમાનસ્તથા જીવો વિશુ-
 ધ્યતિ ॥૮૮॥ અનશનમૌનોદયં, વૃત્તેઃ સંક્ષેપણં તથા । રસત્યાગ-
 સ્તનુક્લેશો, લીનતેતિ બહિસ્તપઃ ॥ ૮૯ ॥ પ્રાયશ્ચિત્તં વૈયાવૃત્ત્યં,
 સ્વાધ્યાયો વિનયોઽપિ ચ । વ્યુત્સર્ગોઽથ શુભં ધ્યાનં, ષોઢેત્યામ્ય-
 ન્તરં તપઃ ॥૯૦॥ દીપ્યમાને તપોવહ્નૌ, બાહ્યે ચામ્યંતરેઽપિ ચ ।
 યમી જરતિ કર્માણિ, દુર્જરાણ્યપિ તત્ક્ષણાત્ ॥૯૧॥૧।સ્વાસ્થ્યાતઃ
 સ્વલ્લુ ધર્મોઽયં, ભગવદ્ભિર્જિનોત્તમૈઃ। યં સમાલમ્બમાનો હિ, ન મ-
 જ્ઞેદ્ ભવસાગરે ॥૯૨॥સંયમઃ સૂનૃતં શૌચં, બ્રહ્માકિશ્ચનતા તપઃ ।
 ક્ષાન્તિર્માર્દવમૃજુતા, મુક્તિશ્ચ દશઘા સ તુ ॥૯૩॥ધર્મપ્રભાવતઃ
 કલ્પદ્રુમાઘ્યા દદતીપ્સિતમ્ । ગોચરેઽપિ ન તે તસ્થુરધર્માધિષ્ઠિતા-
 ત્મનામ્ ॥૯૪॥ અપારે વ્યસનાંભોઘૌ, પતન્તં પાતિ દેહિનમ્ । સદા-

ઉપાયથી થાય છે. ૮૭. દોષવાળું સુવર્ણ જેમ પ્રજ્વલિત
 અગ્નિથી શુદ્ધ થાય છે, તેમ તપરૂપ અગ્નિથી તપાવાતો જીવ
 પણ શુદ્ધ થાય છે. ૮૮. અનશન, ઉનોહરિકા, વૃત્તિ સંક્ષેપ,
 રસ ત્યાગ, કાયકલેશ અને સંલીનતા એ (છ પ્રકારે) બાહ્ય
 તપ છે. ૮૯. પ્રાયશ્ચિત્ત, વૈયાવૃત્ત્ય, સ્વાધ્યાય, વિનય, વ્યુત્સર્ગ
 અને શુભધ્યાન એ છ પ્રકારે અભ્યંતરતપ છે. ૯૦. બાહ્ય
 અને અભ્યંતર તપરૂપઅગ્નિ પ્રદીપ્ત થયે છતે દુઃખે જીર્ણ થાય
 એવા કર્મોને પણ મુનિ તરતજ નાશ કરે છે. ૯૧. [દશમી
 ધર્મસુઆખ્યાતત્વભાવના કહે છે] આ ધર્મ નિશ્ચે
 ભગવાનતિર્થંકરોએ કહેલો છે, તેનું આલંબન કરનાર
 સંસારસાગરમાં ડૂબતો નથી. ૯૨. સંયમ, સત્ય, શૌચ, પ્રદ્ય-
 ચર્ય, અપરિગ્રહ, તપ, ક્ષમા, નમ્રતા, સરલતા અને નિર્લોભતા
 એ દશ પ્રકારનો ધર્મ છે. ૯૩. ધર્મના પ્રભાવથી કલ્પવૃક્ષાદિ
 પ્રાણિને ઇચ્છિત આપેછે, અને અધર્મી આત્માને તો તે
 દ્રષ્ટિગોચર પણ થતા નથી. ૯૪. અપાર દુઃખરૂપ સમુદ્રમાં પડતા
 પ્રાણિને હૃમ્મેશાં પાસે રહેનાર એક ધર્મ બન્ધુજ રક્ષણ કરે

સવિષવર્ત્યેકો, બન્ધુર્ધર્મોઽતિવત્સલઃ॥૧૫॥ આપ્લાવયતિ નાંમોષિ-
 રાશ્વાસયતિ ચાંબુદઃ । યન્મહીં તત્પ્રભાવોઽયં, ધ્રુવં ધર્મસ્ય કેવલઃ॥૧૬॥
 ન જ્વલત્યનલસ્તિર્યગ્, યદૂર્ધ્વં વાતિ નાનિલઃ । અચિન્ત્યમહિમા
 તત્ર, ધર્મ એવ નિબન્ધનમ્॥૧૭॥ નિરાલંબા નિરાધારા, વિશ્વાધારા
 વસુન્ધરા । યચ્ચાવતિષ્ઠતે તત્ર, ધર્માદન્યન્ન કારણમ્ ॥૧૮॥ સૂર્યા-
 ચન્દ્રમસાવેતૌ, વિશ્વોપકૃતિહેતવે । ઉદયેતે જગત્યસ્મિન્નૂનં ધર્મ-
 સ્ય શાસનાત્ ॥૧૯॥ અબન્ધૂનામસૌ બન્ધુરસખીનામસૌ સખા ।
 અનાથાનામસૌ નાથો, ધર્મો વિશ્વૈકવત્સલઃ ॥૨૦॥ રક્ષોયક્ષો-
 રગવ્યાઘ્રવ્યાલાનલગરાદયઃ । નાપર્કર્તુમલં તેષાં, યૈર્ધર્મઃ શરણં શ્રિતઃ
 ॥૨૦૧॥ ધર્મો નરકપાતાલપાતાદવતિ દેહિનઃ । ધર્મો નિરુપમં યચ્છ-
 ત્યપિ સર્વજ્ઞવૈભવમ્ ॥૨૦૨॥ ૧૦૧ કટિસ્થકરવૈશાસ્વસ્થાનકસ્થન-
 રાકૃતિમ્ । દ્રવ્યૈઃ પૂર્ણં સ્મરેલ્લોકં, સ્થિત્યુત્પત્તિવ્યયાત્મકૈઃ ॥૨૦૩॥

છે. ૯૫. જે પૃથ્વીને સમુદ્ર ડુખાવતો નથી અને મેઘ શાંત
 કરે છે તે કેવળ નિશ્ચે આ ધર્મનોજ પ્રભાવ છે ૯૬. અગ્નિ
 તિર્છો બળતો નથી અને વાયુ ઉંચો વાતો નથી, તેમાં અચિન્ત્ય
 માહુમાવાળો ધર્મજ કારણ છે. ૯૭. જગતના આધાર ભૂત
 પૃથ્વી નિરાલંબ અને નિરાધાર જે રહે છે તેમાં ધર્મ
 વિના ખીબું કારણ નથી. ૯૮. ધર્મની આજ્ઞાથીજ આ
 જગતમાં સૂર્ય અને અને ચંદ્ર ડુંગિઆના ઉપકારમાટે
 ઉદય પામે છે. ૯૯. બન્ધુ રહિતનો બન્ધુ, મિત્ર રહિતનો
 મિત્ર, અનાથનો નાથ અને વિશ્વનું હિતકરનાર કેવળ
 આ ધર્મજ છે. ૧૦૦. જેઓએ ધર્મનું શરણ કરેલું છે
 તેમનું રક્ષક, યક્ષ, સર્પ, વાઘ, અજગર, અગ્નિ અને-
 ઝેર વિગેરે ખુર કરવાને સમર્થ થતા નથી. ૧૦૧. નરક
 રૂપપાતાળમાં પડવાથી પ્રાણુઓનું ધર્મ રક્ષણ કરે છે, અને
 ધર્મજ નિરૂપમ સર્વજ્ઞના વૈભવને આપે છે. ૧૦૨. [અગ્ની-
 આરમી લોકભાવના કહે છે] કેડપર હાથ મૂકી પગ
 પહોળા કરી ઉભેલા પુરૂષ જેવી આકૃતિવાળો, સ્થિતિ ઉત્પત્તિ
 અને વ્યયસ્વરૂપવાળા દ્રવ્યથી પુર્ણ આ લોક ચિન્તવવો. ૧૦૩.

લોકો, મમજાયાકીર્ણો, યુવઃ સસત્ર, વેદિતાઃ । મનાંભોગ્રિહસાત-
 તનુવાતૈર્મદ્યનૈઃ ॥ ૧૦૪ ॥ એત્રાસનસમોશ્વસ્તાન્માખ્યતો, સસરીવિમઃ ।
 અગ્રે સુરજમંજાશો, લોકઃ સ્યોદેવમાક્રુતિઃ ॥ ૧૦૫ ॥ નિષ્પાદિતો
 ન કેનાપિ, ન, મૃતઃ કેનચિચ્ચ સઃ । સ્વયંસિદ્ધો નિરાધારો, ગગને
 કિંત્વવસ્થિતઃ ॥ ૧૦૬ ॥ ૧૧ । અકામનિર્જસરુપાત્, પુણ્યાજ્જન્તોઃ
 પ્રજાયતે । સ્થાવરસ્ત્વં ત્રસસ્ત્વં વા, તિર્યક્ત્વં વા કથંચન ॥ ૧૦૭ ॥
 માનુષ્યમાર્યદ્રેશશ્ચ, જાતિઃ સર્વાક્ષપાદવં । આયુશ્ચ પ્રાપ્યતે તત્ર,
 કથંચિત્કર્મલાઘવાત્ ॥ ૧૦૮ ॥ પ્રાપ્તેષુ પુણ્યતઃ શ્રદ્ધાકથનશ્રવણેષ્વપિ ।
 તત્ત્વવિશ્વયરૂપં તદ્, બોધિરસ્ત્વં સુદુર્લભમ્ ॥ ૧૦૯ ॥ ૧૨ । કૃતિ દ્વાદશ
 ભાવનાઃ ॥ ભાવનાભિરવિશ્રાન્તામિતિ ભાવિતમાનસઃ । નિર્મમઃ સર્વભા-
 વેષુ, સમત્વમવલમ્બતે ॥ ૧૧૦ ॥ વિષયેભ્યો વિરક્તાનાં, સામ્યવાસિ-

ત્રણ જગતથી વ્યાપ્ત આ લોક છે. તેમાં નીચે સાત પૃથ્વીઓ
 મહા બળવાન ધનો દધિ, મહાવાયુ અને તનુવાયુથી વીંટાયેલી
 છે. ૧૦૪. નીચેના ભાગથી વેત્રાસનજેવો, મધ્યભાગથી જાલર
 જેવો અને ઉપરના ભાગમાં સુરજ જેવો આ લોક (એવી
 આકૃતિવાળો) છે. ૧૦૫. આ લોક કોઈએ બનાવેલો નથી અને
 કોઈએ ધારી રાખેલો પણ નથી પરંતુ સ્વયંસિદ્ધ આકાશમાં
 નિરાધાર રહેલો છે. ૧૦૬. [બારમી બેઠીભાવના કહે
 છે] અકામ નિર્જસરુપ પુન્યથી જીવને કોઈક રીતે સ્થાવરપણું,
 અને તિર્યંચપણું પ્રાપ્ત થાય છે. ૧૦૭. તેમાં પણ મહામુશીબતે
 કર્મની લઘુતાથી મનુષ્યપણું, આર્યદેશ, ઉત્તમ જાતિ સર્વ
 ઇન્દ્રિયની પદ્ધતા અને હીર્ષ આયુષ્ય પમાય છે. ૧૦૮. પુન્યથી
 ધર્મ શ્રદ્ધા, ધર્મકથન અને ધર્મશ્રવણ થયે છે તે પણ તત્ત્વ
 નિશ્ચય રૂપ બોધિરત્નપામણું તે અતિદુર્લભ છે. ૧૦૯. એ
 પ્રમાણે નિરંતર ભાવનાથી ભાવિત ચિત્તવાળો મનુષ્ય સર્વ
 ભાવોમાં અમતા રહિત થઈ સમભાવનું અવલંબન કરે છે.
 ૧૧૦. વિષયોથી વિરામ પામેલા અને સમભાવથી વાસિત

તચેતસામ્ । ઉપશામ્યેત્કલાયામિર્બોધિદીપઃ સમુન્મિષેત્ ॥ ૧૧૧ ॥
 સમત્વમવલમ્બયાથ, ધ્યાનં યોગી સમાશ્રયેત્ । વિના સમત્વમારબ્ધે,
 ધ્યાને સ્વાત્મા વિહંબ્યતે ॥ ૧૧૨ ॥ મોક્ષઃ કર્મક્ષયાદેવ, સ ચાત્મજ્ઞા-
 નતો ભવેત્ । ધ્યાનસાધ્યં મતં તચ્ચ, તદ્ધ્યાનં, હિતમાત્મનઃ ॥ ૧૧૩ ॥
 ન સામ્યેન વિના ધ્યાનં, ન ધ્યાનેન વિના ચ તત્ । નિષ્કંપં જામતે
 તસ્માદ્, દ્વયમન્યોઽન્યકારણમ્ ॥ ૧૧૪ ॥ [અથ ધ્યાનસ્વરૂપં]
 મુહૂર્ત્તાન્તર્મનઃસ્થૈર્યં, ધ્યાનં છદ્મસ્થયોગિનામ્ । ધર્મ્યં શુક્લં ચ તદ્દ્વેષા,
 યોગરોધસ્ત્વયોગિનામ્ ॥ ૧૧૫ ॥ મુહૂર્ત્તાત્પરતશ્ચિન્તા, યદ્વા ધ્યાના-
 ન્તરં ભવેત્ । બહુવર્થસંક્રમે તુ સ્યાદ્દીર્ઘાપિ ધ્યાનસન્તતિઃ ॥ ૧૧૬ ॥
 [અથ મૈત્ર્યાદિભાવનાઃ] મૈત્રીપ્રમોદકારુણ્યમાધ્યસ્થ્યાનિ નિયો-
 જયેત્ । ધર્માધ્યાનમુપસ્કર્તુ, તદ્ધિ તસ્ય રસાયનમ્ ॥ ૧૧૭ ॥ મા

ચિત્તવાળાને। કપાયરૂપઅગ્નિ શાન્ત થાય છે અને બોધીરૂપ
 દીવો પ્રદીપ્ત થાય છે. ૧૧૧. સમભાવનું અવલંબન કરીને
 યોગીએ ધ્યાનનો આશ્રય કરવો. સમભાવવિના ધ્યાનનો
 આરંભ કરવાથી આત્મા વિહંબના પામે છે. ૧૧૨. કર્મક્ષય-
 થી મોક્ષ, અને તે કર્મક્ષય આત્મજ્ઞાનથી થાય છે તથા આ-
 ત્મજ્ઞાન ધ્યાનથી સાધ્ય માન્યું છે માટે ધ્યાનજ આત્માને
 હુતકારી છે. ૧૧૩. સમતાવિના ધ્યાન નથી અને ધ્યાનવિના તે
 નિષ્કંપ સમતા નથી. તેથી તે બે અન્યોઅન્ય કારણ છે. ૧૧૪.
 (હવે ધ્યાનનું સ્વરૂપ કહે છે.)-અન્તર્મુદૂર્ત સુધી મનની
 સ્થિરતાવાળું ધ્યાન છદ્મસ્થ યોગિઓને હોય છે અને ધર્મધ્યાન
 તથા શુક્લધ્યાન રૂપ બે પ્રકારનું યોગનિરોધરૂપ ધ્યાન અયોગિને
 હોય છે. ૧૧૫. અન્તર્મુદૂર્ત પછી ચિન્તા થાય અથવા ધ્યાનાન્તર
 થાય, અને ઘણા અર્થમાં સંક્રમ કરવાથી લાંબાકાળસુધી પણ
 ધ્યાનની સંતતિ થાય ૧૧૬.-(હવે મૈત્રી આદિ ભાવના કહે-
 છે)-ધર્મ ધ્યાનનો ફરી સંગ્રહ કરવાને મૈત્રી, પ્રમોદ,
 કારુણ્ય અને માધ્યસ્થભાવનાઓ જોડે, કેમકે તેજ તેનું
 રસાયણ રૂપ છે. ૧૧૭. પાપને કોઇપણ ન કરો, કોઈ પણ

કાર્ષીત્કોઽપિ પાપાનિ, મા ચ મૂત્કોઽપિ દુઃસ્થિતઃ। મુચ્યતાં જગદ-
 પ્યેષા, મતિર્મેત્રી નિગદ્યતે ॥૧૧૮॥ અપાસ્તાશેષદોષાણાં, વસ્તુ-
 તત્ત્વાલોકિનામ્। ગુણેષુ પક્ષપાતો યઃ, સ પ્રમોદઃ પ્રકીર્તિતઃ
 ॥૧૧૯॥ દીનેષ્વાર્ત્તેષુ ભીતેષુ, યાચમાનેષુ જીવિતમ્। પ્રતીકારપરા
 બુદ્ધિઃ, કારુણ્યમભિધીયતે ॥૧૨૦॥ કૂરકર્મસુ નિઃશંકં, દેવતા-
 ગુરુનિન્દિષુ। આત્મશંસિષુ યોપેક્ષા, તન્માધ્યસ્થ્યમુદારિતમ્॥૧૨૧॥
 આત્માનં ભાવયન્નાભિર્ભાવનાભિર્મહામતિઃ। ત્રુટિતામપિ સંઘત્તે, વિશુદ્ધાં
 ધ્યાનસંતતિમ્॥૧૨૨॥ [અથ આસનાનિ] તીર્થં વા સ્વસ્થતાહેતું,
 યત્તદ્વા ધ્યાનસિદ્ધયે। કૃતાસનજયો યોગી, વિભિક્તં સ્થાનમાશ્રયેત્
 ॥૧૨૩॥ પર્યંકવીરવજ્રાબ્જમદ્રદંડાસનાનિ ચ। ઉત્કટિકા ગોદો-
 હિકા, કાયોત્સર્ગસ્તથાસનમ્ ॥૧૨૪॥ સ્યાજ્ઞંઘયોરધોભાગે, પાદો-
 પરિ કૃતે સતિ। પર્યંકો નાભિગોત્તાનદક્ષિણોત્તરપાણિકઃ ॥૧૨૫॥

દુઃખી ન થાઓ અને જગત કર્મથી મુકાઓ. આવી બુદ્ધિ તે
 મૈત્રીભાવના કહેવાય છે. ૧૧૮. સર્વદોષોને દુર કરનારા અને
 યથાર્થ વસ્તુને જોનારાના ગુણોમાં જે પક્ષપાત તે પ્રમોદ કહેલો
 છે. ૧૧૯. દીન, આર્ત, ભયપામેલા અને જીવીત માગનારા
 ઉપર, દુઃખ દુર કરવાની બુદ્ધિને કૃષ્ણા કહેવાય છે. ૧૨૦.
 કૂર કર્મ કરનારા, નિઃશંકપણે દેવ ગુરૂની નિન્દા કરનારા
 અને આત્મપ્રશંસા કરનારા ઉપર જે ઉપેક્ષા કરવી તે
 માધ્યસ્થ ભાવના કહેલ છે. ૧૨૧. આ ભાવનાઓથી પોતાના
 આત્માને ભાવતો બુદ્ધિમાન તુટેલી વિશુદ્ધધ્યાનની સંતતિને ફરી
 સાંધે છે. ૧૨૨. (હવે આસનો કહે છે.) આસનનો જય કરના-
 રા યોગીએ ધ્યાનની સિદ્ધિ માટે સ્વસ્થતાના હેતુભૂત તીર્થ અથવા
 એકાન્ત સ્થાનનો આશ્રય કરવો. ૧૨૩. પર્યંકાસન, વીરાસન,
 વજ્રાસન, પદ્માસન, ભદ્રાસન, દંડાસન, ઉત્કટિકાસન, ગોદો-
 હિકાસન, અને કાયોત્સર્ગાસન. ૧૨૪. એ જંઘાનો નીચેનો
 ભાગ થગ ઉપર કરે છતે અને નાભિ પાસે જમણે તથા
 ડાબે હાથ રાખવાથી 'પર્યંકાસન' થાય. ૧૨૫. ડાબો પગ

નામો ડંદિર્દાક્ષિણોરૂર્ધ્વ, વામોરૂપરિ દક્ષિણઃ। ક્રિયતે યત્ર તદ્વીરોચિતં
 વીરાસનં સ્મૃતમ્॥૧૨૬॥પૃષ્ઠે વજ્રાકૃતીભૂતે, દોર્ભ્યાં વીરાસને સતિ।
 ગૃહ્ણીયાત્પાદયોર્ધ્વત્રાંગુષ્ઠૌ વજ્રાસનં હિ તત્ ॥૧૨૭॥સિંહાસનાધિ-
 રૂઢસ્યાસનાપનયને સતિ। તથૈવાવસ્થિતિર્યા તામન્યે વીરાસનં વિદુઃ
 ॥૧૨૮॥જંઘાયા મધ્યભાગે તુ, સંશ્લેષો યત્ર જંઘયા। પદ્માસનમિતિ
 પ્રોક્તં, તદાસનવિચક્ષણૈઃ ॥૧૨૯॥ સંપુટીકૃત્ય મુષ્કાગ્રે, તલપાદૌ
 તથોપરિ। પાણિકચ્છાપિકાં કુર્યાદ્યત્ર ભદ્રાસનં તુ તત્ ॥૧૩૦॥
 શ્લિષ્ટાંગુલી શ્લિષ્ઠગુલ્ફૌ, મૂશ્લિષ્ઠોરૂ પ્રસારયેત્। યત્રોપવિશ્ય પાદૌ
 તદંડાસનમુદીરિતમ્ ॥૧૩૧॥ પૂતપાર્ણિસમાયોગે, પ્રાહુરુત્કટિ-
 કાસનમ્। પાર્ણિભ્યાં તુ ભુવસ્ત્યાગે, તત્ સ્યાદ્ ગોદોદિકાસનમ્ ॥
 ૧૩૨॥પ્રલંબિતભુજદ્વન્દ્વમૂર્ધ્વસ્થસ્યાસિતસ્ય વા। સ્થાનં કાયાનપેક્ષં

જમણા સાથળ ઉપર અને જમણો પગ ડાબા સાથળ ઉપર
 જ્યાં કરાય તે વીરપુરૂષને યોગ્ય 'વીરાસન' કહ્યું છે. ૧૨૬.
 વીરાસન કરે છતે પોઠ ઉપર જે હાથ વડે વજ્રાકૃતિ કરીને
 જ્યાં જે પગના જે અંગુઠા ગૃહણ કરાય તે 'વજ્રાસન' છે.
 ૧૨૭. સિંહાસન ઉપર બેઠેલાનું આસન દૂર કર્યા પછી
 તેવીજ રીતે જે રહેવું તેને બીજા કેટલાક મતવાળા
 'વીરાસન' કહે છે. ૧૨૮. જંઘાનો બીજી જંઘાથી મધ્ય-
 ભાગમાં જ્યાં સંબંધ કરવો, તેને આસન બાણુનારાઓએ
 'પદ્માસન' કહ્યું છે. ૧૨૯. લીંગ આગળ પગના બન્ને
 તળીયા મેળવીને તે ઉપર જે હાથની આંગળીયો માંડોમાંડે
 ભરાવીને જ્યાં બેસવું તે 'ભદ્રાસન' છે. ૧૩૦. જે
 આસનમાં બેસીને આંગળીઓ, ગુદક અને સાથળ ભૂમિને
 અડકે તેમ પગલાંબા કરવા તે 'દંડાસન' કહ્યું છે. ૧૩૧. પૂત(ગુહા)
 અને પાનીનો સંયોગ તે 'ઉત્કાટિકાસન' કહ્યું છે, તથા બંને
 પાનીઓથી ભૂમિનો ત્યાગ તે 'ગોદોદિકાસન' થાય. ૧૩૨.
 બેઠે બુજાઓ લાંબી રાખી ઉભા રહીને અથવા બેસીને કાયાની
 અપેક્ષા રાખ્યા વિના સ્થિર રહેવું તે 'કાયોત્સર્ગાસન' કહ્યું

યત્કાચોત્સર્ગઃ પ્રકીર્તિતઃ॥૧૩૩॥ જાયતે યેન યેનેહ, વિહિતેન સ્થિરં
મનઃ । તત્તદેવ વિધાતવ્યમાસનં ધ્યાનસાધનમ્ ॥૧૩૪॥ સુસ્વાસ-
મસમાસીનઃ, સુશ્લિષ્ઠાધરપલ્લવઃ । નાસાગ્રન્યસ્તદ્ગદ્ગન્ધો, દન્તૈર્દન્તાન-
સંસ્પૃશન્ ॥૧૩૫॥ પ્રસન્નવદનાઃ પૂર્વાભિમુખો વાપ્યુદકુલ્લઃ । અપ્ર-
મત્તઃ સુસંસ્થાનો, ધ્યાતા ધ્યાનોદયતો ભવેત્ ॥ ૧૩૬ ॥

इति श्रीहेमचन्द्राचार्यविरचिते योगशास्त्रे चतुर्थः

प्रकाशः ४

ॐॐॐॐॐॐ

पञ्चमः प्रकाशः ५.

પ્રાણાયામસ્તતઃ કૈશ્વિદાશ્રિતો ધ્યાનસિદ્ધયે । શક્યો નેતરથા કર્તુ,
મનઃપવનનિર્જયઃ ॥ ૧ ॥ મનો યત્ર મરુત્તત્ર, મરુદ્યત્ર મનસ્તતઃ ।

છે. ૧૩૩. જે જે આસન કરવાથી મન સ્થિર થાય તે તે
આસનજ ધ્યાનનું સાધન કરવું. ૧૩૪. સારી રીતે બેસાય
એવા આસને બેસી, સારી પેઠે બંને હોઠ બંધકરી, બંને
દૃષ્ટિ નાસિકાના અગ્રભાગપર સ્થાપન કરી, હાંતની સાથે હાંત
અડકાડયા વિના. ૧૩૫. પ્રસન્ન મુખવાળો થઈ, પૂર્વ અથવા
ઉત્તર દિશા સન્મુખ બેસી, પ્રમાદ રહિત, સારા સંસ્થાન-
વાળો ધ્યાન કરનાર ધ્યાનમાં તત્પર થાય. ૧૩૬

इति श्रीहेमचन्द्राचार्यविरचिते योगशास्त्रे चतुर्थप्रकाशस्य
गूर्जरगिरायां अनुवादः ।

ॐॐॐॐॐॐ

હવે પાંચમો પ્રકાશ.

ત્યાર પછી (આસન જય ઠર્યા પછી) ઠેકઠાઠાએ ધ્યા-
નની સિદ્ધિ માટે પ્રાણાયામનો આશ્રય ઠર્યો છે, કેમકે તે
સિવાય મન અને પવનનો જય કરીશકાય નહિ. ૧. જ્યાં

અતસ્તુલ્યક્રિયાવેતૌ, સંવીતૌ ક્ષીરનીરવત્ ॥૨॥ એકસ્ય નાશેઽન્વ-
 સ્ય સ્યાન્નાશો વૃત્તૌ ચ વર્તનમ્ । ધ્વસ્તયોરિન્દ્રિયમતિધ્વંસાન્મોક્ષશ્ચ
 જાયતે ॥૩॥ પ્રાણાયામો ગતિચ્છેદઃ, શ્વાસપ્રશ્વાસયોર્મતઃ । રેચકઃ
 પૂરકશ્ચૈવ, કુંભકશ્ચેતિ સ ત્રિધા ॥૪॥ પ્રત્યાહારસ્તથા શાન્ત, ઉત્તર-
 શ્વાધરસ્તથા । એભિર્મેદૈશ્વતુર્ભિસ્તુ, સપ્તધા કીર્ત્યતે પરૈઃ ॥૫॥ યત્કો-
 ણ્ઠાદતિયત્નેન, નાસાબ્રહ્મપુરાનૈઃ । બહિઃ પ્રક્ષેપણં વાયોઃ, સ રેચક
 ઇતિ સ્મૃતઃ ॥૬॥ સમાકૃષ્ય યદાઽપાનાત્પૂરણં સ તુ પૂરકઃ । ના-
 મિપદ્મે સ્થિરીકૃત્ય, રોધનં સ તુ કુંભકઃ ॥૭॥ સ્થાનાત્સ્થાનાન્ત-
 રોત્કર્ષઃ, પ્રત્યાહારઃ પ્રકીર્તિતઃ । તાલુનાસાનનદ્વારૈર્નિરોધઃ શાન્ત
 ડચ્યતે ॥૮॥ આપીયોર્ધ્વં યદુત્કૃષ્ય, હૃદયાદિષુ ધારણમ્ । ઉત્તરઃ

મન છે ત્યાં પવન છે, અને જ્યાં પવન છે ત્યાં મન છે, તે
 માટે સમાનક્રિયાવાળા તે બે દૂધપાણીની જેમ સાથે મળેલાં
 છે. ૨. એકના નાશમાં બીજાનો નાશ થાય છે તથા એકની
 વૃત્તિમાં બીજાની પણ હુયાતી છે. તે બેના નાશ થયે છતે
 ઈન્દ્રિય અને બુદ્ધિનો નાશ થવાથી મોક્ષ થાય છે. ૩. નિઃશ્વાસ
 અને ઉચ્છ્વાસની ગતિનો છેદ તે પ્રાણાયામ માન્યો છે. તે
 પ્રાણાયામ રેચક, પૂરક, અને કુંભક એમ ત્રણ પ્રકારે છે. ૪.
 પ્રત્યાહાર, શાન્ત, ઉત્તર અને અધર આ ચાર લેહો સહિત
 (પૂર્વના ત્રણ લેહ સાથે) સાત પ્રકારે પ્રાણાયામ બીજાઓ
 કહે છે. ૫. જે કોઠામાંથી ધણા યતનથી વાયુને નાસિકા
 પ્રદ્ધારન્ધ્ર અને મુખથી બહાર કાઢવો તે રેચક કહેા છે. ૬.
 પવન ખેંચીને અપાન સુધી પૂરવો તે પૂરક અને નાભિ
 કમળમાં સ્થિર કરીને રોકવો તે કુંભક. ૭. એક સ્થાનથી
 બીજા સ્થાને વાયુ લઈ જવો તે પ્રત્યાહાર કહેા છે અને
 તાણુ, નાસિકા તથા મુખદ્વારથી વાયુ રોકવો તે શાન્ત કહે-
 વાય છે. ૮. જે વાયુ પીને ઉંચે ખેંચી હૃદયાદિકમાં ધારી

સ સમાહ્યાતો, વિપરીતસ્તતોઽધરઃ॥૯॥ રેચનાદુદરવ્યાધેઃ, કફસ્ય
 ચ પરિક્ષયઃ । પુષ્ટિઃ પૂરકયોગેન, વ્યાધિઘાતશ્ચ જાયતે ॥ ૧૦ ॥
 વિકસત્યાશુ હૃત્પદ્મં, પ્રન્થિરન્તર્વિભિદ્યતે । બલસ્યૈર્યવિવૃદ્ધિશ્ચ, કુંભ-
 કાદ્ ભવતિ સ્ફુટમ્ ॥ ૧૧ ॥ પ્રત્યાહારાદ્ બલં કાન્તિર્દોષશાન્તિશ્ચ
 જ્ઞાન્તતઃ । ઉત્તરાધરસેવાતઃ, સ્થિરતા કુંભકસ્ય તુ ॥ ૧૨ ॥ પ્રાણ-
 મપાનસમાનાવુદાનં વ્યાબમેવ ચ । પ્રાણાયમૈર્જયેત્સ્થાનવર્ણક્રિયાર્થ-
 બીજવિત્ ॥ ૧૩ ॥ પ્રાણો નાસાગ્રહૃન્નાભિપાદાંગુષ્ઠાંતગો હરિત્ ।
 ગમાગમપ્રયોગેન, તજ્જયો ધારણેન વા ॥ ૧૪ ॥ નાસાદિસ્થાન-
 યોગેન, પૂરણાદ્રેચકાન્મુહુઃ । ગમાગમપ્રયોગઃ સ્યાદ્ધારણં કુંભના-
 ત્પુનઃ ॥ ૧૫ ॥ અપાનઃ કૃષ્ણરુમન્યાપૃષ્ઠપૃષ્ઠાંતપાર્ષ્ણિગઃ । જયઃ

રાખવો તે ઉત્તર પ્રાણાયામ કહેા છે અને તેથી વિપરીત
 અધર પ્રાણાયામ છે. ૯. રેચકથી પેટના વ્યાધિનો અને
 કફનો નાશ થાય છે તથા પૂરકથી પુષ્ટિ અને વ્યાધિનો ઘાત
 થાય છે. ૧૦. કુંભક પ્રાણાયામથી હૃદય કમળ તરત વિક-
 સ્વર થાય છે, અંદરની ગાંઠ ભેદાય છે. બળની સ્થિરતા
 અને વૃદ્ધિ પ્રગટ થાય છે. ૧૧. પ્રત્યાહારથી બળ અને કાન્તિ
 થાય છે, શાન્તથી દોષની શાન્તિ થાય છે તથા ઉત્તર અને
 અધર પ્રાણાયામથી કુંભકની સ્થિરતા થાય છે. ૧૨. પ્રાણ,
 અપાન, સમાન, ઉદાન અને વ્યાન નામના વાયુઓને, તેના
 સ્થાન, વર્ણ, ક્રિયા, અર્થ તથા બીજ જાણનારા યોગીએ
 પ્રાણાયામથી જીતવા. ૧૩. પ્રાણવાયુ લીલો છે તથા નાસિ-
 કાના અગ્રભાગપર, હૃદયમાં, નાભિમાં અને પગના અંગુઠા
 સુધી રહેલો છે. તેનો જય ગમાગમના પ્રયોગથી અને
 ધારણથી કરવો. ૧૪. નાસિકાદિ સ્થાનના યોગથી વાયુને
 વારંવાર પૂરવાથી અને રેચન કરવાથી ગમાગમ પ્રયોગ
 થાય છે; તથા કુંભન કરવાથી ધારણ પ્રયોગ થાય છે. ૧૫.
 અપાનવાયુ કાળાવર્ણનો છે તે કંઠની પાછળની નાડી, પીઠ,

સ્વસ્થાનયોગેન, રેચકાત્પૂરણાન્મુહુઃ॥૧૬॥ શુક્લઃ સમાનો હૃન્નાભિ-
 સર્વસન્ધિષ્વવસ્થિતઃ । જેયઃ સ્વસ્થાનયોગેનાસકૃદ્રેચનપૂરણાત્॥૧૭॥
 રક્તો હૃત્કંઠતાલુભ્રૂમધ્યમૂર્ધનિ સંસ્થિતઃ । ઉદાનો વશ્યતાં નેયો,
 ગત્યાગતિનિયોગતઃ॥૧૮॥ નાસાકર્ષણયોગેન, સ્થાપયેત્તં હૃદાદિષુ ।
 બલાદુત્કૃષ્યમાણં ચ, રુદ્ધ્વા રુદ્ધ્વા વશં નયેત્ ॥૧૯॥ સર્વત્વગ્વૃ-
 ત્તિકો વ્યાનઃ, શક્રકાર્મુકસન્નિભઃ । જેતવ્યઃ કુંભકાભ્યાસાત્સંકોચપ્ર-
 સૃતિક્રમાત્ ॥૨૦॥ પ્રાણાપાનસમાનોદાનવ્યાનેષ્વેષુ વાયુષુ । યૈં પૈં
 ચૈં રૈં લૈં बीजानि, જ્ઞાતવ્યાનિ યથાક્રમમ્ ॥૨૧॥ પ્રાવલ્યં જાઠ-
 રસ્યામ્નેર્દર્ધિશ્વાસમરુજ્જયૌ । લાઘવં ચ શરીરસ્ય, પ્રાણસ્ય વિજયે
 ભવેત્ ॥૨૨॥ રોહણં ક્ષતભંગાદેરુદરામ્નેઃ પ્રદીપનમ્ । વર્ષોઽલ્પત્વં
 વ્યાધિઘાતઃ, સમાનાપાનયોર્જયે ॥૨૩॥ ઉત્ક્રાન્તિર્વારિપંકાઘૈશ્ચાબા-

શુદ્ધા, અને પાની પર્યંત રહેલો છે. તેનો પોતાના સ્થાને
 વારંવાર રેચન અને પૂરક કરવાથી જય કરવો. ૧૬. સમાન
 વાયુ સફેદ છે. હૃદય, નાભિ અને સર્વ સાંધાઓમાં રહેલો
 છે તેનો પોતાના સ્થાનકે વારંવાર રેચન અને પૂરણ કર-
 વાથી જય કરવો. ૧૭. ઉદાન વાયુ રાતો છે. હૃદય, કંઠ,
 તાળુ, બૃકુટીના મધ્યમાં અને મસ્તકમાં રહેલો છે તેને
 ગતિ આગતિના પ્રયોગથી વશ કરવો. ૧૮. નાસિકા વડે વાયુ
 ખેંચીને હૃદયાદિકમાં સ્થિર કરવો, જો બળથી વાયુ બીજે
 જતો હોય તો વારંવાર રોકીને વશ કરવો. ૧૯. ઇન્દ્ર
 ધનુષના વર્ણુ જેવો વ્યાન વાયુ છે, ચામડીના સર્વ ભાગમાં
 રહેલો છે અને સંકેાય તથા પ્રસૃતિના ક્રમે કુંભકના અભ્યા-
 થી તેનો જય કરવો. ૨૦. પ્રાણ, અપાન, સમાન, ઉદાન અને
 વ્યાન એ પાંચ વાયુમાં અનુક્રમે યૈં, પૈં, ચૈં, રૈં, ને લૈં બીજો
 બાણવા. ૨૧. પ્રાણ વાયુનો જય કરવાથી જઠરાગ્નિ પ્રબળ થાય,
 શ્વાસ લાંબો ચાલે, વાયુનો જય થાય અને શરીર હળવું થાય.
 ૨૨. સમાન અને અપાન વાયુનો જય કરવાથી ક્ષતભંગાદિ રૂઝાય.

ધોદાનનિર્જયે । જયે વ્યાનસ્ય શીતોષ્ણાસંગઃ કાન્તિરરોગિતા ॥૨૪॥
 યત્ર યત્ર ભવેત્થાને, જન્તો રોગઃ પ્રપીડકઃ । તચ્છાન્ત્યૈ ધારયેત્તત્ર,
 પ્રાણાદિમરુતઃ સદા ॥૨૫॥ એવં પ્રાણાદિવિજયે, કૃતાભ્યાસઃપ્રતિ-
 ક્ષણમ્ । ધારણાદિકમભ્યસ્યેન્મનઃસ્થૈર્યકૃતે સદા ॥૨૬॥ ઉક્તાસ-
 નસમાસીનો, રેચયિત્વાડનિલં શનૈઃ । આપાદાંગુષ્ઠપર્યન્તં, વામમાર્ગેણ
 પૂરયેત્ ॥૨૭॥ પાદાંગુષ્ઠે મનઃ પૂર્વં, રુદ્ધ્વા પાદતલે તતઃ । પાષ્ણૌ
 ગુસ્ફે ચ જંઘાયાં, જાનુન્યૂરૌ ગુદે તતઃ ॥૨૮॥ લિંગે નાભૌ ચ તુન્દે
 ચ, હૃત્કંઠરસનેડપિ ચ । તાલુનાસાગ્રનેત્રેષુ, (ચ) શ્રુવોર્માલે શિરસ્યથ
 ॥૨૯॥ એવં રશ્મિક્રમેણૈવ, ધારયન્મરુતા સહ । સ્થાનાત્સ્થાનાન્તરં
 નીત્વા યાવત્ બ્રહ્મપુરં નયેત્ ॥૩૦॥ તતઃ ક્રમેણ તેનૈવ, પાદાંગુ-

છે, ઉદરામિપ્રદીપ્ત થાય છે, મળમૂત્ર થોડા થાય છે અને વ્યા-
 ધનો ઘાત થાય છે. ૨૩. ઉદ્દાનવાયુનો જય કરવાથી ઉત્ક્રાન્તિ
 આવે, પાણિ અને કાદવાદિથી બાધા ન થાય તથા વ્યાનવાયુનો
 જય કરવાથી ટાઢ અને ગરમીનો સંગ ન થાય, કાન્તિ વધે
 તથા નિરોગતા થાય. ૨૪. જે જે ઠેકાણે જીવને પીડા કરનાર
 રોગ થાય, તેની શાન્તિ માટે તે ઠેકાણે હ્રમેશાં પ્રાણાદિવાયુને
 સ્થિર કરવા. ૨૫. એમ પ્રતિક્ષણે અભ્યાસ કરતાં પ્રાણાદિકનો
 વિજય થયે છે તે મનની સ્થિરતા માટે હ્રમેશાં ધારણાદિકનો
 અભ્યાસ કરવો. ૨૬. પૂર્વોક્ત આસને બેઠેલાએ ધીમે ધીમે
 રેચક વાયુ કરીને ડાબા માર્ગે પગના અંગુઠા સુધી વાયુ પૂર-
 વો. ૨૭. પહેલાં પગના અંગુઠામાં મન રોકીને પછી પગના ત-
 ળીએ, પાનીમાં, પગની ઘુંટીમાં, જંઘામાં, જાનુમાં, ઉડ્ડમાં, ગુદામાં
 અને તે પછી. ૨૮. લિંગમાં, નાભિમાં, પેટમાં, હૃદયમાં. કં-
 ઠમાં, જીભ ઉપર, તાળુમાં, નાસિકાના અગ્ર ભાગપર, નેત્રમાં,
 બ્રુટીમાં, કપાળમાં અને મસ્તકમાં. ૨૯. એમ રશ્મિક્રમથી
 વાયુ સાથે મનને ધારણ કરતાં એક ઠેકાણેથી બીજા ઠેકાણે લઈ
 જઈ છેક બ્રહ્મપુર સુધી લઈ જવું. ૩૦. ત્યાર પછી તેજક્રમે

શ્ચાન્તમાનયેત્ । નાભિપદ્માન્તેરં નીત્વા, તતો વાયું વિરેચયેત્ ॥૩૧॥
 પાદાંગુષ્ઠાદૌ જંઘાયાં, જાનૂરુગુદમેહને । ધારિતઃ ક્રમશો વાયુઃ, શીઘ્ર-
 ગત્યૈ બલાય ચ ॥૩૨॥ નાભૌ જ્વરાદિઘાતાય, જઠરે કાયશુદ્ધયે ।
 જ્ઞાનાય હૃદયે કૂર્મનાભ્યાં રોગજરાચ્છિદે ॥૩૩॥ કંઠે ક્ષુત્તર્ષના-
 શાય, જિહ્વાગ્રે રસસંવિદે । ગન્ધજ્ઞાનાય નાસાગ્રે, રૂપજ્ઞાનાય ચક્ષુષોઃ
 ॥૩૪॥ માલે તદ્રોગનાશાય, ક્રોધસ્યોપશમાય ચ । બ્રહ્મરન્ધ્રે ચ
 સિદ્ધાનાં, સાક્ષાદ્દર્શનહેતવે ॥૩૫॥ અમ્યસ્ય ધારણામેવં, સિદ્ધીનાં
 કારણં પરમ્ । ચેષ્ટિતં પવમાનસ્ય, જાનીયાદ્ ગતસંશયઃ ॥૩૬॥
 નાભેર્નિષ્ક્રાંતશ્ચારં, હૃન્મધ્યે નયતો ગતિમ્ । તિષ્ઠતો દ્વાદશાન્તે તુ,
 વિદ્યાસ્થાનં નમસ્વતઃ ॥૩૭॥ તત્ત્વારગમનસ્થાનજ્ઞાનાદમ્યાસયોગતઃ ।

પગના અંગુઠા સુધી વાયુ લઈ જવો અને પછી નાભિકમળમાં
 વાયુ લઈ જઈ તે પછી રેચક કરવો. ૩૧. પગના અંગુઠામાં,
 જંઘામાં, જાનુમાં, સાથળમાં, ગુદામાં અને લિંગમાં અનુક્રમે
 ધારિ રાખેલો વાયુ શીઘ્ર ગતિ માટે અને બળ માટે થાય છે.
 ૩૨. નાભિમાં (વાયુ રોકવાથી) જ્વરાદિના ઘાત માટે, જઠરમાં
 રોકવાથી કાયાની શુદ્ધિ માટે, હૃદયમાં રોકવાથી રોગ અને
 વૃદ્ધાવસ્થા નાશ કરવામાટે થાય છે. ૩૩. કંઠમાં રોકવાથી
 ભૂખ તરશ નાશ કરવામાટે, જિહ્વાગ્રે રોકવાથી રસના જ્ઞાન
 માટે, નાસાગ્રે રોકવાથી ગન્ધના જ્ઞાન માટે અને ચક્ષુમાં રોકવા-
 થી રૂપના જ્ઞાનમાટે થાય છે. ૩૪. કપાળમાં વાયુ રોકવાથી
 કપાળના રોગ નાશ કરવામાટે અને ક્રોધની શાન્તિ માટે,
 બ્રહ્મરન્ધ્રમાં રોકવાથી સાક્ષાત્ સિદ્ધાના દર્શન માટે થાય છે. ૩૫.
 એ પ્રમાણે સિદ્ધીઓના પરમ કારણ રૂપ ધારણાનો અભ્યાસ
 કરીને સંશય રહિત પવનનું સ્વરૂપ જાણવું. ૩૬. નાભિથી
 પવનનું નીકળવું તે 'ચાર', હૃદયના મધ્યમાં જવું તે 'ગતિ'
 અને બ્રહ્મરન્ધ્રમાં રહેવું તે 'સ્થાન' જાણવું. ૩૭. તે વાયુના ચાર,
 ગતિ અને સ્થાન અભ્યાસના યોગ વડે જાણવાથી શુભાશુભ

જાનીયાસ્કાલમાયુશ્ચ, શુભાશુભફલોદયમ્ ॥૩૮॥ તતઃશનૈઃસમાકૃષ્ય,
 પવનેન સમં મનઃ।યોગી હૃદયપદ્માન્તર્વિનિવેશ્ય નિયંત્રયેત્ ॥૩૯॥
 તત્તોઽવિદ્યા વિલીયન્તે, વિષયેચ્છા વિનશ્યતિ। વિકલ્પા વિનિવર્તન્તે,
 જ્ઞાનમન્તર્વિજુંભતે ॥૪૦॥ કમંડલે ગતિર્વાયોઃસંક્રમઃ, ક ક વિશ્રમઃ। કા
 ચ નાડીતિ જાનીયાત્તત્ર ચિત્તે સ્થિરીકૃતે ॥૪૧॥ મંડલાનિ ચ ચત્વારિ,
 નાસિકાવિવરે વિદુઃ। ભૌમવારુણવાયવ્યાગ્નેયાશ્ચાનિ યથોત્તરમ્
 ॥૪૨॥ પૃથ્વીવીજસંપૂર્ણવજ્રલાઙ્છનસંયુતમ્। ચતુરસ્રં દ્રુતસ્વર્ણપ્રભં
 સ્યાદ્ ભૌમમંડલં ॥૪૩॥ સ્યાદર્ધચન્દ્રસંસ્થાનં, વારુણાક્ષરલાઙ્છિ-
 તમ્। ચન્દ્રાભમમૃતસ્યન્દસાન્દ્રં વારુણમંડલમ્ ॥૪૪॥ સ્નિગ્ધાઙ્ગન-
 ઘનચ્છાયં, સુવૃત્તં બિન્દુસંકુલમ્। દુર્લક્ષ્યં પવનાક્રાન્તં, ચચ્ચલં વા-
 યુમંડલમ્ ॥૪૫॥ ઊર્ધ્વજ્વાલાશ્ચિતં ભીમં, ત્રિકોણં સ્વસ્તિકાંકિતમ્,

ફળના ઉદયવાળા કાળ અને આયુષ જાણી શકાય. ૩૮. ત્યાર-
 પછી યોગીએ હૃદયે હૃદયે પવનની સાથે મનને ખેંચીને હૃદય
 કમળમાં દાખલ કરી કળજે કરવું. ૩૯. તેથી અવિદ્યાનો વિલય
 થાય છે, વિષયની ઇચ્છા નાશ પામે છે, વિકલ્પો શાન્ત થાય છે
 અને હૃદયમાં જ્ઞાન વિસ્તાર પામે છે. ૪૦. ત્યાં હૃદયમાં મન
 સ્થિર કરવાથી વાયુની ગતિ કયા મંડળમાં છે, કયાં સંક્રમ છે,
 કયાં વિશ્રામ છે અને કઇ નાડી ચાલે છે એ બધું જાણી શકાય
 છે. ૪૧. પૃથ્વી સંખંધી; વરૂણ સંખંધી, વાયુ સંખંધી અને
 અગ્નિ સંખંધી. એ ચાર મંડળો અનુક્રમે નાસિકાના વિવરમાં
 જાણવા. ૪૨. પૃથ્વીના બીજથી સંપૂર્ણ, વજ્રના લાંછનથી
 યુક્ત, ચારખુણાવાળું, તપાવેલા સોનાની કાન્તિ જેવું
 ‘પાર્થિવમંડળ’ હોય છે. ૪૩. અર્ધચન્દ્રના આકારવાળું,
 વરૂણાક્ષરથી યુક્ત, ચન્દ્ર જેવું અને અમૃત ઝરવાથી વ્યાપ્ત
 ‘વરૂણમંડળ’ છે. ૪૪. સ્નિગ્ધ અંજનના જેવું અતિ શ્યામ
 કાન્તિવાળું, ગોળ, બિન્દુથી વ્યાપ્ત, દુઃખે ભેઈ શકાય એવું
 અને પવનથી ઢબાએલું ચંચળ ‘વાયુમંડળ’ છે. ૪૫.

સ્ફુલ્ભિર્મર્ષિમં તદ્વીજં, જેયમામેયમંડલમ્ ॥૪૬॥ અભ્યાસેન સ્વસંવેષં,
 સ્યાન્મંડલચતુષ્ટયમ્ । ક્રમેણ સંચરન્નત્ર, વાયુર્જેયશ્ચતુર્વિધઃ ॥૪૭॥
 નાસિકારન્ધ્રમાપૂર્ય, પીતવર્ણેઃ શનૈર્વહન્ । કવોષ્ણોઽષ્ટાંગુલઃ સ્વચ્છો,
 ભવેદ્વાયુઃ પુરન્દરઃ ॥૪૮॥ ધવલઃ શીતલોઽધસ્તાત્ત્વરિતત્ત્વરિતં વહન્ ।
 દ્વાદશાંગુલમાનશ્ચ, વાયુર્વારુણ ઉચ્યતે ॥૪૯॥ ઉષ્ણઃ શીતશ્ચ કૃ-
 ણ્ણશ્ચ, વહંસ્તિર્યગનારતમ્ । ષડંગુલપ્રમાણશ્ચ, વાયુઃ પવનસંશિતઃ
 ॥૫૦॥ બાલાદિત્યસમજ્યોતિરત્યુષ્ણશ્ચતુરંગુલઃ । આવર્તવાન્ વહન્નૂર્ધ્વં,
 પવનો દહનઃ સ્મૃતઃ ॥૫૧॥ इन्द्रं स्तंभादिकार्येषु, वरुणं शस्त-
 कर्मसु । वायुं मलिनलोलेषु, वश्यादौ वह्निमादिशेत् ॥५२॥ छत्र-
 चामरहस्त्यश्चरामराज्यादिसंपदम् । मनीषितं फलं वायुः, समा-
 चष्टे पुरन्दरः ॥५३॥ तथा राज्यादिसंपूर्णेः, पुत्रस्वजनबन्धुभिः ।

ઉંચી જવાળાઓથી યુક્ત, ભયંકર, ત્રિકોણ, સ્વસ્તિક યુક્ત,
 અગ્નિના તણખા જેવું પીળું અને તેના બીજથી વ્યાપ્ત
 ‘અગ્નિનું મંડળ’ જાણવું. ૪૬, અભ્યાસ વડે આ ચાર (૪)
 મંડળ સ્વસંવેષ થાય છે. અનુક્રમે આ (૪) ચાર મંડળમાં
 ફરતો વાયુ ચાર પ્રકારે જાણવો. ૪૭. નાસિકાના રન્ધ્રને
 પૂરીને, પીળા વર્ણવાળો, ધીમે ધીમે વહન થતો, શીતોણુ,
 આઠ અંગુલના પ્રમાણવાળો અને સ્વચ્છ ‘પુરન્દરવાયુ’
 હોય છે. ૪૮. સફેદ, શીતળ, નીચે જલદી જલદીથી વહન
 થતો અને બાર અંગુલના પ્રમાણવાળો ‘વરુણવાયુ’ કહે-
 વાય છે. ૪૯. ઉષ્ણશીત, કાળો નિરન્તર તિછો વહન થતો
 અને છ અંગુલના પ્રમાણવાળો ‘પવનનામનો વાયુ’ છે. ૫૦.
 ઉગતે સૂર્ય સમાન જ્યોતિવાળો, અતિ ઉષ્ણ, ચાર અંગુલના
 પ્રમાણવાળો, આવર્તવાન ઉંચે વહન થતો ‘દહનનામનો
 પવન’ કહેવા છે. ૫૧. રતંભાદિક કાર્યોમાં પુરન્દર વાયુને,
 સારા કાર્યોમાં વરુણ વાયુને, મલિન અને અપણ કાર્યોમાં
 પવનવાયુને તથા વશિકરણાદિકમાં અગ્નિ વાયુને આજ્ઞા કરવી.
 ૫૨. પુરન્દર વાયુ વહન થતા પ્રશ્ન કયેં છતે છત્ર, આમર, હસ્તિ,

સારેણ વસ્તુના ચાપિ, યોજયેદ્વરુણઃ ક્ષણાત્ ॥૧૪॥ કૃષિસેવાદિકં
 સર્વમપિ સિદ્ધં વિનશ્યતિ । મૃત્યુભીઃ કલહો વૈરં, ત્રાસશ્ચ પવને
 ભવેત્ ॥૧૫॥ ભયં શોકં રુજં દુઃસ્વં, વિમ્નવ્યૂહપરંપરામ્ । સંસૂ-
 ચયોદ્વિનાશં ચ, દહનો દહનાત્મકઃ ॥ ૧૬ ॥ શશાંકરવિમાર્ગેણ,
 વાયવો મંડલેષ્વમી । વિશન્તઃ શુભદાઃ સર્વે, નિષ્ક્રામન્તોઽન્યથા
 સ્મૃતાઃ ॥૧૭॥ પ્રવેશસમયે વાયુર્જીવો મૃત્યુસ્તુ નિર્ગમે । ઉચ્યતે
 જ્ઞાનિભિસ્તાદૃક્, ફલમપ્યનયોસ્તતઃ ॥૧૮॥ પથેન્દોરિન્દ્રવરુણૌ,
 વિશન્તૌ સર્વસિદ્ધિદૌ । રવિમાર્ગેણ નિર્યાન્તૌ પ્રવિશન્તૌ ચ મધ્યમૌ
 ॥૧૯॥ દક્ષિણેન વિનિર્યાન્તૌ, વિનાશયાનિલાનલૌ । નિઃસરન્તૌ
 વિશન્તૌ ચ, મધ્યમાવિતરેણ તુ ॥ ૬૦ ॥ ઇઢા ચ પિંગલા ચૈવ,
 બગીચા, રાજ્યાદિસંપત્તિ અને ઇચ્છિત ફળની પ્રાપ્તિ થાય
 છે. ૫૩. વરુણ વાયુ વહન થતી વખતે (પ્રશ્ન કર્યે છતે)
 રાજ્યાદિથી પૂર્ણ પુત્ર, સ્વજન, બન્ધુ અને શ્રેષ્ઠ વસ્તુ સાથે
 સંબંધ થાય. ૫૪. વાયુ નામના પવન વખતે પ્રશ્ન પૂછ્યો
 હોય તો ખેતી અને સેવા વિગેરે બધું સિદ્ધ થયું હોય
 તોપણ નાશ પામે છે અને મૃત્યુ, ભય, કલેશ, વૈર અને
 ત્રાસ ઉત્પન્ન થાય છે. ૫૫. હહન કરવાના સ્વભાવવાળો
 હહન નામનો વાયુ ભય, શોક, રોગ, દુઃખ, વિમ્નવૃન્દની
 પરંપરા અને વિનાશનું સુચન કરે છે. ૫૬. ચંદ્રનાડી અને
 સૂર્ય નાડીના માર્ગે મંડળોમાં પ્રવેશ કરતા આ સર્વ વાયુઓ શુભ
 આપનારા છે, અને તેમાંથી નીકળતા વિપરીત કદા છે.
 ૫૭. પ્રવેશ સમયે વાયુ જીવ કહેવાય છે અને નીકળતી
 વખતે મૃત્યુ કહેવાય છે તેથી જ્ઞાનીઓ એ તે બેનું ફળ પણ
 તેવું જ કહે છે. ૫૮. ચંદ્રમાર્ગે (ડાબે માર્ગે) પ્રવેશ કરતા પુરન્દર અને
 વરુણ સર્વ સિદ્ધિ આપનારા છે અને સૂર્ય નાડીના માર્ગે નીકળતા
 અથવા પ્રવેશ કરતા મધ્યમ છે. ૫૯. જમણી નાડીથી ની-
 કળતા અનિલ અને અગ્નિ વાયુ વિનાશ માટે થાય છે તથા
 ડાબી બાજુએ નીકળતા અથવા પેસતા મધ્યમ છે. ૬૦.

સુષુમ્ના ચેતિ નાદિકાઃ । શશિસૂર્યશિવસ્થાનં, વામદક્ષિણમધ્યગાઃ ॥૬૧॥ પીયૂષમિવ વર્ષન્તી, સર્વગાત્રેષુ સર્વદા । વામાઽમૃતમયી નાડી, સંમતાઽભીષ્ટસૂચિકા ॥૬૨॥ વહન્ત્યનિષ્ટશંસિત્રી, સંહર્ત્રી દક્ષિણા પુનઃ । સુષુમ્ના તુ ભવેત્ સિદ્ધિનિર્વાણફલકારણમ્ ॥૬૩॥ વા-
મૈવાભ્યુદયાદીષ્ટશસ્ત્રકાર્યેષુ સંમતા । દક્ષિણા તુ રતાહારયુદ્ધાદૌ દાસકર્મણિ ॥૬૪॥ વામા શસ્ત્રોદયે પક્ષે, સિતે કૃષ્ણે તુ દક્ષિણા । ત્રીણિ ત્રીણિ દિનાનીન્દુસૂર્યયોરુદયઃ શુભઃ ॥૬૫॥ શશાંકેનો-
દયો વાયોઃ, સૂર્યેનાસ્તં શુભાવહમ્ । ઉદયે રવિણા ત્વસ્ય, શશિના ઽ-
સ્તં શિવં મતમ્ ॥૬૬॥ સિતે પક્ષે દિનારંભે, યત્નેન પ્રતિપદિને ।
વાયોર્બીક્ષેત સંચારં, પ્રશસ્તમિતરં તથા ॥૬૭॥ ઉદેતિ પવનઃ પૂર્વં,

ડાળી બાબુએ ઇડા નાડી, જમણી બાબુએ પિંગલા નાડી,
અને મધ્યમાં સુષુમ્ના નાડી છે તેમાં અનુક્રમે ચંદ્રનું, સૂર્ય-
નું અને શિવનું સ્થાન છે. ૬૧. શરીરના સર્વ અવયવોમાં
જાણે હંમેશાં અમૃત વરસાવતી ન હોય ? તેમ ઇચ્છિત
કાર્યને સૂચવનારી ડાળી નાડી અમૃતમય માનેલી છે. ૬૨.
વહન થતી જમણી નાડી અનિષ્ટનું સૂચન કરનારી અને
કાર્યનો સંહાર કરનારી છે. તથા સુષુમ્ના નાડી સિદ્ધિઓ
અને મોક્ષના કારણરૂપ થાય છે. ૬૩. અભ્યુદયાદિ ઇષ્ટ
અને પ્રશસ્ત કાર્યોમાં ડાળી નાડી માનેલી છે. તથા મૈથુન
આહાર, અને યુદ્ધાદિ દ્વીપ કાર્યમાં જમણી નાડી માની છે.
૬૪. શુકલ પક્ષમાં સૂર્યોદય વખતે ડાળી નાડી સારી, અને
કૃષ્ણ પક્ષમાં જમણી સારી. ત્રણ ત્રણ દિવસ આ ચંદ્ર અને
સૂર્ય નાડીનો ઉદય સારો છે. ૬૫. ચંદ્ર નાડી સાથે વાયુનો
ઉદય થયો હોય અને સૂર્યાસ્ત સાથે અસ્ત થાય તો તે
શુભકારી છે. તથા સૂર્ય નાડી સાથે ઉદય થયો હોય અને
ચંદ્ર નાડીમાં વામુ અસ્ત થાય તો કલ્યાણ માન્યું છે. ૬૬.
શુકલ પક્ષની પ્રતીપદના દિવસના આરંભમાં યત્નથી વાયુ-
નો પ્રશસ્ત અથવા અપ્રશસ્ત સંચાર જોવો. ૬૭. પહેલા

શશિન્યેષ ઝ્યહં તતઃ । સંક્રામતિ ઝ્યહં સૂર્યે, શશિન્યેવ પુનઃસ્ય-
 હમ્ ॥૬૮॥ વહેષાવદ્વૃહત્યર્વ, ક્રમેણામેન મારુતઃ । કૃષ્ણપક્ષે પુનઃ
 સૂર્યોદયે પૂર્વમયં ક્રમઃ ॥૬૯॥ ત્રીન્ પક્ષાનન્યથાત્વેઽસ્ય, માસષટ્-
 કેન પશ્ચતા । પક્ષદ્વયં વિપર્યાસેઽભીષ્ઠબન્ધુવિપદ્ ભવેત્ ॥ ૭૦ ॥
 ભવેત્તુ દારુણો વ્યાધિરેકપક્ષવિપર્યાયે । દ્વિઙ્યાથહર્વિપર્યાસે, કલહા-
 દિકમુદિશેત્ ॥૭૧॥ એકં દ્વે ત્રીણ્યહોરાત્રાણ્યર્ક એવ મરુદ્વહન્ ।
 વર્ષેભિર્દ્વાભ્યામેકેનાન્તાયેન્દો રુજે પુનઃ ॥૭૨॥ માસમેકં રવાવેવ,
 વહન્ વાયુર્વિનિર્દિશેત્ । અહોરાત્રાવર્ધિ મૃત્યું, શશાંકે તુ ધનક્ષયમ્
 ॥૭૩॥ વાયુસ્તિમાર્ગગઃ શંસેન્મધ્યાહ્નાત્ પરતો મૃતિમ્ । દશાહં તુ

ત્રણુ દિવસ ચંદ્ર નાડીમાં પવન ઉદય પામે છે, પછી ત્રણુ
 દિવસ સૂર્યનાડીમાં સંક્રમે છે અને ફરી પાછો ત્રણુ દિવસ
 ચંદ્રનાડીમાંજ ઉદય પામે છે. ૬૮. આ અનુક્રમ પૂર્ણિ-
 મા સુધી પવન વહન થાય ફરી કૃષ્ણમાં સૂર્યોદયે આક્રમ
 થાય એટલે પેલા ત્રણુ દિવસ સૂર્યનાડીમાં પછી ત્રણુ દિવસ
 ચંદ્ર નાડીમાં એમ અમાવાસ્યા સુધી જાણવું. ૬૯. ત્રણ પક્ષ
 સુધી આ વાયુ વિપરીત ઉદય પામે તો તે છ મહીને મ-
 રણુ પામે અને જો પક્ષ સુધી વિપરીત ઉદય પામે તો
 ઈષ્ટ બન્ધુને વિપત્તિ થાય. ૭૦. એક પક્ષ સુધી વિપરીત
 વાયુ ઉદય પામે તો બચકર વ્યાધિ થાય. અને જો ત્રણુ
 દિવસ વિપરીત ઉદય થતો કલેશાદિ ઉત્પન્ન થાય. ૭૧. સૂ-
 ર્ય નાડીમાં પવન એક અહોરાત્રિ વહન થાય તો ત્રણુ વર્ષે
 મોત અને જો અહોરાત્રિ વહન થાય તો જો વર્ષે મોત
 થાય અને એક અહોરાત્રી વહન થાય તો એક વર્ષે
 મોત થાય અને ચંદ્ર નાડીમાં એમ વહન થાય તો રોગ
 પેદા થાય. ૭૨. એક મહીના સુધી સૂર્ય નાડીમાં પવન વ-
 હન થાય તો એક અહોરાત્રિમાં મોત દેખાડે અને તે
 પ્રમાણે ચંદ્રનાડીમાં વહન થાય તો ધનનો ક્ષય થાય. ૭૩. ત્રણુ
 માર્ગે પવન વહન થાય તો મધ્યાહ્ન પછી મરણુ થાય, અને

વિમાર્ગસ્થઃ, સંક્રાન્તૌ મરણં વિશેત્ ॥૭૪॥ દક્ષાહં તુ વહન્નિન્દાવે-
 નોદ્દેગરુજે મરુત્ । इतश्चेतश्च यामार्धं, वहन् लाभार्चनाविकृत् ॥७५॥
 વિષુવત્સમયપ્રાપ્તૌ, સ્પન્દેતે યસ્ય ચક્ષુષી । અહોરાત્રેણ જાનીયાત્ત-
 સ્ય નાશમસંશયમ્ ॥૭૬॥ પચ્છાતિક્રમ્ય સંક્રાન્તીર્મુલે વાયુર્વહન્
 વિશેત્ । मित्रार्थहानिनिस्तेजोऽनर्थान् सर्वान् मृतिं विना ॥७७॥
 સંક્રાન્તીઃ સમતિક્રમ્ય, ત્રયોદશ સમીરણઃ । પ્રવહન્ વામનાસાયાં,
 રોગોદ્દેગાદિ સૂચયેત્ ॥૭૮॥ માર્ગશીર્ષસ્ય સંક્રાન્તિકાલાદારમ્ય
 મારુતઃ । वहन् पश्चाहमाचष्टे, वत्सरेऽष्टादशे मृतिम् ॥७९॥ શર-
 ત્સંક્રાન્તિકાલાદ્, પચ્છાહં મારુતો વહન્ । તતઃ પચ્ચદશાબ્દાના-
 મન્તે મરણમાદિશેત્ ॥૮૦॥ શ્રાવણાદેઃ સમારમ્ય, પચ્છાહમનિલો

યે માર્ગે પવન વહન થાય તો ૬૨ દિવસે મરણ થાય. ૭૪.
 નિરન્તર ૬૨ દિવસ ચન્દ્રનાડીમાંજ પવન વહન થાય તો
 ઉદ્દેગ અને રોગ થાય તથા વારાફરતી અર્ધપહોર ચંદ્ર
 અને સૂર્ય નાડીમાં વહન થાય તો લાભ અને પૂનઃ થાય.
 ૭૫. વિષુવત્ સમય પર્યન્ત જેનાં નેત્રો ફરકે તેનો અહો-
 રાત્રિમાં નિઃસંશય નાશ જાણવો. ૭૬. પાંચ સંક્રાન્તીઓ
 અતિક્રમીને જો વાયુ મુખેથી વહન થાય તો મિત્ર અને
 અર્થની હાની, નિસ્તેજપણું તથા મરણ સિવાય બીજા
 સર્વ અનર્થો દેખાડે. ૭૭. તે (૧૩) સંક્રાન્તીઓ અતિક્રમીને
 જો વાયુ ડાબી નાસીકામાં વહન થાય તો તે રોગ તથા ઉ-
 દ્દેગાદિનું સૂચન કરે છે. ૭૮. માગશર માસની સંક્રાન્તિના
 કાળથી માંડીને પાંચ દિવસ એકજ નાડીમાં પવન વહન
 થાય તો તે અઢારમે વર્ષે મરણ કહે છે. ૭૯. શરદ સં-
 ક્રાન્તિના કાળથી પાંચ દિવસ જો એકજ નાડીમાં પવન વ-
 હન થાય તો તે તેથી પંદર વરસના અન્તે મરણ બતાવે. ૮૦.
 શ્રાવણ માસની શરદાતથી માંડીને પાંચ દિવસ પવન એ-
 કજ નાડીમાં વહન થાય તો તે બાર વરસના અન્તે મરણ

વહન્ । અન્તે દ્વાદશવર્ષાણાં, મરણં પરિસૂચયેત્ ॥ ૮૧ ॥ વહન્
 જ્યેષ્ઠાદિદિવસાદ્દશાહાનિ સર્મારણઃ । વિશેષત્ત્રયમવર્ષસ્ય, પર્યન્તે મરણં
 ધ્રુવમ્ ॥ ૮૨ ॥ આરભ્ય ચૈત્રાદિદિનાત્, પચ્છાહં પવનો વહન્ । પર્યન્તે
 વર્ષષટ્કસ્ય, મૃત્યું નિયતમાદિશેત્ ॥ ૮૩ ॥ આરભ્ય માઘમાસાદેઃ,
 પચ્છાહાનિ મરુદ્વહન્ । સંવત્સરત્રયસ્યાન્તે, સંસૂચયતિ પચ્છતામ્ ॥ ૮૪ ॥
 સર્વત્ર દ્વિત્રિચતુરો, વાયુશ્ચેદિવસાન્ વહેત્ । અબ્દભાગૈસ્તુ તે શોધ્યા,
 યથાવદનુપૂર્વશઃ ॥ ૮૫ ॥ [‘અથ કાલસ્વરૂપં’] અથેદાનીં પ્રવ-
 ક્ષ્યામિ, કિંચિત્કાલસ્ય નિર્ણયં । સૂર્યમાર્ગં સમાશ્રિત્ય, સ ચ પૌષ્ણે
 ચ ગમ્યતે ॥ ૮૬ ॥ જન્મઋક્ષગતે ચન્દ્રે, સમસપ્તગતે રથૌ । પૌષ્ણ-
 નામા ભવેત્કાલો, મૃત્યુનિર્ણયકારણમ્ ॥ ૮૭ ॥ દિનાર્થે દિનમેકં ચ,
 યદા સૂર્યે મરુદ્વહન્ । ચતુર્દશે દ્વાદશેઽબ્દે, મૃત્યવે ભવતિ ક્રમાત્

સૂચયે છે. ૮૧. જેઠ મહીનાના પ્રથમ દિવસથી એકજ ના-
 ડીમાં પવન વહન થાય તો તે નવ વરસના અન્તે નિશ્ચ
 મરણુ બતાવે. ૮૨. ચૈતર મહીનાના આઠ દિવસથી એકજ
 નાડીમાં પાંચ દિવસ પવન વહન થાય તો છ વર્ષના અન્તે
 અવશ્ય મૃત્યુ થાય. ૮૩. માહ મહીનાની આદિથી પાંચ
 દિવસ એકજ નાડીમાં પવન વહન થાય તો તે ત્રણ વરસના
 અન્તે મોત સૂચવે છે. ૮૪. સર્વત્ર જે ત્રણ અથવા ચાર
 દિવસ એકજ નાડીમાં વહન થાય તો વરસના તેટલાજ ભાગે
 તે યથાયોગ્ય અનુક્રમે શોધવા (જે દિવસ ચાલે તો વર્ષનો
 બીજો ભાગ ૬ મહિના સુધી એવી રીતે.) ૮૫. [હવે કાલનું
 સ્વરૂપ કહે છે.] હવે હમણા હું કંઈક કાળનો નિર્ણય
 કહીશ. તે સૂર્ય માર્ગને આશ્રિતે પૌષ્ણકાળમાં જણાય છે.
 ૮૬. ચંદ્ર જન્મનક્ષત્રમાં ગયો હોય અને સૂર્ય પોતાની
 સાતમી રાશીમાં ગયો હોય ત્યારે ‘પૌષ્ણ’ નામનો કાળ
 કહેવાય. તે મરણુનો નિશ્ચય કરવામાં કારણબૂત છે. ૮૭.
 જ્યારે તે કાળમાં અર્ધ દિવસ અને એક દિવસ સૂર્ય નાડીમાં
 પવન વહન થાય તો તે અનુક્રમે ચૌદવર્ષે અને બારમીવર્ષે

॥૮૮॥ તથૈવ ચ વહન્વાયુરહોરાત્રં દ્વ્યહં ત્ર્યહમ્ । દશમાષ્ટમષષ્ઠા-
 બ્દેષ્વન્તાય ભવતિ ક્રમાત્ ॥૮૯॥ વહન્ દિનાનિ ચત્વારિ, તુ-
 ર્યેઽબ્દે મૃત્યવે મરુત્ । સાશીત્યહઃસહસ્રં તુ, પશ્ચાદાનિ વહન્ પુનઃ
 ॥ ૯૦ ॥ એકદ્વિત્રિચતુઃપશ્ચચતુર્વિંશત્યહઃક્ષયાત્ । ષડાદીન્
 દિવસાન્ પશ્ચ, શોધયેદિહ તચ્ચથા ॥૯૧॥ ષટ્કં દિનાનામધ્યર્કં,
 વહમાને સમીરણે । જીવત્યહ્વાં સહસ્રં ષટ્પશ્ચાશદિવસાધિકમ્ ॥૯૨॥
 સહસ્રં સાષ્ટકં જીવેદ્વાયૌ સપ્તાહવાહિનિસ ષટ્ત્રિંશન્નવશર્તી, જીવે-
 દષ્ટાહવાહિનિ ॥૯૩॥ એકત્રૈવ નવાહાનિ, તથા વહતિ મારુતે ।
 અહ્માષ્ટશતં જીવેચ્ચત્વારિંશદિનાધિકામ્ ॥૯૪॥ તથૈવ વાયૌ પ્રવ-
 હત્યેકત્ર દશ વાપ્સરાન્ । વિંશત્યભ્યધિકામહ્વાં, જીવેત્સપ્તશર્તી ધ્રુવમ્
 ॥૯૫॥ એકદ્વિત્રિચતુઃપશ્ચચતુર્વિંશત્યહઃક્ષયાત્ । એકાદશાદિ-

મૃત્યુ માટે થાય છે. ૮૮. તેવીજ રીતે તે કાળમાં એક, બે ને
 ત્રણ અહોરાત્રિ સુધી સૂર્યનાડીમાં પવન વહન થાય તો
 તે અનુક્રમે દસમે, આઠમે ને છઠ્ઠે વર્ષે મરણ માટે થાય
 છે. ૮૯. તેજ પ્રમાણે વાયુ ચાર દિવસ વહનથાય તો ચોથે
 વર્ષે મરણ થાય અને પાંચ દિવસ વહન થાય તો ત્રણ
 વર્ષે (૧૦૮૦ દિવસે) મરણ થાય. ૯૦. છ થી માંડીને
 દસ દિવસ સુધી વહે તો અનુક્રમે ૧-૨-૩-૪-૫ વખત
 ચોવીસ ચોવીસ દિવસ ૧૦૮૦માંથી બાક કરવા તેનું કોષ્ટક
 ૧૦૮૦ ૧૦૮૦ ૧૦૮૦ ૧૦૮૦ ૧૦૮૦ અને તે નીચે બતાવે છે.
 ૯૧. છ દિવસ સૂર્ય નાડીમાં પવન વહન થાય તો એક
 હજાર અને છપ્પન (૧૦૫૬) દિવસ અધિક જીવે છે. ૯૨.
 તેજ પ્રમાણે સાત દિવસ વાયુ ચાલે તો એક હજાર અને
 આઠ (૧૦૦૮) દિવસ જીવે. તથા આઠ દિવસ
 વાયુ ચાલે તો નવસો છત્રીસ (૯૩૬) દિવસ જીવે. ૯૩.
 એકજ ઠેકાણે નવ દિવસ પવન ચાલે તો આઠસો ચાલીસ
 (૮૪૦) દિવસ જીવે. ૯૪. તેવીજ રીતે એકજ ઠેકાણે દસ
 દિવસ વાયુવહન થાય તો આતસો વીસ (૭૨૦) દિવસ સુધી
 જીવે. ૯૫. અગ્નીઆરથી માંડીને પંદર દિવસ સુધી વહેતો

પચ્ચાદ્વાન્યત્ર શોધ્યાનિ તદ્યથા ॥૯૬॥ એકાદશ દિનાન્યર્કનાઢ્યાં
વહતિ મારુતે । ષણ્ણવત્યધિકાન્યહ્નાં, ષટ્ શતાન્યેવ જીવતિ ॥૯૭॥
તથૈવ દ્વાદશાદ્વાનિ, વાયૌ વહતિ જીવતિ । દિનાનાં ષટ્શતીમ-
ષ્ટચત્વારિંશત્સમાન્વિતામ્ ॥ ૯૮ ॥ ત્રયોદશ દિનાન્યર્કનાડીચા-
રિણિ મારુતે । જીવેત્પચ્ચશતીમહ્નાં, ષટ્સપ્તતિદિનાધિકામ્ ॥૯૯॥
ચતુર્દશ દિનાન્યેવં, પ્રવાહિનિ સમીરણે । અશીત્યમ્યધિકં જીવે-
દહ્નાં શતચતુષ્ઠયં ॥ ૧૦૦ ॥ તથા પચ્ચદશાદ્વાનિ, યાવદ્વહતિ
મારુતે । જીવેત્ ષષ્ટિદિનોપેતં, દિવસાનાં શતત્રયમ્ ॥ ૧૦૧ ॥
એકદ્વિત્રિચતુઃપચ્ચદ્વાદશાદ્વાક્રમક્ષયાત્ । ષોડશાદ્વાનિ પચ્ચાદ્વાન્યત્ર
શોધ્યાનિ તદ્યથા ॥ ૧૦૨ ॥ પ્રવહત્યેકનાસાયાં, ષોડશાદ્વાનિ મારુતે ।
જીવેત્સદ્દાષ્ટચત્વારિંશતં દિનશતત્રયીમ્ ॥ ૧૦૩ ॥ વહમાને તથા સપ્ત-
દશાદ્વાનિ સમીરણે । અહ્નાં શતત્રયે મૃત્યુશ્ચતુર્વિંશતિસંયુતે ॥ ૧૦૪ ॥

અનુક્રમે ૧-૨-૩-૪-૫ વખત ચોવીસ ચોવીસ દિવસ
બાદ કરવા તેનું કોષ્ટક ૧૧૧ ૧૧૨ ૧૧૩ ૧૧૪ ૧૧૫ એ પ્રમાણે
તે નીચે બતાવે છે. ૬૬. અગીઆર દિવસ સૂર્યનાડીમાં પવન
ચાલે તો તે છસો છન્નુ (૬૬૬) દિવસ જીવે છે. ૬૭. તેવીજ
રીતે બાર દિવસ પવન ચાલે તો તે છસો અડતાલીસ (૬૪૮)
દિવસ જીવે છે. ૬૮. તેર દિવસ સૂર્યનાડીમાં પવન ચાલે
તો તે પાંચસો છોતેર (૫૭૬) દિવસ જીવે. ૬૯. એજ પ્રમાણે
ચૌદ દિવસ પવન ચાલે તો તે ચારસો એસી (૪૮૦) દિવસ
જીવે. ૧૦૦. તેવી રીતે પંદર દિવસ સુધી પવન ચાલે તો
તે ત્રણસો સાઠ (૩૬૦) દિવસ જીવે. ૧૦૧. સોળથી માંડીને
વીસ દિવસ સુધી વહેતો અનુક્રમે ૧-૨-૩-૪-૫ વખત
બાર (૧૨) બાર (૧૨) દિવસ બાદ કરવા તેનું કોષ્ટક
૧૧૬ ૧૧૭ ૧૧૮ ૧૧૯ ૧૨૦ તે નીચે પ્રમાણે છે. ૧૦૨. એક
નામિકામાં સોળ દિવસ પવન ચાલે તો તે ત્રણસો
અડતાલીસ (૩૪૮) દિવસ જીવે. ૧૦૩. તે પ્રમાણે
સત્તર દિવસ પવન ચાલે તો ત્રણસોને ચોવીસ (૩૨૪)

પવને વિચરત્યષ્ટાદશાહાનિ તથૈવ ચ । નાશોઽષ્ટાશીતિસંયુક્તે, ગતે
 દિનશતદ્વયે ॥ ૧૦૬ ॥ વિચરત્યનિલે તદ્વદ્દિનાન્યેકોનવિંશતિમ્ ।
 ચત્વારિંશદ્યુતે યાતે, મૃત્યુર્દિનશતદ્વયે ॥ ૧૦૬ ॥ વિંશતિ દિવસા-
 નેકનાસાચારિણિ મારુતે । સાશીતૌ વાસરશતે, ગતે મૃત્યુર્ન સંશયઃ
 ॥ ૧૦૭ ॥ એકદ્વિત્રિચતુઃપચ્ચદિનષટ્ક્રમક્ષયાત્ । એકવિંશાદિ-
 પચ્ચાહાન્યત્ર શોધ્યાનિ તદ્યથા ॥ ૧૦૮ ॥ એકવિંશત્યહં ત્વર્કનાહી-
 વાહિનિ મારુતે । ચતુઃસપ્તતિસંયુક્તે, મૃત્યુર્દિનશતે ભવેત્ ॥ ૧૦૯ ॥
 દ્વાવિંશતિદિનાન્યેવં, સ દ્વિષષ્ટાવહઃશતે । ષડ્દિનોનૈઃ પંચમા-
 સૈશ્વયોવિંશત્યદ્વાનુગે ॥ ૧૧૦ ॥ તથૈવ વાયૌ વહતિ, ચતુર્વિંશતિ-
 વાસરીમ્ । વિંશત્યભ્યાધિકે મૃત્યુર્ભવેદ્દિનશતે ગતે ॥ ૧૧૧ ॥ પચ્ચ-
 વિંશત્યહં ચૈવં, વાયૌ માસત્રયે મૃતિઃ । માસદ્વયે પુનર્મૃત્યુઃ, ષડ્વિં-

દિવસે મૃત્યુ થાય. ૧૦૪. તેજ પ્રમાણે અઢાર દિવસ પવન
 ચાલે તો તે બસોને અઠ્યાસી (૨૮૮) દિવસે મરણ પામે.
 ૧૦૫. તેવીજ રીતે એાગણીસ દિવસ પવન ચાલે તો બસો
 ચાલીસ (૨૪૦) દિવસ વિત્યા બાદ મૃત્યુ થાય.
 ૧૦૬. વીસ દવસ એક નાસિકામાં પવન ચાલે તો
 એકસો એસી (૧૮૦) દિવસ વિત્યા બાદ નિશ્ચય મૃત્યુ
 થાય. ૧૦૭. એકવીસથી માંડીને પચીસ દિવસ સુધી વહે તો
 અનુક્રમે ૧-૨-૩-૪-૫ વખત છ (૬) છ (૬) દિવસ બાદ
 કરવા તેનું કોષ્ટક ૧૦૮. એકવીસ દિવસ સુધી સૂર્યનાડીમાં વાયુ
 વહન થાય તો એકસો ચુભોતેર (૧૭૪) દિવસે મરણ થાય. ૧૦૯.
 એ પ્રમાણે બાવીસ દિવસ વાયુ ચાલે તો એકસો બાસઠ (૧૬૨)
 દિવસ જીવે, અને ત્રેવીસ દિવસ ચાલે તો પાંચ માસમાં છ દિવસ
 ન્યૂન (૧૪૪) દિવસ જીવે. ૧૧૦. તેવીજ રીતે ચોવીસ દિવસ વાયુ
 ચાલે તો એકસો વીસ (૧૨૦) દિવસ ગયા બાદ મૃત્યુ થાય. ૧૧૧.
 એ પ્રમાણે પચીસ દિવસ વાયુ ચાલે તો ત્રણ માસે ૬૦ દિવસે

શતિદિમાનુગે ॥૧૧૨॥ સપ્તવિંશત્યહં વહેન્નાશો માસેન જાયતે ।
 માસાર્ધેન પુનર્મૃત્યુરષ્ટાવિંશત્યહાનુગે ॥ ૧૧૩ ॥ એકોનત્રિંશદહગે,
 મૃતિઃ સ્યાદ્દશમેઽહનિ । ત્રિંશદ્દિનીચરે તુ સ્યાત્, પશ્ચત્ત્વં પશ્ચમેઽહનિ
 ॥૧૧૪॥ એકત્રિંશદહચરે, વાયૌ મૃત્યુર્દિનત્રયે । દ્વિતીયદિવસે નાશો,
 દ્વાત્રિંશદહવાહિનિ ॥૧૧૫॥ ત્રયસ્ત્રિંશદહચરે, ત્વેકાદેનાપિ પશ્ચતા ।
 એવં યદીન્દુનાઙ્ઘ્ર્યાં સ્યાત્તદા વ્યાધ્યાદિકં દિશેત્ ॥૧૧૬॥ અધ્યાત્મ-
 વાયુમાશ્રિત્ય, પ્રત્યેકં સૂર્યસોમયોઃ । એવમભ્યાસયોગેન, જાનીયાત્કાલ-
 નિર્ણયમ્ ॥૧૧૭॥ [અથ કાલલક્ષણમ્] આધ્યાત્મિકવિપર્યાસઃ,
 સંભવેદ્વ્યાધિતોઽપિ હિ । તન્નિશ્ચયાય બધ્નામિ, બાહ્યં કાલસ્ય લક્ષ-
 ણમ્ ॥૧૧૮॥ નેત્રશ્રોત્રશિરોભેદાત્, સ ચ ત્રિવિધલક્ષણઃ । નિર્સંક્યઃ
 સૂર્યમાશ્રિત્ય, યથેષ્ટમપરઃ પુનઃ ॥૧૧૯ ॥ [નેત્રલક્ષણમ્] વામે
 મૃત્યુ થાય અને છવીસ દિવસ પવન ચાલે તો બે મહીને મૃત્યુ
 થાય. ૧૧૨. સત્યાવીસ દિવસ વાયુ ચાલે તો એક મહીને
 મૃત્યુ થાય અને અઠ્યાવીસ દિવસે ચાલે તો અર્ધ માસે મૃત્યુ
 થાય. ૧૧૩. ઓગણત્રીસ દિવસ પવન ચાલે તો દસમે દિવસે
 મૃત્યુ થાય અને ત્રીસ દિવસ ચાલે તો પાંચમે દિવસે મૃત્યુ
 થાય. ૧૧૪. એકત્રીસ દિવસ વાયુ ચાલે તો ત્રણ દિવસે મૃત્યુ
 થાય અને બત્રીસ દિવસ ચાલે તો બીજે દિવસે મૃત્યુ થાય.
 ૧૧૫. તેત્રીસ દિવસ પવન ચાલે તો એક દિવસે મૃત્યુ થાય.
 અને એ પ્રમાણે જો ચંદ્ર નાડીમાં પવન ચાલે તો વ્યાધિ
 આદિ બતાવે, ૧૧૬. સૂર્ય અને ચંદ્ર સંબંધી આંતરિક
 પ્રત્યેક વાયુને આશ્રિને એ પ્રમાણે અભ્યાસના યોગથી કાળનો
 નિર્ણય બહુવો. ૧૧૭. વ્યાધિથી કદાચ આંતરિક વાયુનો
 વિપર્યાસ થાય તો તે માટે તેનો નિશ્ચય કરવાને કાળનું બાહ્ય
 લક્ષણ બાંધું છું. ૧૧૮. આંખ, કાન ને મસ્તકના લેદથી
 તે કાળ લક્ષણ ત્રણ પ્રકારે સૂર્યને આશ્રિને જોવો, બીજાં લક્ષણ
 યથેચ્છાએ જોવાં. ૧૧૯. ડાબી આંખમાં સોળ પત્રવાળું

તત્રેક્ષણે પદ્યં, શોઢશચ્છદમૈન્દવમ્ । જાનીયાદ્ ભાનવીયં તુ, દક્ષિણે
 દ્વાદશચ્છદમ્ ॥૧૨૦॥ સ્વયોતદ્યુતિવર્ણાનિ, ચત્વારિ ચ્છદનાનિ
 તુ । પ્રત્યેકં તત્ર દૃશ્યાનિ, સ્વાંગુલીબિનિપીઢનાત્ ॥૧૨૧॥ સોમા-
 શ્ચોમ્નૂલતાપાંગપ્રાણાંતિકદલેષુ તુ । દલે નષ્ટે ક્રમાન્મૃત્યુઃ, ષટ્ત્રિ-
 યુગ્મૈકમાસતઃ ॥૧૨૨॥ અયમેવ ક્રમઃ પદ્મે, ભાનવીયે યદા ભવેત્ ।
 દશપચ્ચત્રિદ્વિદિનૈઃ, ક્રમાન્મૃત્યુસ્તદા ભવેત્ ॥૧૨૩॥ એતાન્યપીઠ્યમા-
 નાનિ, દ્વયોરપિ હિ પદ્મયોઃ । દલાનિ યદિ વીક્ષ્યન્તે, મૃત્યુર્દિનશતાત્તદા
 ॥૧૨૪॥ [કર્ણલક્ષણમ્] ધ્યાત્વા હૃદયપત્રાબ્જં, શ્રોત્રે હસ્તામ્ર-
 પીઢિતે । ન શ્રૂયેતામિનિર્ઘોષો, યદિ સ્વઃ પચ્ચ વાસરાન્ ॥૧૨૫॥
 દશ વા પચ્ચ૬ વા, વિંશતિં પચ્ચવિંશતિમ્ । તદા પચ્ચચતુર્લિ-
 દ્વ્યેકવર્ષે મરણં ક્રમાત્ ॥ ૧૨૬ ॥ યુગ્મમ્ ॥ એકદ્વિત્રિચતુઃ-

ચંદ્ર સંબંધી કમળ અને જમણી આંખમાં બાર પત્રવાળું
 સૂર્ય સંબંધી કમળ બાણવું. ૧૨૦. પોતાની અંગુલીએથી
 નેત્ર દબાવવાથી ત્યાં દરેક કમળના બધોતની કાન્તિ જેવા
 વર્ણવાળા ચાર પત્રો જણાયો. ૧૨૧. ચંદ્ર સંબંધી કમળના
 નીચેના, બૃહુટી તરફના, ખુણાના અને નાકની પાસેના પત્રો-
 માંના પત્ર નાશ થયે છતે અનુક્રમે છ માસે, ત્રણ માસે,
 બે માસે ને એક માસે મૃત્યુ થાય. ૧૨૨. આવોજ અનુક્રમ
 જ્યારે સૂર્ય સંબંધી કમળમાં થાય ત્યારે અનુક્રમે દશ દિવસે
 પાંચ દિવસે, ત્રણ દિવસે અને બે દિવસે મૃત્યુ થાય. ૧૨૩.
 આંખો દબાવ્યા સિવાય બે બંને કમળના પત્રો જણાય તો
 સો દિવસે મૃત્યુ થાય. ૧૨૪. હૃદયમાં આઠ પત્રવાળા કમળનું
 ધ્યાન કરીને બંને કાન અંગુલીએથી દબાવ્યે છતે બે સળગતા
 અગ્નિ જેવો અવાજ પાંચ દિવસ, દશ દિવસ, પંદર દિવસ, વીસ
 દિવસ અને પચીસ દિવસ સુધી ન સંભળાય; તો અનુક્રમે
 પાંચ વર્ષે, ચાર વર્ષે, ત્રણ વર્ષે, બે વર્ષે એક વર્ષે મરણ થાય.
 ૧૨૫-૧૨૬. એવી રીતે છથી માંડીને સોળ દિવસ સુધી ન

પચ્ચતુર્વિંશત્યહઃ ક્ષયાત્ । ષઢાદિષોઢશદિનાન્યાન્તરાણ્યપિ શોધ-
 ચેત્ ॥ ૧૨૭ ॥ [મસ્તકલક્ષણમ્] વ્રજાદ્વારે વિસર્પન્તી, પચ્ચાઢં
 ધૂમમાલિકામ્ । ન ચેત્ પશ્યેત્તદા જ્ઞેયો, મૃત્યુઃ સંવત્સરૈશ્ચિભિઃ ॥ ૧૨૮ ॥
 [પ્રકારાન્તરેણ કાલજ્ઞાનમ્] પ્રતિપદ્વિવસે કાલચક્રજ્ઞાનાય શૌચ-
 વાન્ । આત્મનો દક્ષિણં પાણિ, શુક્લપક્ષં પ્રકલ્પયેત્ ॥ ૧૨૯ ॥
 અધોમધ્યોર્ધ્વપર્વાણિ, કનિષ્ઠાંગુલિકાનિ તુ । ક્રમેણ પ્રતિપત્વષ્ટ્યે-
 કાદશીઃ કર્પયેત્તિથીઃ ॥ ૧૩૦ ॥ અવશેષાંગુલીપર્વાણ્યવશેષતિથી-
 સ્તથા । પચ્ચમી દશમી રાકાઃ, પર્વાણ્યંગુષ્ઠગાનિ તુ ॥ ૧૩૧ ॥ વામ-
 પાણિ કૃષ્ણપક્ષતિથીસ્તદ્વચ્ચ કર્પયેત્ । તતશ્ચ નિર્જને દેશે, વદ્ધપદ્માસનઃ
 સુધીઃ ॥ ૧૩૨ ॥ પ્રસન્નઃ સિતસંવ્યાનઃ, કોશીકૃત્ય કરદ્વયમ્ । તત-
 સ્તદન્તઃ શૂન્યં તુ, કૃષ્ણં વર્ણં વિચિન્તયેત્ ॥ ૧૩૩ ॥ ઉદ્ધાટિત-
 કરાંભોજસ્તતો યત્રાંગુલીતિથૌ । વીક્ષ્યતે કાલવિન્દુઃ સ, કાલ ઇત્યત્ર

સંભળાય તો અનુક્રમે ૧-૨-૩-૪-૫ વખત ચોવીસ ચોવીસ
 દિવસને બાદ કરવાથી વચલા આંતરા શોધી લેવા. ૧૨૭.
 બ્રહ્મદ્વારમાં પ્રસરતી ધુમાડાની પંકિત જે પાંચ દિવસ ન દેખાય,
 તો ત્રણ વર્ષે મરણ બાણવું. ૧૨૮. કાળચક્ર બાણવા માટે પડવેને
 દિવસે પવિત્ર થઈ પોતાના જમણા હાથને શુક્લપક્ષ કલ્પવો.
 ૧૨૯. કનિષ્ઠ અંગુલિના નીચેના, મધ્યના અને ઉપરના પર્વેને
 અનુક્રમે પડવો, છઠ અને અગીઆરશની તિથીઓ કલ્પવી.
 ૧૩૦. અંગુઠાના પર્વેમાં પાંચમ, દશમ અને પુર્ણિમાની
 કલ્પના કરવી; તથા બાકીની આંગળીઓના પર્વેમાં બાકીની
 તિથીઓ કલ્પવી. ૧૩૨. ડાબા હાથને કૃષ્ણ પક્ષમાની પૂર્વવત્
 તિથીઓ કલ્પવી, પછી પંડિતજને નિર્જન સ્થળમાં પદ્મમાસન
 કરી. ૧૩૨. પ્રસન્ન થઈ નિર્મળ ધ્યાન યુક્ત બે હાથને કમળના
 ડાડાના આકારે કરી, પછી તેમાં કૃષ્ણ વર્ણનું બિંદુ ચિન્તવવું.
 ૧૩૩. પછી ઉઘાડેલા હસ્ત કમળની અંગુલીઓમાં કલ્પેલી
 જે તિથીઓમાં કાળું બિંદુ જણાય તે દિવસે તેનું મરણ થાય.

કીર્ત્યંતે ॥૧૩૪॥ ક્ષુતવિષ્નેદમૂત્રાણિ, મવાન્ત યુગપદ્યદિ । માસે
તત્ર તિથૌ તત્ર, વર્ષાન્તે મરણં તદા ॥૧૩૫॥ રોહિણી શશમૃલક્ષ્મ,
મહાપથમરુન્ધતીમ્ । ધ્રુવં ચ ન યદા પશ્યેદ્વર્ષેણ સ્યાત્તદા મૃતિઃ
॥૧૩૬॥ (અરુન્ધતી ધ્રુવં ચૈવ, વિષ્ણોક્ષીણિ પદ્માનિ ચ । ક્ષીણા-
યુષો ન પશ્યન્તિ, ચતુર્થ માતૃમંડલમ્ ॥ ૧૩૭ ॥ અરુન્ધતી ભવે
જિહ્વા, ધ્રુવો નાસાગ્રમુચ્યતે । તારા વિષ્ણુપદં પ્રોક્તં, ઋત્વૌ સ્યાન્માતૃ-
મંડલમ્ ॥૧૩૮॥ ક્ષેપકૌ ઇમૌ) સ્વપ્ને સ્વં મક્ષ્યમાણં ચ, ગૃધ્રકાકનિ-
શાચરૈઃ । ઉચ્ચમાનં સ્વરોષ્ટ્રાચૈર્યદા પશ્યેત્તદા મૃતિઃ ॥૧૩૯॥ રશ્મિનિર્મુ-
ક્તમાદિત્યં, રશ્મિયુક્તં હવિર્મુજમ્ । યદા પશ્યેદ્વિપદ્યેત, તદૈકાદશમા-
સતઃ ॥૧૪૦॥ વૃક્ષાગ્રે કુત્રચિત્પશ્યેદ્, ગંધર્વનગરં યદિ । પશ્યેત્ પ્રે-
તાન્ પિશાચાન્ વા, દશમે માસિ તન્મૃતિઃ ॥૧૪૧॥ છર્દિ મૂત્રં પુરીષં વા,

૧૩૪. જેને છીંક, પુરિષોત્સર્ગ, વિર્યપાત અને પિશાબ એકી
સાથે થઈ જાય, તેનું એક વર્ષને અન્તે તેજ મહીનાની તેજ
તિથીએ મરણ થાય ૧૩૫. રોહિણી, ચંદ્રમાનું લાંછન, મોટો રસ્તો
જીંહા અને ધ્રુવ જ્યારે ન દેખાય તો એક વર્ષે મરણ થાય.
૧૩૬. અરુન્ધતી એટલે જીંહા, ધ્રુવ એટલે નાસીકાનો અગ્ર
ભાગ કહેવાય, તારા એટલે વિષ્ણુપદ કહ્યું છે અને માતૃમં-
ડળ એટલે બ્રહ્મટી કહેવાય. અરુન્ધતી, ધ્રુવ, ત્રીજી વિષ્ણુપદ
અને ચોથું માતૃમંડળ એ ચાર ક્ષીણાયુષવાળો મનુષ્ય જોઈ
શકતો નથી. ૧૩૭-૧૩૮. (સ્વપ્નાના ફલ વિષે.) સ્વપ્નામાં
પોતાને ગીધ, કાગડા અને નિશાચરો વડે ભક્ષણ કરાતો દેખાય,
તથા ખચ્ચર, ઉંટાદિવડે વહન કરતો દેખાય તો મરણ થાય.
૧૩૯. જ્યારે સૂર્યને કિરણો રહિત અને અગ્નિને કિરણો સહિત
દેખે તો અગીઆર માસ પછી મરણ થાય. ૧૪૦. કોઈ
ઠેકાણે વૃક્ષના અગ્ર ભાગપર જો ગન્ધર્વ નગર જુવે અથવા
પ્રેત પિશાચોને જુવે તો દસમે મહીને મરણ થાય. ૧૪૧.
જો સ્વપ્નામાં ઉલટી, પીશાબ, ઝાડો, સોનું અથવા રૂપું જો-

સુવર્ણરજતાનિ વા । સ્વપ્ને પશ્યેદ્યદિ તદા, માસાન્નૈવ જીવતિ ॥ ૧૪૨ ॥
 સ્થૂલોઽકસ્માત્કુશોઽકસ્માદકસ્માદતિકોપનઃ । અકસ્માદતિમીરુર્વા,
 માસાનૈષ્ટૈવ જીવતિ ॥ ૧૪૩ ॥ સમગ્રમપિ વિન્યસ્તં, પાંશૌ વા કર્દ-
 મેઽપિ વા । સ્યાષ્છેત્સંહં પદં સપ્તમાસ્યન્તે ત્રિયતે તદા ॥ ૧૪૪ ॥
 તારાં શ્યામાં યદા પશ્યેચ્છુષ્યેદધરતાહુ ચ । ન સ્વાંગુલિત્રયં મા-
 યાદ્રાજદન્તદ્વયાન્તરે ॥ ૧૪૫ ॥ ગૃધ્રઃ કાકઃ કપોતો વા, કળ્યા-
 દોઽન્યોઽપિ વા સ્વગઃ । નિલીયેત યદા મૂર્ધ્નિ, ષળમાસ્યન્તે મૃતિસ્તદા
 ॥ ૧૪૬ ॥ પ્રત્યહં પશ્યતાનગ્રેઽહન્યાપૂર્ય જલૈર્મુશ્વમ્ । વિહિતે પૂત્કૃતે
 શક્રઘન્વાન્તસ્તત્ર દૃશ્યતે ॥ ૧૪૭ ॥ યદા ન દૃશ્યતે તત્તુ, માસૈઃ
 ષડ્ભિર્મૃતિસ્તદા । પરનેત્રે સ્વદેહં ચેન્ન પશ્યેન્મરણં તદા ॥ ૧૪૮ ॥
 કર્પરૌ ન્યસ્ય જાન્વોર્મૂર્ધ્ન્યેકીકૃત્ય કરૌ સદારંભાકોશનિમાં છાયાં

વામાં આવે તો તે નવ મહીના સુધી જીવે. ૧૪૨. એ કોઈ
 અકસ્માત્ જાડો થાય અથવા પાતળો થાય, અકસ્માત્ કોષી
 થાય અથવા બીકણુ થાય તો તે આઠ મહીના સુધી જીવે.
 ૧૪૩. ધુળમાં અથવા કાદવમાં મૂકેલું સમગ્ર પગલું ખાંડિત
 જણાય તો તે સ્નાત માસના અન્તે મરણ પામે. ૧૪૪. જ્યારે
 આંખની કીકી શ્યામ જણાય અને હોઠ તથા તાળુ સુકાય;
 તેમજ મોઢું પોળું કયાંખાદ દાન્તની વચ્ચે પોતાની ત્રણ
 આંગળીઓ ન સમાય વળી ગીધ, કાગડો, કપોત અથવા
 માંસ ભક્ષક બીજું પક્ષી મસ્તક પર જેસે તો તેનું ૭ મહી
 નાને અન્તે મરણ થાય. ૧૪૫-૧૪૬. નિર્મળ આકાશવાળા
 દિવસે પાણીથી સુખ ભરી દરરોજ (આકાશમાં) પુતકાર કરી
 પાણી ઉછાળે છતે તેમાં ઈન્દ્ર ધનુશ્ચ દેખાય છે; તે જ્યારે
 ન દેખાય. તથા બીજાના નેત્રમાં પોતાનું શરીર ન દેખાય
 તો તેનું ૭ મહીને મરણ થાય. ૧૪૭-૧૪૮. જે ઉ કોણીઓ
 બીંચણુ ઉપર સ્થાપન કરી, મસ્તક ઉપર જે હાથ એકઠા
 કરી, તેની વચ્ચે ઉત્પન્ન થતી ઠેળના ઠોડા જેવી છાયા

લક્ષ્યેદન્તરોદ્ભવમ્ ॥૧૪૯॥ વિકાશિ ચ દલં તત્ર,યદૈકં પરિ-
 લક્ષ્યતે । તસ્યામેવ તિથૌ મૃત્યુઃ, ષળ્માસ્યન્તે ભવેત્તદા ॥૧૫૦॥
 ઇન્દ્રનીલસમચ્છાયા, વર્કીભૂતાઃ સહસ્રશઃ । મુક્તાફલાલંકરણાઃ,
 પન્નગાઃ સૂક્ષ્મમૂર્તયઃ ॥૧૫૧॥દિવા સન્મુખમાયાન્તો, દૃશ્યન્તે વ્યો-
 મ્નિ સન્નિધૌ । ન દૃશ્યન્તે યદા તે તુ, ષળ્માસ્યન્તે મૃતિસ્તદા ॥૧૫૨॥
 સ્વપ્ને મુંહિતમભ્યક્તં, રક્તગંધસ્રગમ્બરમ્ । પશ્યેદ્યામ્યાં સ્વપ્ને યાન્તં,
 સ્વં યોઽહ્મદર્શી સ જીવતિ ॥૧૫૩॥ ઘંટાનાદો રતાન્તે ચેદક-
 સ્માદનુભૂયતે । પચ્ચતા પચ્ચમાસ્યન્તે, તદા ભવતિ નિશ્ચિતમ્ ॥૧૫૪॥
 શિરો વેગાત્ સમારુહ્ય, કૃકલાસો વ્રજન્ યદિ । દધ્યાદ્વર્ણત્રયં પચ્ચ-
 માસ્યન્તે મરણં તદા ॥૧૫૫॥ વક્રોભવતિ નાસા ચેદ્વર્તુલીભવતો
 દશૌ । સ્વસ્થાનાદ્ અશ્યતઃ કર્ણૌ, ચતુર્માસ્યાસ્વદા મૃતિઃ ॥૧૫૬॥
 કૃષ્ણં કૃષ્ણપરિવારં, લોહદંડધરં નરમ્ । યદા સ્વપ્ને નિરીક્ષેત,
 હૃંમેશાં જ્ઞેવી. ૧૪૯. તેમાં જે દિવસે એક પત્રવિકસીત થએલું
 જણાય તો છ મહીનાને અન્તે તેજ તિથીએ મૃત્યુ થાય. ૧૫૦.
 ઇન્દ્રનીલ જેવી કાન્તિવાળા, વાંકા થએલા, હળ્લરો મુક્તાકળ-
 ના અલંકારવાળા, સૂક્ષ્મ મૂર્તિવાળા સર્પો દિવસે આકાશમાં
 સન્મુખ આવવા જણાય છે; જો જ્યારે ન જણાય તો છ
 મહીનાને અન્તે મરણ થાય. ૧૫૨. સ્વપ્નમાં પોતાને મસ્તક
 મુંડાવેલ, તેલથી મર્દન કરેલ, સત્તા પુષ્પની માળા અને
 રાતા વસ્ત્રવાળો ગધેડા ઉપર બેસી દક્ષિણ દિશા તરફ જતાં
 જુવે તો છ માસ જીવે, ૧૫૩. મૈથુન સૈવ્યા બાદ જો અ-
 ચાનક ઘંટાનાદ જેવો અવાજ સંભળાય તો તેનું પાંચ
 માસના અન્તે અવશ્ય મરણ થાય. ૧૫૪. જો ટાકીડો માથા
 ઉપર ચડીને વેગથી ચાલ્યો જાય અને જતાં ત્રણ વર્ષ
 ધારણ કરે તો પાંચ માસને અન્તે મરણ થાય. ૧૫૫. જો
 નાસીકા વાંકી થાય, આંખો ગોળકારથાય અને કાન પોતાના
 સ્થાનથી બ્રષ્ઠ થાય તો ચાર મહીને મૃત્યુ થાય. ૧૫૬.
 કૃષ્ણપરિવારવાળા, લોહદંડને ધરનાર શ્યામ પુરુષ જો

મૃત્યુર્માસૈલિભિસ્તદા ॥૧૫૭॥ ઇન્દુમુષ્ણં રવિં શીતં, છિદ્રં ભૂમૌ
 રવાવપિ । જિહ્વાં શ્યામાં મુખં કોકનદામં ચ યદેક્ષતે ॥૧૫૮॥
 તાલુકંપો મનઃશોકો, વર્ણોઽન્નેકધા યદા । નાભેશ્ચાકસ્મિકી હિકા,
 મૃત્યુર્માસદ્વયાત્તદા ॥૧૫૯॥ યુગ્મમ્ ॥ જિહ્વા નાસ્વાદમાદત્તે, મુહુઃ
 સ્વલતિ ભાષણે । શ્રોત્રે ન શૃણુતઃ શબ્દં, ગન્ધં વેત્તિ ન નાસિકા
 ॥૧૬૦॥ સ્પન્દેતે નયને નિત્યં, દૃષ્ટવસ્તુન્યપિ ભ્રમઃ । નક્તમિન્દ્ર-
 ધનુઃ પશ્યેત્તથોલ્કાપતનં દિવા ॥૧૬૧॥ ન ચ્છાયામાત્મનઃ પશ્યે-
 દર્પણે સલિલેઽપિ વા । અનઘ્નં વિદ્યુતં પશ્યેત્તિચ્છરોઽકસ્માદપિ જ્વ-
 લેત્ ॥૧૬૨॥ હંસકાકમયૂરાણાં, પશ્યેચ્ચ ક્વાપિ સંહતિમ્ । શીતો-
 ણ્ણસ્વરમૃદ્વાદૈરપિ સ્પર્શં ન વેત્તિ ચ ॥ ૧૬૩ ॥ અમીષાં લક્ષ્મણાં
 મધ્યાદ્યદૈકમપિ દૃશ્યતે । જન્તોર્ભવતિ માસેન, તદા મૃત્યુર્ન સંશયઃ

સ્વપ્નમાં દેખવામાં આવે તો ત્રણ મહીને મરણ થાય. ૧૫૭.
 ચંદ્ર ઉપર, સૂર્ય શીત, પૃથ્વીમાં અને સૂર્યમાં છિદ્ર, જીભ
 શ્યામ, ત્યાં મુખ કાળ કમળના જેવું જ્યારે જોવામાં આવે.
 ૧૫૮. તાલુકંપ, મનઃશોક, શરીર ઉપર અનેક પ્રકારના
 વર્ણ, અને અકસ્માત નાલિથી હેડકી જ્યારે થાય, તો જે
 મહીને મરણ થાય. ૧૫૯. જીભ સ્વાદ ગ્રહણ ન કરે અને ખો-
 લવામાં વારંવાર સ્ખલના પામે, કાન શબ્દ ન સાંભળે અને
 નાસિકા ગન્ધ ન જાણે. ૧૬૦. હંમેશાં આંખો ફરકે, જોએ
 લી વસ્તુમાં ભ્રમ થાય, રત્રિએ ઈન્દ્ર ધનુષ્ય જુએ અને
 દિવસે ઉલ્કાપાત જુએ. ૧૬૧. દર્પણમાં અથવા પાણીમાં
 પણ પોતોની છાયા ન જુએ, વાદળો વિના વિજળી જુએ
 અને અકસ્માત મસ્તક બળે. ૧૬૨. હંસ, કાગડો અને
 મયૂરોનો સમુદાય કોઈ સ્થળે જોવામાં આવે, શીત, ઉષ્ણ,
 ખરંછડ અને મૃદુ આદિ સ્પર્શ પણ ન જાણે. ૧૬૩. આ
 લક્ષણોમાંથી કોઈપણ એક જો જોવામાં આવે તો તે જીવનું
 એક માસે અવસ્ય મરણ થાય. ૧૬૪. “હ”કાર બોલનાર

૫૧૬૪॥ પશ્ચામિઃકુલકમ્ ॥ શીતે હકારે ફૂત્કારે, ચોળ્ળે સ્મૃતિગ-
તિક્ષયે । અંગપશ્ચકશૈલ્યે ચ, સ્યાદ્દશાહેન પશ્ચતા ॥૧૬૫॥ અર્ધો-
ળ્ળમર્ધશીતં ચ, શરીરં જાયતે યદા ॥ જ્વાલાડકસ્માજ્જ્વલેદ્વાંગે, સપ્તા-
હેન તદા મૃતિઃ ॥૧૬૬॥ સ્નાતમાત્રસ્ય હૃત્પાદં, તત્ક્ષણાદિ શુ-
પ્પ્યતિ ॥ દિવસે જાયતે ષષ્ઠે, તદા મૃત્યુરસંશયઃ ॥૧૬૭॥ જાયતે દન્તઘ-
ર્ષશ્ચેચ્છવગન્ધશ્ચ દુઃસહઃ ॥ વિકૃતા ભવતિ ચ્છાયા, ત્ર્યહેન મ્રિયતે તદા
॥૧૬૮॥ નં સ્વનાસાં સ્વજિહ્વાં ન, ન ગ્રહાન્નામલા દિશઃ ॥ નાપિ સપ્ત
ઋષીન્ યદ્દિ, પશ્યતિ મ્રિયતે તદા ॥૧૬૯॥ પ્રભાતે યદિવા સાયં,
જ્યોત્સ્નાવત્યામથો નિશિ ॥ પ્રવિતત્ય નિજૌ બાહૂ, નિજચ્છાયાં વિલોક્ય
ચ ॥૧૭૦॥ શનૈરુત્ક્ષિપ્ય નેત્રે સ્વચ્છાયાં પશ્યેત્તતોઽમ્બરે ॥ ન શિરો
દૃશ્યતે તસ્યાં, યદા સ્યાન્મરણં તદા ॥૧૭૧॥ યુગ્મમ્ ॥ નેક્ષ્યતે

ઠંડો પવન જણાય અને “ફૂત્કાર” કરતાં ઉળ્ળ પવન જ-
ણાય, તથા પાંચે અંગ ઠંડા થાય તો દશ દિવસે મરણ
થાય, ૧૬૫. અર્ધું ઊંડું અને અર્ધું ઠંડું શરીર જ્યારે
થાય, અને અકસ્માત શરીરમાં જવાળા સળગે તો સાત
દિવસે મરણ થાય. ૧૬૬. સ્નાન કરેલા માણસના હૃદય અને
પગ તરતજ સુકાઈ જાય તો છઠે દિવસે નક્કી મરણ થાય. ૧૬૭.
જો દન્તઘર્ષણ થાય, મડદા જેવો દુઃસહગંધ શરીરમાંથી
નીકળે અને શરીરની કાન્તિ વિકૃત થાય તો ત્રણ દિવસે
મરણ થાય. ૧૬૮. પોતાની નાસિકા, પોતાની જીભ, ગ્રહો,
નિર્મળ દિશાઓ અને આકાશમાં સપ્તઋષિના તારાઓ ન
જોઈ શકાય તો મરણ થાય. ૧૬૯. સવારે અથવા સાંજે
અથવા અજવાળી રાત્રીએ પોતાના બંને હાથ લાંબા કરી,
પોતાની છાયાને જોઈને. ૧૭૦. પછી ધીરે ધીરે નેત્રો ત્યાંથી
ઉપાડી આકાશમાં પોતાની છાયાને જુએ તેમાં જો મસ્તક
ન જણાય તો મરણ થાય. ૧૭૧. જો ડાબો હાથ ન દેખાય
તો પુત્ર યા સ્ત્રીનો નાશ થાય, અને જો જમણો હાથ ન-

વામબાહુશ્ચેત્, પુત્રદારક્ષયસ્તદા । યદિ દક્ષિણબાહુર્નેક્ષ્યતે બ્રાતૃક્ષ-
યસ્તદા ॥ ૧૭૨ ॥ અદૃષ્ટે હૃદયે મૃત્યુરુદરે ચ ધનક્ષયઃ । ગુહ્યે
પિતૃવિનાશસ્તુ, વ્યાધિરૂરુયુગે ભવેત્ ॥ ૧૭૩ ॥ અદર્શને પાદયોશ્ચ,
વિદેશે ગમનં ભવેત્ । અદૃશ્યમાને સર્વાન્જિ, સચો મરણમાદિશેત્ ॥ ૧૭૪ ॥
વિદ્યાયા દર્પણાંગુષ્ઠકુડ્યાસિષ્વવતારિતા । વિધિના દેવતા પૃષ્ઠા, બ્રૂતે
કાલસ્ય નિર્ણયમ્ ॥ ૧૭૫ ॥ [વિદ્યાવિધિઃ] સૂર્યેન્દુગ્રહણે વિદ્યા 'નરવીરે
ઠઠે'ત્યસૌ સાધ્યા દશસહસ્રયાષ્ટોત્તરયા જપકર્મતઃ ॥ ૧૭૬ ॥ અષ્ટોત્તર-
સહસ્રસ્ય, જપાત્કાર્યક્ષણે પુનઃ । દેવતા લીયતે ડસ્યાદૌ, તતઃ કન્યાહ
નિર્ણયમ્ ॥ ૧૭૭ ॥ સત્સાધકગુણાકૃષ્ટા, સ્વયમેવાશ્ચ દેવતા । ત્રિકાલવિષયં
બ્રૂતે, નિર્ણયં ગતસંશયમ્ ॥ ૧૭૮ ॥ [અથ શકુનાનિ] અથવા શકુ-
નાદ્વિદ્યાત્સજ્જો વા યદિવા ડડુરઃ । સ્વતો વા પરતો વાપિ, ગૃહે વા

જણાય તો ભાઈનો નાશ થાય. ૧૭૨. હૃદય ન દેખાય તો
પોતાનું મરણ, ઉદર ન દેખાય તો ધનનો ક્ષય, ગુહ્યસ્થાન
ન જણાય તો પિતૃનો નાશ અને જે ઉડ્ડ ન જણાય તો
રોગ થાય. ૧૭૩. જે પગ ન જણાય તો પરદેશ જવાનું
થાય અને આખું શરીર ન જણાય તો તરત મૃત્યુ થાય. ૧૭૪.
વિદ્યાર્થી દર્પણમાં, અંગુઠામાં, ભીંતમાં અથવા ખડ્ગમાં ઉતારેલા
દેવતાને વિધિપૂર્વક પૂછવાથી કાળનો નિર્ણય થાય છે. ૧૭૫.
“નરવીરે ઠઠ” એ પ્રમાણે આ વિદ્યા સૂર્યગ્રહણ અથવા
ચંદ્રગ્રહણ આવે છતે દશ હજારને આઠ વખત (૧૦૦૦૮)
જાપ કરીને સાધવી. ૧૭૬. ખીજવાર કાર્યક્ષણે તો તરવાર
દર્પણ, અંગુઠા આદિને વિષે એક હજારને આઠ (૧૦૦૮)
વખત જાપ કરવાથી દેવતા આધીન થાય છે ને પછી કુંવારી
કન્યા નિર્ણય કહે છે. ૧૭૭. અથવા સારા સાધકના ગુણથી
આકર્ષાએલ દેવતા પોતાની મેળેજ સંશય રહિત ત્રિકાળ
વિષયીકાળનું સ્વરૂપ કહે છે. ૧૭૮. (હવે શકુનોથી
કાલજ્ઞાન કહે છે.) સાંભળે હોય અથવા રોગી હોય,
પોતાથી અથવા પરથી, ઘરમાં અથવા બહાર શકુનથી

યદિવા બહિઃ ॥૧૭૯॥ અહિવૃશ્ચિકકૃમ્યાશ્વગૃહગોધાપિપીલિકાઃ ।
 યૂકામત્કૂળલતાશ્ચ, વલ્મીકોઽથોપદેહિકા ॥૧૮૦॥ કીટિકા ઘૃત-
 વર્ણાશ્ચ, અમર્યશ્ચ યદાઽધિકાઃ । ઉદ્દેગકલહવ્યાધિમરણાનિ તદા-
 દિશેત્ ॥ ૧૮૧ ॥યુગ્મમ્ ॥ ઉપાનદ્વાહનચ્છત્રશસ્ત્રચ્છાયાંગકુ-
 ન્તલાન્ । ચંચ્વા ચુંબેદદા કાકસ્તદાઽસન્નૈવ પશ્ચતા ॥૧૮૨ ॥
 અશ્રુપૂર્ણદૃશો ગાવો, ગાઢં પાદૈર્વસુન્ધરામ્ । સ્વનન્તિ ચેત્તદાનીં સ્મા-
 દ્રોગો મૃત્યુશ્ચ તત્પમોઃ ॥૧૮૩॥ અનાતુરકૃતે હ્યેતચ્છકુર્નં પરિ-
 કીર્તિતમ્ । અખુનાઽઽતુરમુદિશ્ય, શકુનં પરિકીર્ત્યતે ॥ ૧૮૪ ॥
 [શ્વશ્ચકુર્નં] દક્ષિણસ્યાં વલિત્વા ચેચ્છ્વા ગુદં લેહ્યુરોઽથવા । લાંગૂલં
 વા તદા-મૃત્યુરેકદ્વિત્રિદિનૈઃ ક્રમાત્ ॥૧૮૫॥ શેતે નિમિત્તકાલે
 ચેચ્છ્વા સંકોચ્યાશ્ચિલં વપુઃ । ઘૃત્વા કર્ણો વલિત્વાઽઙ્ગ, ધુનોત્યથ
 તતો મૃતિઃ ॥૧૮૬॥યદિ વ્યાત્તમુખો લાલાં, મુઞ્ચન્ સંકોચિતેક્ષણઃ ।

શુભાશુભ નિર્ણય કરવો. ૧૭૯. જ્યારે સર્પ, વીંછી, કૃમિ,
 ઉંદર,ગિરોલી,કીડીઓ,બુંઓ,માંકણ,લૂતા(કરોળીઓ) રાફડા,
 ઉધેહી, કીડા, ધીમલો, અને ભમસેઓ વધારે ભેવામાં
 આવે તો ઉદ્દેગ, કલહ, રોગ અને મરણ થાય. ૧૮૦-૧૮૧.
 ભેડા, વાહન, છત્ર, શસ્ત્ર, છાયા, શરીરઅને કેશને ચંચુથી
 કાગડો ભે ચુંબે તો નજીકમાં મરણ થાય. ૧૮૨. અશ્રુથી
 પૂર્ણ દ્રષ્ટિવાળી ગાયો ભે પગથી અત્યન્ત પૃથ્વીને ખોદે
 તો તેના સ્વામિને રોગ અથવા મરણ થાય. ૧૮૩. નિરોગી
 માણસ માટે આ શુકન કહ્યું; હવે રોગીને ઉદેશીને શુકન
 કહેવાશે ૧૮૪. (હવે રોગીને માટે શુકનો કહે છે.)
 ભે કાળો કુતરો દક્ષિણ દિશા તરફ વળીને પોતાની શુદ્ધ,
 છાતી અથવા પુંછડું ચાટે તો અનુક્રમે એક, બે ને ત્રણ
 દિવસે મરણ થાય. ૧૮૫. તથા ભે નિમિત્તકાળે કુતરો
 આખું શરીર સંકોચીને સૂવે. તથા બે કાન સીધા કરી
 શરીર વાળીને ધુણાવે તો મરણ થાય. ૧૮૬. ભે મુખ પહો-

અજ્ઞં સંકોચ્ય શેતે શ્વા, તદા મૃત્યુર્ન સંશયઃ॥૧૮૭॥(કાકશકુનં)
 યદ્યાતુરગૃહસ્યોર્ધ્વં, કાકપક્ષિગણો મિલન્નાત્રિસન્ધ્યં દૃશ્યતે નૂનં, તદા
 મૃત્યુરુપસ્થિતઃ ॥૧૮૮॥ મહાનસેઽથવા શય્યાગારે કાકાઃ ક્ષિપ-
 ન્તિ ચેત્। ચર્માસ્થિ રજ્જું કેશાન્ વા, તદાઽસન્નૈવ પશ્ચતા॥૧૮૯॥
 [અથ ઉપશ્રુતિતઃ કાલસ્વરૂપં] અથવોપશ્રુતેર્વિદ્યાદ્વિદ્યાન્ કાલસ્ય
 નિર્ણયમ્। પ્રશસ્તે દિવસે સ્વપ્નકાલે શસ્તાં દિશં શ્રિતઃ ॥૧૯૦॥
 પૂત્વા પશ્ચનમસ્કૃત્યાચાર્યમંત્રેણ વા શ્રુતી। ગેહાચ્છન્નશ્રુતિર્ગચ્છે-
 ચ્છિલ્પિચત્વરભૂમિષુ ॥ ૧૯૧ ॥ ચન્દનેનાર્ચયિત્વા ક્ષ્માં, ક્ષિત્વા
 ગન્ધાક્ષતાદિ ચા સાવધાનસ્તતસ્તત્રોપશ્રુતેઃ શૃણુયાદ્ ધ્વનિમ્॥૧૯૨॥
 અર્થાન્તરાપદેશ્યશ્ચ, સરૂપશ્ચેતિ સ દ્વિધા। વિમર્શગમ્યસ્તત્રાદ્યઃ,
 સ્ફુટોક્તાર્થોઽપરઃ પુનઃ ॥૧૯૩॥ યથૈષ ભવનસ્તંભઃ, પશ્ચષાદિરયં
 ળું કરી, લાળ મૂકતો, આંખો બંધ કરીને શરીર સંકેતીને
 કુતરો સૂવે તો અવશ્ય મરણ થાય. ૧૮૭. (“કાગડાના
 શુકનનું ફેલ કહે છે.”) જો રાગીના ઘર ઉપર ત્રણે
 કાળ કાગડાનો સમુદાય મળેલો જણાય, તો નિશ્ચય મરણ
 પ્રાપ્ત થયું જણવું. ૧૮૮. રસોડા ઉપર અથવા શયનગૃહ
 ઉપર જો કાગડાઓ ચામડું, હાડકાં, દોરડું અથવા વાળ ફેંકે
 તો તેનું નજીકમાં મરણ છે એમ જણવું. ૧૮૯. (હવે
 ઉપશ્રુતિથી કાલનું સ્વરૂપ કહે છે.) અથવા ઉપ-
 શ્રુતિથી સારા દિવસે સુવાને વખતે ઉત્તમ દિશામાં રહીને
 વિદ્વાને કાળનો નિર્ણય જણવો. ૧૯૦. પાંચ નમસ્કાર
 મંત્રથી અથવા આચાર્ય મંત્રથી કાન પવિત્ર કરીને કાન
 ઢાંકી ઘરથી બહાર કારીઝરની, અથવા ચૌટાની ભૂમિમાં
 જવું. ૧૯૧. ચન્દનથી પૃથ્વીને અર્ચી, ગન્ધ અક્ષતાદિ
 નાંખીને પછી ત્યાં ધ્યાનપૂર્વક ઉપશ્રુતિથી ધ્વનિ સાંભળવો.
 ૧૯૨. તે ધ્વનિ ‘અર્થાન્તરાપદેશ્ય’ અને ‘સરૂપ’ શ્રુતિ
 એમ બે પ્રકારે છે, તેમાં પહેલો વિચારથી જાણી શકાય છે અને
 બીજો પ્રગટ કહેલા અર્થવાળો છે. ૧૯૩. જેમકે આ ઘરનો

દિનૈઃ । પક્ષૈર્માસૈરથો વર્ષૈર્મંક્ષ્યતે યદિવા ન વા ॥ ૧૯૪ ॥ મનો-
 હરતરશ્વાસીત્, કિંત્વયં લઘુ મંક્ષ્યતે । અર્થાન્તરાપદેશ્યઃ સ્યાદે-
 વમાદિરુપશ્રુતિઃ ॥ ૧૯૫ ॥ एषा स्त्री पुरुषो वाऽसौ, स्थानादस्मान्न
 यास्यति । दास्यामो न वयं गन्तुं, गन्तुकामो न चाप्ययम् ॥ ૧૯૬ ॥
 વિચતે ગન્તુકામોઽયમહં ચ પ્રેક્ષ(ષ)ણોત્સુકઃ । તેન યાસ્યત્યસૌ
 શીઘ્રં, સ્યાત્સરુપેત્યુપશ્રુતિઃ ॥ ૧૯૭ ॥ कर्णोद्घाटनसंजातोपश्रुत्य-
 न्तरमात्मनः । कुशलाः कालमासन्नमनासन्नं च जानते ॥ ૧૯૮ ॥
 નવમિઃ કુલકમ્ । [અથ શનૈશ્ચરતઃ કાલસ્વરૂપં] શનિઃ સ્યાદ્યત્ર
 નક્ષત્રે, તદ્દાતવ્યં મુખે તતઃ । ચત્વારિ દક્ષિણે પાળૌ, ત્રીણિ ત્રીણિ
 ચ પાદયોઃ ॥ ૧૯૯ ॥ चत्वारि वामहस्ते तु, क्रमशः पञ्च वक्षसि।
 ત્રીણિ શીર્ષે દશોર્દ્વે દ્વે, ગુહ્ય એકઃ શનૌ નરે ॥ ૨૦૦ ॥ निमित्तस-

સ્તંભ પાંચ છ દિવસે, અથવા પાંચ છ પખવાડીએ યા
 પાંચ છ વર્ષે ભાંગી જશે અથવા નહિ ભાંગે. ૧૯૪. ધણે
 મનોહર છે પરન્તુ આ જલ્દી ભાંગી જશે વિગરે આ
 પ્રમાણે ‘અર્થાન્તરાપદેશ્ય’ ઉપશ્રુતિ થાય. ૧૯૫. આ સ્ત્રી
 અથવા આ પુરુષ આ સ્થાનથી નહિ જાય, આ જવાની
 ઇચ્છાવાળો છે પણ અમે નહિ જવા દઈએ. ૧૯૬. અથવા
 આ જવાની ઇચ્છાવાળા છે અને હું મોકલવાને પણ ઉત્સુ-
 ક છું, તેથી આથી જલ્દી જશે. એ પ્રમાણે ‘ક્ષરૂપ’ ઉપશ્રુતિ
 જાણવી. ૧૯૭. પોતાના હૃદયમાં કાન ઉઘાડવાથી સાંભળેલી
 ઉપશ્રુતિથી કુશળ પુરુષો પોતાનું મરણ નજીક છે અથવા
 દુર છે તે જાણે છે. ૧૯૮. (હવે શનિશ્ચરથી કાલનું
 સ્વરૂપ કહે છે.) જે નક્ષત્રમાં શનિ હોય, તે નક્ષત્ર
 મુખમાં આપવું. તે પછી બીજા ચાર નક્ષત્ર જમણા હાથમાં, ત્રણ
 ત્રણ બે પગમાં. ૧૯૯. પછી અનુક્રમે ચાર નક્ષત્ર ડાબા હાથમાં, પાંચ
 હૃદયમાં, ત્રણ નક્ષત્ર મસ્તકમાં, બે બે ચક્ષુમાં અને એક નક્ષત્ર ગુહ્ય
 સ્થાને શનિરૂપ પુરુષમાં સુકવા. ૨૦૦. ત્યાં નિમિત્ત સમયે

મયે તત્ર, પતિતં સ્થાપનાક્રમાત્ । જન્મર્ક્ષં નામક્રુક્ષં વા, ગુહ્યદેશે
 મવેદ્વાદિ ॥ ૨૦૧ ॥ દૃષ્ટં શ્લિષ્ટં ગ્રહૈર્દુષ્ટૈઃ, સૌમ્યૈરપ્રેક્ષિતાયુતમ્ ।
 સજ્જસ્યાપિ તદા મૃત્યુઃ, કા કથા રોગિણઃ પુનઃ? ॥ ૨૦૨ ॥ ચતુર્મિઃ
 કલાપકં ॥ (અથ પ્રશ્નલગ્નતઃ કાલસ્વરૂપં) પૃચ્છાયામથ લગ્નાસ્તે,
 ચતુર્થદશમસ્થિતાઃ । ગ્રહાઃ કૂરાઃ શશી ષષ્ઠાષ્ટમશ્ચેત્સ્યાત્તદા મૃતિઃ
 ॥ ૨૦૩ ॥ પૃચ્છાયાઃ સમયે લગ્નાધિપતિર્ભવતિ ગ્રહઃ । યદિ ચા-
 સ્તમિતો મૃત્યુઃ, સજ્જસ્યાપિ તદા મવેત્ ॥ ૨૦૪ ॥ લગ્નસ્થશ્ચેચ્છશી
 સૌસ્તિર્દ્વાદશો નવમઃ કુજઃ । અષ્ટમોઽર્કસ્તદા મૃત્યુઃ, સ્યાચ્ચેન્ન બલ-
 વાન્ ગુરુઃ ॥ ૨૦૫ ॥ રવિઃ ષષ્ઠસ્તૃતીયો વા, શશી ચ દશમસ્થિતઃ ।
 યદા ભવતિ મૃત્યુઃ સ્યા તૃતીયે દિવસે તદા ॥ ૨૦૬ ॥ પાપગ્રહા-
 શ્ચેદુદયાત્તુર્યે વા દ્વાદશેઽથવા । દિશન્તિ તદ્વિદો મૃત્યું, તૃતીયે દિ-

સ્થાપના ક્રમથી જન્મ નક્ષત્ર અથવા નામ નક્ષત્ર ગુહ્યદેશમાં
 જે પડેલું હોય. ૨૦૧. દુષ્ટ ગ્રહોએ તે જોએલું હોય અથવા
 તેમની સાથે મળેલું હોય, તેમજ ઉત્તમ ગ્રહોએ ન જોએલું
 હોય અને તેમને મળેલું પણ ન હોય, તો સાળે માણસ પણ
 મરી જાય પછી રોગીની તો વાત શું કરવી. ૨૦૨. (હવે
 પ્રશ્ન લગ્નથી કાલ સ્વરૂપ કહે છે.) પ્રશ્ન સમયે લગ્ન
 અસ્ત થઈ જાય, અને કૂર ગ્રહો એથે યા દશમે સ્થાને હોય
 તથા ચંદ્રમા છઠ્ઠા અથવા આઠમા સ્થાને હોય તો મરણ
 થાય. ૨૦૩. પૃચ્છાના સમયે લગ્નનો અધિપતિગ્રહ જે અ-
 સ્ત થઈ જાય તો સાળ માણસનું પણ મરણ થાય. ૨૦૪.
 જે ચંદ્ર લગ્નમાં હોય, શનિ ખારમો હોય, મંગળ નવમો
 હોય અને સૂર્ય આઠમો હોય તથા ગુરૂ બળવાન ન હોય તો
 મરણ થાય. ૨૦૫. સૂર્ય છઠ્ઠો વા ત્રીજો હોય અને ચંદ્ર
 દશમો હોય તો ત્રીજે દિવસે મૃત્યુ થાય. ૨૦૬. જે પાપી
 ગ્રહો એથા અથવા દશમા સ્થાને હોય તો ત્રીજે દિવસે મરણ

વસે તદા ॥૨૦૭॥ ઉદયે ષષ્ઠમે વાપિ, યદિ પાપમહો ભવેત્ !
 અષ્ટમિર્દશમિર્વા સ્યાદિવસૈઃ પશ્ચતા તદા ॥૨૦૮॥ ધનુર્મિથુનયોઃ
 સપ્તમયોર્યદ્યશુભા મહાઃ । તદા વ્યાધિર્મૃતિર્વા સ્યાજ્જ્યોતિષામિતિ
 નિર્ણયઃ ॥૨૦૯॥ (અથ યંત્રતઃ કાલસ્વરૂપં) અન્તસ્થાધિકૃતપ્રા-
 ણિનામપ્રણવગર્ભિતમ્કોણસ્થરુફમામેયપુરં જ્વાલાશતાકુલમ્॥૨૧૦॥
 સાનુસ્વારૈરકારાદ્યૈઃ, ષટ્સ્વરૈઃ પાર્શ્વતો વૃતમ્ । સ્વસ્તિકાંકચદિઃકોણં,
 સ્વાક્ષરાન્તઃ પ્રતિષ્ઠિતમ્॥૨૧૧॥ ચતુઃપાર્શ્વસ્થગુરુયં, યંત્રં વાયુપુરાવૃ-
 ત્તમ્ । કલ્પયિત્વા પરિન્યસ્યેત્, પાદદ્વૈર્હૃદ્યર્ધસન્ધિષુ॥૨૧૨॥ (યન્નસ્થા-
 પના) સૂર્યોદયક્ષણે સૂર્યં, પૃષ્ઠે કૃત્વા તતઃ સુધીઃ । સ્વપરાયુર્વિનિશ્ચેતું,
 નિજચ્છાયાં વિલોકયેત્॥૨૧૩॥ પૂર્ણાં છાયાં યદીક્ષેત, તદા વર્ષં ન

થાય એમ કાલજ્ઞ પુરૂષો કહે છે. ૨૦૭. ઉદયસ્થાનમાં અ-
 થવા પાંચમાં સ્થાનમાં જે પાપી ગ્રહ હોય તો આઠ
 અથવા દશ દિવસે મરણ થાય. ૨૦૮. આતમા ધનુરાશી
 ને મિથુનરાશીમાં જે અશુભ ગ્રહો હોય તો વ્યાધી અથવા
 મરણ થાય એમ જ્યોતિષ જ્ઞાણનારાઓનો નિર્ણય છે. ૨૦૯.
 (હવે યંત્રદ્વારાએ કાલસ્વરૂપ કહે છે.) મધ્યમાં રહેલું
 તથા અધિકૃતપ્રાણિ છે નામ જેનું, એવા “પ્રણવે” કરીને
 ગર્ભિત તથા ખુણામાં રેફવાળું, તથા સેંકડો અગ્નિ જ્વા-
 નાથી વ્યાપ્ત, એવું અગ્નિ પુર. ૨૧૦. અનુસ્વાર યુક્ત
 અકારાદિ છ સ્વરોએ બાજુઓ વીંટીને બહારના ખુણે સ્વ-
 સ્તિક મૂકવા. સ્વરને સ્વસ્તિકની વચ્ચે “સ્વા” અક્ષર મૂ-
 કવો. ૨૧૧. ચારે બાજુ વિસર્ગ સહિત ‘ય’કારવાળું એવી
 રીતના યંત્રને વાયુના સમુદ્ધથી આવૃત થએલું કદ્દીને
 બંને પગો ઉપર, હૃદયમાં મસ્તક ઉપર અને સાંધાઓમાં
 રાખવું. ૨૧૨. તે પછી સૂર્યોદય વખતે સૂર્ય પાછળ કરી
 ખુદ્ધિમાન મનુષ્યે પોતાના અથવા પરના આયુષનો નિશ્ચય
 કરવા પોતાની છાયા જોવી. ૨૧૩. જે સંપૂર્ણ છાયા જ-

પશ્ચતા । કર્ણાભાવે તુ પશ્ચત્વં, વર્ષેદ્વીદશભિર્ભવેત્ ॥૨૧૪॥ હસ્તાં-
 ગુલિસ્કન્ધકેશપાર્શ્વનાસાક્ષયે કમાત્ । દશાષ્ટસપ્તપશ્ચત્ર્યેકવર્ષેર્મરણં
 દિશેત્ ॥૨૧૫॥ ષળમાસ્યા મ્રિયતે નાંશે, શિરસાશ્ચિલુકસ્ય વા ।
 ગ્રીવાનાશે તુ માસેનૈકાદશાહેન દૃક્ષયે ॥૨૧૬॥ સચ્છિદ્રે હૃદયે
 મૃત્યુર્દિવસૈઃ સપ્તાભિર્ભવેત્ । યદિ છાયાદ્વયં પશ્યેદ્યમપાર્શ્વં તદા વ્રજેત્
 ॥૨૧૭॥ અષ્ટભિઃ કુલકમ્ ॥ ઇતિ યંત્રપ્રયોગેણ, જાનીયાત્કાલનિર્ણયમ્ ।
 યદિવા વિદ્યયા વિદ્યાદ્વક્ષ્યમાણપ્રકારયા ॥૨૧૮॥ (અથ વિદ્યાસ્વ-
 રૂપં) પ્રથમં ન્યસ્ય ચૂડાયાં 'સ્વા'શબ્દમૌં ચ મસ્તકે । 'ક્ષિ' નેત્રે
 હૃદયે 'પં'ચ નાભ્યઞ્જે 'હા'ક્ષરં તતઃ ॥૨૧૯॥ ("ઐં જું સઃ ઐં
 મૃત્યુંજયાય ઐં વજ્રપાણિને શૂલપાણિને હર હર દહ દહ સ્વરૂપં
 દર્શય હું ફટ્ ફટ્ સ્વાહા") અનયા વિદ્યયાઽષ્ટાગ્રશતવારં વિલો-
 ચને । સ્વચ્છાયાં ચાભિમંત્ર્યાર્કં, પૃષ્ઠે કૃત્વાડરુણોદયે ॥ ૨૨૦ ॥

જાણીએ તો એક વરસ સુધી મરણ ન થાય, અને જો કાન
 ન દેખાય તો બાર વરસે મરણ થાય. ૨૧૪. હાથ, અંગુ-
 લી, સ્કન્ધ, કેશ, પડખું અને નાસિકા જો ન દેખાય તો
 અનુક્રમે દશ, આઠ, સાત, પાંચ, ત્રણ ને એક વર્ષે મરણ
 થાય. ૨૧૫. મસ્તક અથવા હૃડપચી ન જાણાય તો છ મ-
 હીને મરણ થાય, ગ્રીવા ન જાણાય તો એક માસે અને આંખો
 ન જાણાય તો અગીઆર દિવસે. ૨૧૬. છિદ્રવાળું હૃદય જાણાય
 તો સાત દિવસે મરણ થાય અને જો બે છાયાઓ જાણાય
 તો તરતજ યમરાજ પાસે જાય. ૨૧૭. એ પ્રમાણે યંત્ર
 પ્રયોગથી કાળનો નિર્ણય જાણવો. અથવા હવે જેકહેવાશે તે વિ-
 ધાના પ્રકારથી જાણવો. ૨૧૮. પહેલાં ચોટલીમાં "સ્વા"શબ્દ સ્થા-
 પીને મસ્તકમાં "ઐં"શબ્દ સ્થાપવો. પછી નેત્રમાં 'ક્ષિ' હૃદયમાં
 'પં' અને નાસિકામળમાં 'હ' અક્ષર સ્થાપવો. ૨૧૯ અરુણોદય
 વખતે સૂર્ય પાછળ કરીને આ વિદ્યાથી એકસો આઠવાર
 ચક્ષુ અને પોતાની છાયામંત્રીને, ખીજા માટે ખીજાની

પરચ્છાયાં પરકૃતે, સ્વચ્છાયાં સ્વકૃતે પુનઃ । સમ્યક્તત્કૃતપૂજઃ
 સન્નુપયુક્તો વિલોકયેત્ ॥૨૨૧॥ સંપૂર્ણાં યદિ પશ્યેત્તામાવર્ષં ન
 મૃતિસ્તદા । ક્રમજંઘાજાન્વભાવે, ત્રિદ્વચેકાબ્દૈર્મૃતિઃ પુનઃ ॥૨૨૨॥
 ડરોરભાવે દશભિર્માસૈર્નશ્યેત્કટેઃ પુનઃ । અષ્ટભિર્નવભિર્વાપિ, તુન્દા-
 ભાવે તુ પચ્ચષૈઃ ॥૨૨૩॥ ગ્રીવાભાવે ચતુસ્ત્રિદ્વચેકમાસૈર્મિયતે પુનઃ ।
 કક્ષાભાવે તુ પક્ષેણ, દશાહેન મુજક્ષયે ॥૨૨૪॥ દિનૈઃ સ્કન્ધક્ષયેઽ
 ષ્ટાભિશ્ચતુર્યામ્યા તુ હૃત્ક્ષયે । શીર્ષાભાવે તુ યામામ્યાં, સર્વાભાવે તુ
 તત્ક્ષણાત્ ॥૨૨૫॥ સપ્તભિઃ કુલકમ્પા ॥ એવમાધ્યાત્મિકં કાલં, વિ-
 નિશ્ચેતું પ્રસંગતઃ । બાહ્યસ્યાપિ હિ કાલસ્ય, નિર્ણયઃ પરિમાષિતઃ
 ॥ ૨૨૬ ॥ (અય જયપરાજયપરિજ્ઞાનોપાયઃ) કો જેષ્યતિ
 દ્વયોર્યુદ્ધે, ઇતિ પૃચ્છત્યવસ્થિતઃ । જયઃ પૂર્વસ્ય પૂર્ણે સ્વાદ્રિક્તે

છાયા અને પોતા માટે પોતાની છાયા, સારી રીતે પૂજા
 કરી ઉપયોગપૂર્વક સમ્યક્ પ્રકારે જુએ. ૨૨૦-૨૨૧. જો
 સંપૂર્ણ છાયા જણાય તો એક વર્ષ સુધી મરણ ન થાય,
 અને પગ, જંઘા તથા ઠીંચણ ન જણાય તો અનુક્રમે
 ત્રણ, બે, ને એક વર્ષે મરણ થાય. ૨૨૨. ઊર ન જણાય
 તો દશ મહીને, કટિ ન જણાય તો આઠ અથવા નવ મહીને
 અને પેટ ન જણાય તો પાંચ અથવા છ મહીને મરણ
 થાય. ૨૨૩. ગ્રીવા ન જણાય તો ચાર, ત્રણ, બે યા એક
 મહીને મરણ થાય, કક્ષા ન જણાય તો પંદર દિવસે અને
 ભુજા ન જણાય તો દશ દિવસે મરણ થાય. ૨૨૪. સ્કંધ
 ન જણાય તો આઠ દિવસે, હૃદય ન જણાય તો ચાર પ-
 હોરે, મસ્તક ન જણાય તો બે પહોરે અને સર્વ ન જણાય
 તો તરતજ મરણ થાય. ૨૨૫. એ પ્રમાણે આધ્યાત્મિક
 કાળજ્ઞાનનો નિશ્ચય કરતાં પ્રસંગથી બાહ્ય કાળનો પણ
 નિર્ણય કહ્યો. ૨૨૬. (હવે જય પરાજયના જ્ઞાનનો ઉપાય
 કહે છે) જેના યુદ્ધમાં કોનો જય થશે એમ પ્રશ્ન

સ્યાદિતરસ્ય તુ ॥ ૨૨૭ ॥ યસ્ત્યજેત્સંચરન્ વાયુસ્તાદ્રિક્તમમિ-
 થીયતે । સંક્રમેઘત્ર તુ સ્થાને, તત્પૂર્ણ કથિતં બુધૈઃ ॥ ૨૨૮ ॥
 પ્રષ્ટાઽઽદૌ નામ ચેજ્ઞાતુર્ગૃહાત્યન્વાતુરસ્ય તુ । સ્યાદિષ્ટસ્ય તદા
 સિદ્ધિર્વિપર્યાસે વિપર્યયઃ ॥ ૨૨૯ ॥ વામબાહુસ્થિતે દૂતે, સમનામા-
 ક્ષરો જયેત્ । દક્ષિણબાહુગે ત્વાજૌ, વિષમાક્ષરનામકઃ ॥ ૨૩૦ ॥
 ભૂતાદિભિર્ગૃહીતાનાં, દષ્ટાનાં વા મુજંગમૈઃ । વિધિઃ પૂર્વોક્ત એવાસૌ,
 વિજ્ઞેયઃ સ્વલુ માંત્રિકૈઃ ॥ ૨૩૧ ॥ પૂર્ણાં સંજાયતે વામા, વિશત્પા
 વંરુણેન ચેત્ । કાર્યાપ્યારમ્યમાણામિ, તદા સિધ્યન્ત્યસંશયમ્ ॥ ૨૩૨ ॥
 જયર્જીવિતલાભાદિકાર્યાણિ નિસ્થિલાન્યપિ । નિષ્ફલાન્યેવ જ્ઞય-
 ન્તે, પવને દક્ષિણાસ્થિતે ॥ ૨૩૩ ॥ જ્ઞાનાં બુધ્ધ્વાઽનિર્મલં સમ્યક્,
 પુષ્પં હસ્તાત્પપાતયેત્ । મૃતર્જીવિત્ત્વિજ્ઞાને, તતઃ કુર્વાતિ નિશ્ચયમ્

થયે છે, જે નાડી પૂર્ણ હોય તો પહેલાનો અને
 રિકત હોય તો બીજાનો જય થશે. ૨૨૭. ચાલતા વાયુને
 તજવો તે રિકત કહેવાય છે અને જે સ્થાનમાં સંક્રમણ કરવો તેને
 પૂર્ણ કહે છે. ૨૨૮. પુછનાર માણસ આદિમાં જે પ્રથમ બાહુનારનું
 (વૈદનું) નામ ગ્રહણ કરે અને પછી રોગીનું નામ ગ્રહણ
 કરે તો ઇષ્ટની સિદ્ધિ થાય, અને વિપરીત ગ્રહણ કરે તો
 વિપરીત થાય. ૨૨૯. યુદ્ધ સંબંધી પ્રશ્નમાં ડાબી બાજુએ
 રહી હુત પૂછે તો સમઅક્ષર નામવાળાનો જય થાય, અને
 જમણી બાજુએ રહી પૂછે તો વિષમાક્ષરવાળાનો જય થાય.
 ૨૩૦. ભૂતાદિકથી ગૃહીત અને સર્પથી ડસાએલાઓને માટે
 પણ આ પૂર્વોક્ત વિધિજ મંત્રોએ બાજુવો. ૨૩૧. જે
 ડાબી નાડી વડ્ડણમંડળથી પૂર્ણ થાય તો તે વળતે આરોગ્યલા
 કાર્યો અવશ્ય સિદ્ધ થાય. ૨૩૨. જમણી નાડીમાં જે પવન
 હોય તો જય. શ્રવીત, લાભ આદિ સર્વ કાર્યો નિષ્ફળજ
 થાય. ૨૩૩. જ્ઞાનીએ સારી રીતે વાયુ બાજીને હાથમાંથી
 પુષ્પ નીચે પાડવું, અને તેથી મરણ અથવા શ્રવીતના જ્ઞાન-

॥૨૩૪॥ ત્વરિતો વરુણે લામશ્ચિરેણ તુ પુરન્દરે । જાયતે વરુણે
સ્વરૂપઃ, સિદ્ધોઽપ્યમૌ વિનશ્યતિ ॥ ૨૩૫ ॥ આયાતિ વરુણે
યાતઃ, તૈવાસ્તે સુસં ક્ષિતૌ । પ્રયાતિ પવનેઽન્યત્ર, મૃતં હત્યનલે
વદેત્ ॥૨૩૬॥ દહને યુદ્ધપૃચ્છાયાં, યુદ્ધં મંગશ્ચ દારુણઃ । મૃત્યુ-
સૈન્યવિનાશૌ વા, પવને જાયતે પુનઃ ॥ ૨૩૭ ॥ મહેન્દ્રે વિજયો
યુદ્ધે, વારુણે વાઙ્છિતાધિકઃ । રિપુમંગેન સન્ધિર્વા, સ્વસિદ્ધિપરિસૂચકઃ
॥૨૩૮॥ મૌમે વર્ષતિ પર્જન્યો, વારુણે તુ મનોમતમ્ । પવને દુર્દિ-
નાં મોઘૌ, વહ્નો વૃષ્ટિઃ ક્રિયત્યપિ ॥૨૩૯॥ વરુણે સત્યનિષ્પત્તિર-
તિશ્લાઘ્યા પુરન્દરે । મધ્યસ્થા પવને ચ સ્યાન્ન સ્વરૂપાપિ હુતાશને

નો નિશ્ચય કરવો. ૨૩૪. વરુણમંડળમાં ઉદય હોય તો
તરત લાલ થાય, પુરન્દરમંડળમાં ઉદય હોય તો લાંબે
કાળે લાલ થાય, વાયુમંડળમાં હોય તો થોડો લાલ અને
અગ્નિમંડળમાં હોય તો સિદ્ધ કાર્ય પણ નાશ પામે છે. ૨૩૫.
વરુણમંડળમાં ગએલો પાછો આવે છે, પુરન્દરમંડળમાં
તે ત્યાંજ પૃથ્વીને વિષે સુખે રહે છે, વાયુમંડળમાં તે
અન્યત્ર જાય છે અને અગ્નિમંડળમાં તે મરણ પામ્યો છે
એમ કહેવું. ૨૩૬. અગ્નિમંડળછતે યુદ્ધની પૃચ્છામાં
યુદ્ધ થાય અને દેશનો ભયંકર ભંગ થાય. તથા વાયુમં-
ડળ છતે પ્રશ્ન કરે તો મરણ અથવા સૈન્યનો વિનાશ થાય.
૨૩૭. મહેન્દ્રમંડળ છતે પ્રશ્ન કરે તો યુદ્ધમાં વિજય
થાય, વરુણમંડળ છતે ઇચ્છાકરતાં વધારે લાલ થાય,
શત્રુના ભાંગવાથી સંધિ થાય એમ સ્વસિદ્ધિને તે સૂચવ-
નાર છે. ૨૩૮. પાર્થિવમંડળ છતે વરસાદ સંબંધી પ્રશ્ન
કરે તો વરસાદ થાય, વરુણમંડળ છતે મન ઇચ્છિત વરસાદ
થાય, પવનમંડળ છતે દુર્દિન (વરસાદ નહિ ખુલે) થાય અને
અગ્નિમંડળ છતે કેટલોક વરસાદ થાય. ૨૩૯. વરુણમંડળ
છતાં પ્રશ્ન કરે તો ધાન્યની ઉત્પત્તિ થાય, પુરન્દરમંડળ
છતાં પ્રશ્ન કરે તો ઘણી સારી ઉત્પત્તિ થાય, પવનમંડળ

॥ ૨૪૦ ॥ મહેન્દ્રવરુણૌ શસ્ત્રૌ, ગર્ભપ્રભે સુતપ્રદૌ । સમીરદહનૌ
 સ્ત્રીદૌ, શૂન્યં ગર્ભસ્ય નાશકમ્ ॥ ૨૪૧ ॥ ગૃહે રાજકુલાદૌ ચ, પ્રવેશે
 નિર્ગમેઽથવા । પૂર્ણાન્નપાદં પુરતઃ, કુર્વતઃ સ્યાદમીપ્સિતમ્ ॥ ૨૪૨ ॥
 ગુરુબન્ધુનૃપામાત્યા, અન્યેઽપીપ્સિતદાયિનઃ । પૂર્ણાંગે સ્વલુ કર્તવ્યાઃ,
 કાર્યસિદ્ધિમમીપ્સતા ॥ ૨૪૩ ॥ આસને શયને વાપિ, પૂર્ણાંગે વિ-
 નિવેશિતાઃ । વશીભવન્તિ કામિન્યો, ન કાર્મણમતઃ પરમ્ ॥ ૨૪૪ ॥
 અરિચૌરાધમર્ણાઘા, અન્યેઽપ્યુત્પાતવિગ્રહાઃ । કર્તવ્યાઃ સ્વલુ રિ-
 ક્તાંગે, જયલાભસુસ્થાર્થિભિઃ ॥ ૨૪૫ ॥ પ્રતિપક્ષપ્રહારેભ્યઃ, પૂર્ણાંગે
 યોઽભિરક્ષતિ । ન તસ્ય રિપુભિઃ શક્તિર્બલિષ્ઠરપિ હન્યતે ॥ ૨૪૬ ॥

છતાં સાધારણ ઉત્પત્તિ થાય અને અગ્નિમંડળ છતાં થોડી
 પણ ઉત્પત્તિ ન થાય. ૨૪૦. ગર્ભ સંબંધી પ્રશ્નમાં મહેન્દ્ર
 અને વરુણમંડળ શ્રેષ્ઠ છે તેમાં પ્રશ્ન કર્યો હોય તો તે
 પુત્ર દેનાર છે, વાયુ ને અગ્નિમંડળ સ્ત્રી આપનાર છે, તથા
 શૂન્યમંડળ ગર્ભનો નાશ કરનાર છે. ૨૪૧. ઘરમાં અને
 રાજકુલાદિમાં પ્રવેશ કરતાં અથવા નીકળતાં જે નાસિકા
 વહન થતી હોય તે તરફનો પગ પ્રથમ આગળ કરી ચા-
 લતાં ઇચ્છિત પ્રાપ્તિ થાય. ૨૪૨. ગુરુ, બન્ધુ, રાજા, અમાત્ય
 અને બીજા પણ ઇચ્છિત આપનારાઓને કાર્યની સિદ્ધિ ઇચ્છ-
 નારાઓએ જે નાસિકા વહન થતી હોય તે તરફ કરીને ખેસાડવા
 ૨૪૩. વાયુથી પૂર્ણ અંગ હોતે છતે આસન અથવા શયન
 બખતે પણ વહન થતી નાસિકા તરફ ખેસાડેલી કામીનીઓ પણ
 વશ થાય છે, આ સિવાય બીજું વશીકરણ નથી. ૨૪૪. શત્રુ,
 ચોર, લેણુદાર વિગેરે, અને બીજા પણ ઉત્પાત, અને વિગ્રહને
 જય, લાભ, અને સુખના અર્થોઓએ રિક્તાંગે કરવા.
 ૨૪૫. શત્રુના પ્રહારોથી પોતાના પૂર્ણાંગનું જે રક્ષણ કરે
 છે, તેની શક્તિ બળવાન શત્રુઓથી પણ હણાતી નથી.
 ૨૪૬. ડાબી અથવા જમણી નાસિકા વહન થતી હોય તે

ચહન્તી નાસિકાં વામાં, દક્ષિણાં વાડમિસંસ્થિતઃ। પૃષ્ઠેઘદિ તદા
 પુત્રો, રિક્તાયાં તુ સુતા મવેત્॥૨૪૭॥ સુષુમ્ણાવાહમાગે દ્વૌ, શિશૂ
 રિક્તે નપુંસકમ્। સંક્રાન્તૌ ગર્ભહાનિઃ સ્યાત્સમે ક્ષેમમસંશયમ્॥૨૪૮॥
 ચન્દ્રે સ્ત્રી પુરુષઃ સૂર્યે, મધ્યમાગે નપુંસકમ્। પ્રશ્નકાલે તુ વિજ્ઞેય-
 મિતિ કૈશ્ચિન્નિગદ્યતે ॥૨૪૯॥ (અથ પવનનિશ્ચયે ઉપાયઃ) યદા ન
 જ્ઞાયતે સમ્યક્, પવનઃ સચ્ચરન્નપિ। પીતશ્ચેતારુણક્યામૈર્નિશ્ચેતવ્યઃ સ
 બિન્દુભિઃ ॥૨૫૦॥ [બિન્દુનિરીક્ષણે ઉપાયઃ] અંગુષ્ઠાભ્યાં શ્રુતી
 મધ્યાંગુલીભ્યાં નાસિકાપુટે। અંત્યોપાન્ત્યાંગુલીભિશ્ચ, પિઘાય વદના-
 મ્બુજમ્ ॥૨૫૧॥ કોણાવક્ષ્ણોર્નિપીઢ્યાડઽઘાંગુલીભ્યાં શ્વાસરોઘતઃ।
 યથાવર્ણં નિરીક્ષેત, બિન્દુમવ્યગ્રમાનસઃ ॥૨૫૨॥ યુગ્મમ્ ॥ પીતેન

વખતે તે સામા ઉભા રહી જો કોઈ (ગર્ભ સંબંધી) પૂછે
 તો કહેવું કે પુત્ર થશે અને ખાલી નાસિકા સામા ઉભા
 રહી પૂછે તો પુત્રી થશે એમ કહેવું. ૨૪૭. સુષુમ્ણા નાડી
 વખતે પૂછે તો જો બાળકનો જન્મ થાય, રિક્તા નાડી વખતે
 પૂછે તો નપુંસકનો જન્મ થાય, નાડીની સંક્રાન્તિમાં પૂછે
 તો ગર્ભહાની થાય, અને તત્ત્વોદય થયા પછી પૂછે તો
 અવશ્ય ક્ષેમ કુશળ થાય. ૨૪૮. ગર્ભ સંબંધી પ્રશ્ન વખતે
 ચન્દ્રનાડી હોય તો પુત્રીનો જન્મ કહેવો, સૂર્યનાડી હોય
 તો પુત્રનો જન્મ કહેવો, અને સુષુમ્ણા નાડી હોય તો
 નપુંસકનો જન્મ કહેવો. એમ કેટલાએક આચાર્યો કહે છે.
 ૨૪૯. (પવન નિશ્ચય કરવામાં ઉપાય કહે છે.)
 જ્યારે સમ્યક્ પ્રકારે સંચરતો પવન ન જણાય ત્યારે તેના
 પીત, રવેત, અરુણ ને શ્યામ બિંદુઓથી નિશ્ચય કરવો.
 ૨૫૦. (બિંદુ જોવામાં ઉપાય.) જો અંગુઠાથી જો કાન,
 મધ્યની જો આંગળીઓથી નાસિકાનાં જો છિદ્ર, અન્ત્યોપાન્ત્ય
 આંગળીઓથી મુખ કમળ ઢાંકીને, તથા પહેલી જો આંગળી
 ઓથી આંખના ખુણા દબાવી, શ્વાસનો રોધ કરી, અવ્ય-
 અમનથી યથા વર્ણવાળા બિંદુને જોવાં. ૨૫૧-૨૫૨. પીળાબિન્દુ-

વિન્દુના મૌમં, સિતેન વરુણં પુનઃ । કૃષ્ણેન ષવનં વિષાદરુષેન
 હુતાશનમ્ ॥ ૨૫૩ ॥ નિરુરુત્સેદ્વહન્તી યાં, વામાં વા દક્ષિણા-
 મથ । તદંગં પીડયેત્સદ્યો, યથા નાડીતરા વહેત ॥ ૨૫૪ ॥ અગ્રે
 વામવિભાગે હિ, શશિક્ષેત્રં પ્રચક્ષતે । પૃષ્ઠે દક્ષિણભાગે તુ, રવિક્ષેત્રં
 મનીષિણઃ ॥ ૨૫૫ ॥ લામાલામૌ સુખં દુઃખં, જીવિતં મરણં તથા ।
 વિદન્તિ વિરલાઃ સમ્યગ્વાયુસંચારવેદિનઃ ॥ ૨૫૬ ॥ અસ્થિલં વાયુ-
 જન્મેદં, સામર્થ્યં તસ્ય જાયતે । કર્તું નાડીવિશુદ્ધિં યઃ, સમ્યગ્જા-
 નાત્યમૂઢધીઃ ॥ ૨૫૭ ॥ [અથ નાડીવિશુદ્ધિમાહ] નામ્યઢજકર્ણિકારૂઢં
 કલાબિન્દુપવિત્રિતમ્ । રેફાક્રાન્તં સ્ફુરદ્ધાસં, 'હકારં' પરિચિન્તયેત્
 ॥ ૨૫૮ ॥ તં તતશ્ચ તડિદ્વેગં, સ્ફુર્લિંગાર્ચિઃ શતાંચિતમ્ । રેચયેત્સૂ-
 ર્યમાર્ગેણ, પ્રાપયેચ નમસ્તલમ્ ॥ ૨૫૯ ॥ અમૃતૈઃ પ્લાવયન્તં તમ-

થી પાર્થિવવાયુ, શ્વેતગિન્દુથી વૃણુવાયુ, કૃષ્ણગિન્દુથી
 પવનવાયુ અને રાતાગિન્દુથી અગ્નિવાયુ જાણવો. ૨૫૩. ડાબી
 યા જમણી નાડી વહુન થતી હોય અને તેને રોકવાની ઈચ્છા થાય
 તો તે અંગને દબાવવું એટલે તરત જ બીજી નાડી વહુન થશે.
 ૨૫૪. બુદ્ધિમાનો શરીરના ડાબા ભાગમાં આગળ અંદ્રનું
 ક્ષેત્ર કહે છે અને જમણા ભાગમાં પાછળ સૂર્યક્ષેત્ર કહે
 છે. ૨૫૫. સારીરીતે વાયુસંચાર જાણનારા વિરલા મનુ-
 પ્યોજ લાભ, અલાભ, સુખ, દુઃખ, જીવિત અને મરણ
 જાણે છે. ૨૫૬. જે તિક્ષણ બુદ્ધિવાળો પુરૂષ સારી રીતે
 નાડી વિશુદ્ધિ કરવાનું જાણે છે તેને વાયુથી ઉત્પન્ન થતું
 બધું સામર્થ્ય પ્રાપ્ત થાય છે. ૨૫૭. (હવે નાડીની શુદ્ધિ
 કહે છે.) નાલિકમળની કણિકા ઉપર આડૂઢ થએલ, કળા (·)
 અને ગિન્દુથી (·) પવિત્ર થએલ, તથા રેફથી દબાએલ પ્રકાશ
 માન 'હકાર'નું ચિન્તવન કરવું. (હૈ) ૨૫૮. તે પછી વિજળી
 સમાન વેગવાળા સેંકડો અગ્નિકણ અને જવાળાચુકત તેને
 (હૈને) સૂર્યમાર્ગે રચક કરવો અને આકાશ તળમાં પહોંચાડવો.
 ૨૫૯. પછી ત્યાંથી અમૃતથી ભીંજવી ધીમે ધીમે ઉતારી

વતાર્ય શનૈસ્તતઃ।ચન્દ્રામં ચન્દ્રમાર્ગેણ,નાભિપદ્મે નિવેશયેત્॥૨૬૦॥
 નિષ્ક્રમં ચ પ્રવેશં ચ, યથામાર્ગમનારતમ્ । કુર્વન્નેવં મહાભ્યાસો,
 નાડીશુદ્ધિમવાપ્નુયાત્ ॥૨૬૧॥ ચતુર્ભિઃ કલાપકં॥ (નાડીસંચારે
 જ્ઞાનફલં) નાડીગુદ્ધાવિતિ પ્રાજ્ઞઃ, સંપન્નાભ્યાસકૌશલઃ।સ્વેચ્છયા
 ઘટયેદ્વાયું, પુટયોસ્તત્ક્ષણાદપિ॥૨૬૨॥દ્વે એવ ઘટિકે સાર્ધે,એક-
 સ્યામેવ તિષ્ઠતે । તામુત્સૃજ્યાપરાંનાડીમધિતિષ્ઠતિ મારુતઃ॥૨૬૩॥
 ષટ્શતાભ્યધિકાન્યાહુઃ,સહસ્રાણ્યેકવિંશતિમ્ । અહોરાત્રે નરિ સ્વ-
 સ્થે, પ્રાણવાયોર્ગમાગમમ્ ॥૨૬૪॥મુઘ્ધધીર્યઃ સમીરસ્ય, સંક્રાન્તિ-
 મપિ વેત્તિ ન । તત્ત્વનિર્ણયવાર્તા સ, કથં કર્તું પ્રવર્તતે?॥૨૬૫॥
 પૂરિતં પૂરકેનાધોમુખં હૃત્પદ્મમુન્મિષેત્ । ઊર્ધ્વશ્રોતો ભવેત્તચ્ચ,
 કુંભકેન પ્રબોધિતમ્ ॥૨૬૬॥ આક્ષિપ્ય રેચકેનાથ, કર્ષેદ્વાયું હૃદં-

અંદ્ર સમાન તેને અન્દ્ર માર્ગે નાભીકમળમાં દાખલ કરવો.
 ૨૬૦. એ પ્રમાણે નિરન્તર કહેલા માર્ગે નિષ્ક્રમ અને પ્ર-
 વેશ કરતાં મહા અભ્યાસવાળો પુરૂષ નાડી શુદ્ધિ પામે છે.
 ૨૬૧. એ પ્રમાણે નાડી શુદ્ધિમાં અભ્યાસની કુશળતા પામેલો
 પ્રાજ્ઞ પુરૂષ પોતાની ઇચ્છાથી વાયુ તત્કાળ એક બીજા
 નસકોરામાં ઘટાવે છે. ૨૬૨. એક નાડીમાં અઢી ઘડી સુધીજ
 વાયુ રહે છે પછી તેને તજીને બીજી નાડીમાં રહે છે. ૨૬૩.
 સ્વસ્થ પુરૂષની અંદર એક અહોરાત્રિમાં એકવીસહજાર ને
 છસોત્રાર(૨૧૬૦૦) પ્રાણવાયુનું (શ્વાસોચ્છવાસનું) ગમનાગમન
 થાય છે. ૨૬૪. જે મુઘ્ધ બુદ્ધિવાળો પુરૂષ વાયુના સંક્રમને
 પણ નથી જાણતો તે પુરૂષ તત્ત્વનિર્ણય સંબંધી વાર્તા
 કરવાને કેમ પ્રવર્તિ શકે ? ૨૬૫. (હવે વેધ વિધિ કહે
 છે.) પૂરકથી પૂરેલું હૃદયકમળ અધોમુખવાળું થઈ સંકોચાય
 છે, અને કુંભકથી વિકસ્વર થઈ ઉર્ધ્વશ્રોતવાળું થાય છે.
 ૨૬૬. પછી રચક વડે આક્ષેપ કરી હૃદય કમળમાંથી
 વાયુને ખેંચવો અને ઉર્ધ્વશ્રોત માર્ગની અંધીલેદીને પ્રદ્યપુરે

શુજાત્ । ઊર્ધ્વશ્રોતેઃ પથગ્રન્થિં, મિત્ત્વા બ્રહ્મપુરં નયેત્ ॥૨૬૭॥
 બ્રહ્મરન્ધ્રાન્નિષ્ક્રમય્ય, યોગી કૃતકુતૂહલઃ । સમાધિતોઽર્કતૂલેષુ, વેધં
 કુર્યાચ્છનૈઃ શનૈઃ ॥૨૬૮॥ મુહુસ્તત્ર કૃતાભ્યાસો, માલર્તામુકુ-
 લાદિષુ । સ્થિરલક્ષતયા વેધં, સદા કુર્યાદતન્દ્રિતઃ ॥ ૨૬૯ ॥
 દૃઢાભ્યાસસ્તતઃ કુર્યાદ્વેધં વરુણવાયુના । કર્પૂરાગરુકુષ્ઠાદિગન્ધ-
 દ્રવ્યેષુ સર્વતઃ ॥૨૭૦॥ એતેષુ લઘ્વલક્ષોઽથ, વાયુસંયોજને પટુઃ ।
 પક્ષિકાયેષુ સૂક્ષ્મેષુ, વિદધ્યાદ્વેધમુદ્યતઃ ॥૨૭૧॥ પતંગમૃંગકાયેષુ,
 જાતાભ્યાસો મૃગેષ્વપિ । અનન્યમાનસો ધીરઃ, સંચરેદ્વિજિતેન્દ્રિયઃ
 ॥૨૭૨॥ નરાશ્વકરિકાયેષુ, પ્રવિશન્નિઃસરન્નિતિ । કુર્વીત સંક્રમં
 પુસ્તોપલરૂપેષ્વપિ ક્રમાત્ ॥ અષ્ટભિઃ કુલકમ્ ॥૨૭૩॥ એવં પરાસુ-
 દેહેષુ, પ્રવિશેદ્દામનાસયા । જીવદેહે પ્રવેશસ્તુ, નોચ્યતે પાપશંકયા

લઘ જવો. ૨૬૭. પછી કર્પૂ છે કુતૂહલ જેને એવા યોગીએ
 બ્રહ્મરન્ધ્રથી વાયુ બહાર કાઢી સમાધિથી ધીમે ધીમે અર્ક-
 તૂલ ઉપર વેધ કરવો. ૨૬૮. વારંવાર ત્યાં અભ્યાસ કરી,
 પછી બાઈ ચંબેલી આદિ પુષ્પો ઉપર સ્થિર લક્ષથી પ્રમાદ રહિત
 હ્રમ્મેશાં વેધ કરે. ૨૬૯. તે પછી દૃઢ અભ્યાસવાળા
 યોગીએ વૃક્ષ વાયુથી કર્પૂર, અગર, કુષ્ઠાદિ સુગન્ધી દ્રવ્યો
 પર સર્વથા વેધ કરવો. ૨૭૦. એ પદાર્થોમાં વાયુ જોડવામાં
 લઘ્વ લક્ષ એવો પ્રવીણ યોગી, સૂક્ષ્મ પક્ષિઓની કાયામાં વેધ
 કરવા ઉદ્યમ કરે. ૨૭૧. પતંગને બમરાઢિકની કાયામાં
 અભ્યાસ થયા બાદ, અનન્ય ચિત્તવાળો, ધીર, જિતેન્દ્રિય,
 મૃગોના શરીરમાં પણ સંચરે. ૨૭૨. પછી મનુષ્ય, અથ્થ અંને
 હસ્તિની કાયામાં પ્રવેશ અને નિર્ગમન કરતાં અને પત્થર-
 ની પુતળીમાં પણ સંક્રમ કરવો. ૨૭૩. એ પ્રમાણે (મરણ
 પામેલા) બીજા જીવોનાં શરીરમાં ડાબી નાસિકાથી પ્રવેશ
 કરવો. જીવતા શરીરમાં પ્રવેશ કરવાનું પાપની શંકાથી નથી
 કહેતા. ૨૭૪. એમ અનુક્રમે બીજાના શરીરમાં પ્રવેશ

॥૨૭૪॥ક્રમેનૈવં પરપુરપ્રવેશાભ્યાસશક્તિઃ॥વિમુક્ત इव निर्लेपः,
स्वेच्छया संचरेत्सुधीः ॥૨૭૫॥

इति श्रीहेमचन्द्राचार्यविरचिते योगशास्त्रे

पञ्चमः प्रकाशः ॥५॥

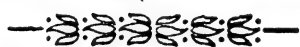
॥ अथ षष्ठः प्रकाशः ॥६॥

परપુરપ્રવેશેऽपरમાર્થતામાહ) इह चायं परपुરप્રवેશश्चित्रमात्रकृत् ।
सिध्येन्न वा प्रयासेन, कालेन महतापि हि ॥ १ ॥ जित्वापि पवनं
गानाकरणैः क्लेशकारणैः । नाडीप्रचारमायत्तं, विधायापि वपुर्गतम्
॥२॥ अश्रद्धेयं परपुरे, साधयित्वापि संक्रमम् । विज्ञानैकप्रसक्तस्य,
मोक्षमार्गो न सिध्यति ॥३॥ युग्मम् ॥ तन्नामोति मनः स्वास्थ्यं,

કરવાના અભ્યાસની શક્તિથી મુક્તની જેમ નિર્લેપ રહીત
ધ્વિષ્ટા મુજબ બુદ્ધિમાન વિચરે છે, ૨૭૫.

इति श्रीहेमचन्द्राचार्यविरचिते योगशास्त्रे

पंचमप्रकाशस्य गूर्जरगिरायामनुवादः॥५॥

હવે છઠો પ્રકાશ ૬.

(બીજાના શરીરની અંદર પ્રવેશ કરવાનું અપર-
માર્થપાણું કહે છે.) અહીં બીજાના શરીરમાં પ્રવેશ કર-
વાનું કહ્યું, તે માત્ર આશ્ચર્ય કરનારું જ છે, પણ તે બધા
કાળે પ્રયાસથી સિદ્ધ થાય અથવા ન એ થાય. ૧. કલેશના
કારણ એવા વિવિધ કરણોથી પવન જીતીને, શરીરની અં-
દરના નાડી પ્રચારને સ્વાધીન કરીને પણ. ૨. શ્રદ્ધા ન કરી
શકાય એવા બીજા શરીરમાં સંક્રમ સાધીને પણ (આવા)
વિજ્ઞાનમાં આસક્ત મનુષ્યને મોક્ષ માર્ગ સિદ્ધ થતો નથી.
૩. પ્રાણાયામથી કઠર્યના પામેલું મન શાંતિ પામતું નથી,

પ્રાણાયામૈઃ કદાર્થિતમ્ । પ્રાણસ્યાયમને પીડા, તસ્યાં સ્યાચ્ચિત્તાવિ-
પ્લવઃ ॥૪॥ પૂરણે કુંભને ચૈવ, રેચને ચ પરિશ્રમઃ । ચિત્તસંકલે-
શકરણાન્મુક્તેઃ પ્રત્યૂહકારણમ્ ॥૫॥ ઇન્દ્રિયઃ સમમાકૃષ્ય, વિષયેભ્યઃ
પ્રશાન્તધીઃ । ધર્મધ્યાનકૃતે તસ્માન્મનઃ કુર્વાતિ નિશ્ચલમ્ ॥ ૬ ॥
નાભિહૃદયનાસાગ્રમાલભ્રૂતાલુદૃષ્ટયઃ । મુખં કર્ણૌ શિરશ્ચેતિ ધ્યાન-
સ્થાનાન્યર્કીર્તયન્ ॥૭॥ (અથ ધારણાફલમ્) ઇષામેકત્ર કુત્રાપિ,
સ્થાને સ્થાપયતો મનઃ । ઉત્પદ્યન્તે સ્વસંવિત્તેર્બહવઃ પ્રત્યયાઃ કિલ ॥૮॥

इति श्रीहेमचन्द्रचार्यविरचिते योगशास्त्रे षष्ठः

प्रकाशः ॥ ६ ॥

કેમકે પ્રાણનો જપ કરતાં પીડા થાય અને પીડા થયે છતે
ચિત્તનો વિપ્લવ થાય છે, ૪. પૂરણ કુંભન અને રેચન
કરવામાંજ પરીશ્રમ પડે છે. તે પરીશ્રમ ચિત્તને સંકલેશ
કરનાર હોવાથી મુક્તિને વિઘ્નભૂત છે. ૫. તેથી પ્રશાન્ત
બુદ્ધિવાળાએ ઇન્દ્રિયો સહિત મન વિષયોથી ખેંચી લઈ
ધર્મધ્યાન કરવામાં મનને નિશ્ચળ કરવું. ૬. નાભિ, હૃદય
નાસાગ્ર, કપાળ, બ્રુકુટી, તાળુ નેત્ર, મુખ, કાન અને મસ્તક
એ ધ્યાન કરવાના સ્થાનો કહ્યાં છે. (હવે ધારણાનું ૫લ
કહે છે.) એમના કોઈ પણ એક સ્થાનકમાં મનને સ્થિર
નિશ્ચ ધણા પ્રત્યયો સ્વસંવિત્તિથી ઉત્પન્ન થાય છે. ૮.

इति श्रीहेमचन्द्राचार्यविरचिते योगशास्त्रे

षष्ठप्रकाशस्य गूर्जरगिरायामनुवादः ६.

॥ અથ સતમઃ પ્રકાશઃ ॥૭॥

(ધ્યાતૃક્રમઃ) ધ્યાનં વિધિત્સતા જ્ઞેયં, ધ્યાતા ધ્યેયં તથા ફલમ્ ।
 સિધ્ધ્યન્તિ ન હિ સામગ્રીં, વિના કાર્યાણિ કર્હિંચિત્ ॥૧॥ (ધ્યાત-
 સ્વરૂપં) અમુચ્ચન્ પ્રાણનાશેઽપિ, સંયમૈકધુરીણતામ્ । પરમપ્યા-
 ત્મવત્ પશ્યન્, સ્વસ્વરૂપાપરિચ્યુતઃ ॥ ૨ ॥ ઉપતાપમસંપ્રાપ્તઃ,
 શીતવાતાતપાદિભિઃ । પિપાસુરમરીકારિયોગામૃતરસાયનમ્ ॥૩॥
 રાગાદિભિરનાક્રાન્તં, ક્રોધાદિભિરદૂષિતમ્ । આત્મારામં મનઃકુર્વન્,
 નિર્લેપઃ સર્વકર્મસુ ॥ ૪ ॥ વિરતઃ કામભોગેભ્યઃ, સ્વશરીરેઽપિ
 નિઃસ્પૃહઃ । સંવેગહૃદનિર્મગ્નઃ, સર્વત્ર સમતાં શ્રયન્ ॥ ૫ ॥ નરેન્દ્રે
 વા દરિદ્રે વા, તુલ્યકલ્યાણકામનઃ । અમાત્રકરુણાપાત્રં, ભવસૌ-
 ક્ષ્યપરાહુલ્લસઃ ॥ ૬ ॥ સુમેરુરિવ નિષ્કંપઃ, શશીવાનન્દદાયકઃ ।

હવે સાતમો પ્રકાશ ૭.

(હવે ધ્યાન ધરનારનો કેમ કહે છે.) ધ્યાન કરવાને ઇચ્છના-
 રાએ, ધ્યાતા, ધ્યેય અને કૃણ જાણવું જોઈએ કેમકે સામગ્રી વિના
 કદી પણ કાર્યો સિદ્ધ થતાં નથી. ૧. (હવે ધ્યાન ધરનારનું સ્વરૂપ
 કહે છે.) પ્રાણનો નાશ થાય તો પણ સમયમાં શ્રેષ્ઠતા ન મુકનાર,
 ખીજને પણ પોતાના આત્માની જેમ જોનાર, અને પોતાના
 સ્વરૂપથી નહિ બ્રહ્મ થનાર. ૨. શીત, વાત અને આતપાદિકથી
 ખેદને નહિ પામનાર, અજરામર કરનાર યોગરૂપી અમૃત
 રસાયણ પીવાને ઇચ્છનાર. ૩. રાગાદિથી નહિ દબાએલ,
 ક્રોધાદિથી અદૂષિત, મનને આત્મારામમાં કરનાર, સર્વ
 કાર્યોમાં નિર્લેપ. ૪. કામભોગોથી વિરામ પામેલ, પોતાના
 શરીરમાં પણ નિસ્પૃહ, સંવેગ રૂપી દ્રહમાં નિર્મગ્ન, સર્વત્ર
 સમતાનો આશ્રય કરનાર. ૫. રાજા અથવા રાંકમાં સમાન
 કલ્યાણ ઇચ્છનાર, સર્વ ઉપર અનહુદ દયા કરનાર, સંસારના
 સુખથી પરાહુમુખ. ૬. મેરૂની પેઠે નિષ્કંપ, ચંદ્રની પેઠે

સમીર इव निःसंगः, सुधीर्ध्याता प्रवृत्तस्यते ॥ ૭ ॥ षड्भिः कुलकं ।
 (अथ ध्येयस्वरूपं) पिंडस्थं च पदस्थं च, रूपस्थं रूपवर्जितम् ।
 चतुर्धा ध्येयमाज्ञातं, ध्यानस्यालंबनं बुधैः ॥ ૮ ॥ (धारणाप्रकारः)
 पार्थिवी स्यादथाग्नेयी मारुती वारुणी तथा । तत्त्वभूः पञ्चमी चेति,
 पिंडस्थे पञ्च धारणाः ॥ ૯ ॥ (पार्थिवीधारणास्वरूपं) तिर्यग्लो-
 कसमं ध्यायेत्, क्षीराब्धि तत्र चांबुजम् । सहस्रपत्रं स्वर्णमं, जंबू-
 द्वीपसमं स्मरेत् ॥ ૧० ॥ तत्केसरततेरन्तः, स्फुरत्पिंगप्रभांचिताम् ।
 स्वर्णाचलप्रमाणां च, कर्णिकां परिचिन्तयेत् ॥ ૧१ ॥ श्वेतसिंहास-
 नासीनं, कर्मनिर्मूलनोद्यतम् । आत्मानं चिन्तयेत्तत्र, पार्थिवी धार-
 णेत्यसौ ॥ ૧२ ॥ त्रिभिर्विशेषकं ॥ (आग्नेयीधारणास्वरूपं) विचि-
 न्तयेत्तथा नाभौ, कमलं षोडशच्छदम् । कर्णिकायां महामंत्रं, प्रति-

આનન્દ આપનાર. વાયુની પેઠે સંગરહિત એવો બુદ્ધિમાન
 ધ્યાતા વખાણવા યોગ્ય છે. ૭. (હવે ધ્યયનું સ્વરૂપ
 કહે છે.) ‘પિંડસ્થ’ ‘પદસ્થ,’ ‘રૂપસ્થ’ અને ‘રૂપા-
 તિત’ આ ચાર પ્રકારના ધ્યેય, ધ્યાનના આલંબન ભૂત
 પંડિતોએ માનેલું છે. ૮. (હવે ધારણાના ભેદ કહે છે.)
 ‘પાર્થિવી,’ ‘આગ્નેયી,’ ‘મારુતી’ ‘વારુણી’ તથા પાંચમી
 ‘તત્ત્વભૂ’ આ પાંચ ધારણાઓ ‘પિંડસ્થ’ ધ્યાનમાં હોય છે.
 ૯. (હવે દરેક ધારણાનું સ્વરૂપ કહે છે.) તિર્યગ્લોક
 જેવડો ક્ષીરસમુદ્ર ચિન્તવવો અને તેમાં જંબુદ્વીપ જેવડું
 હજાર પાંખડીવાળું સુવર્ણ જેવી કાન્તિવાળું કમળ ચિન્તવવું.
 ૧૦. તે કમળના કેસરાની પંકિતની અન્દર પ્રકાશમાન
 પીળી પ્રભાવાળી, મેરૂના જેટલા પ્રમાણવાળી કર્ણિકા
 ચિન્તવવી. ૧૧. તેપર શ્વેત સિંહાસનપર બેઠેલા, કર્મ નિ-
 મૂળ કરવાને યત્ન કરતા, પોતાના આત્માને ચિન્તવવો. આ
 ‘પાર્થિવી ધારણા’ કહેવાય છે. ૧૨. (હવે આગ્નેયી
 ધારણાનું સ્વરૂપ કહે છે.) તથા નાભિની અંદર સોળ

પત્રં સ્વરાવલીમ્ ॥૧૩॥ રેફર્વિંદુકલાક્રાન્તં, મહામંત્રે ચદક્ષરમ્ ।
 તસ્ય રેફાદ્વિનિર્યાન્તી, શનૈર્ધૂમશિખાં સ્મરેત્ ॥૧૪॥ સ્ફુલ્લિંગસ-
 ન્તર્તિ ધ્યાયેત્, જ્વાલામાલામનન્તરમ્ । તતો જ્વાલાકલાપેન,
 દહેત્ પદ્મં હૃદિ સ્થિતમ્ ॥૧૫॥ તદદૃષ્ટકર્મનિર્માણમષ્ટપત્રમધોમુલ્લમ્ ।
 દહત્યેવ મહામંત્રધ્યાનોત્થઃ પ્રબલાનલઃ ॥૧૬॥ તતો દેહાદ્ બ-
 હિર્ધ્યાયેત્, ટ્ર્યસં વહ્નિપુરં જ્વલત્ । લાઙ્ઘિતં સ્વસ્તિકેનાન્તે,
 વહ્નિવીજસમન્વિતં ॥૧૭॥ દેહં પદ્મં ચ મંત્રાર્ચિરન્તર્વહ્નિપુરં બહિઃ ।
 કૃત્વાશુ ભસ્મસાચ્છામ્યેત્, સ્યાદાગ્નેયીતિ ધારણા ॥૧૮॥ ષડ્ભિઃ
 કુલકમ્ ॥ [અથ મારુતીધારણાસ્વરૂપં] તતસ્ત્રિભુવનાભોગં, પૂર-
 યન્તં સમીરણમ્ । ચાલયન્તં ગિરીનઘ્ધીન્, ક્ષોભયન્તં વિચિન્ત-

પાંખડીવાળું કમળ ચિન્તવવું, તેની કર્ણિકામાં ‘અહ્’ મહા
 મંત્ર અને બીજા દરેક પત્રે સ્વરની પંક્તિ સ્થાપવી. ૧૩.
 રેફ્ બિંદુ ને કળા યુક્ત મહામંત્રમાં જે “હૈ” અક્ષર છે
 તેના રેફ્માંથી ધીમે ધીમે નિકળતી ધૂમ્ર શિખા ચિન્તવવી.
 ૧૪. તેમાંથી અગ્નિ કણુની સંતતિ ચિન્તવવી, તે પછી
 અનેક જવાળાઓ ચિન્તવવી. તે જવાળાઓના સમૂહથી
 હૃદયમાં રહેલું કમળ બાળવું. ૧૫. તે આઠ કર્મની સ્થ-
 નાવાળા આઠ પત્રયુક્ત અધો મુખવાળાં કમળને મહામંત્ર-
 ના ધ્યાનથી ઉત્પન્ન થએલા અગ્નિ બાળીજ નાખે છે. ૧૬.
 તે પછી શરીરની બહાર ત્રણ મુઘાવાળો સળગતો અગ્નિ-
 કુંડ ચિન્તવવો તે અન્તે સ્વસ્તિક લાંછિત અને અગ્નિબીજ
 ધી યુક્ત ચિન્તવવો. ૧૭. મહામંત્રના ધ્યાનથી થએલા
 અગ્નિ વડે અને વહ્નિપૂત્રની જવાળા વડે તરતજ શરીર
 અને કમળને બાળી ભસ્મસાત્ કરી શાન્ત થવું. તે
 ‘આગ્નેયી ધારણા’ છે. ૧૮. (હવે માતૃતી ધારણાનું
 સ્વરૂપ કહે છે.) તે પછી ત્રણ ભુવનના વિસ્તારને પૂરતા,
 પર્વતોને ચળાયમાન કરતા અને સમુદ્રને ક્ષોભ પમાડતા
 વાયુને ચિન્તવવો. ૧૯. તે ભસ્મશનને તે વાયુવડે શીઘ્ર

ચેત્ ॥૧૯॥ તત્ત્વ મસ્મરજસ્તેન, શીઘ્રમુધ્ધૂય વાયુના । દૃઢાભ્યાસઃ
 પ્રશાન્તિ તમાનયેદિતિ મારુતી ॥૨૦॥ યુગ્મમ્ ॥ [અથ વારૂણી-
 ધારણાસ્વરૂપં] સ્મરેત્વર્ષત્સુધાસારૈર્ધનમાલાકુલં નભઃ । તતોઽર્ધે-
 ન્દુસમાક્રાન્તં, મંડલં વરુણાંકિતમ્ ॥૨૧॥ નભસ્તલં સુધાંભોભિઃ,
 પ્લાવયેત્તત્પુરં તતઃ । તદ્રજઃ કાયસંભૂતં, ક્ષાલયેદિતિ વારૂણી
 ॥૨૨॥ યુગ્મમ્ ॥ [અથ તત્ત્વધારણાસ્વરૂપં] સપ્તધાતુવિનામૂતં,
 પૂર્ણેન્દુવિશદદ્યુતિમ્ । સર્વજ્ઞકલ્પમાત્માનં, શુદ્ધબુદ્ધિઃ સ્મરેત્તતઃ
 ॥૨૩॥ તતઃ સિંહાસનારૂઢં, સર્વાતિશયમાસુરમ્ । વિધ્વસ્તાશેષ-
 કર્માણં, કલ્યાણમહિમાન્વિતમ્ ॥ ૨૪ ॥ સ્વાંગગર્ભે નિરાકારં,
 સંસ્મરેદિતિ તત્ત્વભૂઃ । સામ્યાસ ઇતિ પિંડસ્થે, યોગી શિવસુખં
 મજેત્ ॥૨૫॥ ત્રિભિર્વિશેષકમ્ ॥ [અથ પિંડસ્થમાદ્યાત્મ્યં] અ-

ઉડાડી દ્રઢ અભ્યાસવાળાએ તે વાયુને શાન્તિ પમાડવો એ
 ‘મારુતી’ ધારણા બાબતી. ૨૦. (હવે વારૂણી ધારણાનું
 સ્વરૂપ કહે છે.) અમૃત સમાન વરસાદ વરસતું, મેઘ
 માળાથી વ્યાપ્ત એવા આકાશને સ્મરણ કરવું. તે પછી
 અર્ધ ચન્દ્રાકાર યુક્ત વરૂણ બીજ સહિત મંડળ ચિન્તવવું
 ૨૧. તે પછી તે અમૃત સમાન પાણીથી આકાશતલને
 પ્લાવિત કરે અને પછી કાયાથી ઉત્પન્ન થએલી રજ અને
 ભસ્મ ધોઈ નાખે એ ‘વારૂણી’ ધારણા છે. ૨૨. (હવે
 તત્ત્વભૂ ધારણાનું સ્વરૂપ કહે છે.) તે પછી શુદ્ધ બુદ્ધિ-
 વાળાએ સપ્ત ધાતુ સહિત, પૂર્ણ ચંદ્ર સમાન નિર્મળ કા-
 ન્તિયુક્ત સર્વજ્ઞ સમાન પોતાના આત્માને સ્મરે. ૨૩. તે
 પછી સિંહાસન ઉપર આરૂઢ થએલા, સર્વ અતિશયોર્થી
 દેહીપ્યમાન, સર્વ કર્મનો નાશ કરનાર, કલ્યાણના મહિમાએ
 યુક્ત. ૨૪. પોતાના શરીરમાં નિરાકાર આત્માને સ્મરે એ
 તત્ત્વભૂ ધારણા બાબતી. એ પ્રમાણે પિંડસ્થ ધ્યાનમાં અ-
 ભ્યાસવાળો યોગી મોક્ષ સુખ પામે છે, ૨૫. (હવે પિંડ-

આન્તમિતિ પિંડસ્થે, કૃતાભ્યાસસ્ય યોગિનઃ । પ્રભવન્તિ ચ દુર્વિ-
 ધ્યામંત્રમંડલશક્તયઃ ॥૨૬॥ શાકિન્યઃ ક્ષુદ્રયોગિન્યઃ, પિશાચાઃ
 પિશિતાશનાઃ । ત્રસ્યન્તિ તત્ક્ષણાદેવ, તસ્ય તેજોઽસહિષ્ણવઃ ॥૨૭॥
 દુષ્ટાઃ કરટિનઃ સિંહાઃ, શરમાઃ પત્રગા અપિ । જિષાંસવોઽપિ
 તિષ્ઠન્તિ, સ્તંભિતા इव દૂરતઃ ॥૨૮॥

इति श्रीहेमचन्द्राचार्यविरचिते योगशास्त्रे सप्तमः
 प्रकाशः ॥७॥

ॐॐॐॐॐॐ

॥ अथ अष्टमः प्रकाशः ॥ ८ ॥

[અથ પદસ્થધ્યેયસ્વરૂપં] યત્પદાનિ પવિત્રાણિ, સમાલમ્બ્ય વિધી-
 યતે । તત્પદસ્થં સમારૂયાતં, ધ્યાનં સિદ્ધાન્તપારગૈઃ ॥૧॥ તત્ર ષો-

સ્થ ધ્યેયનું મહાત્મ્ય કહે છે.) આ પ્રમાણે પિંડસ્થ
 ધ્યાનમાં નિરન્તર અભ્યાસ કરનાર યોગીને દુષ્ટવિદ્યા,
 મંત્ર, મંડળ અને શક્તિઓ પરાભવ કરી શકતા નથી. ૨૬.
 શાકિનીઓ, નીચ યોગીનીઓ, અને માંસ લક્ષણ કરનારા
 પિશાચો તેમના તેજને સહન ન કરતા તરતજ ત્રાસ પામે
 છે. ૨૭. દુષ્ટ હાથીઓ, સિંહો, અષ્ટાપદો અને સર્પો જે માર-
 વાની ઈચ્છાવાળા છે તે પણ સ્તંભિત થએલાની જેમ
 દૂરથીજ ઉભા રહે છે. ૨૮.

इति श्रीहेमचन्द्राचार्यविरचिते योगशास्त्रे
 सप्तमप्रकाशस्य गूर्जरगिरायामनुवादः ७

ॐॐॐॐॐॐ

હવે આઠમો પ્રકાશ ૮.

(હવે પદસ્થ ધ્યેયનું સ્વરૂપ કહે છે.) જે પવિત્ર
 પદોનું અવલંબન કરીને ધ્યાન કરાય તેને સિદ્ધાન્ત પાર-
 ગામી પુરૂષોએ પદસ્થ ધ્યાન કહ્યું છે. ૧. નાભિકન્દ ઉપર

દશપત્રાભ્યે, નાભિકન્દગતેઽમ્બુજે । સ્વરમાલાં યથાપત્રં, બ્રમન્તી
 પરિચિન્તયેત્ ॥૨॥ ચતુર્વિંશતિપત્રં ચ, હૃદિ પદ્મં સકર્ણિકમ્ ।
 વર્ણાન્ યથાક્રમં તત્ર, ચિન્તયેત્ પચ્ચવિંશતિમ્ ॥૩॥ વક્ત્રાબ્જેઽષ્ટદલે
 વર્ણાષ્ટકમન્યત્તતઃ સ્મરેત્ । સંસ્મરન્માતૃકામેવં, સ્યાચ્છ્રુતજ્ઞાન-
 પારગઃ ॥૪॥ (અથ પદસ્થધ્યેયફલં) ધ્યાયતોઽનાદિસંસિદ્ધાન્,
 વર્ણાનેતાન્ યથાવિધિ । નષ્ટાદિવિષયે જ્ઞાનં, ધ્યાતુરુત્પદ્યતે ક્ષણાત્
 ॥૫॥ (અથ પ્રકારાન્તરેણ પાદમયીદેવતાસ્વરૂપં) અથવા નાભિ-
 કન્દાધઃ, પદ્મમષ્ટદલં સ્મરેત્ । સ્વરાલીકેસરં રમ્યં, વર્ગાષ્ટકયુતૈ-
 ર્દલૈઃ ॥૬॥ દલસન્ધિષુ સર્વેષુ, સિદ્ધસ્તુતિવિરાજિતમ્ । દલાગ્રેષુ
 સમગ્રેષુ, માયાપ્રણવપાવિતમ્ ॥૭॥ તસ્યાન્તરન્તિમં વર્ણમાદ્યવર્ણપુરસ્કૃ-

રહેલા સોળપત્રવાળા કમળની અંદર દરેક પત્ર ઉપર બ્રમણ
 કરતી સ્વરની પંક્તિ ચિન્તવવી. ૨. હૃદયમાં કરેલા ચોવીસ
 પત્રવાળા અને કર્ણિકા યુક્ત કમળમાં અનુક્રમે પચીસ વર્ણો
 (ક થી મ સુધી) ચિન્તવવા. ૩. તે પછી મુખ કમળમાં
 આઠપત્રવાળા કમળની અંદર બાકીના આઠ વર્ણો (ચ, ર, લ,
 વ, શ, પ, સ, હ,) ચિન્તવવા. આ પ્રમાણે માતૃકાનું સ્મરણ
 કરતાં શ્રુતપારગામી થાય. ૪. (હવે પદસ્થ ધ્યેયનું ફેલ
 કેહે છે) અનાદિસિદ્ધ એવા આ વર્ણોનું યથાવિધિ ધ્યાન
 કરતાં, ધ્યાન કરનારને થોડાકાળમાં નષ્ટાદિ સંબંધી (ગયું,
 આવ્યું, થયું, થવાનું, જીવિત, મરણાદિ સંબંધિ) જ્ઞાન
 ઉત્પન્ન થાય છે. ૫. (હવે પ્રકારાન્તરથી પાદમયી
 દેવતાને ધ્યેયપણાએ કરીને દેખાડે છે.) અથવા
 નાભિકન્દની નીચે આઠ વર્ગોના (અ, ક, ચ, ટ, ત, પ, ય, શ,)
 અક્ષરવાળા આઠ પાંદડાએ સહિત, સ્વરની પંક્તિ સહિત
 કેસરાવાળું મનોહર એવું આઠ પાંખડીવાળું કમળ ચિન્તવે. ૬.
 સર્વ પત્રોની સન્ધિઓમાં સિદ્ધ પુરૂષાની સ્તુતિથી શોભીત
 કરવું, અને સર્વ પત્રના અગ્ર ભાગમાં માયા અને પ્રણવથી
 (ૐ હ્રીં) પવિત્ર કરવું. ૭. તે કમળો મધ્યમાં રેફથી

સમૂરેફાકાન્તં કેલંબિન્દુરમ્યં પ્રાલેયનિર્મલમ્ ॥૮॥ અર્હમિત્યક્ષરં
 પ્રાણપ્રાન્તસંસ્પર્શિ પાવનમ્ । હ્રસ્વં દીર્ઘં પ્લુતં સૂક્ષ્મમતિસૂક્ષ્મં તતઃ
 પરમ્ ॥૯॥ ગ્રન્થીન્ વિદારયન્નામિકંઠહૃદ્ધંટીકાદિકાન્ । સુસૂ-
 ક્ષ્મધ્વનિના મધ્યમાર્ગયાયિ સ્મરેત્તતઃ ॥૧૦॥ અથ તસ્યાન્તરા-
 ત્માનં, પ્લાવ્યમાનં વિચિન્તયેત્ । બિન્દુતસકલાનિર્યત્ક્ષીરં ગૌરા-
 મૃતોર્મિભિઃ ॥૧૧॥ તતઃ સુધાસરઃસૂતષોઢશાબ્જદલોદરે । આ-
 ત્માનં ન્યસ્ય પત્રેષુ, વિદ્યાદેવીશ્ચ ષોઢશ ॥ ૧૨ ॥ સ્ફુરત્સ્ફટિક-
 મૃંગારક્ષરત્ક્ષીરસિતામૃતૈઃ । આભિરાપ્લાવ્યમાનં સ્વં, ચિરં ચિત્તે
 વિચિન્તયેત્ ॥૧૩॥ અથાસ્ય મંત્રરાજસ્યામિધેયં પરમેષ્ઠિનમ્ । અ-
 ર્હન્તં મૂર્ધનિ ધ્યાયેત્, શુદ્ધસ્ફટિકનિર્મલમ્ ॥૧૪॥ તદ્ધ્યાનાવેશતઃ
 સોઽહં, સોઽહમિત્યાલપન્મુહુઃ । નિઃશંકમેકતાં વિદ્યાદાત્મનઃ પર-

(૧) આકાન્ત, કળાબિન્દુથી (૭) રમ્ય, અરહ જેવા નિર્મળ
 આધવર્ણુ (અ) યુક્ત અન્ત્યવર્ણુ (હ) સ્થાપવો. ૮. ‘અર્હં’ એ
 પદ પ્રાણપ્રાન્તને સ્પર્શ કરનારને પવિત્ર થયેલું, હ્રસ્વ, દીર્ઘ,
 પ્લુત, સૂક્ષ્મ અને અતિ સૂક્ષ્મ એવો ત્યાર પછી ઉચ્ચાર
 થશે. ૯. તે પછી નાભીની, કંઠની, ને હૃદયની ઘંટીકાદિ
 ગ્રંથીઓને અતિ સૂક્ષ્મ ધ્વનીવડે વિદારણ કરતો મધ્યમાર્ગથી
 આદ્યો જતો ચિન્તવવો. ૧૦: પછી બિન્દુથી તપેલી કળામાંથી
 નિકળતા દુધ જેવા ગૌર અમૃતના કલ્લોલોથી અન્તરાત્માને
 ભીંજવતો તેને ચિન્તવવો. ૧૧. પછી અમૃત સરોવરમાં
 થએલા સોળ પાંખડીવાળા (સોળ સ્વરવાળા) કમળના મધ્યમાં
 આત્માને સ્થાપીને તેમાં સોળ વિદ્યાદેવીઓ સ્થાપવી. ૧૨.
 દેહીપ્યમાન સ્ફટિકના કુંભમાંથી ઝરતા દુધ જેવા પ્રવેત અમૃત વડે
 ચેતાને લાંબાકાળ સુધી સિંચાતો ચિત્તમાં ચિન્તવવો. ૧૩. આ
 મંત્રાધિરાજના અભિધેય, શુદ્ધ સ્ફટિક જેવા નિર્મળ, પર-
 મેષ્ઠિ અર્હન્તનું મસ્તકમાં ધ્યાન કરવું. ૧૪. તે ધ્યાનના
 આવેશથી ‘સોઽહં’ ‘સોઽહં’ એમ વારંવાર બોલતાં નિઃશંકપણે

આત્મના ॥૧૬॥ તતો નીરાગમદ્વેષમમોહં સર્વદર્શિનમ્ । સુરા-
ચ્ચં સમવસૃતૌ, કુર્વન્તં ધર્મદેશનામ્ ॥૧૬॥ ધ્યાયન્નાત્માનમેવેત્થ-
મભિન્નં પરમાત્મના । લભતે પરમાત્મત્વં, ધ્યાની નિર્ઘૂતકદ્મવઃ ॥૧૭॥
દ્વાદશમિઃ કુલકમ્ ॥ (અથ પંચમયીદેવતાસ્વરૂપં) યદ્વા મંત્રા-
ધિપં ધીમાનૂર્ધ્વાધોરેફસંયુતમ્ । કલાબિન્દુસમાક્રાન્તમનાહતયુતં
તથા ॥ ૧૮ ॥ કનકાંભોજગર્ભસ્થં, સાન્દ્રચન્દ્રાંશુનિર્મલમ્ ।
ગગને સંચરન્તં ચ, વ્યાપ્નુવન્તં દિશઃ સ્મરેત્ ॥ ૧૯ ॥ તતો વિ-
શન્તં વક્ત્રાઢજે, ઋમન્તં ઋલતાન્તરે । સ્ફુરન્તં નેત્રપત્રેષુ, તિષ્ઠન્તં
બાલમંડલે ॥ ૨૦ ॥ નિર્યાન્તં તાલુરન્ધ્રેણ, શ્રવન્તં ચ સુધારસં ।
સ્પર્ધમાનં શશાંકેન, સ્ફુરન્તં જ્યોતિરન્તરમ્ ॥૨૧॥ સંચરન્તં નભો-
ભાગે, યોજયન્તં શિવશ્રિયા । સર્વાવયવસંપૂર્ણં, કુંભકેન વિચિન્ત-

આત્માની પરમાત્મા સાથે એકતા જાણવી. ૧૫. તે પછી અરાગી,
અદ્વેષિ, અમોહી, સર્વદર્શી, દેવોને પૂજવા યોગ્ય, સમવસરણુમાં
ધર્મદેશના કરતા આત્માને પરમાત્માથી અભિન્નપણે ચિન્તવવો.
તેથી કર્મ રહિત ધ્યાની પરમાત્માપણાને પામે છે. ૧૬. ૧૭.
(હવે પંચમયીદેવતાનું સ્વરૂપ કહે છે.) અથવા
બુદ્ધિમાન પુરૂષે મંત્રાધિપને ઉપર અને નીચે રેફયુક્ત,
કળા અને બિન્દુથી દબાયેલ તથા અનાહતસહિત. ૧૮.
સુવર્ણકમળના મધ્યમાં રહેલ, ગાઢચન્દ્રકિરણોની જેમ
નિર્મળ, આકાશમાં સંચરતો અને દિશાઓને વ્યાપ્ત કરતો
ચિન્તવવો. ૧૯. તે પછી, સુખકમળમાં પ્રવેશ કરતો, બ્રૂકુ-
ટીમાં શ્રમણ કરતો, નેત્રપત્રોમાં સ્કુરાયમાન થતો, બાલ-
મંડળમાં સ્થિર રહેતો. ૨૦. તાળુના છિદ્રમાંથી નિકળતો,
અમૃતરસને ઝરતો, ચન્દ્ર સાથે સ્પર્ધા કરતો અને જ્યોતિષ-
મંડળમાં સ્કુરાયમાન થતો. ૨૧. આકાશ ભાગમાં સંચાર
કરતો, મોક્ષલક્ષ્મી સાથે જોડાતો, સર્વઅવયવોથી પૂર્ણ
(મંત્રાધિશય) કુંભકવડે ચિન્તવવો. ૨૨. “જ” જેમી

યેત્ ॥૨૨॥ પદ્મભિઃકુલકમ્ ॥ અકારાદિ હકારાન્તં, રેફમધ્યં
 સવિન્દુકમ્ । તદેવ પરમં તત્ત્વં, યો જાનાતિ સ તત્ત્વવિત્ ॥૨૩॥
 [અથ મમ્નાધિરાજફલં] મહાતત્ત્વમિદં યોગી, યદૈવ ધ્યાયતિ સ્થિરઃ ।
 તદૈવાનન્દસંપદ્મૂર્મુક્તિશ્રીરુપતિષ્ઠતે ॥ ૨૪ ॥ રેફવિન્દુકલાહીનં,
 શુભં ધ્યાયેત્તતોઽક્ષરમ્ । તતોઽનક્ષરતાં પ્રાપ્તમનુષ્ઠાર્યં વિચિન્તયેત્
 ॥૨૫॥ નિશાકરકલાકારં, સૂક્ષ્મં માસ્કરમાસ્વરમ્ । અનાહતામિધં
 દેવં, વિસ્ફુરન્તં વિચિન્તયેત્ ॥૨૬॥ તદેવ ચ ક્રમાત્સૂક્ષ્મં, ધ્યા-
 યેદ્વાલાગ્રસન્નિભં । ક્ષણમવ્યક્તમીક્ષેત, જગજ્જ્યોતિર્મયં તતઃ ॥૨૭॥
 પ્રચ્યાવ્ય માનસં લક્ષ્યાદલક્ષ્યે દઘતઃ સ્થિરમ્ । જ્યોતિરક્ષયમત્ય-
 ક્ષમન્તરુન્મીલતિ ક્રમાત્ ॥૨૮॥ ઇતિ લક્ષ્યં સમાલમ્બ્ય, લક્ષ્યાભાવઃ
 પ્રકાશિતઃ । નિષળ્ણમનસસ્તત્ર, સિધ્યત્યભિમતં મુનેઃ ॥૨૯॥ (પ્રજ્ઞ-

આદિમાં છે અને “હ” જેની અન્તમાં છે, તથા ‘ગિન્દુ’
 સહિત ‘રેફ’ જેની મધ્યમાં છે. (અહીં) તેજ પરમતત્ત્વ છે.
 તેને જે જાણે છે તેજ તત્ત્વજ્ઞ છે. ૨૩. (હવે મંત્રના
 અધિપતિનું ક્ષણ કહે છે.) સ્થિર થઇને યોગી જ્યારે
 આ મહાતત્ત્વને ધ્યાવે છે, ત્યારે આનન્દ અને સંપત્તિની
 ભૂમિ રૂપ ભોક્ષ લક્ષ્મી તેની પાસે આવી ઉભી રહે છે.
 ૨૪. રેફ, ગિન્દુ અને કળાથી રહિત શુભ્ર (હ)અક્ષરનું ધ્યાન
 કરે છે પછી તેજ અક્ષર જે અનક્ષરતા પામેલો અને બોલી
 ન શકાય તેવો ચિન્તવવો. ૨૫. ચન્દ્રમાની કળાના જેવા
 સૂક્ષ્મઆકારવાળા અને સૂર્ય જેવા પ્રકાશમાન અનાહત
 નામના દેવને સ્ફુરાયમાન થતો ચિન્તવવો. ૨૬. પછી તેનેજ
 અનુક્રમે વાળના અગ્રભાગ જેવો સૂક્ષ્મ ચિન્તવવો. તે પછી
 ક્ષણવાર જગતને અવ્યક્ત જ્યોતિષવાળું જોવું. ૨૭. લક્ષ્મી
 મન ખસેડીને અલક્ષમાં સ્થિર કરતા અનુક્રમે અક્ષય, ઇન્દ્રિયોથી
 અગોચર એવી અંદર જ્યોતિ પ્રગટ થાય છે.
 ૨૮. આ પ્રમાણે લક્ષ્યનું આલંબન કરી અલક્ષ્ય ભાવ પ્રકા-
 શિત કર્યો, તેમાં નિશ્ચળ મનવાળા યોગીનું ઇચ્છિત સિદ્ધ
 થાય છે. ૨૯. (પ્રજ્ઞવતું ધ્યાન) તથા હૃદય કમળના મધ્યમાં

અધ્યાનમાહ) તથા હૃત્પદ્મમધ્યસ્થં, શબ્દબ્રહ્મૈકકારણમ્ । સ્વરવ્ય-
 જ્ઞનસંર્વાતં, વાચકં પરમેષ્ઠિનઃ ॥૩૦॥ મૂર્ધસંસ્થિતર્શીતાંશુકલામૃત-
 રસપ્લુતમ્ । કુંભકેન મહામંત્રં, પ્રણવં પરિચિન્તયેત્ ॥૩૧॥ પીતં
 સ્તંભેઽરુણં વશ્યે, ક્ષોભણે વિદ્રુમપ્રભમ્ । કૃષ્ણં વિદ્વેષણે ધ્યાયેત્,
 કર્મઘાતે શશિપ્રભં ॥૩૨॥ [પચ્ચપરમેષ્ઠિમંત્રઃ] તથા પુણ્યતમં મંત્રં,
 જગત્ત્રિતયપાવનમ્ । યોગી પચ્ચપરમેષ્ઠિનમસ્કારં વિચિન્તયેત્ ॥૩૩॥
 અષ્ટપત્રે સિતાંભોજે, કર્ણિકાયાં કૃતસ્થિતિમ્ । આદ્યં સપ્તાક્ષરં મંત્રં,
 પવિત્રં ચિન્તયેત્તતઃ ॥ ૩૪ ॥ સિદ્ધાદિકં ચતુષ્કં ચ, દિક્પત્રેષુ
 યથાક્રમમ્ । તૂલાપાદચતુષ્કં ચ, વિદિક્પત્રેષુ ચિન્તયેત્ ॥૩૫॥
 ત્રિશુદ્ધ્યા ચિન્તયંસ્તસ્ય, શતમષ્ટોત્તરં મુનિઃ । મુજ્જાનોઽપિ ભંતૈવ,
 ચતુર્થતપસઃ ફલમ્ ॥૩૬॥ એનમેવ મહામંત્રં, સમારાધ્યેહ યોગિનઃ ।

રહેલો શબ્દ બ્રહ્મના એક કારણરૂપ સ્વર અને વ્યંજન સહિત,
 પરમેષ્ઠિપદનો વાચક. ૩૦. અને મસ્તકમાં રહેલ ચન્દ્રકળામાંથી
 ઝરતા અમૃતરસથી. લીંબાએલ મહામંત્રપ્રણવને (ૐ)કુંભકથી
 ચિન્તવવો. ૩૧. સ્તંભન કરવામાં પીળું, વશીકરણ કરવામાં
 રાતું ક્ષોભકરવામાં પરવાળાની કાંતિ જેવા, વિદ્વેષમાં કાળું
 અને કર્મનો ઘાત કરવામાં ચન્દ્રની કાન્તિ જેવા ‘ઐકારનું’
 ધ્યાન કરવું. ૩૨. ત્રણ જગતને પવિત્ર કરનાર, અતિ પવિત્ર
 પંચપરમેષ્ઠિનમસ્કારમંત્રને યોગીએ ચિન્તવવો. ૩૩. આઠ-
 પત્રવાળા પ્રવેતકમળમાં કર્ણિકાની અંદર રહેલો પહેલો સાત
 અક્ષરનો પવિત્રમંત્ર (નમો અરિહંતાય) ચિન્તવવો. તેવાર
 પછી સિદ્ધાદિક ચાર પદ અનુક્રમે ચારે દિશાઓના પાંદડામાં અને
 ચૂલિકાના ચાર પદ વિદિશાના (અગ્નીઆદિકપ્રણાના) પાંદડામાં
 ચિન્તવવા. ૩૪-૩૫. ત્રણ શુદ્ધિથી એકસો આઠવાર તે મંત્રનું
 ચિન્તન કરનાર મુનિઆહાર કરે તો પણ એક ઉપવાસનું ફળ
 પામે. ૩૬. આજ મહામંત્રને આ લોકમાં સારી રીતે આરાધીને.

ત્રિલોક્યાપિ મહીયન્તેઽધિગતાઃપરમાં શ્રિયમ્॥૩૭॥કૃત્વા પાપસહ-
 સ્નાણિ, હત્વા જન્તુશતાનિ ચ । અમું મંત્રં સમારાધ્ય, તિર્યઞ્ચોઽપિ
 દિવં ગતાઃ ॥૩૮॥ (પંચપરમેષ્ઠિવિદ્યાસ્વરૂપં) ગુરુપંચકનામો-
 ત્થા, વિદ્યા સ્યાત્ ષોડશાક્ષરી । જપન્ શતદ્વયં તસ્યાશ્ચતુર્થસ્યા-
 મુયાત્ફલમ્ ॥૩૯॥ શતાનિ ત્રીણિ ષડ્વર્ણ, ચત્વારિ ચતુરક્ષરમ્ ।
 પંચવર્ણ જપન્ યોગી, ચતુર્થફલમશ્રુતે ॥૪૦॥ પ્રવૃત્તિહેતુરેવૈત-
 દમીષાં કથિતં ફલમ્ । ફલં સ્વર્ગાપવર્ગોં તુ, વદન્તિ પરમાર્થતઃ ॥૪૧॥
 પંચવર્ણમયી પંચતત્ત્વવિદ્યોઽધૃતા શ્રુતાત્ । અભ્યસ્યમાના સતતં,
 ભવક્લેશં નિરસ્યતિ ॥૪૨॥ મંગલોત્તમશરણપદાન્યઽવ્યગ્રમાનસઃ । ચતુઃ
 સમાશ્રયાણ્યેવ, સ્મરન્મોક્ષં પ્રપદ્યતે ॥૪૩॥ [પંચદશાક્ષરીવિદ્યાધ્યાનં]

યોગીએ પરમલક્ષ્મીને પામીને ત્રણે લોકમાં પૂજાય છે. ૩૭.
 હજારે પાપ કરીને તથા સેંકડો જીવો મારીને તિર્યંચો
 પણ આ મંત્રનું સમ્યગ્ આરાધન કરીને દેવલોકમાં
 ગયા છે. ૩૮. (પંચપરમેષ્ઠિવિદ્યા) ગુરુપંચકના નામથી
 ઉત્પન્ન થએલી સોળઅક્ષરની વિદ્યા છે (અરિહંત સિદ્ધ
 આચરિય ઉવજ્ઞાય સાહુ) તેનો બસોવાર જપ કરતાં ઉપવાસનું
 ફળ પ્રાપ્ત થાય છે. ૩૯. (અરિહંત સિદ્ધ) ૫૩ક્ષરી વિદ્યા ત્રણસોવાર
 (અરિહંત) ચતુરક્ષરી ચારસોવાર અને (અસિઆડસા) ૫અક્ષરી
 પાંચસોવાર જપનાર યોગી ઉપવાસનું ફળ પામે છે. ૪૦. આ
 તો વિદ્યાઓનું ફળ પ્રવૃત્તિનું કારણ કહ્યું છે, પણ પરમાર્થથી
 તો તેનું ફળ સ્વર્ગ અને મોક્ષ છે એમ પાંડિતો કહે છે. ૪૧.
 શ્રુતમાંથી ઉદ્ધરેલી (અસિઆડસા) પંચવર્ણમયી (હ્રાં હ્રીં
 હ્રૂં હૌં ક્લૌં ક્લૃં) પંચ તત્ત્વ વિદ્યા નિરન્તર જપી હોય તો સંસાર-
 ના કલેશ દુર કરે છે. ૪૨. ચાર મંગળ, ચાર લોકોત્તમ
 ને ચાર શરણ, એ ત્રણ પદો અવ્યગ્રમનથી અરિહંતાદિક
 ચાર પદોની (અરિહંત, સિદ્ધ, સાહુ, કેવલિપક્ષ્તો ધમ્મો) સાથે
 મેળવીને સ્મરણ કરતાં મોક્ષ પ્રાપ્ત થાય છે. ૪૩. મોક્ષ મુખ

મુક્તિસૌખ્યપદાં ધ્યાયેદ્વિઘાં પञ्चदशाक्षરીम् । સર્વજ્ઞાનં સ્મરેન્મંત્રં,
 સર્વજ્ઞાનપ્રકાશકમ્॥૪૪॥વક્તું ન કશ્ચિદપ્યસ્ય પ્રભાવં સર્વતઃ ક્ષમઃ ।
 સમં ભગવતા સામ્યં, સર્વજ્ઞેન વિભર્તિ યઃ॥૪૫॥યદીચ્છેદ્ ભવદાવામ્નેઃ,
 સમુચ્છેદં ક્ષણાદપિ । સ્મરેત્તદાપિ મન્ત્રસ્ય, વર્ણસપ્તકમાદિમમ્ ॥૪૬॥
 પંચવર્ણં સ્મરેન્મંત્રં, કર્મનિર્ઘાતકં તથા । વર્ણમાલાંચિતં મંત્રં, ધ્યાયે-
 ત્સર્વાભયપદં॥૪૭॥ (હ્રીંકારવિદ્યાધ્યાનં) ધ્યાયેત્સિતાઞ્જં વક્ત્રાન્ત-
 રષ્ટવર્ગોદલાષ્ટકે । ‘ૐનમો અરિહંતાણમિતિ વર્ણાનપિ ક્રમાત્ ॥૪૮॥
 કેસરાલીં સ્વરમયીં, સુધાવિન્દુવિભૂષિતામ્ । કર્ણિકાં કર્ણિકાયાં ચ,
 ચન્દ્રવિંબાત્સમાપતત્ ॥૪૯॥ સંચરમાણં વક્ત્રેણ, પ્રભામંડલમધ્યગં ।
 સુધાદીધિતિસંકાશં, માયાબીજં વિચિન્તયેત્ ॥૫૦॥ તતો બ્રમ-

આપનાર પંદરઅક્ષરી(ૐ અરિહંત, સિદ્ધ, સયોગિકેવાલિસ્વાહા)
 વિદ્યાનું ધ્યાન કરવું, તથા સર્વજ્ઞાનપ્રકાશક સર્વજ્ઞસમાન
 મંત્ર (ૐ શ્રી હ્રીં અહૈં નમઃ)નું સ્મરણ કરવું. ૪૪. આ વિદ્યા
 અને મંત્રના પ્રભાવને સર્વથા કહેવાને કોઈ સમર્થ નથી,
 કેમકે તે (વિદ્યા અને મંત્ર) સર્વજ્ઞ ભગવાનની સમાનતા
 ધારણ કરે છે. ૪૫. જો સંસાર રૂપ દાવાનળનો ક્ષણવારમાં
 ઉચ્છેદ કરવાને ઇચ્છતા હો તો પહેલા મંત્રના સાત
 અક્ષરનું સ્મરણ કરો. ૪૬. કર્મનો નાશ કરનાર પંચાક્ષર
 મંત્ર (નમો સિદ્ધાણં)નું સ્મરણ કરવું, તથા વર્ણમાળાથી યુક્ત
 સર્વ અભય આપનાર મંત્રનું ધ્યાન કરવું. ૪૭. (હ્રીંકાર વિદ્યાનું
 ધ્યાન) મુખની અંદર આઠપત્રવાળું શ્વેતકમળ ચિંતવવું, તેના
 આઠપત્રની અંદર અનુક્રમે “ૐ નમો અરિહંતાણં” એ
 આઠ અક્ષરો સ્થાપવા. ૪૮. કેસરાની પંક્તિ સ્વરમય કરવી
 તથા કર્ણિકા અમૃતબિન્દુથી વિભૂષિત કરવી અને કર્ણિ-
 કાની અંદર ચન્દ્રબિંબથી પડતા, મુખેથી સંચરતા, પ્રભા-
 મંડળના મધ્યમાં રહેલા ચંદ્ર જેવી કાન્તિવાળા માયા-
 બીજ (હ્રીં) ને ચિન્તવવો. ૪૯-૫૦. તે પછી પત્રોમાં બ્રમણ

ન્તં પત્રેષુ, સંચરન્તં નમસ્તલે । ધ્વંસયન્તં મનોધ્વાન્તં, શ્રવન્તં ચ
 સુધારસમ્ ॥ ૧૧ ॥ તાલુરન્ધ્રેણ ગચ્છન્તં, લસન્તં બ્રૂતાન્તરે ।
 ત્રૈલોક્યાચિન્ત્યમાહાત્મ્યં, જ્યોતિર્મયમિવાદ્ભુતમ્ ॥ ૫૨ ॥ इत्यमुं
 ધ્યાયતો મંત્રં, પુણ્યમેકાગ્રચેતસઃ । વાક્કુનોમલમુક્તસ્ય, શ્રુતજ્ઞાનં
 પ્રકાશતે ॥ ૫૩ ॥ માસૈઃ षड्भिઃ કૃતાભ્યાસઃ, સ્થિરીભૂતમનાસ્તતઃ ।
 નિઃસરન્તીં મુખાંભોજાચ્છિખાં ધૂમસ્ય પश्यति ॥ ૫૪ ॥ સંવત્સરં
 કૃતાભ્યાસસ્તતો જ્વાલાં વિલોકતે । તતઃ સંજાતસંવેગઃ, સર્વજ્ઞમુ-
 સ્વપંકજમ્ ॥ ૫૫ ॥ સ્ફુરત્કલ્યાણમાહાત્મ્યં, સંપન્નાતિશયં તતઃ ।
 ભામંડલગતં સાક્ષાદિવ સર્વજ્ઞમીક્ષતે ॥ ૫૬ ॥ તતઃ સ્થિરીકૃતસ્વા-
 ન્તસ્તત્ર સંજાતનિશ્ચયઃ । મુક્ત્વા સંસારકાન્તારમધ્યાસ્તે સિદ્ધમ-
 ન્દિરમ્ ॥ ૫૭ ॥ દશભિઃ કુલકમ્ ॥ શશિર્બિંબાદિવોદ્ભૂતાં, શ્રવ-

કરતા, આકાશ તલમાં સંચરતા; મનની મલીનતાનો નાશ
 કરતા, અમૃત રસને ઝરતા. તાલુના રન્ધ્રથી નીકળતા, બ્રૂકુટીના
 મધ્યમાં શોભતા, ત્રણ લોકમાં અચિન્ત્ય માહાત્મ્યવાળા,
 તેજોમયની પેઠે અદ્ભૂત. એ પ્રમાણે આ પવિત્ર મંત્રનું
 એકાગ્ર ચિત્તથી ધ્યાન કરતા, વાણી અને મનનો મેલ
 દૂર કરનારને શ્રુતજ્ઞાન પ્રકાશ થાય છે. ૫૧-૫૨-૫૩.
 તે પછી સ્થિરમનવાળો છ માસ અભ્યાસ કરવાથી મુખ-
 માંથી નીકળતી ધૂમની શીખા જુએ છે. ૫૪. એ પ્રમાણે
 એક વરસ અભ્યાસ કરતાં મુખમાંથી નીકળતી જ્વાળા
 જુએ છે અને પછી સંવેગવાન થઈ સર્વજ્ઞનું મુખરૂપી
 કમળ જુએ છે. ૫૫. તે પછી સ્ફુરાયમાન કલ્યાણ માહા-
 ત્મ્યવાળા, અતિશયયુક્ત, ભામંડળની મધ્યમાં રહેલા સાક્ષાત્
 હોય તેમ સર્વજ્ઞને જુએ છે. ૫૬. તે પછી તે સર્વજ્ઞને વિષે
 મન સ્થિર કરી, નિશ્ચયવાળો થઈ, સંસારરૂપ અટવીનો
 ત્યાગ કરી મોક્ષમંદિરે ચડે છે. ૫૭. ચંદ્રના બિંબથી
 આજે ઉત્પન્ન થઈ હોય, તેવી નિરન્તર અમૃત ઝરતી

ન્તીમમૃતં સદા । વિદ્યાં 'ક્ષવી'ં હતિ ભાલસ્થાં, ધ્યાયેત્ કલ્યાણકારણમ્
 ॥ ૫૮ ॥ ક્ષીરાંભોધેર્વિનિર્યાન્તીં, પ્લાવયન્તીં સુધાંબુભિઃ । ભાલે
 શશિકલાં ધ્યાયેત્, સિદ્ધિસોપાનપદ્ધતિમ્ ॥ ૫૯ ॥ અસ્યાઃ સ્મરણ-
 માત્રેણ, ત્રુટ્યદ્ભવનિબન્ધનઃ । પ્રયાતિ પરમાન્દકારણં પદમવ્યયં ॥ ૬૦ ॥
 નાસાગ્રે પ્રણવઃ શૂન્યમનાહતમિતિ ત્રયમ્ । ધ્યાયન્ ગુણાષ્ટકં લઙ્ઘ્વા,
 જ્ઞાનમાપ્નોતિ નિર્મલમ્ ॥ ૬૧ ॥ શંખકુન્દશશાંકામાંલીનમૂન્
 ધ્યાયતઃ સદા । સમગ્રવિષયજ્ઞાનપ્રાગલ્ભ્યં જાયતે નૃણાં ॥ ૬૨ ॥
 દ્વિપાર્શ્વપ્રણવદ્વન્દ્વં, પ્રાન્તયોર્માયયાઽઽવૃતમ્ । 'સોઽહં' મધ્યે
 'વિ' મૂર્ધાનં, અહ્મલીંકારં વિચિન્તયેત્ ॥ ૬૩ ॥ કામધેનુ-
 મિવાચિન્ત્યફલસંપાદનક્ષમામ્ । અનવદ્યાં જપેદ્વિદ્યાં, ગણભૃદ્વદ-
 નોદ્ગતામ્ ॥ ૬૪ ॥ ષટ્કોણેઽપ્રતિચક્રે ફાદિતિપ્રત્યેકમક્ષરમ્ । સવ્યે

અને કલ્યાણના કારણરૂપ કપાળમાં રહેલી "ક્ષવી" નામની
 વિદ્યાનું ધ્યાન કરવું. ૫૮. ક્ષીરસમુદ્રમાંથી નીકળતી,
 અમૃતજળથી ભીંજાવતી અને મોક્ષરૂપ મહેલની નીસરણી
 જેવી શશિકળાને લલાટને વિષે ચિન્તવવી. ૫૯. આ વિદ્યાના
 સ્મરણમાત્રથીજ સંસારના કારણ રૂપ (કર્મે) ત્રુટી જઈ
 પરમાનન્દના કારણ રૂપ અવ્યય પદને પામે છે. ૬૦. નાસિકા-
 ના અગ્રભાગને વિષે પ્રણવ (ઠં) શૂન્ય (૦) અને અનાહત. (હ)
 એ ત્રણનું ધ્યાન કરનાર અણિમાદિ આઠ સિદ્ધિઓ મેળવી નિર્મળ-
 જ્ઞાન પામે છે. ૬૧. એ ત્રણને શંખ, મચ્છકુન્દ અને ચંદ્રની
 જેવા રવેત રૂપે હૃદયમાં ધ્યાન કરતાં મનુષ્યોને સમગ્ર-
 વિષયના જ્ઞાનમાં પ્રગલ્ભતા થાય છે. ૬૨. બે બાજુએ બે
 "ઝંકાર," છેડાના બે ભાગે માયા બીજ 'હ્રી'થી વીંટાએલી
 મધ્યમાં 'સોહં' અને માથા ઉપર 'વિ' એવા અહ્મલીં-
 કારને ચિન્તવવું. [હ્રીં, ઓં, ઓં, સ, હમ્લીં, હં, ઓં, ઓં, હ્રીં.]
 ૬૩. કામધેનુની જેમ અચિન્ત્ય ક્ષણ આપવામાં સમર્થ, ગણ-
 નધરના મુખમાંથી નીકળેલી, નિરવલ વિદ્યાનો જાપ કરે. ૬૪.

ન્યસ્યેત્ત્રિચક્રાય, સ્વાહા વાણેઽપસવ્યતઃ ॥૬૫॥ મૂતાન્તં વિન્દુ-
સંયુક્તં, તન્મધ્યે ન્યસ્ય ચિન્તયેત્ । ‘નમો જિણાણ’ મિત્યાદૈરોપૂર્વેર્વે-
ષ્ટયેદ્ બહિઃ ॥૬૬॥ અષ્ટપત્રેઽમ્બુજે ધ્યાયેદાત્માનં દક્ષિતેજસમ્ ।
પ્રણવાદ્યસ્ય મન્ત્રસ્ય, વર્ણાન્ પત્રેષુ ચ ક્રમાત્ ॥૬૭॥ પૂર્વાશાભિ-
મુખઃ પૂર્વમધિકૃત્યાદિમંડલમ્ । એકાદશ શતાન્યષ્ટાક્ષરં મંત્રં જપે-
ત્તતઃ ॥ ૬૮ ॥ પૂર્વાશાનુક્રમાદેવમુદ્દિશ્યાન્યદલાન્યપિ । અષ્ટરાત્રં
જપેદ્યોગી, સર્વપ્રત્યૂહશાન્તયે ॥૬૯॥ અષ્ટરાત્રે વ્યતિક્રાન્તે, કમલ-
સ્યાસ્ય વર્ત્તિનઃ । નિરૂપયતિ પત્રેષુ, વર્ણાનેતાનનુક્રમમ્ ॥૭૦॥
ભીષણાઃ સિંહમાતંગરક્ષઃપ્રમૃતયઃક્ષણાત્ । શામ્યન્તિ વ્યન્તરાશ્વાન્યે,
ધ્યાનપ્રત્યૂહહેતવઃ ॥૭૧॥ મંત્રઃ પ્રણવપૂર્વોઽયં, ફલમૈદિકમિચ્છુભિઃ ।

ચક્રશિવાય અસાધારણ પટકોણ ચક્રમાં દરેક ખુણામાં ‘ફટ’ એ પ્ર-
માણે અક્ષર સ્થાપવો, અને જમણી બાજુ બહારના ભાગમાં ‘વિ-
ચક્રાય’ સ્થાપે, ડાબી બાજુ ‘સ્વાહ’ સ્થાપે, અને ભૂતાંત બિંદુ સહિત
તેની અંદર સ્થાપી ચીંતવે અને તેની બહાર ‘ૐ પૂર્વ નમો જિ-
ણાણુ’ ઇત્યાદી કરી ને બહારથી વીંટી લે, ૬૫. ૬૬. (અષ્ટા-
ક્ષરીવિદ્યા) આઠ પત્રવાળા કમળની અંદર દીક્ષ તેજવાળા આત્માનું
ધ્યાન કરવું, અને ૐકાર પૂર્વક આઠ મંત્રના વર્ણો અનુક્રમે
પત્રોમાં સ્થાપવા. ૬૭. પછી પ્રથમ પત્ર, પૂર્વ દિશા તરફથી ગણીને
તે પત્રોમાં અનુક્રમે આઠ વર્ણો સ્થાપીને અગીઆરસોવાર તે
આઠ અક્ષરના મંત્રનો જાપ કરવો. ૬૮. પૂર્વ દિશાના અનુક્રમ-
થીજ ઉદ્દેશીને બીજા પણ પત્ર સ્થાપી સર્વ વિદ્યોની શાન્તિ માટે
આઠ રાત્રિ સુધી યોગીએ જાપ કરવો. ૬૯. જાપ કરતાં
આઠ રાત્રિ વીત્યા બાદ આ કમળની અંદર પત્રોમાં અનુ-
ક્રમે એ આઠ વર્ણો જણાય છે. ૭૦ ભયંકર સિંહ, હાથી,
ને રાક્ષસ વિગેરે ક્ષણવારમાં શાંત થાય છે અને ધ્યા-
નમાં વિદ્યના હેતુભૂત વ્યંતરો પણ શાન્ત થાય છે. ૭૧.
ઐહિક ક્ષણ ઇન્દ્રિયનારાએ પ્રણવ(ૐ) પૂર્વક આ મંત્રનું ધ્યાન

ધ્યેયઃ પ્રણવહીનસ્તુ, નિર્વાણપદકાંક્ષિભિઃ ॥૭૨॥ ચિન્તયેદન્વ-
મપ્યેનં, મંત્રં કર્મૌઘશાન્તયે । સ્મરેત્ સસ્વોપકારાય, વિઘ્નાં તાં પાપ-
ભક્ષિણીમ્ ॥ ૭૩ ॥ પ્રસીદતિ મનઃ સઘઃ, પાપકાલુષ્યમુજ્જતિ ।
પ્રભાવાતિશયાદસ્યા, જ્ઞાનદીપઃ પ્રકાશતે ॥ ૭૪ ॥ જ્ઞાનવદ્ભિઃ
સમાન્નાતં, વજ્રસ્વામ્યાદિભિઃ સ્ફુટમ્ । વિદ્યાવાદાત્સમુદ્ઘૃત્ય, બીજ-
ભૂતં શિવશ્રિયઃ ॥૭૫॥ જન્મદાવહુતાશસ્ય, પ્રશાન્તૌ નવવારિદમ્ ।
ગુરુપદેશાદ્વિજ્ઞાય, સિદ્ધચક્રં વિચિન્તયેત્ ॥૭૬॥ યુગ્મમ્ ॥ ના-
ભિપદ્મે સ્થિતં ધ્યાયેત્, ‘અ’કારં વિશ્વતો મુખમ્ । ‘સિ’વર્ણં મસ્ત-
કાંભોજે, ‘આ’કારં વદનાંબુજે ॥ ૭૭ ॥ ‘ઉ’કારં હૃદયાંભોજે,
‘સા’કારં કંઠપંકજે । સર્વકલ્યાણકારીણિ, બીજાન્યન્યાન્યપિ સ્મરેત્

કરવું, અને મોક્ષપદ ઇચ્છનારાએ તો પ્રભુવરહિત ધ્યાન
કરવું. ૭૨. બીજાએ પણ આ ‘શ્રીમદ્દેવમાદિવર્ધમાનાન્તેભ્યો નમઃ’
મંત્રને કર્મસમૂહની શાન્તિ માટે ચિન્તવવો, અને જીવો ઉપર
ઉપકાર કરવા માટે તો આ “ૐ” અર્હન્મુલકમલવાસિનિ પાપાત્મશ્ચય-
કરિ શ્રુતજ્ઞાનજ્વાલાસહસ્રપ્રજ્વલિતે હે સરસ્વતિ મત્પાપં હન હન, દહ દહ,
ક્ષાંક્ષીંક્ષ્ણૌક્ષઃ ક્ષીરધવલે અમૃતસંભવે વં વં, હું હું સ્વાહા” પાપ-
ભક્ષિણી વિદ્યાને સ્મરવી. ૭૩. આ વિદ્યાના અતિશય
પ્રભાવથી મન તુરત પ્રસન્ન થાય છે, પાપકાલુષ્યને દૂર
કરે છે અને જ્ઞાનરૂપ પ્રદીપ પ્રકાશે છે. ૭૪. એવું મોક્ષ-
લક્ષ્મીના બીજ ભૂત વિદ્યાપ્રવાદમાંથી ઉદ્ધરીને વજ્રસ્વામિ-
આદિ જ્ઞાનીઓએ પ્રગટપણે આ કહેલું છે. ૭૫. જન્મમરણાદિ
રૂપ દાવાનળને શાન્ત કરવામાં નવામેઘસમાન, સિદ્ધ-
ચક્રને ગુરૂના ઉપદેશથી જાણીને ધ્યાન કરવું ૭૬. નાભિ-
કમળમાં રહેલા સર્વ વ્યાપી અકારને ચિન્તવવો, મસ્તકના કમળ-
માં સિવાણું ચિન્તવવો અને મુખકમળમાં આકાર ચિન્તવવો.
૭૭. હૃદયકમળમાં ઉકાર, અને કંઠમાં સાકાર ચિન્તવવો;
તથા બીજા પણ સર્વકલ્યાણ કરનારા બીજોને ચિતવવો

॥૭૮॥શ્રુતસિન્ધુસમુદ્ભૂતમન્યદ્વ્યક્ષરં પદમ્ । અશેષં ધ્યાયમાનં
 સ્યાન્નિર્વાણપદસિદ્ધયે ॥૭૯॥ વીતરાગો ભવેદ્યોગી, યત્કિંચિદપિ
 ચિન્તયન્ । તદેવ ધ્યાનમાત્માતમતોઽન્યે ગ્રન્થવિસ્તરાઃ ॥૮૦॥ [એવં^૧
 ચ મંત્રવિદ્યાનાં, વર્ણેષુ ચ પદેષુ ચા વિશ્લેષઃ ક્રમશઃ કુર્યાલ્લક્ષ્મી(ક્ષ્મી)-
 ભાવોપપત્તયે] ॥૮૧॥ इति गणधरधुर्याविष्कृतादुद्धृतानि, प्रवचन-
 जलराशेस्तत्त्वरत्नान्यमूनि । हृदयमुकुरमध्ये धीमतामुल्लसन्तु, पवि-
 तभवशतोत्थक्लेशनिर्णाशहेतोः ॥८२॥

इति श्रीहेमचन्द्राचार्यविरचिते योगशास्त्रेऽष्टमः

प्रकाशः ॥ ८ ॥

૭૮. શ્રુતરૂપસમુદ્રમાંથી ઉત્પન્ન થએલા બીજા પણુ બધા
 અક્ષર અને પદ વિગેરેનું ધ્યાન કર્યું હોય તો મોક્ષ-
 પદની સિદ્ધિમાટે થાય છે. ૭૯. જે કંઈ પણ ચિન્તવન
 કરતાં યોગી રાગરહિત થાય તો તેજ ધ્યાન માનેલું છે,
 તે સિવાય અન્ય તો ગ્રન્થના વિસ્તાર રૂપજ છે. ૮૦.
 (એ પ્રમાણે મંત્ર અને વિદ્યાના વર્ણોમાં તથા પદોમાં,
 લક્ષ્મી અને ભાવની પ્રાપ્તિ માટે અનુક્રમે વિશ્લેષ કરવો.
 ૮૧.) એ પ્રમાણે મુખ્ય ગણધરે પ્રગટ કરેલા, સિદ્ધાન્તરૂપ-
 સમુદ્રમાંથી ઉદ્ધરેલા, આ તત્ત્વ રૂપ રત્નો, સેંકડો ભવથી
 ઉત્પન્ન થએલા, ક્લેશને નાશ કરવા માટે બુદ્ધિમાન પુરૂષોના
 હૃદય રૂપ આરિસામાં ઉલ્લાસ પામે. ૮૨.

इति श्रीमद्धेमचन्द्राचार्यविरचिते योगशास्त्रे

अष्टमप्रकाशस्य गूर्जरगिरायामनुवादः ॥८॥

—ॐॐॐॐॐॐ—

૧ આ શ્લોક લખેલી પ્રતમાં નથી.

॥ અથ નવમઃ પ્રકાશઃ ॥૧॥

[અથ રૂપસ્થધ્યેયસ્વરૂપં] મોક્ષશ્રીસન્મુક્તીનસ્ય, વિધ્વ-
સ્તાસ્થિલકર્મણઃ । ચતુર્મુલસ્ય નિઃશેષભુવનાભયદાયિનઃ ॥ ૧ ॥
ઇન્દુમંડલસંકાશચ્છત્રત્રિતયશાલિનઃ । લસદ્ભામંડલાભોગવિહંબિત-
વિવસ્વતઃ ॥ ૨ ॥ દિવ્યદુન્દુભિનિર્ઘોષગીતસામ્રાજ્યસંપદઃ ।
રણદ્વિરેફશંકારમુખરાશોકશોભિનઃ ॥ ૩ ॥ સિંહાસનનિષણ્ણસ્ય,
વીજ્યમાનસ્ય ચામરૈઃ । સુરાસુરાશિરોરત્નદીપપાદનચ્ચુતેઃ ॥ ૪ ॥
દિવ્યપુષ્પોત્કરાકીર્ણસંકીર્ણપરિષદ્ભુવઃ । ઉત્કન્ધરૈર્મૃગકુલૈઃ, પીવ-
માનકલધ્વનેઃ ॥ ૫ ॥ શાન્તવૈરેભસિંહાદિસમુપાસિતસન્નિધેઃ । પ્રભોઃ
સમવસરણસ્થિતસ્ય પરમેષ્ઠિનઃ ॥ ૬ ॥ સર્વાતિશયયુક્તસ્ય, કેવલ-
જ્ઞાનભાસ્વતઃ । અર્હતો રૂપમાલમ્બય, ધ્યાનં રૂપસ્થમુચ્યતે ॥ ૭ ॥

હવે નવમો પ્રકાશ ૯.

(હવે રૂપસ્થધ્યેયનું સ્વરૂપ કહેછે.) મોક્ષલક્ષ્મી સન્મુ-
ખ છે જેને, સમગ્ર કર્મનો નાશ કરનાર, ચાર મુખવાળા, સમસ્ત-
ભુવનને અભયદાન આપનાર. ૧. ચંદ્રમંડળ જેવા પ્રવેત ત્રણ છત્રથી
શોભતા, સૂર્યને વિહંગના કરતું ભામંડળ જેની પાછળ શોભી
રહ્યું છે. ૨. દિવ્યદુન્દુભિના નિર્ઘોષના ગીતસામ્રાજ્યની સંપ-
ત્તિવાળા, શબ્દ કરતા ભ્રમરોના અંકારથી વાચાળ થએલ અશોક
વૃક્ષથી શોભતા. ૩. સિંહાસન ઉપર બેઠેલા, ચામરોથી વીંળતા,
નમનાર સુરાસુરના મુકુટના રત્નોથી પગના નખની દીપ્ત
કાન્તિવાળા. ૪. દિવ્યપુષ્પોના સમૂહથી વ્યાપ્ત અને વિશાળ પરપદાથી
ભૂમિ છે જેને, ઉંચી ડોકવાળા મૃગોએ કરીને જેમનો સુંદર
ધ્વની સંભળાય છે. ૫. વૈર શાન્ત કરી હાથી સિંહ આદિ પશુઓ,
જેની નજીકમાં આવ્યા છે સમવસરણમાં રહેલા પરમેષ્ઠિ સ્વરૂપ
એવા પ્રભુ સમિપે બેઠેલા છે. ૬. સર્વ અતિશયથી યુક્ત, કેવળજ્ઞા-
નથી પ્રકાશમાન એવા અરિહંતના રૂપનું આલંબન કરીને ધ્યાન
કરવું, તે રૂપસ્થ ધ્યાન કહેવાય છે. ૭. (હવે બીજા પ્રકારથી

સષભિઃ કુલકમ્ । (પ્રકારાન્તરેણ રૂપસ્થધેયાસ્યત્પમાહ) રાગદ્વેષ-
મહામોહવિકારૈરકલંકિતમ્ । શાન્તં કાન્તં મનોહારિ, સર્વલક્ષણ-
લક્ષિતમ્ ॥૮॥ તીર્થકૈરપરિજ્ઞાતયોગમુદ્રામનોરમમ્ । અક્ષ્ણોરમન્દમા-
નન્દનિસ્યન્દં દદદદ્મુતં ॥૯॥ જિનેન્દ્રપ્રતિમારૂપમપિ નિર્મલમાનસઃ ।
નિર્નિમેષદ્વિદ્યા ધ્યાયન્, રૂપસ્થધ્યાનવાન્ ભવેત્ ॥૧૦॥ ત્રિભિર્વિ-
શેષકં । યોગી ચાભ્યાસયોગેન, તન્મયત્વમુપાગતઃ । સર્વજ્ઞીભૂતમા-
ત્માનમવલોકયતિ સ્ફુટમ્ ॥ ૧૧ ॥ સર્વજ્ઞો ભગવાન્ યોડ્યમહમે-
વાસ્મિ સ ધ્રુવમ્ । એવં તન્મયતાં યાતઃ, સર્વવેદીતિ મન્યતે ॥૧૨॥
વીતરાગો વિમુચ્યતે, વીતરાગં વિચિન્તયન્ । રાગિણં તુ સમાલમ્બ્ય,
રાગી સ્યાત્ક્ષોભણાદિક્રુત્ ॥ ૧૩ ॥ યેન યેન હિ ભાવેન, યુજ્યતે
યંત્રવાહકઃ । તેન તન્મયતાં યાતિ, વિશ્વરૂપો મળિર્યથા ॥૧૪॥

રૂપસ્થ ધ્યેયનું સ્વરૂપ કહે છે.) રાગ દ્વેષ અને મહા-
મોહરૂપવિકારોથી અકલંકિત, શાંત, કાન્ત, મનોહર અને
સર્વલક્ષણોથી યુક્ત. ૮. અન્યતીર્થોઓએ નહિ જાણેલ,
સુંદરયોગમુદ્રાવાળા, આંખોને અતિઅદ્ભુત આનંદના
ઝરાને આપનારા. ૯. એવા જિનેશ્વરની પ્રતિમાના રૂપનું
પણ નિર્મળમનથી નિર્નિમેષદષ્ટિએ ધ્યાન કરનાર રૂપસ્થ
ધ્યાનવાન્ થાય છે. ૧૦. અભ્યાસના યોગથી તન્મયપણાને
પામેલો યોગી પ્રગટપણે પોતાને સર્વજ્ઞભૂત થયેલો જુએ
છે. ૧૧. જે આ સર્વજ્ઞ ભગવાન છે તે નિષ્પ્રયે હુંજ છું.
એ પ્રમાણે તન્મયતાને પામેલો યોગી સર્વજ્ઞ કહેવાય છે. ૧૨.
વીતરાગનું ચિન્તવન કરતાં વીતરાગ એવો યોગી (કર્મથી)
મુકાય છે. અને રાગીનું આલંબન કરીને રાગી ક્ષોભાદિ
કરનાર થાય છે. ૧૩. કેમકે યંત્રવાહક જે જે ભાવે
જોડાય છે તેની સાથે આત્મા વિશ્વરૂપ મણીની પેઠે તન્મ-
યતા પામે છે. (અર્થાત્ સ્ફટિકમણિ, જેવું પુષ્પ પાસે હોય
તેવું ભાસે છે) ૧૪. આ દુનિયામાં કૌતુકથી પણ ખોટા

નાસદ્ધયાનાનિ સેવ્યાનિ, કૌતુકેનાપિ કિંત્વિહ । સ્વનાશાયૈવ
જાયન્તે, સેવ્યમાનાનિ તાનિ યત્ ॥૧૫॥ સિદ્ધ્યન્તિ સિદ્ધયઃ સર્વાઃ,
સ્વયં મોક્ષાવલંબિનામ્ । સંદિગ્ધા સિદ્ધિરન્યેષાં, સ્વાર્થઞ્ચંશસ્તુ-
નિશ્ચિતઃ ॥ ૧૬ ॥

॥ इति श्रीहेमचन्द्राचार्यविरचिते योगशास्त्रे

नवमः प्रकाशः ॥९॥

॥ अथ दशमः प्रकाशः ॥ १० ॥

(રૂપાતીતધ્યેયસ્વરૂપમાહ) અમૂર્ત્તસ્ય ચિદાનન્દરૂપસ્ય પર-
માત્મનઃ । નિરજ્જનસ્ય સિદ્ધસ્ય, ધ્યાનં સ્યાદ્રૂપવાર્જિતમ્ ॥ ૧ ॥
ઇત્યજસ્રં સ્મરન્ યોગી, તત્સ્વરૂપાવલંબનઃ । તન્મયત્વમવાપ્નોતિ,
ગ્રાહ્યગ્રાહકવર્જિતમ્ ॥ ૨ ॥ અનન્યશરણીભૂય, સ તસ્મિન્ લીયતે

ધ્યાનો સેવવા નહિ, કેમકે તે સેવ્યા હોય તે પોતાના નાશ-
માટેજ થાય છે. ૧૫. મોક્ષનું અવલંબન કરનારાઓને સર્વ-
સિદ્ધિઓ પોતાની મેળેજ સિદ્ધ થાય છે; બીજાને તે સિદ્ધિ-
ઓ થાય અથવા ન થાય, પરન્તુ સ્વાર્થઞ્ચંશતો થાયજ. ૧૬.

इति श्रीहेमचन्द्राचार्यविरचिते योगशास्त्रे नवम-
प्रकाशस्य गूर्जरगिरायामनुवादः ॥९॥

હવે દશમો પ્રકાશ. ૧૦.

(હવે રૂપાતીત ધ્યેયનું સ્વરૂપ કહે છે.) અમૂર્ત્ત,
ચિદાનન્દસ્વરૂપ, નિરંજન, એવા સિદ્ધપરમાત્માનું ધ્યાન તે
રૂપ રહિત (રૂપાતીત) ધ્યાન છે. ૧. એ પ્રમાણે સિદ્ધ
સ્વરૂપનું અવલંબન લઈ હૃમ્મેશાં ધ્યાન કરનાર યોગી ગ્રાહ્ય, (સેવા
યોગ્ય) ગ્રાહક (લેનાર) ભાવરહિત તન્મયતા પામે છે, ૨. અનન્યશરણી

તથા । ધ્યાતૃધ્યાનોભયાભાવે, ધ્યેયેનૈક્યં યથા વ્રજેત્ ॥૩॥ સોડ્યં
સમરસીભાવસ્તદેકીકરુણં મતમ્ । આત્મા યદપૃથક્ત્વેન, લીયતે
પરમાત્મનિ ॥ ૪ ॥ અલક્ષ્યં લક્ષ્યસંબન્ધાત્, સ્થૂલાત્સૂક્ષ્મં વિચિ-
ન્તયેત્ । સાલંબાચ્ચ નિરાલંબં, તત્ત્વવિત્તત્ત્વમજ્ઞસા ॥ ૫ ॥ એવં
ચતુર્વિધધ્યાનામૃતમમ્ મુનેર્મનઃ । સાક્ષાત્કૃતજગત્તત્ત્વં, વિધત્તે શુદ્ધિ-
માત્મનઃ ॥૬॥ આજ્ઞાપાયવિપાકાનાં, સંસ્થાનસ્ય ચ ચિન્તનાત્ ।
इत्थं वा ध्येयभेदेन, धर्मध्यानं चतुर्विधम् ॥૭॥ આજ્ઞાં યત્ર પુરસ્કૃત્ય,
સર્વજ્ઞાનામવાધિતામ્ । તત્ત્વતશ્ચિતયેદર્થાસ્તદાજ્ઞાધ્યાનમુચ્યતે ॥૮॥
સર્વજ્ઞવચનં સૂક્ષ્મં, હન્યતે યત્ત્વં હેતુભિઃ । તદાજ્ઞારૂપમાદેયં,
ન મૃષાભાષિણો જિનાઃ ॥૯॥ રાગદ્વેષક્રષાયાદ્યૈર્જાયમાનાન્ વિચિ-

થઈને તે યોગી તેમાં એવી રીતે લીન થાય છે કે ધ્યાની અને
ધ્યાનના અભાવે ધ્યેયની સાથે એકરૂપતા પામે છે. ૩. તે આ
સમરસીભાવ છે, અને તેનેજ એકીકરણ (અભેદપણું) માન્યું
છે કે જે આત્મા અભિન્નપણે પરમાત્માને વિષે લીન થાય
છે. ૪. લક્ષ્યધ્યાનના સંબંધથી અલક્ષ્યધ્યાન કરવું,
સ્થૂલધ્યાનથી સૂક્ષ્મધ્યાનનું ચિન્તવન કરવું, સાલંબનથી
નિરાલંબન થવું, એ પ્રમાણે કરવાથી તત્ત્વજ્ઞયોગી જલદી
તત્ત્વ પામે છે. ૫ એ પ્રમાણે ચારે પ્રકારના ધ્યાનામૃતમાં
મગ્ન થએલું મુનિનું મન જગતના તત્ત્વો સાક્ષાત્ કરી
આત્માની શુદ્ધિ કરે છે. ૬. અથવા આજ્ઞા, અપાય, વિપાક ને
સંસ્થાનનું ચિન્તવન કરવાથી ધ્યેયના ભેદ વડે આ પ્રમાણે
ધર્મધ્યાન ચાર પ્રકારે છે. ૭. જે ધ્યાનમાં સર્વજ્ઞની અભા-
ધિત આજ્ઞા આગળ કરીને તત્ત્વથી અર્થોનું ચિન્તવન
કરવું તે 'આજ્ઞાધ્યાન' કહેવાય છે. ૮. જિનેશ્વરનું વચન
સૂક્ષ્મ છે ને તે હેતુ યુક્તિથી ખંડિત થતું નથી, જિનેશ્વરો
અસાય બોલતા નથી તેથી તેમનું વચન ગ્રહણ કરવું તે આજ્ઞા-
રૂપ ધ્યાન છે. ૯. જે ધ્યાનમાં રાગદ્વેષક્રષાયાદિથી ઉત્પન્ન

ન્તયેત્ । યત્રાપાયાંસ્તદપાયવિચયધ્યાનમિષ્યતે ॥ ૧૦ ॥ એહિકા-
 મુષ્મિકાપાયપરિહારપરાયણઃ । તતઃ પ્રતિનિવર્તેત, સમંતાત્પાપ-
 કર્મણઃ ॥ ૧૧ ॥ પ્રતિક્ષણસમુદ્ભૂતો, યત્ર કર્મફલોદયઃ । ચિન્ત્યતે
 ચિત્રરૂપઃ સ, વિપાકવિચયોદયઃ ॥ ૧૨ ॥ યા સંપદાઽર્હતો યા ચ,
 વિપદો નારકાત્મનઃ । એકાતપત્રતા તત્ર, પુણ્યાપુણ્યસ્ય કર્મણઃ
 ॥ ૧૩ ॥ (અથ સંસ્થાનધ્યાનસ્વરૂપં) અનાદ્યન્તસ્ય લોકસ્ય,
 સ્થિત્યુત્પત્તિવ્યયાત્મનઃ । આકૃતિં ચિન્તયેદ્યત્ર, સંસ્થાનવિચયઃ
 સ તુ ॥ ૧૪ ॥ નાનાદ્રવ્યગતાનન્તપર્યાયપરિવર્તનાત્ । સદા સક્તં
 મનો નૈવ, રાગાદ્યાકુલતાં વ્રજેત્ ॥ ૧૫ ॥ [ધર્મધ્યાનવિશેષસ્વરૂપં]
 ધર્મધ્યાને ભવેદ્ ભાવઃ, ક્ષાયોપશમિકાદિકઃ । લેશ્યાઃ ક્રમવિશુદ્ધાઃ
 સ્યુઃ, પીતપદ્મસિતાઃ પુનઃ ॥ ૧૬ ॥ અસ્મિન્નિતાન્તવૈરાગ્યવ્યતિ-

થતા હુઃખોનુ' ચિન્તવન થાય તે 'અપાય(વિચય)' ધ્યાન
 કહેવાય છે. ૧૦. તેથી આ લોક અને પરલોક સંબંધી
 અપાયનો ત્યાગ કરવામાં તત્પર થઈ સમસ્ત પ્રકારે પાપ-
 કર્મથી નિવૃત્ત થાય છે. ૧૧. જે ધ્યાનમાં ક્ષણે ક્ષણે ઉત્પન્ન
 થતા કર્મફળના ઉદયનો અનેકરૂપે વિચાર કરાય તે 'વિપાક-
 વિચય' નામે ધ્યાન છે. ૧૨. અરિહંતને જે સંપદા છે અને
 નારકી જીવોને જે વિપદા છે તેમાં પુણ્ય ને પાપ કર્મનું જ
 સામ્રાજ્યપાણું છે. ૧૩. (હવે સંસ્થાનધ્યાનનું સ્વરૂપ કહે
 છે) જે ધ્યાનમાં ઉત્પત્તિ સ્થિતિ અને નાશ સ્વરૂપવાળા
 અનાદિ અનંત લોકની આકૃતિનું ચિન્તવન થાય તે 'સંસ્થાન-
 વિચય' ધ્યાન છે. ૧૪. વિવિધ દ્રવ્યાન્તર્ગત અનન્ત પર્યા-
 યનું પરિવર્તન હોવાથી હૃમ્બેશાં તેમાં આસકત થયેલું મન
 રાગાદિની આકુલતાને પામતું નથી. ૧૫. (ધર્મ ધ્યાનનું
 વિશેષ સ્વરૂપ કહે છે) ધર્મધ્યાનમાં ક્ષાયોપશમિક
 આદિ ભાવ હોય છે. અને પીત, પદ્મ, તથા શુકલ લેશ્યાઓ
 અનુક્રમે વિશુદ્ધ થાય છે ૧૬. આ ધ્યાનમાં અત્યન્ત
 વૈરાગ્યના સંબંધથી તરંગિત થયે છતે પ્રાણિઓને સ્વસં-

ષંગતરંગિતે । જાયતે દેહિનાં સૌખ્યં, સ્વસંવેદ્યમતીન્દ્રિયમ્ ॥૧૭॥
 (અમુત્રલોકસંબંધિ સુખં) ત્યક્તસંગાસ્તનું ત્યક્ત્વા, ધર્મધ્યાનેન
 યોગિનઃ । ગ્રૈવેયકાદિસ્વર્ગેષુ, ભવન્તિ ત્રિદશોત્તમાઃ ॥ ૧૮ ॥
 મહામહિમસૌભાગ્યં, શરચ્ચન્દ્રસમપ્રભમ્ । પ્રાપ્નુવન્તિ વપુસ્તત્ર,
 સ્ત્રામૂષામ્બરભૂષિતમ્ ॥૧૯॥ વિશિષ્ટવીર્યબોધાઢ્યં, કામાર્તિજ્વર-
 વર્જિતમ્ । નિરન્તરાયં સેવન્તે, સુખં ચાનુપમં ચિરમ્ ॥ ૨૦ ॥
 ઇચ્છાસંપન્નસર્વાર્થમનોહારિસુખામૃતમ્ । નિર્વિઘ્નમુપમુજ્જાના, ગતં
 કાલં ન જાનતે ॥૨૧॥ દિવ્યભોગાવસાને ચ, ચ્યુત્વા ત્રિદિવત-
 સ્તતઃ । ઉત્તમેન શરીરેનાવતરન્તિ મહીતલે ॥ ૨૨ ॥ દિવ્યવંશે
 સમુત્પન્ના, નિત્યોત્સવમનોરમાન્ । મુજ્જતે વિવિધાન્ ભોગાનસ્વાંદિ-
 તમનોરથાઃ ॥૨૩॥ તતો વિવેકમાશ્રિત્ય, વિરજ્યાડ્દશેષભોગતઃ ।
 ધ્યાનેન ધ્વસ્તકર્માણઃ, પ્રયાન્તિ પદમવ્યયમ્ ॥૨૪॥ ત્રિભિર્વિશેષકં ।

વેદ અતીન્દ્રિયસુખ પ્રાપ્ત થાય છે. ૧૭. (પરલોક સં-
 બંધિ સુખ કહે છે.) સર્વસંગરહિત યોગીઓ ધર્મ-
 ધ્યાન વડે શરીર તજીને ગ્રૈવેયક આદિ સ્વર્ગોમાં ઉત્તમ-
 દેવપણે ઉત્પન્ન થાય છે. ૧૮. ત્યાં મહામહિમાવાળા,
 સૌભાગ્યવાળા, શરદ્ગુણના ચંદ્ર જેવી કાન્તિવાળા, પુષ્પમાળા
 આભૂષણ અને વસ્ત્રથી વિભૂષિત શરીર પામે છે. ૧૯.
 વિશિષ્ટ વીર્ય અને જ્ઞાન યુક્ત, કામની પીડા રૂપ જ્વરથી
 રહિત, અન્તરાયરહિત લાંબોકાળ સુધી અનુપમ સુખ અનુભવે
 ૨૦. ઇચ્છા મુજબ સર્વઅર્થને પ્રાપ્ત કરનાર, વિઘ્નરહિત
 મનોહરસુખામૃત ભોગવતા થકાં ગએલો કાળ બાકી
 નથી. ૨૧. દિવ્યભોગો પૂર્ણ થએ છતે ત્યાં દેવલોકથી
 અધી પૃથ્વીતળમાં ઉત્તમશરીરે અવતરે છે. ૨૨. અપ-
 રિતમનોરથવાળા દિવ્યવંશમાં ઉત્પન્ન થઈ નિત્ય ઉત્સવથી
 મનોરમ વિવિધિ ભોગો ભોગવે છે. ૨૩. તે પછી વિવેકનો
 આશ્રયકરી, સર્વભોગોથી વૈરાગ્ય પામી, ધ્યાનવડે સર્વ-

इति श्रीहेमचन्द्राचार्यविरचिते योगशास्त्रे

दशमः प्रकाशः ॥१०॥

ॐ ॐ ॐ ॐ ॐ ॐ

॥ अथैकादशः प्रकाशः ॥११॥

आर्याछन्दः

(અથ શુક્લધ્યાનં) સ્વર્ગાપવર્ગહેતુર્ધર્મધ્યાનમિતિ કીર્તિતં તા-
(યા) વત્ । અપવર્ગૈકનિદાનં શુક્લમતઃ કીર્ત્યતે ધ્યાનમ્ ॥ ૧ ॥
(શુક્લધ્યાનાધિકારી) હૃદમાદિમસંહનના એવાડલં પૂર્વવેદિનઃ
કર્તુમ્ । સ્થિરતાં ન યાતિવિત્તં કથમપિ યત્સ્વલ્પસત્ત્વાનામ્ ॥ ૨ ॥
ધત્તે ન સ્વલ્પ સ્વાસ્થ્યં વ્યાકુલિતં તનુમતાં મનો વિષયૈઃ । શુક્લ-
ધ્યાને તસ્માદધિકારો નાલ્પસારાણામ્ ॥ ૩ ॥ અનવચ્છિદ્ધત્યામ્નાયઃ
સમાગતોઽસ્યેતિ કીર્ત્યતેઽસ્માભિઃ । દુષ્કરમપ્યાધુનિકૈઃ શુક્લધ્યાનં
ઠર્મનો નાશ કરી અવ્યય (મોક્ષ) પદમાં જાય છે. ૨૪.

इति श्रीहेमचन्द्राचार्यविरचिते योगशास्त्रे

दशमप्रकाशस्य गूर्जरगिरायामनुवादः ॥१०॥

— ॐ ॐ ॐ ॐ ॐ ॐ —

હવે અગીઆરમો પ્રકાશ ૧૧.

(હવે શુક્લધ્યાન કહે છે.) એ પ્રમાણે પ્રથમસ્વર્ગ અને
મોક્ષના કારણરૂપ ધર્મધ્યાન કહ્યું. હવે મોક્ષનાજ એક-
કારણરૂપ શુક્લધ્યાન કહીએ છીએ. ૧. પ્રથમ સંઘયણવાળા
પૂર્વધરોજ આ ધ્યાન કરવાને સમર્થ છે, કેમ કે અલ્પસ-
ત્ત્વાળા પ્રાણિઓનાં ચિત્ત કોઈ પણ રીતે સ્થિરતા પામતા
નથી. ૨. વિષયોથી વ્યાકુળ થએલા મનુષ્યોનાં મન સ્વસ્થ-
તા ધારણ કરી શકતા નથી. તેથી અલ્પસત્ત્વાળાને શુક્લ-
ધ્યાન કરવાનો અધિકાર નથી. ૩. આધુનિકના જીવોએ શુક્લ-
ધ્યાન કરવું દુષ્કર છે, તો પણ પરંપરાથી ચાલી આવેલો

યથાશક્તિમ્ ॥ ૪ ॥ [શુદ્ધધ્યાનભેદાઃ] જ્ઞેયં નામાત્વશ્રુતવિચાર-
 મૈક્યં શ્રુતાઽવિચારં ચ । સૂક્ષ્મક્રિયમુત્સન્નક્રિયમિતિભેદૈશ્વતુર્ધા
 તત્ ॥૫॥ (પ્રથમો ભેદઃ) એકત્ર પર્યાયાણાં વિવિધનયાનુસરણં
 શ્રુતાદ્ દ્રવ્યે । અર્થવ્યજ્ઞનયોગાન્તરેષુ સંક્રમણયુક્તમાદ્યં તત્ ॥૬॥
 (દ્વિતીયો ભેદઃ) એવં શ્રુતાનુસારાદેકત્વાવિતર્કમેકપર્યાયે । અર્થ-
 વ્યજ્ઞનયોગાન્તરેષ્વસંક્રમણમન્યતુ ॥૭॥ (તૃતીયો ભેદઃ) નિર્વાણ-
 ગમનસમયે કેવલિનો દરનિરુદ્ધયોગસ્ય । સૂક્ષ્મક્રિયાઽપ્રતિપાતિ
 તૃતીયં કીર્તિતં શુક્લમ્ ॥૮॥ [ચતુર્થો ભેદઃ] કેવલિનઃ શૈલેશીગ-
 તસ્ય શૈલવદકંપનીયસ્ય । ઉત્સન્નક્રિયમપ્રતિપાતિ તુરીયં પરમ-
 શુક્લમ્ ॥૯॥ (ધ્યાનસ્વામિત્વમાહ) એવં ત્રિયોગભાજામાદ્યં સ્યા-

આત્માય વિચ્છેદ ન થાય તેથી અમે શાસ્ત્રાનુસારે કહીએ
 છીએ. ૪. (શુદ્ધ ધ્યાનનો ભેદ કહે છે.) પૃથક્ત્વશ્રુત-
 વિચાર, અપૃથક્ત્વશ્રુત અવિચાર, સૂક્ષ્મ ક્રિયા અપ્રતિપાતિ
 અને ઉચ્છિન્નક્રિયા અનિવૃત્તિ એમ ચાર પ્રકારે તે શુદ્ધ
 ધ્યાન બણે. ૫. (પહેલો ભેદ પૃથક્ત્વશ્રુત અવિચાર)
 દ્રવ્યમાં રહેલા એકત્ર પર્યાયોનું વિવિધ નયોના અનુસારે
 શ્રુતથી અર્થ, વ્યજ્ઞન, અને યોગાન્તરમાં સંક્રમણ કરવું.
 તે પૃથક્ત્વશ્રુત વિચાર નામે પ્રથમ ભેદ છે. ૬. (હવે
 બીજો અપૃથક્ત્વશ્રુત અવિચાર.) એ પ્રમાણે શ્રુતા-
 નુસારે એક પર્યાયમાં અર્થ, વ્યજ્ઞન અને યોગાન્તરમાં
 અસંક્રમણ તે એકત્વવિતર્ક નામે બીજો ભેદ છે ૭.
 (હવે ત્રીજો ભેદ કહે છે) મોક્ષ ગમનસમયે કેવલીએ જે
 અર્થ યોગનો રાધ કરેલો હોય તેમને સૂક્ષ્મ ક્રિયા અપ્રતિપાતિ
 નામે શુદ્ધ ધ્યાનનો ત્રીજો ભેદ. ૮. હવે ચોથો ભેદ કહે
 છે) પવંતની પેઠે અકંપનીય શૈલેશીકરણ પામેલા કે-
 વલીને ઉત્સન્નક્રિયાઅપ્રતિપાતિ નામે શુદ્ધ ધ્યાનનો
 ચોથો ભેદ હોય છે. ૯. (ધ્યાનનો સ્વામી કહે છે) અ

દપરમેકયોગાનામ્ । તનુયોગિનાં તૃતીયં નિર્યોગાનાં ચતુર્થં તુ ॥૧૦॥ છદ્ધસ્થિતસ્ય યદ્વન્મનઃ સ્થિરં ધ્યાનમુચ્યતે તજ્ઞૈઃ । નિ-
શ્ચલમંગં તદ્વત્ કેવલિનાં કીર્તિતં ધ્યાનમ્ ॥ ૧૧ ॥ પૂર્વાભ્યાસા-
જ્ઞીવોપયોગતઃ કર્મજરણહેતોર્વા । શબ્દાર્થબહુત્વાદ્ વા જિનવચ-
નાદ્વાપ્યયોગિનો ધ્યાનમ્ ॥ ૧૨ ॥ આદ્યે શ્રુતાવલંબનપૂર્વે પૂર્વશ્રુ-
તાર્થસંબંધાત્ । પૂર્વધરાણાં છદ્ધસ્થયોગિનાં પ્રાયશો ધ્યાને ॥૧૩॥
સકલાલંબનવિરહપ્રથિતે દ્વે ત્વન્તિમે સમુદિષ્ટે । નિર્મલકેવલદૃષ્ટિ-
જ્ઞાનાનાં ક્ષીણદોષાણાં ॥૧૪॥ તત્ર શ્રુતાદ્ ગૃહીત્વૈકમર્થમર્થાદ્ વ્રજે-
ચ્છબ્દમ્ । શબ્દાત્પુનરપ્યર્થ યોગાદ્યોગાન્તરં ચ સુધીઃ ॥ ૧૫ ॥
સંક્રામત્યવિલંબિતમર્થપ્રભૃતિષુ યથા કિલ ધ્યાની । વ્યાવર્તતે સ્વ-
યમસૌ પુનરપિ તેન પ્રકારેણ ॥૧૬॥ ઇતિ નાનાત્વે નિશિતાભ્યાસઃ

પ્રમાણે ત્રણ યોગવાળા યોગીને પહેલું શુદ્ધ ધ્યાન હોય,
ત્રણમાંથી કેાઇ પણ એક યોગવાળાને બીજું, સૂક્ષ્મશરીરયોગ-
વાળાને ત્રીજું, ને યોગ રહિતને ચોથું શુદ્ધધ્યાન હોય.
૧૦. જેમ છદ્ધસ્થના મનની સ્થિરતાને ધ્યાન કહેવાય છે.
તેમ કેવલીઓના શરીરની નિશ્ચળતાને ધ્યાનજ્ઞોએ ધ્યાન
કહ્યું છે. ૧૧. આ અયોગીને પૂર્વના અભ્યાસથી, જીવના
ઉપયોગથી, કર્મનિર્જ્ઞાના હેતુથી, શબ્દાર્થની બહુલતાથી,
અથવા જિનેશ્વરના વચનથી ધ્યાન કહ્યું છે. ૧૨.
પ્રથમના બે શુદ્ધધ્યાન શ્રુતાલંબનપૂર્વક પૂર્વશ્રુતાર્થના
સંબંધથી પૂર્વધર છદ્ધસ્થયોગીઓને ઘણું કરીને હોય છે.
૧૩. સર્વદોષરહિત, નિર્મળ કેવળજ્ઞાન અને કેવળદર્શન
વાળાને સર્વ આલંબન રહિત છેલ્લાં બે શુદ્ધધ્યાન કહ્યાં
છે. ૧૪. તેમાં પ્રથમ શ્રુતથી એક અર્થ ગ્રહણ કરી અર્થથી
શબ્દમાં જવું અને ફરી શબ્દથી અર્થમાં જવું એવીજ રીતે
બુદ્ધિમાને યોગથી યોગાન્તરે જવું. ૧૫. જેવી રીતે ધ્યાની-
પુરૂષ વિલંબરહિત અર્થ આદિમાં સંક્રમણ કરે છે, તેવી
રીતે ફરી પણ પોતે ત્યાંથી પાછો ફરે છે. ૧૬. એ પ્રમાણે

સંજાયતે યદા યોગી । આવિર્મૂતાત્મગુણસ્તદેકતાયા ભવેદ્યોગ્યઃ
 ॥ ૧૭ ॥ ઉત્પાદસ્થિતિમંગાદિપર્યાયાણાં યદૈકયોગઃ સન્ । ધ્યા-
 યતિ પર્યયમેકં, તત્સ્યાદેકત્વમવિચારમ્ ॥ ૧૮ ॥ ત્રિજગદ્વિષયં ધ્યા-
 નાદણુસંસ્થં ધારયેત્ ક્રમેણ મનઃ । વિષમિવ સર્વાજ્ઞગતં મંત્રબલા-
 ન્માંત્રિકો દંશે ॥ ૧૯ ॥ અપસારિતેન્ધનમરઃ શેષસ્તોકેન્ધનોઽનલો
 જ્વલિતઃ । તસ્માદપનીતો વા નિર્વાતિ યથા મનસ્તદ્વત્ ॥ ૨૦ ॥
 જ્વલતિ તતશ્ચ ધ્યાનજ્વલને મૃશમુજ્જ્વલે યતીન્દ્રાણામ્ । નિસ્થિ-
 લાનિ વિલીયન્તે, ક્ષણમાત્રાદ્ ઘાતિકર્માણિ ॥ ૨૧ ॥ જ્ઞાનાવરણીયં
 દૃષ્ટ્યાવરણીયં ચ મોહનીયં ચ । વિલયં પ્રયાન્તિ સહસા સદા-
 ન્તરાયેણ કર્માણિ ॥ ૨૨ ॥ (ઘાતિકર્મક્ષયફલમ્) સંપ્રાપ્ય કેવલ-
 જ્ઞાનદર્શને દુર્લભે તતો યોગી । જાનાતિ પશ્યતિ તથા લોકાલોકં

વિવિધપ્રકારના તીવ્રઅભ્યાસવાળો જ્યારે યોગી થાય
 ત્યારે આત્મગુણ પ્રગટ થતાં તે એકતાને યોગ્ય થાય. ૧૭.
 જ્યારે એક યોગવાળો થયોથકો યોગી ઉત્પાદ, સ્થિતિ ને
 વ્યયાદિ પર્યાયોમાંના એક પર્યાયનું ધ્યાન કરે ત્યારે એકત્વ
 અવિચાર ધ્યાન થાય. ૧૮. સર્વઅંગમાં વ્યાપેલું ઝેર જેમ
 મંત્રના બળથી માંત્રિક દંખમાં લાવી મૂકે છે તેમ ત્રણ જગતને
 વિષય કરનાર મન ધ્યાનથી અનુક્રમે આણુપર (પરમાણુ ઉપર)
 ધારણ કરવું. ૧૯. દૂર કરેલા ઇન્ધનના સમૂહવાળો અગ્નિ અથ-
 વા બાકીના થોડા ઇન્ધનવાળો અને લાકડા બસેડેલો અગ્નિ જેમ
 ઓલવાઈ જાય છે, તેમ વિષય રહિત મન શાન્ત થાય છે. ૨૦. પછી
 શુદ્ધધ્યાન રૂપ અગ્નિ અત્યન્ત પ્રજ્વલિત થવાથી યતીન્દ્રના
 ઘાતિકર્મો બધાએ ક્ષણવારમાં નાશ પામે છે. ૨૧. જ્ઞાના-
 વરણીય, દર્શનાવરણીય, મોહનીય અને અન્તરાય
 સહિત (એ ઘાતિ) કર્મો સહસા નાશ પામે છે. ૨૨.
 (ઘાતીકર્મ ક્ષય થવાથી થતું ફલ) તે પછી યોગી દુર્લભ
 એવા કેવળજ્ઞાન ને કેવળદર્શન પામી યથાવસ્થિત લોકાલોકને

યથાવસ્થં ॥૨૩॥ દેવસ્તદા સ ભગવાન્ , સર્વજ્ઞઃ સર્વદર્શનન્ત-
 ગુણઃ । વિહરત્યવનીબલયં સુરાસુરનરોરગૈઃ પ્રણતઃ ॥ ૨૪ ॥
 વાગ્મ્યોત્તનયાઽસ્થિલાન્યપિ વિબોધયતિ ભવ્યજન્તુકુમુદાનિ । ઉન્મૂ-
 લયતિ ક્ષણતો મિથ્યાત્વં દ્રવ્યભાવગતમ્ ॥ ૨૫ ॥ તન્નામગ્રહમા-
 ત્રાદનાદિસંસારસંભવં દુઃખમ્ । ભવ્યાત્મનામશેષં પરિક્ષયં યાતિ
 સહસૈવ ॥૨૬॥ અપિ કોટીશતં સંખ્યાઃ સમુપાસિતુમાગતાઃ સુર-
 નરાદ્યાઃ । ક્ષેત્રે યોજનમાત્રે માન્તિ તદાઽસ્ય પ્રભાવેષ્ ॥ ૨૭ ॥
 ત્રિદિવૌકસો મનુષ્યાસ્તિર્યઞ્ચોઽન્યેઽપ્યમુપ્ય બુદ્ધ્યન્તે । નિજનિજ-
 ભાષાનુગતં વચનં ધર્માવબોધકરમ્ ॥૨૮॥ આયોજનશતમુગ્રા રોગાઃ
 શામ્યન્તિ તત્પ્રભાવેણ । ઉદયિનિ શીતમરીચાવિવ તાપરુજઃ ક્ષિતેઃ
 પરિતઃ ॥ ૨૯ ॥ મારીતિદુર્મિક્ષાતિવૃદ્ધ્યનાવૃદ્ધિડમરવૈરાણિ । ન

જાણે છે ને જાણે છે. ૨૩. ત્યારે સર્વજ્ઞ, સર્વદર્શી અનન્ત-
 ગુણવાન, દેવ એવા તે ભગવાન, સુર, અસુર, મનુષ્ય અને ઉરગો-
 થી પ્રભુભ કરાતા પૃથ્વીની ઉપર વિચરે છે. ૨૪. વાણી રૂપ
 જ્યોત્સ્નાથી સમગ્ર ભવ્યજન્તુરૂપી કમળોને વિકસ્વર કરે છે અને
 ક્ષણમાત્રમાં તેમના દ્રવ્યથી અને ભાવથી રહેલા મિથ્યાત્વનું
 ઉન્મૂલન કરે છે. ૨૫. તેમનું નામ ગ્રહણ કરવા માત્રથીજ
 અનાદિ સંસારમાં થયેલું સમગ્ર દુઃખ ભવ્ય જીવોને એકદમ
 નાશ પામે છે. ૨૬. વળી તેમની ઉપાસના કરવાને આવેલા
 સેંકડો કોટી દેવ મનુષ્યાદિ તે વખતે તેમના પ્રભાવથી એક
 યોજન પ્રમાણ ક્ષેત્રમાં સમાઈ જાય છે. ૨૭. ધર્મનો બોધ
 કરનાર તેમનું વચન દેવ મનુષ્ય અને તિર્યગ્-ચો પણ
 પોતપોતાની ભાષાપ્રમાણે સમજી શકે છે. ૨૮. જેમ ચ-
 ન્દ્રના પ્રભાવથી તાપ શાન્ત થાય છે તેમ તેમના પ્રભાવથી
 પૃથ્વીમાં ચારે બાજુએ સો યોજન સુધી ઉગ્ર રોગો શાન્ત
 થઈ જાય છે. ૨૯. જેમ સૂર્ય ઉદય થવાથી આ પૃથ્વીપર
 અધકાર હોતો નથી. તેમ ભગવાન પૃથ્વીપર વિહાર કર-

ભવન્ત્યસ્મિન્ વિહરતિ સહસ્રરશ્મૌ તમાંસીવ ॥૩૦॥ માર્તંડમંડલ-
 શ્રીવિહંબિ ભામંડલં વિમોઃ પરિતઃ । આર્ભિર્મવત્યનુવપુઃ, પ્રકાશ-
 યત્સર્વતોઽપિ દિશઃ ॥૩૧॥ સંચારયન્તિ વિક્રાન્ત્યનુપાદન્યાસમાશુ
 કમલાનિ । ભગવતિ વિહરતિ તસ્મિન્ કલ્યાણીભક્તયો દેવાઃ ॥૩૨॥
 અનુકૂલો વાતિ મરુત્ પ્રદક્ષિણં યાન્ત્યમુષ્ય શકુનાશ્ચ । તરવોઽપિ
 નમન્તિ ભવન્ત્યધોમુખાઃ કંટકાશ્ચ તદા ॥૩૩॥ આરક્તપલ્લવોઽક્ષો-
 કપાદપઃ સ્મેરકુસુમગન્ધાઢ્યઃ । પ્રકૃતસ્તુતિરિવ મધુકરવિરુતૈર્ધિ-
 લસત્યુપરિ તસ્ય ॥૩૪॥ ષડપિ સમકાલમૃતવો ભગવન્તં તે તદોપ-
 તિષ્ઠન્તે । સ્મરસાહાય્યકકરણે પ્રાયશ્ચિત્તં પ્રહીતુમિવ ॥૩૫॥
 અસ્ય પુરસ્તાન્નિનદન્, વિજૃંભતે દુન્દુભિર્નભસિ તારમ્ । કુર્વાણો
 નિર્વાણપ્રયાણકલ્યાણમિવ સદ્યઃ ॥૩૬॥ પચ્ચાપિ ચેન્દ્રિયાર્થાઃ

વાથી મરડી, દુર્ભિક્ષ, અતિવૃષ્ટિ, અનાવૃષ્ટિ યુદ્ધ ને વૈરાદિ થતા
 નથી. ૩૦. સૂર્યમંડળની શોભાને વિડંબના કરનાર, ચારે બાજુ
 દિશાઓને પ્રકાશ કરતું એવું ભામંડળ ભગવાનના શરીરની
 પાછળ પ્રગટ થાય છે. ૩૧. તે ભગવાન પૃથ્વીપર વિચરે
 છે ત્યારે શ્રેષ્ઠભક્તિવાળા દેવો તેમને પગ મૂકવાને ઠેકાણે
 પગલે પગલે સુવર્ણકમળો સ્થાપે છે. ૩૨. અને તે વખતે
 વાયુ અનુકૂળ વાય છે, તેમને (ચાસ વિગેરે) પક્ષીઓ
 પ્રદક્ષિણા આપે છે, ઝાડો પણ નમે છે અને કાંટાઓ ઉધા
 મુખવાળા થઈ જાય છે. ૩૩. રાતાં પત્રવાળો, વિકસ્વર
 અને સુગન્ધીપુષ્પવાળો અશોકવૃક્ષ જમરોનાં શબ્દોથી
 સ્તુતિ કરતો હોય તેમ તે ભગવન્તના ઉપર શોભે છે. ૩૪.
 કામદેવને સહાય કરવાનું પ્રાયશ્ચિત્ત લેવાને જાણે આવી
 હોય તેમ જ એ ઋતુઓ એકીકાળે ભગવન્ત પાસે આવે છે. ૩૫.
 કલ્યાણકારી ભોક્ષમાર્ગમાં પ્રયાણ કરતા એવા આ ભગવન્ત-
 ની આગળ તત્કાળ તારસ્વરથી નાદ કરતો આકાશમાં દેવ-
 દુન્દુભિ વાગે છે. ૩૬. પાંચે ઇન્દ્રિયોનાં અર્થ તેમની પાસે

ક્ષણાન્મનોજ્ઞા ભવન્તિ તદુપાન્તે । કો વા ન ગુણોત્કર્ષ સવિધૌ
 મહતામવાપ્નોતિ ॥ ૩૭ ॥ અસ્ય નસ્વા રોમાણિ ચ વર્ધિષ્ણૂન્યપિ
 નહિ પ્રવર્ધન્તે । ભવશતસંચિતકર્મચ્છેદં દૃષ્ટૈવ ભીતાનિ ॥ ૩૮ ॥
 શમયન્તિ તદભ્યર્ણે રજાંસિ ગન્ધજલવૃષ્ટિભિર્દેવાઃ । ઉન્નિદ્રકુસુ-
 મવૃષ્ટિભિરશેષતઃ સુરભયન્તિ ભુવમ્ ॥ ૩૯ ॥ છત્રત્રયી પવિત્રા
 ઉપરિ વિભોર્મક્તિતસ્ત્રિદશરાજૈઃ । ગંગાશ્રોતસ્ત્રિતયીવ ધાર્યતે મંડલી-
 કૃત્ય ॥ ૪૦ ॥ અયમેક એવ નઃ પ્રભુરિત્યાશ્રયાતું વિઢૌજસોન્નામિતઃ ।
 અંગુલિદંડં ઇવોચ્ચૈશ્વકાસ્તિ રત્નધ્વજસ્તસ્ય ॥ ૪૧ ॥ અસ્ય શરદિ-
 ન્દુર્દીધિતિચારુણિ ચ ચામરાણિ ધૂયન્તે । વદનારવિન્દસંપાતિ-
 રાજહંસઞ્ચમં દધતિ ॥ ૪૨ ॥ પ્રાકારાશ્રય ઉચ્ચૈર્વિભાન્તિ સમવસ-
 રણસ્થિતસ્યાસ્ય । કૃતવિગ્રહાણિ સમ્યક્ચારિત્રજ્ઞાનદર્શનાનીવ

ક્ષણુવારમાં મનોહર થઈ જાય છે. અથવા મહોટાઓની
 સમીપે કોણુ ગુણુનો ઉત્કર્ષ ન પામે ? ૩૭. સેંકડો ભવનાં
 સંચિતકરેલા કર્મનો નાશ થએલો જોઈનેજ ભય પામ્યા
 હોય તેમ આ ભગવન્તના નળ અને રોમ વધવાના સ્વ-
 ભાવવાળા છતાં વધતા નથી. ૩૮. તેમની પાસે સુંગધી-
 જળની વૃષ્ટિથી દેવો ધૂળને સમાવી દે છે અને આબુખાબુ-
 ની ભૂમિ વિકસિતપુષ્પવૃષ્ટિથી સુવાસિત કરે છે. ૩૯.
 ગંગાનદીના ત્રણપ્રવાહજેવા ગોળ અને પવિત્ર ત્રણ
 છત્રો ભગવન્તની ઉપર ઈંદ્રે ભક્તિથી ધારણ કરે છે.
 ૪૦. આ એકજ અમારો સ્વામિ છે એમ કહેવાને જાણે
 ઈન્દ્રે અંગુલી રૂપ દંડ ઊંચો કર્યો હોય તેમ તેમનો રત્નધ્વજ
 (ઇન્દ્રધ્વજ) ઊંચે શોભે છે. ૪૧. આ પ્રભુને શરદ ઋતુના અન્દ્રની
 કાન્તિ જેવા સુન્દર આમરો વિંજાય છે તે જાણે મુખરૂપ કમળપર
 આવતા રાજહંસના ભ્રમને ધારણ કરે છે. ૪૨. આ ભગ-
 વન્તના સમવસરણુના ત્રણ કિલ્લાઓ જાણે દેહધારી સ-
 મ્યગૃજ્ઞાન દર્શન ને ચારિત્ર ન હોય તેમ અત્યન્ત શોભે છે.

॥૪૩॥ ચતુરાશાવર્તિજનાન્ યુગપદિવાનુમ્રહીતુકામસ્ય । ચત્વારિ
 ભવન્તિ મુસ્તાન્યંગાનિ ચ ધર્મમુપદિશતઃ ॥૪૪॥ અભિવન્દ્યમાન-
 પાદઃ સુરાસુરનરોરગૈસ્તદા ભગવાન્ । સિંહાસનમધિતિષ્ઠતિ ભા-
 સ્વાનિવ પૂર્વગિરિશૃંગમ્ ॥૪૫॥ તેજઃપુજ્જપ્રસરપ્રકાશિતાશેષદિ-
 ક્રૂપસ્ય તદા । ત્રૈલોક્યચક્રવર્તિત્વાચિહ્નમગ્રે ભવતિ ચક્રમ્ ॥૪૬॥
 ભવનપતિજ્યોતિઃપતિવિમાનપતિવાનમન્તરાઃ સવિધે । તિષ્ઠન્તિ
 સમવસરણે જઘન્યતઃ કોટિપરિમાણાઃ ॥૪૭॥ તીર્થકરનામસંજ્ઞં ન
 યસ્ય કર્માસ્તિ સોઽપિ યોગબલાત્ । ઉત્પન્નકેવલઃ સન્ સત્યાયુષિ
 બોધયત્યુર્વીમ્ ॥ ૪૮ ॥ સંપન્નકેવલજ્ઞાનદર્શનોઽન્તર્મુહૂર્તશેષાયુઃ ।
 અર્હતિ યોગો ધ્યાનં તૃતીયમપિ કર્તુમચિરેણ ॥૪૯ ॥ આયુઃકર્મ-
 સકાશાદધિકાનિ સ્યુર્યદાઽન્યકર્માણિ । તત્સામ્યાય તદોપક્રમતે

૪૩. ચારે દિશામાં રહેલા મનુષ્યોને બાણે એકીસાથે અનુ-
 શ્રદ્ધ કરવાની ઇચ્છાવાળા હોય તેમ ધર્મોપદેશ કરતાં ભગ-
 વન્તને ચાર શરીર અને ચાર મુખો થાયછે. ૪૪. સુર, અસુર,
 મનુષ્ય અને ભુવનપતિઓએ કરીને ચરણમાં નમસ્કાર કરાતા
 ભગવાન, પૂર્વાચળના શિખરપર જેમ સૂર્ય આરૂઢ થાય, તેમે
 સિંહાસનપર બેસેછે. ૪૫. તે વખતે તેજઃપુજ્જ પ્રસર-
 વાર્થી સમગ્રદિશાઓને પ્રકાશિત કરતું, ત્રૈલોક્યના ચક્ર-
 વર્તિપણની નિશાની જેવું ચક્ર તેમની આગળ થાયછે.
 ૪૬. ભુવનપતિ, જ્યોતિષ્પતિ, વિમાનપતિ, ને વાણ્વ્યંતર
 એ સર્વ સમવસરણમાં ઓછામાં ઓછા એકકોટીપ્રમાણુ જેટલાં
 હોય છે. ૪૭. જેમને તીર્થ'કર નામકર્મ ન હોય, તે પણ
 યોગના બળથી કેવલજ્ઞાન ઉત્પન્ન થયાબાદ આયુષ હોય
 તેા જગતને બોધ કરે છે. ૪૮. કેવલજ્ઞાન ને કેવલદર્શન-
 વાળો યોગી અન્તર્મુહૂર્ત આયુષ બાકી હોય ત્યારે ત્રીજું
 ધ્યાન પણ થોડાકાળમાં કરવાને યોગ્ય થાયછે. ૪૯.
 પરન્તુ જો આયુઃકર્મ કરતાં બીજા કર્મ અધિક હોય તેા તે
 વખતે તે કર્મોને આયુષની સમાન કરવાને યોગી કેવલી-

યોગી સમુદ્ઘાતમ્ ॥ ૧૦ ॥ દંઢકપાટે મંથાનકં ચ સમયત્રયેણ
 નિર્માય । તુર્યે સમયે લોકં નિઃશેષં પૂરયેદ્યોગી ॥૧૧॥ સમયૈસ્ત-
 તશ્ચતુર્ભિર્નિવર્તતે લોકપૂરણાદસ્માત્ । વિહિતાયુઃસમકર્મા ધ્યાની
 પ્રતિલોમમાર્ગેણ ॥૫૨॥ શ્રીમાનચિન્ત્યવીર્યઃ શરીરયોગેઽથ બાદરે
 સ્થિત્વા । અચિરાદેવ હિ નિરુણાદ્ધિ બાદરૌ વાઙ્મનસયોગૌ ॥૧૩॥
 સૂક્ષ્મેણ કાયયોગેન કાયયોગં સ બાદરં રુન્ધ્યાત્ । તસ્મિન્નનિ-
 રુદ્ધે સતિ શક્યો રોધ્યું ન સૂક્ષ્મતનુયોગઃ ॥ ૧૪ ॥ વચનમનો-
 યોગયુગં સૂક્ષ્મં નિરુણાદ્ધિ સૂક્ષ્મતનુયોગાત્ । વિદધાતિ તતો ધ્યાનં
 સૂક્ષ્મક્રિયમસૂક્ષ્મતનુયોગમ્ ॥ ૧૫ ॥ તદનન્તરં સમુચ્છિ-
 ન્નક્રિયમાવિર્ભવેદ્યોગસ્ય । અસ્યાન્તે ક્ષીયન્તે ત્વઘાતિકર્માણિ
 ચત્વારિ ॥૧૬॥ લઘુવર્ણપશ્ચકોદ્ગિરણતુલ્યકાલામવાપ્ય શૈલેશીમ્ ।
 ક્ષપયતિ યુગપત્ પરિતો વેદ્યાયુર્નામગોત્રાણિ ॥૧૭॥ ઔદારિક-

સમુદ્ઘાત કરવાનો આરંભ કરેછે. ૫૦. ત્રણ સમયે દંડ કપાટ
 અને મંથાન (રવૈયો) બનાવી ચોથે સમયે સમગ્રલોકને
 આત્મપ્રદેશથી યોગી પૂરે. ૫૧. તે પછી આયુષસરખા બીજા
 કર્મ કરી લોકપૂરવાના કાર્યથી પ્રતિલોમમાર્ગે ધ્યાની આર
 સમયે પાછો ફરે. ૫૨. જ્ઞાનાદિલક્ષ્મીમાન્ અચિન્ત્ય-
 વીર્યવાન્ યોગી બાહરકાયયોગમાં રહી બાહરવચનયોગ
 અને બાહરમનોયોગ થોડાકાળમાંજ રોકેછે. ૫૩. પછી
 સૂક્ષ્મકાયયોગવડે તે યોગી બાહરકાયયોગને રૂંધે,
 કેમકે બાહરકાયયોગ રોક્યા શિવાય સૂક્ષ્મકાયયોગ રોકી
 શકાય નહિ. ૫૪. સૂક્ષ્મકાયયોગથી સૂક્ષ્મવચનયોગ ને મનો-
 યોગ રોકેછે, તે પછી સૂક્ષ્મક્રિયાવાળું ને સ્થૂલકાય-
 યોગવાળું ધ્યાન કરેછે. ૫૫. તે પછી અયોગીને સમુચ્છિન્ન-
 ક્રિયા (સર્વક્રિયાનો વ્યવચ્છેદવાળું ધ્યાન) ઉત્પન્ન થાયછે, અને
 આની અન્તે ચાર અઘાતિકર્મ ક્ષય પામે છે. ૫૬. પાંચ
 હસ્વાક્ષર બોલી શકાય તેટલા વખતની શૈલેશીઅવસ્થા (મેરૂ
 માફક સ્થિર અવસ્થા) પામીને એકી સાથે વેદની, આયુષ્ય,

તૈજસકાર્મણાનિ સંસારમૂલકરણાનિ । હિત્વેહ ઋજુશ્રેણ્યાં સમ-
યેનૈકેન યાતિ લોકાન્તમ્ ॥૫૮॥ નોર્ધ્વમુપગ્રહવિરહાદધોઽપિ વા
નૈવ ગૌરવાઽભાવાત્ । યોગપ્રયોગવિગમાત્ ન તિર્યગપિ તસ્ય ગતિ-
રસ્તિ ॥ ૫૯ ॥ લાઘવયોગાદ્ ધૂમવદલાબુફલવચ્ચ સંગવિરહેણ ।
બંધનવિરહાદેરંડવચ્ચ સિદ્ધસ્ય ગતિરૂર્ધ્વમ્ ॥૬૦॥ સાદિકમનન્ત-
મનુપમમવ્યાબાધં સ્વભાવજં સૌખ્યં । પ્રાપ્તઃ સ કેવલજ્ઞાનદર્શનો
મોદતે મુક્તઃ ॥૬૧॥

इति श्रीहेमचन्द्राचार्यविरचिते योगशास्त्रे

एकादशमः प्रकाशः ॥११॥

નામ, ને ગોત્રકર્મને ખપાવે છે ૫૭. સંસારના મૂળકારણ-
ભૂત ઔદારિક તૈજસ ને કાર્મણશરીરે અહીં તણ હઈ
સમશ્રેણિએ એકજ સમયે લોકાન્તે જાય છે. ૫૮. સિદ્ધાત્માની
ગતિ સહાયકારક ધર્માસ્તિકાયનો અભાવ હોવાથી ઉંચે થતી
નથી, ગૌરવનો અભાવ હોવાથી નીચે પણ થતી નથી અને
યોગનો વ્યાપાર ન હોવાથી તિર્છિં પણ થતી નથી. ૫૯.
લાઘવપણથી ધૂમની જેમ, સંગના અભાવથી તુંગડાની પેઠે
અને બંધનના અભાવથી એરંડાની જેમ સિદ્ધની ઉર્ધ્વગતિ
થાય છે. ૬૦. કેવળજ્ઞાન ને કેવળદર્શનવાળો તે મુક્તયોગી,
સાદિઅનન્ત, અનુપમ, અવ્યાબાધ, સ્વભાવથી થએલું સુખ
પ્રાપ્તકરી આનંદ પામે છે. ૬૧.

इति श्रीहेमचन्द्राचार्यविरचिते योगशास्त्रे

एकादशप्रकाशस्य गूर्जरगिरायामनुवादः ११.

॥ અથ દ્વાદશઃ પ્રકાશઃ ॥ ૧૨ ॥

(આચાર્યાણામ્ સ્વાનુભવઃ) શ્રુતસિન્ધોર્ગુરુમુખતો યદધિ-
ગતં તદિદ્દ દર્શિતં સમ્યક્ । અનુભવસિદ્ધમિદાનીં, પ્રકાશ્યતે તત્ત્વ-
મિદમશ્વિલમ્ ॥ ૧ ॥ (મનસઃ પ્રકારાઃ) इह विक्षिप्तं यातायातं
શ્લિષ્ટં તથા સુલીનં ચ । ચેતશ્ચતુઃ પ્રકારં તજ્જ્વલમત્કારકારિ ભવેત્
॥૨॥ (મનોલક્ષણાનિ) વિક્ષિપ્તં ચલમિષ્ટં યાતાયાતં ચ કિમપિ
સાનન્દમ્ । પ્રથમાભ્યાસે દ્વયમપિ વિકલ્પવિષયગ્રહં તત્સ્યાત્ ॥૩॥
શ્લિષ્ટં સ્થિરસાનન્દં સુલીનમતિનિશ્ચલં પરમાનન્દમ્ । તન્માત્રક-
વિષયગ્રહમુભયમપિ બુધૈસ્તદાઽઽઙ્ગાતમ્ ॥૪॥ એવં ક્રમશઃ ઽભ્યાસા-
વેશાદ્ ધ્યાનં ભજેન્નિરાલંબમ્ । સમરસીભાવં યાતઃ પરમાનન્દં ત-
તોઽનુભવેત્ ॥૫॥ बाह्यात्मानमपास्य प्रसक्तिभाजाऽन्तरात्मना योगी।

હવે આરમ્ભો પ્રકાશ ૧૨.

(આચાર્યશ્રીજીનો સ્વાનુભવ) શ્રુતસમુદ્રમાંથી અને
ગુરુના મુખથી જે જાણ્યું, તે સમ્યક્ પ્રકારે આ ઠેકાણે
ખતાવ્યું; હવે મને જે અનુભવસિદ્ધ થયું છે તે સર્વતત્ત્વ
પ્રગટ કરું છું. ૧. (મનના ભેદો) વિક્ષિપ્ત યાતાયાત
ત્રિલષ્ટ અને સુલીન એમ ચાર પ્રકારનું ચિત્ત તેના જાણુ-
નારાઓને ચમત્કાર કરનારું થાય છે. ૨. (મનના લક્ષણો)
'વિક્ષિપ્તમન' ચપળતાવાળું છે, 'યાતાયાત' ઠંઠક આ-
નંદવાળું છે. પ્રથમ અભ્યાસમાં બેઉ મન વિકલ્પ વિષયને
ગ્રહણ કરનાર હોય છે. ૩. 'ત્રિલષ્ટમન' સ્થિરતા અને આનંદવાળું
છે, 'સુલીનમન' અતિનિશ્ચળ અને પરમાનંદવાળું છે, તે
બેઉ મન તેનોજ વિષય ગ્રહણ કરનાર છે, એમ પંડિતોએ
કહ્યું છે. ૪. એ પ્રમાણે અભ્યાસના આવેશથી નિરાલંબન
ધ્યાન કરતાં સમરસીભાવ પરમાત્માની સાથે અભિન્નપણે
લય પામવું તે પામીને પછી પરમાનંદને અનુભવે છે. ૫.

સતતં પરમાત્માનં વિચિન્તયેત્તન્મયત્વાય ॥ ૬ ॥ આત્મધિયા સ-
 મુપાત્તઃ કાયાદિઃ કીર્ત્યંતેઽત્ર બહિરાત્મા । કાયાદેઃ સમાધિષ્ઠાયકો
 ભવત્યન્તરાત્મા તુ ॥ ૭ ॥ (પરમાત્મસ્વરૂપં) ચિદ્રૂપાનન્દમયો
 નિઃશેષોપાધિવર્જિતઃ શુદ્ધઃ । અત્યક્ષોઽનન્તગુણઃ પરમાત્મા કી-
 ર્તિતસ્તજ્ઞૈઃ ॥ ૮ ॥ પૃથગાત્માનં કાયાત્ પૃથક્ ચ વિદ્યાત્સદા-
 ઽઽત્મનઃ કાયમ્ । ઉભયોર્ભેદજ્ઞાંતાત્મનિશ્ચયે ન સ્ખલેદ્યોગી ॥૯॥
 તાન્યધ્યારોપ્યાત્મનિ સાક્ષિણ્યાસ્તે સુખેન જડબુદ્ધિઃ । વ્યક્તારોપઃ
 સમ્યક્ પ્રાપ્નોતિ પુનઃ પદં પરમમ્ ॥ ૧૦ ॥ અન્તઃપિહિતજ્યોતિઃ
 સંતુષ્યત્યાત્મનોઽન્યતો મૂઢઃ । તુષ્યત્યાત્મન્યેવ હિ બહિર્નિવૃત્તભ્રમો
 જ્ઞાની ॥૧૧॥ પુંસામયત્નભ્યં જ્ઞાનવતામવ્યયં પદં નૂનમ્ । યદ્યા-
 ત્મન્યાત્મજ્ઞાનમાત્રમેતે સમીહન્તે॥૧૨॥શ્રયતે સુવર્ણભાવં સિદ્ધરસ-

આત્માના સુખને ઈચ્છનારા યોગીએ અન્તરાત્માવડે બાહ્યાત્મ-
 ભાવનો ત્યાગકરી તન્મય થવા માટે નિરન્તર પરમાત્માનું
 ચિન્તવન કરવું. ૬. શરીરાદિને આત્મબુદ્ધિએ ઘડણુ કરવો
 તે અહીં બહિરાત્મા કહેવાય છે, અને શરીરાદિના અધિષ્ઠાતા
 રૂપે (આત્મા) તે અન્તરાત્મા છે. ૭. ચિદ્રૂપ, આનન્દમય, સર્વ
 ઉપાધિરહિત, શુદ્ધ, અતીન્દ્રિય અનન્તગુણવાન આત્માને આત્મ-
 સ્વરૂપ જાણનારાઓએ પરમાત્મા કહેલો છે. ૮. હૃદયેશાં આ-
 ત્માને શરીરથી ભિન્ન અને શરીરને આત્માથી ભિન્ન જાણે એમ
 ઉભયનો ભેદ જાણનાર યોગી આત્મનિશ્ચયમાં સ્ખલના પામતો
 નથી. ૯. તે કાયાદિને આત્માને વિષે સાક્ષી આરોપણ કરીને જડ
 બુદ્ધીવાળો મનુષ્ય સુખે રહે છે, ને રૂડી રીતે આરોપને પ્રકટ
 કરનાર જ્ઞાની તો પરમ પદ પામે છે. ૧૦. ઢંકાઈ ગયેલ
 અન્તઃજ્યોતિવાળો મૂઢપુરૂષ આત્માસિવાય જડવસ્તુથી
 સંતોષ પામે છે, અને બાહ્યભાવઉપરનો ભ્રમ જેનો દૂર
 થયો છે એવો યોગી આત્મામાંજ સંતોષ પામે છે. ૧૧.
 જો મનુષ્યો આત્મામાં આત્મજ્ઞાન માત્રજ ઇચ્છતા હોય
 તો અવશ્ય પુરૂષોને યત્નશિવાય અવ્યયપદ પ્રાપ્ત થાય.

સ્પર્શતો યથાલોહમ્ । આત્મધ્યાનાદાત્મા પરમાત્મત્વં તથાઽઽપ્રોતિ
 ॥ ૧૩ ॥ જન્માન્તરસંસ્કારાત્સ્વયમેવ ક્લિલ પ્રકાશતે તત્ત્વમ્ ।
 સુસોત્થિતસ્ય પૂર્વં પ્રત્યયવન્નિરુપદેશમપિ ॥ ૧૪ ॥ અથવા ગુરુપ્ર-
 સાદાદિહૈવ તત્ત્વં સમુન્નિષતિ નૂનમ્ । ગુરુચરણોપાસ્તિકૃતઃ
 પ્રશમજુષઃ શુદ્ધચિત્તસ્ય ॥૧૫॥ તત્ર પ્રથમે તત્ત્વજ્ઞાને સંવાદકો
 ગુરુર્ભવતિ । દર્શયિતા ત્વપરસ્મિન્ ગુરુમેવ સદા ભજેત્તસ્માત્ ॥૧૬॥
 યદ્વત્સહસ્રકિરણઃ પ્રકાશકો નિચિતતિમિરમમ્મસ્ય । તદ્વદ્ગુરુરત્ર
 ભવેદજ્ઞાનધ્વાન્તપતિતસ્ય ॥૧૭॥ પ્રાણાયામપ્રભૃતિક્લેશપરિત્યાગ-
 તસ્તતો યોગી । ઉપદેશં પ્રાપ્ય ગુરોરાત્માભ્યાસે રતિં કુર્યાત્ ॥૧૮॥
 વચનમનઃકાયાનાંક્ષોભં યત્નેન વર્જયેચ્છાન્તઃ । રસભાંડમિવાત્માનં
 સુનિશ્ચલં ધારયેન્નિત્યમ્ ॥૧૯॥ ઔદાસીન્યપરાયણવૃત્તિઃ કિશ્ચિદપિ

૧૨. જેમ સિદ્ધરક્ષના સ્પર્શથી લોહું સુવર્ણભાવને પામેછે,
 તેમ આ આત્મા આત્મધ્યાનથી પરમાત્મભાવને પામેછે. ૧૩.
 જેમ નિદ્રામાંથી જાગેલા પુરૂષને પૂર્વનો પ્રત્યય ઉપદેશવિના
 થાય છે. તેમ જન્માન્તરના સંસ્કારવાળા યોગીને સ્વયમેવ તત્ત્વ
 પ્રકાશે છે. ૧૪. અથવા ગુરુચરણની સેવા કરનાર પ્રશમ-
 ભાવને સેવનારને શુદ્ધચિત્તવાળા યોગીને ગુરૂની કૃપાથી
 આ ભવમાંજ નિશ્ચે તત્ત્વ પ્રાપ્તથાયછે. ૧૫. તેમાં પ્રથમ
 તત્ત્વજ્ઞાનમાં ઉપદેશ આપનાર ગુરુ હોય છે અને બીજા
 ભવમાં પણ તત્ત્વ બતાવનાર ગુરુ છે. તેથી હૃદયમાં ગુરૂની
 સેવા કરવી. ૧૬. જેમ ગાઠ અન્ધકારમાં પડેલી વસ્તુને
 પ્રકાશ કરનાર સૂર્ય છે તેમ અહીં અજ્ઞાનરૂપ અન્ધકાર-
 માં પડેલાને ગુરુ તત્ત્વપ્રકાશક છે. ૧૭. તે માટે પ્રાણાયામ-
 આદિ ક્લેશનો ત્યાગ કરી યોગીએ ગુરૂનો ઉપદેશ પામી
 આત્મઅભ્યાસમાં પ્રીતિ કરવી. ૧૮. શાંતયોગીએ મન
 વચન ને કાયાની અચળતાનો પ્રયત્ન કરી ત્યાગ કરવો.
 અને રસથી ભરેલા વાસણની જેમ અતિનિશ્ચળરૂપે
 આત્માને નિત્ય ધારી રાખવો. ૧૯. ઉદાસીનમાં તત્ત્વ

ચિન્તયેન્નૈવ । યત્સંકરપાકુલિતં, ચિત્તં નાસાદયેત્સર્થૈર્યમ્ ॥ ૨૦ ॥
 યાવત્પ્રયત્નલેશો યાવત્સંકરપકરપના કાપિ । તાવન્ન લયસ્યાપિ
 પ્રાપ્તિસ્તત્ત્વસ્ય કા તુ કથા ॥ ૨૧ ॥ યદિદં તદિતિ ન વક્તું સાક્ષાદ્
 ગુરુણાપિ હન્ત શક્યેત । ઔદાસીનપરસ્ય પ્રકાશતે તત્ સ્વયં
 તત્ત્વમ્ ॥ ૨૨ ॥ એકાન્તેઽતિપવિત્રે રમ્યે દેશે સદા સુખાસીનઃ ।
 આચરણાગ્રશિખાગ્રાચ્છિથિલીભૂતાશિલાવયવઃ ॥ ૨૩ ॥ રૂપં
 કાન્તં પશ્યન્નપિ શૃણ્વન્નપિ ગિરં કલમનોજ્ઞામ્ । જિગ્રન્નપિ ચ
 સુગન્ધીન્યપિ ભુજ્ઞાનો રસાન્ સ્વાદૂન્ ॥ ૨૪ ॥ ભાવાન્ સ્પૃશન્નપિ
 મૃદૂન્ વારયન્નપિ ચ ચેત સો વૃત્તિમ્ । પરિકલિતૌદાસીન્યઃ પ્રણષ્ટ-
 વિષયભ્રમો નિત્યમ્ ॥ ૨૫ ॥ બહિરન્તશ્ચ સમન્તાશ્ચિન્તાચેષ્ટાપરિ-
 ચ્યુતો યોગી । તન્મયભાવં પ્રાપ્તઃ કલયતિ ભૃશમુન્મનીભાવમ્ ॥ ૨૬ ॥
 ચતુર્ભિઃ કલાપકં ॥ ગૃહ્ણન્તિ ગ્રાહ્યાણિ સ્વાનિ સ્વાનીન્દ્રિયાણિ

વૃત્તિવાળો કંઈ પણ ચિન્તવે નહિ, કેમકે સંકલ્પથી વ્યાકુળ-
 થએલું ચિત્ત સ્થિરતા પામતું નથી. ૨૦. જ્યાં સુધી થોડો
 પણ પ્રયત્ન છે અને જ્યાં સુધી સંકલ્પની કંઈ પણ કલ્પના હોય
 ત્યાં સુધી લય થતો નથી તો પછી તત્ત્વ પ્રાપ્તિની તો વાત જ
 શી ? ૨૧. જે પરમતત્ત્વ છે તે આ છે એમ સાક્ષાત્ બૃહસ્પ-
 તિથી પણ કહી શકાય નહિ તે તત્ત્વ ઉદાસીનવૃત્તિવાળા
 યોગીને સ્વયં પ્રકાશે છે. ૨૨. એકાન્ત, અતિપવિત્ર અને
 મનોહર દેશમાં (સ્થાનમાં) લાંબો વખત સુખે બેસી શકાય તેમ,
 પગથી શિખાપર્યન્ત સર્વ અવયવો શિથિલ કરી. સુંદર
 રૂપો બેતાં, સુંદર મનોરુવાણી સાંભળતાં, સુવાસીત વસ્તુ
 સુંઘતાં, સ્વાદુરસ ખાતાં, મૃદુ પદાર્થને સ્પર્શ કરતાં, મનની
 વૃત્તિને ન શોકતાં છતાં પણ, ઉદાસીનતા યુક્ત, હૃમ્મેશાં
 વિષયાસક્તિના ભ્રમ રહિત, બાહ્ય તથા અભ્યન્તરથી
 ચિન્તા અને ચેષ્ટા રહિત થએલો યોગી, તન્મય ભાવને
 પામી અત્યન્ત ઉન્મની ભાવ પામે છે. ૨૩-૨૪-૨૫-૨૬.
 પોત પોતાના વિષયોને ગૃહ્ણ કરતી ઇન્દ્રિયોને શોકવી

નો રુન્ધ્યાત્ । ન સ્વલ્લુ પ્રવર્તયેદ્વા પ્રકાશતે તત્ત્વમચિરેણ ॥૨૭॥
 ચેતોઽપિ યત્ર યત્ર પ્રવર્તતે નો તતસ્તતો વાર્યમ્ । અધિકીભવતિ
 હિ વારિતમવારિતં શાન્તિમુપયાતિ ॥૨૮॥ મત્તો હસ્તી યત્નાન્નિ-
 વાર્યમાણોઽધિકીભવતિ યદ્વત્ । અનિવારિતસ્તુ કામાલ્લબ્ધ્વા શામ્યતિ
 મનસ્તદ્વત્ ॥ ૨૯ ॥ [મનઃસ્થિરતામાહ] યદિ યથા યત્ર યતઃ
 સ્થિરીભવતિ યોગિનશ્ચલં ચેતઃ । અંગુર્યમસ્થાપિતદંડ ઇવ
 સ્થૈર્યમાશ્રયતિ ॥૩૧॥ (ઇન્દ્રિયજયવિધિમાહ) નિઃસૃત્યાઽઽદૌ દૃષ્ટિઃ
 સંલીના યત્ર કુત્રચિત્ સ્થાને । તત્રાસાઘ સ્થૈર્યં શનૈઃ શનૈર્વિલય-
 મામોતિ ॥ ૩૨ ॥ સર્વત્રાપિ પ્રસૃતા પ્રત્યગ્ભૂતા શનૈઃ શનૈર્દૃષ્ટિઃ ।
 પરતત્ત્વામલમુકુરે નિરીક્ષતે હ્યાત્મનાઽઽત્માનમ્ ॥૩૩॥ [મનોવિજય-

નહિ, અને વિષયો પ્રત્યે પ્રેરવી પણ નહિ, એમ કરવાથી
 થોડા કાળમાં તત્ત્વ પ્રગટ થાયછે. ૨૭. ચિત્ત પણ જ્યાં
 જ્યાં પ્રવર્તતું હોય ત્યાંથી પાછું વાળવું નહિ. કેમકે
 વારવાથી અધિક દોડે છે અને નહિ વારવાથી શાન્તિ
 પામે છે. ૨૮. જેમ મદોન્મત્ત હાથી યત્નથી વારતાં અ-
 ધિક મદોન્મત્ત થાય છે, અને નહિ વારવાથી ઇચ્છિત-
 વિષયોને પામીને શાન્ત થાય છે. તેમ મન પણ ઇચ્છિત-
 વિષયો પામી શાન્ત થાય છે. ૨૯. (મનનું સ્થિરપણું
 કહે છે.) જ્યારે યોગીનું અપળચિત્ત, જેવી રીતે જ્યાં,
 જેનાથી સ્થીર થાય; ત્યારે, તેવી રીતે ત્યાં તેનાથી કદીપણ
 અલાવવું નહિ ૩૦. આ યુક્તિએ અભ્યાસ કરનારનું અ-
 પળચિત્ત પણ અંગુલીના અગ્રભાગે સ્થાપેલા દંડની જેમ
 સ્થિરતા પામે છે. ૩૧. (ઇન્દ્રિયો જયકરવાનો વિધિ
 કહે છે.) પ્રથમ દૃષ્ટિ નીકળીને ગમે તે સ્થાને લીન થાય છે,
 પછી ત્યાં સ્થીરતા પામી ધીરે ધીરે વિલય પામે છે. ૩૨.
 સર્વત્ર પ્રસરેલી અને ધીરે ધીરે પાછી ફરેલી દૃષ્ટિ પરમ-
 તત્ત્વરૂપનિર્મલ આરિસામાં આત્માવડે આત્માને જુએ છે.
 ૩૩. (મન જયકરવાનો વિધિ કહે છે.) નિરન્તર

વિધિમાહ] ઔદાસીન્યનિમગ્નઃ પ્રયત્નપરિવર્જિતઃ સતતમાત્મા ।
 ભાવિતપરમાનન્દઃ ક્વચિદપિ ન મનો નિયોજયતિ ॥ ૩૪ ॥ કર-
 નાનિ નાધિતિષ્ઠન્ત્યુપેક્ષિતં ચિત્તમાત્મના જાતુ । ગ્રાહ્યે તતો નિ-
 જાનિજે કરણાન્યપિ ન પ્રવર્તન્તે ॥ ૩૫ ॥ નાત્મા પ્રેરયતિ મનો ન
 મનઃ પ્રેરયતિ યર્હિ કરણાનિ । ઉભયઞ્ચ તર્હિ સ્વયમેવ વિનાશમાપ્નોતિ
 ॥ ૩૬ ॥ (મનોવિજયે ફલં) નષ્ટે મનસિ સમન્તાત્ સકલે વિલયં
 ચ સર્વતો યાતે । નિષ્કલમુદેતિ તત્ત્વં નિર્વાતસ્થાયિદીપ દ્વ ॥ ૩૭ ॥
 (તત્ત્વજ્ઞાનલક્ષણમ્) અંગમૃદુત્વનિદાનં સ્વેદનમર્દનવિવર્જનેનાપિ ।
 સ્નિગ્ધાકરણમતૈલં પ્રકાશમાનં હિ તત્ત્વમિદમ્ ॥ ૩૮ ॥ અમન-
 સ્કતયા સંજાયમાનયા નાશિતે મનઃશલ્યે । શિથિલીભવતિ શરીરં
 છત્રમિવ સ્તબ્ધતાં ત્યક્ત્વા ॥ ૩૯ ॥ શર્યામૃતસ્યાન્તઃકરણસ્ય

ઉદાસીનતામાં મગ્ન થયેલા, પ્રયત્ન રહિત ને પરમાનંદથી
 ભાવિત આત્માએ કેઈ કેકાણે મન જોડવું નહિ. ૩૪ આ-
 ત્માવડે ઉપેક્ષા કરાયલું મન કદીપણ ઇન્દ્રિયોને આશ્રય
 કરતું નથી અને તેથી ઇન્દ્રિયો પોત પોતાના વિષયમાં પ્રવ-
 ર્તતી નથી. ૩૫. જ્યારે આત્મા મનને પ્રેરતો નથી, અને
 મન ઇન્દ્રિયોને પ્રેરતું નથી, ત્યારે ઉભય બ્રહ્મ થયેલું મન
 પોતાની મેળેજ નાશ પામે છે. ૩૬. (મનો જયનું ફળ)
 મનનો નાશ થયે છતે અને સર્વથા પ્રકારે સર્વવ્યાપાર
 વિલય પામે છતે વાયુ રહિત સ્થાનમાં દીપકની જેમ નિ-
 ષ્કલતત્ત્વ (તત્ત્વજ્ઞાન) ઉદય પામે છે. ૩૭. (તત્ત્વજ્ઞાનનું
 લક્ષણ) જે તત્ત્વજ્ઞાન પ્રકાશ થયું હોય તો, સ્વેદ તથા
 મર્દન શિવાય શરીર કોમળ થાયછે, અને તેલ વિના સ્નિગ્ધ
 થાયછે, એ તેની નિશાની છે. ૩૮. અમનસ્કપણું
 ઉત્પન્ન થવાથી મનશલ્ય નાશ પામે છે, અને છત્રની જેમ
 સ્તબ્ધતા (અક્રુડતા) તથા શરીર શિથિલ થાયછે. ૩૯.
 નિરન્તર દ્રવેશઆપનાર શલ્યભૂત અન્તઃકરણને શલ્યર-

ક્રેશદાયિનઃ સતતમ્, અમનસ્કતાં વિનાઽન્યદ્વિશલ્યકરણૌષધં
 નાસ્તિ ॥ ૪૦ ॥ (અમનસ્કત્વસ્ય ફલં) કદલીવદ્વાવિદ્યા લોભે-
 ન્દ્રિયપત્રલા મનઃકન્દા । અમનસ્કફલે દૃષ્ટે નશ્યતિ સર્વપ્રકાર-
 રેણ ॥ ૪૧ ॥ અતિચચ્ચલમતિસૂક્ષ્મં દુર્લક્ષ્યં વેગવત્તયા ચેતઃ ।
 અશ્રાન્તમપ્રમાદાદમનસ્કશલાકયા મિન્ધાત્ ॥ ૪૨ ॥ (અમનસ્કતા-
 લક્ષણં) વિશ્લિષ્ટમિવ પ્લુષ્ટમિવોઙ્ગીનમિવ પ્રલીનમિવ કાયમ્ । અ-
 મનસ્કોદયસમયે યોગી જાનાત્યસત્કલ્પમ્ ॥ ૪૩ ॥ સમદૈરિન્દ્રિય-
 મુજગૈ રહિતે વિમનસ્કનવસુધાકુંડે । મમોઽનુભવતિ યોગી પરા-
 મૃતાસ્વાદમસમાનમ્ ॥ ૪૪ ॥ રેચકપૂરકકુંભકકરણાભ્યાસક્રમં
 વિનાપિ સ્વલ્પ । સ્વયમેવ નશ્યતિ મરુદ્વિમનસ્કે સત્યયત્નેન ॥ ૪૫ ॥
 ચિરમાહિતપ્રયત્નૈરપિ ધર્તું યો હિ શક્યતે નૈવ । સત્યમનસ્કે તિષ્ઠતિ

હિત કરવાનું અમનસ્કતા શિવાય અન્ય ઓષધ નથી. ૪૦.
 (અમનસ્કતાનું ફળ) અપણ ઈન્દ્રિયરૂપ પત્રવાળી, મન-
 રૂપ કન્દવાળી, અવિદ્યારૂપ કેળ, અમનસ્કરૂપ ફળ દેખ-
 વાથી સર્વ પ્રકારે નાશ પામે છે. ૪૧. અતિ ચંચળ અતિ
 સૂક્ષ્મ, અને વેગવાન હોવાથી દુખે બાળી શકાય એવા
 ચિત્તને નિરન્તર પ્રમાદરહિત અમનસ્કતારૂપ શલાકાથી
 ભેદવું. ૪૨. (અમનસ્કતાની નીશાની) અમનસ્કતાના
 ઉદય સમયે યોગી (પોતાનું) શરીર બાણે વિખરાઈ ગયું
 હોય, બળી ગયું હોય, ઉડી ગયું હોય, અથવા વિલીન
 થયું હોય તેમ અવિદ્યમાન (અછતું) માને છે. ૪૩. મદો-
 ન્મતઈન્દ્રિયરૂપ સર્પવિનાના અમનસ્કરૂપ નવીન અમૃત-
 કુંડમાં મગ્ન થયેલ યોગી અસાધારણ પરમ અમૃતનો સ્વાદ
 અનુભવે છે. ૪૪. રેચક, પૂરક ને કુંભક કરવાના અભ્યાસ-
 ક્રમ વિના પણ અમનસ્કતા થયે છે તે ચત્તનવિના પવન
 પોતાની મેળે નાશ પામે છે. ૪૫. લાંબો વખત ધારણ
 કરેલા પ્રયત્નો કરવા છતાં પણ જે વાયુ ધારી ન શકાય

સ સર્માસ્તત્ક્ષણાદેવ ॥૪૬॥ જા(યા)તેઽભ્યાસે સ્થિરતામુદયતિ
 વિમલે ચ નિષ્કલે તત્ત્વે । મુક્ત ઇવ ભાતિ યોગી સમૂલમુન્મૂલિ-
 તશ્વાસઃ॥૪૭॥ યો જાગ્રદવસ્થાયાં સ્વસ્થઃ સુપ્ત ઇવ તિષ્ઠતિ લયસ્થઃ ।
 શ્વાસોચ્છ્વાસવિહીનઃ સ હીયતે ન સ્વલ્પ મુક્તિજુષઃ ॥ ૪૮ ॥
 જાગરણસ્વપ્નજુષો જગતીતલવર્તિનઃ સદા લોકાઃ । તત્ત્વવિદો લય-
 મમ્મા નો જાગ્રતિ શેરતે નાપિ ॥ ૪૯ ॥ ભવતિ સ્વલ્પ શૂન્યભાવઃ
 સ્વપ્ને વિષયગ્રહશ્ચ જાગરણે । એતદ્દ્વિતયમતીત્યાઽઽનન્દમયમવ-
 સ્થિતં તત્ત્વમ્ ॥૫૦॥ કર્માણ્યપિ દુઃસ્વકૃતે નિષ્કર્મત્વં સુખાય
 વિદિતં તુ । ન તતઃ પ્રયતેત કથં નિષ્કર્મત્વે સુલભમોક્ષે ? ॥૫૧॥
 મોક્ષોઽસ્તુ માઽસ્તુ યદિ વા પરમાનન્દસ્તુ જાયતે સ સ્વલ્પ । યસ્મિન્
 નિશ્ચિત્સુખાનિ પ્રતિભાસન્તે ન કિંચિદિવ ॥ ૫૨ ॥ મધુ ન

તે વાયુ અમનસ્કતા થએ છતે તરતજ રિધર થાય છે. ૪૬.
 અભ્યાસમાં સ્થિરતા પ્રાપ્ત થએ છતે અને નિર્મળ, નિષ્કલ-
 તત્વ ઉદય થએ છતે, મૂળથી શ્વાસનું ઉન્મૂલન કરી મુક્ત
 જેવો યોગી શોભ છે. ૪૭. જે યોગી જાગૃત્સ્વસ્થામાં પણ
 ધ્યાનમાં રહેલો થકો સુતેલાની માફક સ્વસ્થ રહે છે તે શ્વાસોચ્છ-
 વાસ રહિત થઈ સિદ્ધ થી કંઈ ઉતરતો નથી. ૪૮. પૃથ્વીતલ પર રહેલા
 લોકો જાગૃત અવસ્થા અને સ્વભાવસ્થા હૃમ્મેશાં અનુભવે છે, પણ
 લયાવસ્થામાં (ધ્યાનઅવસ્થામાં) મગ્ન થએલા તત્ત્વજ્ઞો
 સુતા નથી તેમ જાગતા પણ નથી. ૪૯. સ્વપ્નમાં નિદ્રાએ
 શૂન્ય ભાવ હોય છે અને જાગૃતિમાં (ઇન્દ્રિઓનો) વિષય-
 ગ્રહ થાય છે. આ બે અવસ્થા ઉદ્ભાદીને આનંદમય તત્ત્વ
 રહે છે. ૫૦. કર્મો દુઃખ માટે છે અને નિષ્કર્મપણું સુખ
 માટે છે એમ જાણ્યા પછી નિષ્કર્મતા કે જેમાં મોક્ષ સુલભ છે
 તેને વિષે શા માટે યત્ન કરતા નથી? ૫૧. કહો મોક્ષ થાઓ અથવા
 ન થાઓ (કાલાન્તરે થાઓ) પરન્તુ ખરેખર (ધ્યાનથી) પરમાનંદ
 તો અનુભવીએ છીએ કે જેમાં ખીજ સર્વ સુખો કંઈ હીસા-
 ખમાં નહીં એવા જણાય છે પર. આના (અમનસ્કભાવના)

મધુરં નૈતાઃ શીતાસ્તિવષસ્તુહિનદ્યુતેરમૃતમમૃતં નામૈવાસ્યાઃ ફલે
 તુ સુધા મુધા । તદલમમુના સંરંભેણ પ્રસીદ સસ્વે ! મનઃ ફલમ-
 વિકલં ત્વય્યેવૈતત્પ્રસાદમુપેયુષિ ॥ ૧૩ ॥ સત્યેતસ્મિન્નરતિરતિદં
 ગૃહ્યતે વસ્તુ દૂરાદપ્યાસન્નેડપ્યસતિ તુ મનસ્યાપ્યતે નૈવ કિશ્ચિત્ ।
 પુંસામિત્યપ્યવગતવતામુન્મનીભાવહેતાવિચ્છા બાઢં ન ભવતિ કથં
 સદ્ગુરૂપાસનાયામ્ ? ॥ ૧૪ ॥ તાંસ્તાનાપરમેશ્વરાદપિ પરાન્ ભાવૈઃ
 પ્રસાદં નયંસ્તૈસ્તૈસ્તત્તદુપાયમૂઢ ! ભગવન્ ! આત્મન્ ! કિમાયાસ્યાસિ ?
 હન્તાડડત્માનમપિ પ્રસાદય મનાગ્યેનાડડસતાં સંપદઃ સામ્રાજ્યં પરમેડપિ
 તેજસિ તવ પ્રાજ્યં સમુજ્જંભતે ॥ ૧૫ ॥ [યૌ શાસ્ત્રાત્સુગુરોર્મુલાદનુભવા-

ફળ આગળ, સુધા ફેગટ છે, અમૃત તે અમૃત નથી,
 મધ તે મધુર નથી, અને ચંદ્રની કાન્તિ તે શીતળ નથી.
 તો હે મિત્ર મન, આ પ્રયાસથી શરૂ. અને પ્રસન્ન થા. કેમકે
 તું પ્રસન્ન થાય તોજ તેનું અવિકલ ફળ પ્રાપ્ત થાય. ૫૩.
 ઉન્મનીભાવથી રતિ અને અરતિ આપનાર વસ્તુઓ દૂરથી
 પણ શ્રદ્ધા કરી શકાય છે, અને તેના અભાવે તે
 વસ્તુઓ નજીક હોય તો પણ મેળવાતી નથી, એમ
 જાણતાં છતાં એ પુરૂષોને ઉન્મનીભાવના હેતુભૂત સદ્ગુરૂની
 ઉપાસના ઉપર ગાઢ ઈચ્છા કેમ નથી થતી? ૫૪. (આચાર્ય
 મહારાજનો પોતાના આત્માપ્રત્યે પ્રસન્ન કરવાનો
 ઉપદેશ) હે ઉપાય મૂઢ! હે ભગવાન! હે આત્મન્, પરમેશ્વર
 શિવાય તે તે ભાવોથી તે તે અન્યને પ્રસન્ન કરતો શા માટે
 પ્રયાસ કરે છે? અરે! જો તું આત્માને થોડો પણ પ્રસન્ન
 કરે તો આ સંપદાઓ તો શું? પરન્તુ તારા પરમ તેજની
 અંદર વિસ્તૃત સામ્રાજ્ય ફેલાશે. ૫૫. જે વિવેકી પર્યદાના
 ચિત્તને અમત્કાર કરનારી ઉપનિષદ્ શાસ્ત્રથી સુશુરૂના

આઽશાયિ કિંચિત્ ક્વચિત્, યોગસ્યોપનિષદ્વિવેકિપરિષદ્વેતશ્ચમત્કારિણી । શ્રી ચૌલુક્યકુમારપાલનૃપતેરત્યર્થમભ્યર્થનાદાચાર્યેણ નિવેશિતા પથિ ગિરાં શ્રીહેમચન્દ્રેણ સા ॥ ૧૬ ॥ [સંપ્રાપિ યાગશાસ્ત્રાત્તદ્વિવૃત્તેશ્ચાપિ યન્મયા સુકૃતમ્ । તેન જિનબોધિલાભપ્રણયી ભવ્યો જનો ભવતુ ॥ ૧૭ ॥]

इति परमार्हतश्रीकुमारपालभूपालशुश्रूषितश्री-
मद्धेमचन्द्राचार्यविरचितेऽध्यात्मोपनिषद्नाम्नि
संजातपट्टबन्धे योगशास्त्रे द्वादशः ।

प्रकाशः ॥ १२ ॥

॥ समाप्तमिदम् योगशास्त्रम् ॥

મુખથી અને કોઈ ઠેકાણે કંઈક અનુભવથી જાણી તે ચૌલુક્યવંશના કુમારપાળ રાજાની અતિશયપ્રાર્થનાથી મેં (આચાર્ય શ્રી હેમચન્દ્રાચાર્યે) વાણીના માર્ગમાં સ્થાપન કરી. ૫૬. (યોગશાસ્ત્રથી અને તેની વૃત્તિથી મેં જે સુકૃત પ્રત્ન કર્યું હોય તે વડે ભવ્યજન બોધીના લાભની પ્રીતિવાળો થાઓ. ૫૭.)

इति श्रीहेमचन्द्राचार्यकृतयोगशास्त्रे द्वादश-

प्रकाशस्य गूर्जरगिरायामनुवादः ॥ १२ ॥

॥ योगशास्त्रं समाप्तमिदम् ॥

। गूर्जरगिरायाम् ।

—ॐॐॐॐॐॐ—

પુસ્તક મલવાનું ઠેકાણું.

વિદ્યાર્થીઓને અત્યંત ઉપયોગી

શ્રી યોગશાસ્ત્ર ૧૨ પ્રકાશ શબ્દાર્થ સાથે.

શાહ ભાઈલાલ છગનલાલ દલાલ,

શ્રી રત્નસાગરજી જૈન વિદ્યાશાળા

ગોપીપુરા—સુરત.

નવલચંદ હીરાચંદ શાહ, c/o શ્રી પાટણજૈન મંડળ

ઠેંકનજી રસ્તો—મુંબઈ.

શા. ચુનીલાલ હકમચંદ, ઠેંક શેખનો પાડો

મુકામ—અમદાવાદ.

નીચે જણાવેલ ગ્રંથો પણ ઉપર જણાવેલ ઠેકાણે મલશે.

૧—અષ્ટકજી મૂલ શ્રી હરિભદ્રાચાર્ય વિરચિત.

૨—અષ્ટકજી મૂલ જ્ઞાનસાર શ્રી યશોવિજયોપાધ્યાય વિરચિત.

૩—૫૬૬ર્શન સમુચ્ચય શ્રી રાજશેખરકૃત.

૪ " " શ્રી હરિભદ્રાચાર્ય કૃત.

કિંમત ૦-૫-૦

શાસન પ્રેમીઓ વાંચો

આજકાલ શાસ્ત્ર શાસન અને મુનિ મહારાજઓની વિર-
હતાત્રાગા લેખો ઘણા ભાગે અન્ય અને સ્વમતના પેપરો તથા
માસિકોમાં આવે છે માટે તેને અંગે હમારો વિચાર વિદ્વાન
મુનિરાજદ્વારાએ એક 'વિવેકદર્શકલેખમાલા' કહાડવાનો
છે. જ્યારે જરૂર હશે ત્યારે તે કહાડશે અને તેના દર બાર
અંકે ૦-૧૨-૦ ટપાલ સાહત લેવામાં આવશે. જે આના
પ્રાહ્લોકો ઓછામાં ઓછા ૫૦૦ થશે તો તે કામ હાથ ધરીશું.

લિ. ચુનીલાલ હકમચંદ,

ઠેંક શેખનો પાડો—અમદાવાદ.

